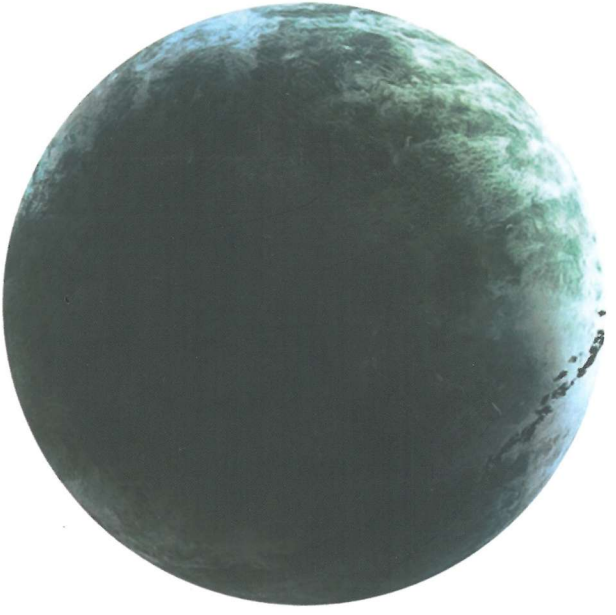
Kur'an ve Tabiat Ayetleri Işığında

Yaratılış ve evrim

MUSTAFA İSLÂMOĞLU

D

© DÜŞÜN YAYINCILIK

TABİAT VE KURAN AYETLERİ IŞIĞINDA

YARATILIŞ VE EVRİM

MUSTAFA İSLÂMOĞLU

Editör: Haldun Şeker

Kapak & Mizanpaj: MottoProject

Baskı ve Mücellit: Tunçel Ofset Matbaacılık

ISBN: 978-605-5125-76-9

Yayıncı Sertifika No: 12628

1. Baskı: Mayıs, 2015

Genel Dağıtım:

EKOL YAYIN DAĞITIM

İstanbul Cad. Merkez Mah. 1. Sok. No:33/A

Bağcılar/İstanbul

(212) 521 91 13 (212) 524 7 524 Fax: (212) 521 90 86

www.adimkitap.com info@adimkitap.com

DÜŞÜN YAYINCILIK

Topkapı Mh. Kahalhağa Sk. No:49/A Topkapı / İstanbul

(0212) 524 7 524

www.dusunyayincilik.com

twitter/dusunyayincilik - facebook/dusunyayincilik

"Düşün Yayıncılık" bir "Adım İletişim Hizmetleri ve Prod. Ltd. Şti." markasıdır

Copyright:

Copyright © 2014. Düşün Yayıncılık

Eserin her hakkı DÜŞÜN YAYINCILIK'a aittir.

Kaynak gösterilerek alıntı yapılabilir. İzinsiz çoğaltılamaz, basılamaz, yayınlanamaz, dağıtılamaz

TABİAT VE KUR'AN AYETLERİ IŞIĞINDA

YARATILIŞ VE EVRİM

MUSTAFA İSLÂMOĞLU

DUŞÜN YAYINCILIK

KAREKOD AÇIKLAMASI

Okurumuzun kitapta verilen internet referanslarına ulaşmasını kolaylaştırmak için, bu eserde 25 adet karekod kullanılmıştır. Bu karekodlar, dipnotlarda belirtilen görüntülü, sesli ve basılı kaynaklara sizi kısa yoldan ulaştırır. Tek yapmanız gereken şudur: Cep telefonunuza Apple Store veya Google Play Store'dan QR Code Reader (Karekod Okuyucu) programını indiriniz. Cihazınızın ekranında kamera görüntüsü belirecektir. Karekodun fotoğrafını çekiniz. Karekod ekranda ortalanmış olmalıdır. Karekod okuyucu, ilgili adresteki kaynağı ekranınıza getirecektir.

İÇİNDEKİLER

SÖZ BAŞI 9

BİRİNCİ BÖLÜM

EVREN VE DÜNYANIN YARATILIŞI

1.1. ALLAH VE EVREN 23
1.1.1. Her şey "ol" emri ile başladı 23
1.1.2. Evrenin yaratılışına dair farklı görüşler 29
1.1.3. İradeli yaratma mı, iradesiz taşma (sudûr) mı? 32
1.1.4. "O her an iş başındadır" ayeti ne der? 35
1.1.5. Yerler ve göklerin altı günde yaratılması ne demektir? 37
1.2. EVRENİN YARATILIŞI: 13,8 MİLYAR YILLIK SÜREÇ 40
1.2.1. Evrenin doğumunun ilk saniyesinde neler oldu? 40
1.2.2. İlk element çekirdekleri nasıl oluştu? 47
1.2.3. İlk saniyenin ardından neler oldu? 50
1.2.4. Sürekli ilahi müdahale ya da 'hassas ayarlar' 53
1.2.5. Big Bang modeli: Fizik "lâ ilâhe illallah" dedi 56
1.2.6. Higgs deneyleri neler söyler? 59
1.3. DÜNYA'NIN BEŞ MİLYAR YILLIK HİKÂYESİ 62
1.3.1. Birinci milyar yılda ne oldu? 62
1.3.2. İki ila dördüncü milyar yıllarda ne oldu 66
1.3.3. Son beş yüz milyon yılda ne oldu? 69
1.3.4. 4.6 milyar yıllık hikâyenin söyledikleri 75
1.4. SÜNNETULLAH VE 'MUCİZE' 78
1.4.1. Süreçlilik sünnetullahtır 80
1.4.2. Yaratıcı şapkadan tavşan çıkarmaz 85
1.4.3. Mucize karşısında iki tavır: Firavun ve sihirbazları 88

İKİNCİ BÖLÜM

ÂDEM ÇÖMLEKTEN HAVVA KABURGADAN MI YARATILDI

2.1. İLK İNSANIN YARATILIŞINA DAİR RİVAYETLER 95
2.1.1. Âdem'in çömlekten yaratıldığı rivayeti 98
2.1.2. Havva'nın kaburgadan yaratıldığı rivayeti 103
2.1.3. İsrailiyyat ve Mesihiyyat etkisi 106
2.1.4. Asur mitolojisinden alınan Lilith efsanesi 110
2.1.5. Kadın karşıtı rivayetlerin kökeni 113
2.1.6. Hıristiyan "ilk günah" akidesine açılan kapı 117
2.1.7. İsrailiyyat ve Mesihiyyat nedir? 119
2.1.8. İsrailiyyat ve Mesihiyyatın İslam'a sokuluşu 122
2.2. KUR'AN VE YARATILIŞ SÜREÇLERİ 126
2.3. ELEMENTER YARATILIŞ SÜRECİ 128
2.3.1. Elementer yaratılış ile emanet ayeti arasındaki ilişki 128
2.3.2. "Âdem topraktan yaratıldı" ne demektir? 130
2.3.3. Elementer yaratılışa dair Kur'an'daki yedi aşama 134
2.3.4. Elementlerin efendisi karbon 137
2.4. BİYOLOJİK YARATILIŞ SÜRECİ 141
2.4.1. 'Evrim kanunu' ile 'evrim teorisi' arasındaki farklar 145
2.4.2. Evrim ve sünnetullah 147
2.4.3. Müslüman evrimciler ve evrim görüşleri 152
2.4.4. Tabiat ayetlerine göre insanın biyolojik soy ağacı 160
2.4.5. İnsanın içinden seçildiği beşer/homo türleri 165
2.5. EMBRİYOLOJİK YARATILIŞ SÜRECİ 172
2.5.1. 'Alaka ve 'alak farkı 175
2.5.2. "Âdemoğlunun belinden nesil çıkarmak" ne demek? 177
2.5.2.1. 'Kâlû-belâ' ayetinin klasik yorumlarının eleştirisi ... 182

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BEŞER NASIL İNSAN OLDU

3.1. ÂDEM'İN EBEVEYNİ VAR MIYDI? 189
3.1.1. Yeryüzünde fesat çıkaran ve kan döken kimdi? 196
3.1.2. Beşer ile insan arasındaki fark ne? 199
3.1.3. Ruh üflenirken Âdem canlı mıydı cansız mıydı? 203
3.2. RUHA VE 'ÜFLENEN RUHA' DAİR 206
3.2.1. Ruh hakkında en sağlıklı bilgiyi kim verir? 211
3.2.2. Hz. Meryem ne çömlekti ne kaburga 214
3.2.3. Ruh hayvana değil insana üflenmiştir 216
3.2.4. Beşer "beden+can", insan "beden+can+ruh" sahibidir 218

3.3. ÂDEM'İ ANLAMAYA DAİR KUR'ANİ KODLAR 224
3.3.1. Âdem 'âdemoğlu' anlamında kullanılmış mıdır? 224
3.3.2. Âdem-İblis kıssasında sembolik kodlar 227
3.3.3. "İsa'nın durumu Âdem'in durumu gibidir" ne demek? 237
3.3.4. "Nefs-i vahide nedir?" sorusunun olası cevapları 241
3.3.4.1. "Nefs-i vahide" Âdem değildir 243
3.4. ÂDEM'E DAİR BİLİMSEL VE MİTOLOJİK VERİLER 247
3.4.1. Âdem'den önce Âdemler var mıydı? 247
3.4.2. Rivayet edebiyatında Âdem'den önce âdemler 252
3.4.3. Âdem'le birlikte başka âdemler de yaratıldı mı? 256
3.4.4. Âdem'in yaratılış zamanına dair veriler 258
3.4.5. Âdem'in 'cenneti' yeryüzü müydü? 267
3.4.6. Âdem'in halife atandığı mekâna dair ihtimaller 270
3.5. ÂDEM'İN NESLİ ENSEST İLİŞKİYLE Mİ ÇOĞALDI? 277

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM
DARWİNCİ EVRİM TEORİSİ

4.1. DARWİN ÖNCESİ SÜREÇ 283
4.1.1. Eski Yunan dönemi 283
4.1.2. Bilim çağı dönemi 286
4.1.3. Darwin'i hazırlayan yüz yıl 291
4.2. DARWIN VE EVRİM TEORİSİ 295
4.2.1. Darwin'in kısa yaşamöyküsü 295
4.2.2. Türlerin kökeni tezi 298
4.2.3. Doğal seçilim tezi 302
4.3. YANDAŞLIK VE KARŞITLIKLAR 307
4.3.1. Evrim teorisine körü körüne karşıtlık 307
4.3.2. Evrim teorisine eleştirel karşıtlık 310
4.3.3. Sosyal Darwinizm ve güç tutkusu 312
4.3.4. Evrim teorisi ateizmin İsrailiyyatı mı? 315
4.4. EVRİM TEORİSİNİN ELEŞTİRİSİ 320
4.4.1. İndirgemecilik eleştirisi 320
4.4.2. Evrim teorisinin paradigması ve sahte deliller 324
4.4.3. Evrim teorisi ve mutasyon 326
4.5. TESADÜFE TANRILIK YAKIŞTIRMAK 331
4.5.1. Genetik şaheserler galerisi ve rastlantı tezi 331
4.5.2. "Tesadüf" adında bir tanrıya inanmak 333
4.5.3. Yaratılıştaki hassas ayarların dili 338
4.6. "YARATILIŞ MI – EVRİM Mİ? KARŞITLIĞI TUZAKTIR 343

SÖZ SONU 351
INDEX 363

SÖZ BAŞI

İnsan, kendi varlığı üzerinde düşünme ayrıcalığına sahip bir canlıdır. Varlığı var eden biri var mı, varlıktan önce ne vardı, varlık nasıl var oldu, ben nasıl var oldum, kökenim ne, hangi süreçlerden geçerek bu noktaya geldim, bütün bunlar ne zaman ve nerede oldu, ne olacağım, ölümden sonra ne var? Bu soruları, yeryüzündeki canlılar içerisinde sadece insan sorabilir. Her canlı doğar ve ölür. Fakat doğumunu ve ölümünü, hatta doğumdan öncesini ve sonrasını, sadece insan sorgulayabilir.

Bu soruların bir kısmının cevabı fiziki âleme, bir kısmı ise fizik ötesi âleme aittir. Bu iki âleme dair söylenen sözler üç kaynaktan gelebilir: Din, felsefe, bilim. Din ve felsefe, her iki âlem hakkında da konuşmuştur. Bilim ise, sadece fiziki âlem hakkında konuşabilir. Yani fiziki âlem; din, felsefe ve bilimin üçünün birden konuştuğu bir alandır.

Din, felsefe, bilim... İnanç, düşünce, bilgi... Bunların birbirine rakip veya hasım olduğu yerde vicdan-akıl-irade aktif değil pasiftir. Hayat ve din birbirinden kopmuştur. Dünya ve ahiret arasındaki köprü yıkılmıştır. İmanın yerini 'imancılık' (*fideizm*), bilimin yerini 'bilimcilik' (*scien-*

tism), iradenin yerini 'kadercilik' (*fatalizm*), vicdanın yerini 'hiççilik' (*nihilizm*), anlam ve amacın yerini anlamsızlık ve amaçsızlık, merhametin yerini bencillik, ahlakın yerini çıkar almıştır. Böyle bir dünya, cehennemin ta kendisidir.

Din-bilim ilişkisinde, konumuz ölçeğinde, birbirine aykırı iki anlayıştan söz edilebilir:

1. *Yahudi-Hıristiyan anlayışı*: Bu, köklerini Eski Ahit'te bulan, bilginin Âdem'i cennetten kovdurduğuna dayalı anlayıştır. Eski Ahit'in Tanrısı âdeta insanı bilgiden uzak tutmakta, bilgiyi insandan esirgemektedir.[1] Bu anlayış Hıristiyanlığa da aynen geçmiştir. Pavlus mektubunda "bilgi kibirlendirir" diye yazmıştır.[2] Batı tarihindeki idea-madde, din-bilim, vahiy-akıl, iman-bilgi hatta düşünce-deney çatışması buradan doğar. Bir ucu Eski Yunan'a da uzanan bu çatışmacı gelenek, Batı tarihinin ürettiği tüm dinî, felsefi, bilimsel, ideolojik, sanatsal ve siyasi akımlara damgasını vurmuştur. Özellikle 17. yüzyıldan itibaren Batı bilimi ve aklı, tabiat ayetlerini dinden koparark kendine mal etmiş ve *tabiatın vahyini vahyin tabiatından* mahrum kalarak okumuştur. Buna Kilise'nin ve ruhban sınıfının katı tavrı neden olmuştur. Bilimi "dine karşı din" olarak gören pozitivizm böyle serpilmiştir. Sonuçta dinin ve bilimin karşıt kutuplara sürüklendiği bu durum, hem 'ruhban kilisesi', hem de 'bilim kilisesi' tarafından zımni veya açık kabul görmüştür.

2. *Kur'an'a dayalı İslami anlayış*: Meleklerin Âdem'e secde ile emredilmelerine neden olan şeyin bilgi olduğu

1 Eski Ahit, Yaratılış, 2:115-117.

2 Kitab-ı Mukaddes, Korintoslulara Mektup, 8:2.

(*ta'limu'l-esma*) Kur'ani referansına dayanır (2:30). Allah'ın insanı bilme yeteneğiyle yaratması ve ona öğretmesi, insana en büyük ikramıdır (96:4-5). Öğrenmek Rahman olan Allah'ın insana en büyük rahmetidir (55:1-2). Kur'an, 800 küsur yerde 'bilgi'ye atıfta bulunur. Muhatabını, onlarca ayetinde aklı kullanmaya davet eder. Aklını kullanmayanı (10:100) ve imandan yüz çevireni (6:125) Allah'ın pisliğe mahkûm edeceğini, canlıların en şerlisinin aklını kullanmayan olduğunu söyler (8:22). Herkesi delille konuşmaya çağırır (8:42). Bilenlerle bilmeyenlerin bir olmadığını, Allah'a en çok saygı duyanların bilenler olduğunu söyler. Bilgiye kapalılığı *cahiliye* olarak adlandırır ve cehaleti en büyük düşman ilan eder.

Bu, 'indirilmiş İslam'da böyledir. Bir de 'uydurulmuş ve üretilmiş İslam' vardır. İlki Allah'ın öğrettiği dindir, ikincisi 'Allah'a öğretilen' dindir (49:16). Uydurulmuş İslam, İslam'ın karikatürüdür. Uydurulmuş dinin peygamber anlayışı Sevgili Rasul'ün karikatürü, akidesi de imanın karikatürüdür. Müslümanlar bozulacaklarsa, kendi elleriyle yaptıkları bu karikatürlere bozulmalıdırlar. Uydurulmuş dine itirazımız, onun kendini Allah'ın dinine eklemlemesinedir. Bunun sonucu, *beşerî* olanın, kendini *ilâhî* imiş gibi takdim etme hadsizliğidir. Bu, birçok sorunun kaynağıdır. Eğer haddini bilir, kültür ve gelenek olmaya razı olursa, buna bir itirazımız olamaz. Uydurulmuş İslam'daki din-bilim ilişkisi, Yahudi-Hıristiyan geleneğindeki din-bilim ilişkisiyle aynı kodları taşır. Hal böyle olunca, Gazzali'nin yaptığı gibi "Akıl ile nakil çelişirse.." türünden cümleler kurmak kaçınılmaz olur. "Gel-git olayının sebebi Ay'dır" dedi diye Kindi'yi kâfir ilan edenlerin, "Dünya dönüyor"

diyeni sapık akideli ve Rafızi ilan eden Abdülkâhir Bağdadi gibilerin sorunu budur.

İndirilmiş din bilgiyi ve bileni yüceltirken, uydurulmuş din onları küçümser ve horlar. İndirilmiş din, delile ve bilerek imana çağırırken, uydurulmuş din 'kocakarı imanına' çağırır. İlki gökleri ve yeri, güneşi ve ayı, dağları ve denizleri, bulutu ve yağmuru okunması gereken birer ayet olarak takdim ederken, ikincisi 'mucize' uydurur. İndirilmiş din Allah'ı "dosdoğru bir yol üzere olan" ve "sorumlu davranan" bir Rab olarak sunarken, uydurulmuş din O'nu keyfî davranan, sağı-solu belli olmayan, ilkesiz ve kuralsız bir GÜÇ olarak sunar. İlki dünyayı "ekim yeri" ahireti "hasat yeri" olarak görürken; ikincisi dünyayı "köpeklerin talip olduğu leş", ahiret saadetini de şefaat ve torpille gelen 'beleş' olarak görür. Ama yine de 'leş'in büyüğüne konmaktan bir türlü vazgeçemez.

Kur'an'da fizik ile metafizik yan yana, hatta iç içedir. Kur'an, ilkine 'şahadet' ikincisine 'gayb' âlemi der. Hayatın iki yüzü olan dünya ve ahiret birbirinden ayrılmaz. Aynı şey akıl ve nakil, hayat ve din, bilgi ve iman için de geçerlidir. Fakat Kur'an'dan kopuş, birbirinden koparılamaz olan bu çiftleri birbirinden koparmış, hatta hasım etmiştir. 'Hayat kitabı Kur'an'dan kopuşun açığı, *'ölüm kitabı mushaf* ile kapatılmaya çalışılmıştır.

Fiziği görmezden gelerek metafizik hakkında konuşmak, bir şeyin görülebilen ön yüzüne göz kapayarak, görülemeyen arka yüzünü konuşmaktır. Bu, tıpkı dünyayı yok sayarak ahireti konuşmaya benzer. Dünya tarla, ahiret hasat yeridir. Tarladan yüz çeviren, hangi yüzle hasattan söz

edecektir. Yere-göğe, toprağa-suya, taşa-ağaca, hayvana-insana kayıtsız kalan, Allah'ı nasıl tanıyabilir ki? Fizik olmadan metafizik olacağını düşünmek, dünya olmadan ahiret olacağını düşünmek kadar abestir. Salih ameli yapan fiziki varlığımızdır, onun ödülü ise hem fizik hem metafiziktir. Bu demektir ki, fiziksiz metafizikten söz edilemez, tıpkı bedensiz ruhtan söz edilemeyeceği gibi.

Müslüman 'dünyacı' olmadığı gibi 'ahiretçi' de olamaz. Ancak dünyalı ve ahiretli olur ve "Rabbimiz bize dünyada da iyilik ver, ahirette de iyilik ver" der (2:201). Fiziğin konusu olan her şey, ayetlerden oluşan ilahi bir kitaptır. Kâinat, *tabiatın Kur'an'ı*dır. 'Tabiat ayetleri' ile 'Kur'an ayetleri' aynı kaynaktan beslenir. Bu ikisi birbirini yalanlamaz, birbirini destekler ve doğrular. Bu yüzden *din bilimleri* ile *fen bilimleri* birbirinden koparılamaz. Fen bilimlerine yabancılaşmış bir dini eğitim, gizli sekülerlik üretir. Bu dinsel bir şizofrenidir. Elinizde tuttuğunuz bu eserde yapılan tüm yorumlar ve varılan tüm sonuçlar, bu ilke üzerine temellendirilmiştir.

Bir medeniyetin aklı şu üç varlık kategorisini hangi sıraya göre dizdiğine bakarak kimlik kazanır: *Mâfevk-mâdûn-hemcins. Mâfevk,* Allah'tır. *Mâdûn,* Dünya/madde/tabiattır. *Hemcins,* insandır. Yunan-Batı aklı, meşrebine göre, bir numaraya bazen insanı (hümanizm, rasyonalizm), bazen de tabiatı (natüralizm ve materyalizm) koyar. İslam aklı varlığın merkezine Allah'ı koyar ve varlığı okurken O'nu hep 'elde var bir' olarak tutar. "Allah'ın adıyla oku" (96:1) emrinin karşılığı budur. İşte bu eser; evren, dünya ve insanı Allah adıyla/adına okuma denemesinin bir ürünüdür.

***

Elinizdeki kitap dört bölümden oluşmakta ve her bir bölümde aşağıdakine benzer birçok soruya cevap aramaktadır:

1. Evren ve Dünyanın Yaratılışı: "Ol" emrinden sonra her şey nasıl başladı? Yaratılışa dair farklı görüşler? İlk 1 saniyede neler oldu? İlk elementler nasıl oluştu? Dünyanın 4.6 milyar yıllık yaratılış süreci? Sünnetullah nedir? Yaratıcı şapkadan tavşan çıkarır mı?

2. Âdem Çömlekten, Havva Kaburgadan mı Yaratıldı: Âdem'in ebeveyni var mıydı? Âdem'den önce kan döken ve fesat çıkaranlar kimlerdi? Beşer ile insan arasındaki fark nedir? "Ruhumdan üfledim" ile kastedilen nedir? Ruh üflenirken Âdem cansız mıydı? 'Âdem', 'âdemoğlu' yerine kullanılmış mıdır? "İsa'nın durumu Âdem'in durumu gibidir" ne demek?

3. Beşer Nasıl İnsan Oldu: Evrimci İslam âlimleri kimlerdir? Allah Âdem'i kimlerin içinden seçmiştir? *Nefsi vahide* nedir? Âdem'den önce de âdemler var mıydı? İlk insan nerede ve yaklaşık olarak ne zaman yaratıldı? Âdem'in nesli ensest ilişkiyle mi çoğaldı?

4. Darwinci Evrim Teorisi: İlahi yasa olan evrim ile *Darwinci evrim teorisi* aynı şey midir? Evrim teorisine destek için üretilen sahte deliller nelerdir? Evrim teorisi ateizmin İsrailiyyatı mıdır? 'Tesadüf' ateist evrimcilerin tanrısının adı olabilir mi? Varoluştaki hassas ayarlar tesadüfe izin verir mi? Yaratılış ve evrim teorisi hasım mıdır?

Bu başlıkların hepsinin altında iki kitabı hep yan yana okuyacaksınız: Tabiat ve Kur'an. Bizim ifademizle "tabiatın Kur'an'ı" ve "Kur'an'ın tabiatı"...

Tabiat ve Kur'an Ayetleri Işığında Yaratılış ve Evrim, eski sorulara yeni cevaplar vermekten çok, eski cevaplara yeni sorular sormak için yazıldı. Emin olun ki, bu sorular sadece benim sorularım değildir. Bu sorular, şimdi değilse bile gelecekte, çocuklarınızın ve torunlarınızın size soracağı sorulardır. Ne kadar isteseniz de bu sorulardan kaçamayacaksınız. Bu kitabın yazılış amacı, biraz da çocuklarınız ve torunlarınız, sizi sorularıyla köşeye sıkıştırmasın diyedir.

Birçoğunuzun ilk defa karşılaşacağı bu kitapta yazdığım özgün yorumların çoğunu yeni dile getirmiyorum. Bu yorumlarımı, yaklaşık 1992'de başlayan ve 16 yıl süren tefsir derslerimde, 2008'de başlayıp 5 yıl süren **Esma-i Hüsna** derslerimde ve aynı adlı eserimde daha önce dile getirmiştim. Fen bilimleri alanında uzman dostlarımın, bunların bağımsız bir kitap olması ricasına daha fazla dayanamadım.

Ben, iştigal alanı ilahiyat olan bir Kur'an talebesiyim. Uzmanlığımı fen bilimleri alanında yapmadım. Ne biyoloğum, ne antropoloğum, ne fizik, astrofizik ve kozmoloji bilginiyim. Bu konularda iddialı da değilim. "O halde, niçin evrenin, dünyanın ve insanın yaratılışı hakkında düşündün, konuştun, yazdın?" diye sorarsanız, buna cevabım şu olur: Allah'ın Kur'an'ındaki teşvik, telkin ve emirlerini üzerime alındım. Ne de olsa, herkes gibi ben de O'nun kullarından bir kuldum:

> "De ki: "**Dolaşın yeryüzünü ve O'nun yaratılışı nasıl başlattığını inceleyin!" (29:20)**
>
> "**Hem sizin yaratılışınızda hem de O'nun yeryüzüne yaydığı diğer tüm yürüyen canlı türlerinde, gönülden inanacaklar için tarifsiz mesajlar vardır.**" (45:4)

"Kuşkusuz göklerin ve yeryüzünün yaratılışında, gece ile gündüzün birbirini izlemesinde aktif akıl ve vicdan sahipleri için alınacak dersler vardır. Onlar ki /.../ göklerin ve yerin yaratılışı üzerine tefekkür ederler: Rabbimiz! Bütün bunları anlamsız ve amaçsız yaratmadın!" (3:190-191)

"Yeryüzünde, gönülden inanmış olanların (şahit olduğu) ilâhî işaretler vardır; tıpkı sizin kendi varlığınızda olduğu (gibi): Bunları görmüyor musunuz?" (51:20-21)

Tefsir sahibi bir Kur'an talebesiyim. Bu yüzden, eserde yer alan özgün yorumlarıma takılacak ilk kulp, "bilimsel tefsir" yaftasıdır. Böylesi muhtemel bir yaftayı sahiplerine peşinen iade ediyorum. Zira şahsen 'bilimsel tefsir' ekolüne mensup olmadığım gibi, bu akımı tasvip eden biri de değilim. Bu konudaki eleştirel yaklaşımımı, Tefsir Usulü adlı eserimde dile getirmiştim.

Buna mukabil ben, Kur'an'ı indiği dönemdeki bedevi Arap aklıyla sınırlayan tarihselci akımdan da beriyim. Kur'an, indiği toplumun aklını 'karanlık' olarak niteleyerek mahkûm etmiştir. Tarihselci yaklaşım, Kur'an'ın içeriğini, onun bir araç olarak kullandığı Arap dilinin beraberinde taşıdığı bedevi kültürüne tutsak etme eğilimindedir. Tarihselci bakış, yaratılış üzerinde düşünürken kullanacağımız Kur'an sonrası her tür veriye, "Kur'an bu işlerden anlamaz" yollu itiraz etmekte ve dudak bükmektedir. "Kur'an'ın davetine uyup yaratılış üzerine düşündüm ve tabiatın şu ayetleriyle Kur'an'ın şu ayetleri arasında ilişki olduğunu gördüm" dediğinizde, birilerinin cini tepesine çıkmaktadır. Peki de, Kur'an'ın, yaratılış üzerinde düşünme çağrısını nasıl yerine

getireceğimize dair, tarihselcilerin alternatif bir önerisi var mıdır?

Kur'an vahyi, insanla birlikte tüm kâinat ve tabiata, ayetlerden oluşan bir kitap olarak bakar. Yine Kur'an, kendi birimlerine de 'ayet' adını verir. Kur'an'a göre tabiat ayetleriyle Kur'an ayetleri, kaynağı tek olan ilahi kudret delilleridir. Bu iki kitabın ikisi de aynı hakikati kendi dillerince haykırır. İşte bu eser, Kur'an'ın bu hakikatini kendisine ilke edinmiştir.

***

Ey okur! Üç şeye karşı seni uyarmama izin ver:

1. Bu eserde vardığım sonuçlar benim Kur'an ve tabiat ayetleri üzerinde derinliğine düşünerek ulaştığım sonuçlardır. Bu sonuçlar isabetli olabileceği gibi isabetsiz de olabilir. Allah bana akıl verdiği gibi, sana da vermiş. Allah'ın sana emanet ettiği aklını kullan ve sen de konu üzerinde derinliğine düşün. Belki sen benden daha iyi sonuçlara varırsın.

2. Ben, Kur'an ayetlerine getirdiğim yorumları ayetlerin yerine geçirip de, "Bu son noktadır" demekten Allah'a sığınırım. Bunu sen de yapma. Eğer böyle yaparsan, yorumu vahyin makamına koymuş olursun. Bu, hem vahye hem kendine hem de bana zulümdür.

3. Hiç kimse her şeyi bilemez. Her şeyi bilen sadece Allah'tır. Burada vardığım sonuçlar bilgim, aklım, kapasitem ve emeğim oranındadır. İçinizde bilgisi benden iyi olan, akılca benden üstün olan, kapasitesi benden fazla olan ve benden daha çok emek verenler mutlaka vardır. Onlara düşen körü körüne beni tekrarlamak değil, meseleyi benim

getirdiğim noktadan alıp daha ilerilere taşımaktır. Böyle yaparsa, belki, Müslüman aklını krize sokan soru ve sorunlardan birkaçını daha çözen ender bahtiyarlar arasındaki yerini alır.

Bu eser, Kur'an'ın, aklını kullanmadıkları için Allah'ın pisliğe mahkûm ettiğini söylediği tipleri muhatap alarak yazılmamıştır. Zira onlar okuduklarını anlamak ve bakışlarını sorgulamak yerine, mahkûm oldukları pisliği okuduklarına ve onu yazana bulaştırmayı marifet bilmektedirler. Kur'an, akletmeyen bu tipleri canlıların en şerlisi olarak tanıtır. Biz de canlıların en şerlisi olan bu tiplerin, şimdiden görür gibi olduğumuz şerlerinden Allah'a sığınıyor, onların topuna birden 'euzü-besmele' çekiyoruz. Zira bu güruhun, "Evrim teorisini savunuyor... Darwinci oldu..." türünden atacağı iftiraları şimdiden görür gibi oluyorum.

***

Bu kitabı yazarken fen bilimlerine dair farklı disiplinlerle ilgili üniversite ders kitaplarını gözden geçirdim. Yerli ve yabancı onlarca basılı kaynağın yanında, görsel kaynaklara daha çok başvurdum. 300'ü aşkın belgesel ve bilimsel sunum izledim. Sayfalar dolusu not aldım. Mesela alanında dünyaca uzman kişilerin sunumlarını yayımlayan uluslararası bir bilim sitesinde, "Bu sunumlar çözüm ortaklarımız sayesinde ücretsizdir" notunu görünce, emeğe saygı ve hakka riayet ilkesi gereği, sunumu, her seferinde sonundaki sponsor reklamlarına kadar izledim. Bunu belki yüz-yüz elli kez tekrar ettim. Baktım ki onları da ezberlemişim. Oldukça sıkıcı olan bu duruma, emeğe küçük bir katkı sunma adına katlandım. Bunu niçin zikrettim? Özgün fikirlerimi

referans göstermeden alıp kendi fikriymiş gibi kullanan, paragraflarımın hatta makalelerimin altına kendi isimlerini veya başka isimleri yazıp yayınlayan emek hırsızlarına, hakkı-hukuku hatırlatmaya vesile olsun diye...

Herkesin her an kolayca ulaşabileceği artık anonim hale gelmiş bilgilere referans koyma ihtiyacı duymadım. Meraklısına bu bilgiler bir 'tık' kadar yakındır. Eskiden olduğu gibi, bilgiyi iletmek sahibini âlim yapmamaktadır. Artık onu 'dijital allameler' yapmaktadır. Maharet, bilgiyi üretmektir. Ayrıca, kitapta verdiğim ayet mealleri, elinizin altındaki meallerden farklı olabilir. Bunun gerekçelerini merak edenler, ***Hayat Kitabı Kur'an / Gerekçeli Meal***'imizi açıp ilgili notlara bakma zahmetine katlanmalıdır.

Amatör bir meraklı olduğumu da söylemeliyim. Bu konu ilgi alanıma girdiği günden beri, dünyanın dört bir tarafındaki yaratılışa dair tabiat ayetlerini görmek için her fırsatı değerlendirmeye çalıştım. Yeryüzünün 2 milyar yıllık jeolojik oluşumunu adım adım gözler önüne seren Arizona'daki Büyük Kanyon'dan Sumatra'daki Toba gölü yanardağının jeolojik kalıntılarına, homo türlerinin ilk örneklerinden olan Etiyopya'daki Lucy'den dünyadaki ilk yerleşimlerden biri olan Pakistan Harappa'ya, ABD'deki Barringer kraterinden Urfa'daki Göbekli Tepe'ye, Lübnan Baalbek'teki dev taş bloklardan Mısır'daki Giza piramitleri ve Luksor (el-Uksur) harabelerine kadar birçok mekân bunlar arasında bulunuyor.

Son olarak bu kitabı yayınlanmadan önce okuyarak görüşlerini bildiren dostlar var. Doktora öğrencilerini seferber eden biyoloji hocası Orhan Arslan'a, eseri müzakere

etmek için birlikte uykusuz saatler geçirdiğimiz sevgili dostum Caner Taslaman'a, konuya ilgi duyan ender ilahiyatçılardan İbrahim Sarmış'a, eseri biyolog gözüyle inceleyen Sinan Canan'a, bildiğini paylaşmaktan zevk alan sevgili Enis Doko'ya, fizik alanında eser sahibi olan Sadettin Merdin'e, teşviklerini esirgemeyen aziz dostum Candan Karlıtekin'e, 'no' masası gözüyle eseri okuyan Suheyb Öğüt'e, eseri ince işçiliğe tabi tutan Eyüp Süzgün ve Hasan Hafızoğlu'na, son olarak fizikçi Kur'an talebem Alptekin Yıldız'a teşekkür ederim.

Müslüman kitlelerin yakalandığı en amansız hastalık olan akıl tutulmasından kurtulduğu, ergenlikten çıkıp rüştünü ispat ettiği günleri görmenin özlemiyle...

Mustafa İslamoğlu

Mayıs 2015, İstanbul

BİRİNCİ BÖLÜM

EVREN VE DÜNYANIN YARATILIŞI

1.1. ALLAH VE EVREN

1.1.1. Her şey "ol" emri ile başladı

Evrenimizde her şey "ol" (*kun*) emri ile başladı. "O, bir şeyin olmasını irade ettiğinde ona "ol" der, o da oluş sürecine girer." (36:82)

Bu açıdan, "önce söz vardı" diyen doğru söylemiştir. "Ol" sözü başlangıç oldu. O'nun sözü sözlerin en değerlisiydi, ondan sonra tüm sözler değerini O'ndan aldı. O'nun bir tek "ol" emri, bütün bir evreni var etmeye yetti. O, "ol" demişti. Olmamak olmazdı. O, "ol" deyince, imkânsız olan 'yokluk', mümkün olan 'varlığa' dönüştü. Ve "ol" emri varlık ağacının tohumu oldu.

"Ol" emri, evrende zaman ve mekânı başlatan ilahi bir 'gonk' idi. Gonk vurdu ve evrenin kronometresi çalıştı. Yoktan ilk yaratılanlar, "ol" emrini yerine getirmek için seferber oldular. Evrenimizde yoktan ilk yaratılanlar, yokluğun hemen üstünde sonsuzun hemen altında değerlerdeydi. Neredeyse yok denecek kadar sonsuz küçük, ama aynı zamanda evreni içinde taşıyacak kadar da sonsuza yakın yoğun ve sıcaktı. "Ol" emrini alan varlığın oluş basamaklarını tırmanma anları saniyenin bilmem kaç trilyonda biriydi. Ama ondan öncesi de var fakat biz ona matematikle bile

uzanamıyoruz.[1] Görünen o ki, gözümüze ve kulağımıza sınır koyan Allah, zamanı anlamamıza da bir sınır koymuş.

Allah'ın güzel isimleri (*esma-i hüsna*) içerisinde ilahi yaratmanın çeşitli yönlerini ifade eden isimler bulunmaktadır:

Bedî' ismi Allah'ın yoktan yaratmasıyla ilgilidir. "Allah göklerin ve yerin Bedi'idir" (2:117; 6:101) diyordu Kur'an. Kur'an'da "gökler ve yer" birlikte kullanıldığında, genelde "evren" kastedilir. *Bedî'* ismi, "yoktan eşsiz benzersiz var eden, ilk örnekleri yoktan yaratan mükemmel sanatkâr, yaratma işini eşsiz benzersiz icra eden sonsuz ve mutlak özne" demekti.[2] Kur'an'da sık kullanılan "gökler ve yer" ibaresi farklı kozmolojik sistemlere delalet edebileceği gibi, insanın değerine işaret eden bir gösterge olarak da okunabilir. Bu okuma doğruysa, terazinin bir kefesine insanı konuk eden yeryüzü, diğer kefesine uzayın geri kalanı yerleştiriliyor demektir. Buradan insanın biricikliği çıkmaz. Fakat insanın ve yeryüzünün çok değerli olduğu gerçeği çıkar.

Fâtır ismi, Allah'ın bir plan, proje dâhilinde yaratma sürecini ifade eder. *Fâtır* isminin kökü olan *fatr*, "bir filize yol vermek için bir plan proje dâhilinde bir çekirdeğin kabuğunu yarması" demektir. Fakat Fâtır olan özne yoktan yaratma kudretine sahipse, bu durumda el-Fâtır, "koyduğu yasalarla yokluk çekirdeğini yarıp, bir süreç içinde varlık ağacını çıkaran iradeli ve bilinçli özne" anlamına gelir.

---

1 Steven Weinberg, İlk Üç Dakika, çev: Z. Aydın-Z. Aslan, Ankara 1995, s. 206-220.

2 Esma-i Hüsna'dan olan *el-Bedî'* isminin kök anlamına ilişkin arkeolojik bir kazı için şu eserimize bkz: *Kur'an'a Göre Esma-i Hüsna*, III, 1708-9. *İbda'* terimiyle bağlantılı kavramlar için bkz: Age, III, 1709-11.

Bâri ismi, Allah'ın sıfırdan ilk örnekleri yaratmasını ifade eder. Varlığın ilk örneklerine, ecnebi lisanlarından iktibasla *arketip* (fr: *archétype*) veya *prototip* denilmektedir. Buna modern Arapçada *en-nemuzec el-aslî* dense de, Kur'an'dan ilhamla *âdemiyet* demek daha münasip görünmektedir. Bâri' isminin tezahürü olan âdemiyet, sadece insan türü ile sınırlı değildir. Bâri' olan Rabbimiz, bugün gördüğümüz mahlûkatın hepsini Bâri' ismiyle var ettiği ilk örneklerden yaratmıştır.

Hâlık ismi, Allah'ın hem yoktan hem vardan yaratmasını ifade eder. Zira *halk* (yaratma) fiili Kur'an'da hem Allah için hem insan (iki kez İsa Peygamber'in küçükken yaptığı kuş maketleri) için kullanılır. Hem yoktan yaratma, hem vardan var etme için kullanılır.

Musavvir ismi, yoktan yaratılan ilk örneklerin tasarımının da Allah'a ait olduğunu ifade eder.

Bu isimler de dâhil birçok ismin birlikte geçtiği Haşr suresinin 24. ayetinde yan yana gelen *el-Hâlık*, *el-Bâri'*, *el-Musavvir* isimleri, kendi aralarında da yaratışın üç farklı aşamasını ifade ederler. *Hâlık* genel yaratmayı, *Bâri'* bu genel yaratış içinde canlılar ve iradeliler gibi özel yaratmayı, *Musavvir* ise yaratılanların orijinal tasarımını ifade eder.

Yokluk insan için kavranabilen bir şey değildir. Zira insan zihni en uçuk hayalleri ve rüyaları bile, varlık üzerinden tasarlar. Mevcudu keser, biçer, kırpar, ekler. En nihayet bilinen şeylerden kopardığı parçaları birbirine ekleyerek bilinmeyen şeyler yapar. Ama bütün bunları yaparken bildiklerini kullanır. Aslında icat ettiği hayalî varlık 'yok' olan

bir varlık değil, var olan varlıklardan kırpılan parçalardan oluşmuş sentezdir.[3]

Yok'un ne tabiatta hakiki varlığı, ne zihinde görüntüsü, ne dilde adı vardır. Bu üç varlık halinden birinde var olana 'yok' denemez. İnsan mutlak yokluğu kavrayamadığı için, yoktan var etme anlamına gelen ilahi *ibda*yı da gereği gibi kavrayamaz. Şu halde, el-Bedî' isminin tecellisi olan ilahi ibda, en azından şimdiki bilgi dağarcığımız dikkate alındığında, bilginin değil imanın konusudur.

Allah bu âlemi yoktan var etmiştir. Allah'ın mutlak kudretine iman edenler, bunun mümkün olduğunu da bilirler. Zorunlu varlık Allah'tır. Bu âlemin varlığı ise mümkün varlıktır. Mümkün varlığın var olması da, yok olması da mümkündür. Dahası, yok olduktan sonra yeniden var olması da mümkündür.

"O, bir şeyin olmasını irade ettiğinde ona "ol" der, o da derhal oluş sürecine girer" ayetinin bâtını tevilinden yola çıkarak, evrenin kendisinden yaratıldığı 'tohum' işlevi gören sabit bir asılın varlığını iddia edenler olmuştur.[4] Fakat bu ve buna benzer yorumlar, Yunan düşüncesinin dayandığı "hiçbir şeyden hiçbir şey çıkar" tezini haklı çıkarmak için kotarılan yorumlardır. Bu tür zorlama yorumlar, yoktan

3 Yokluk üzerine bir tahlil için bkz: *Age*, III, 1709-10.

4 Bu iddianın dayandığı tevil şudur: Ayetteki "ona" (*lehu*) ibaresindeki "o" zamiri, evrenin yaratıldığı bir 'şey' olduğunu gösterir. Ortada kendisine "ol" denilecek bir "şey" vardır ve "ol" emri "ona" verilmiştir. Şu durumda Yaratıcı evreni yaratırken bir "şey"e yönelmiş ve "ona" emir vererek o şeye "ol" demiştir. Bu, Platon'un "ideler âlemi" tezinin Yeni Platonculuğun kurucu babası Plotin tarafından yeniden yorumlanmasını andırmaktadır. İbn Arabi'nin "a-yân-ı sabite" tezi, yukarıdaki bâtını yorumun Arap dilinde yeniden üretilmesiyle elde edilmiştir. Bu bir spekülasyondur ve Kur'an'ın haber verdiği "Allah göklerin ve yerin Bedi'idir" ayetinde dile gelen hakikate aykırıdır.

yaratılma inancını yumuşak geçişlerle baypas etmek için kullanılmaktadır.

Kur'an ayetleri açısından durum yukarıda dile getirdiğimiz gibidir. Tabiat ayetleri açısından da durum üç aşağı beş yukarı aynıdır. Modern fizik, evrenin "yoktan" (*ex nihilo*) yaratıldığını bugün artık kabul noktasına gelmiştir. Kuantum fiziği, vakum boşluktan parçacık çiftlerinin "yoktan ortaya çıktığı" ilkesine dayanır. Evrenin genişlemesi için gerekli enerji ile çekim neredeyse birbirini dengelemektedir. Büyük Patlama'nın ilk anlarında dört temel kuvvet bitişik idi. Bazı evren doğum modellerine göre, genişleme için lazım olan enerji çekim kuvvetinden ödünç alındı.

Kur'an ayetleri gibi tabiat ayetleri de, evrenin başlangıcının olmadığı (ezelî) dogmasını reddeder.[5] Bunun bir delili de, "elementlerin yarı ömrü" tabir edilen bozulmadır. Atom dünyasının en dayanıklı birinci temel yapı taşı kabul edilen 'proton' parçacığının bile yarılanma yaşına sahip olduğunu biliyoruz. Bu konudaki tartışma protonun ölümlü olup olmadığı değil, yarı ömrünün ne kadar uzun olduğudur. Ezelî olmayan maddi evrenin sonradan var olduğu kabul edildiğinde, onun varlığını mümkün kılan bir 'öz' ve 'sermaye'nin varlığı şarttır. O sermaye durup dururken ortaya çıkmamıştır. O sermayeyi Allah yaratmış ve olduğu yere koymuştur. "Ol" emri ile yaratılan şey, işte maddi evrenin kendisinden var edildiği o ilk sermayedir.

Felsefi bir fantezi olarak farklı evren modelleri hayal etmenin bir sınırı yoktur. Nitekim bu yapılmıştır da. *Du-*

5 Fred Hoyle, evrenin ezelî olduğu tezini modern bilime onaylatmak için "Durağan Durum" teorisini geliştirmişse de "Kozmik fon ışınımı"nın keşfi bu tür modellerin pabucunu dama atmıştır.

rağan-kararlı evren modeli (*steady state universe*) ve kalp gibi kabarıp çökerek *sonsuzca salınan evren modeli* (*osilasyon*) bunlardan ikisidir.[6] Durağan evren modeli 1964 yılında kozmik mikrodalga fon ışınımının keşfiyle çöpe atıldı. Osilasyon evren modelini ise onu ortaya atanlar bile ciddiye almamış, iddialarından vazgeçmişlerdi. Dikkatli bakılacak olursa, sonu olmayan mutlak evren modelleri ihdas etmenin arka planında, sonsuz ve mutlak bir Yaratıcı-

6 "M-kuramı (sicim kuramı, süper sicim kuramı) adı verilen bir 'çoklu evren' kuramı da var. Bu kuramı Hawking şöyle anlatıyor: "M-kuramının yasaları, iç uzayın nasıl büküldüğüne dayanarak farklı yasaları olan farklı evrenlerin varlığına izin verir. M-kuramı pek çok farklı uzayın, belki de 10^{500} sayıda uzayın varlığını onaylayan çözümlemeler içerir; yani her biri kendi yasalarına sahip 10^{500} farklı evreni var sayar. Bunun ne kadar ettiği konusunda bir fikir sahibi olmanız için şöyle düşünün: Eğer birisi her bir evrenin öngördüğü yasaları yalnızca bir milisaniyede hesaplayabilseydi ve bu hesaplamaya büyük patlama sırasında başlasaydı, şimdiye kadar ancak 10^{20} kadarını hesaplamış olurdu. Tabii arada kahve molası almadan çalışmak koşuluyla." (S. Hawking-L. Mlodinow, *Büyük Tasarım*, ter: Selma Övünç, İstanbul 2012, s. 101) Bunlardan ayrı olarak bir de "paralel evrenler" hipotezi vardı. Bazı bilim insanları, ateizme problem çıkaran "yaratılıştaki hassas ayarlar" meselesini böyle çözeceklerini düşünüyorlardı.

Konunun bir de teistleri ilgilendiren boyutu vardır. Bazı dindarlar "çoklu" veya "sonsuz evrenler" (*multiverse*) deyince, "din elden gidiyor" vehmine kapılıyorlar. Bu doğru değildir. Bu evrenin yoktan değil de kendinden önceki bir başka evrenden arta kalan bir çekirdekten yaratılmış olması, Allah'ın varlığı yoktan yarattığı hakikatini ortadan kaldırmaz. Sonsuz teselsülün mantıken imkânsızlığından dolayı, birbirinden yaratılan evrenlerin de bir ilki mutlaka olmak zorundadır. Eğer durum buysa, "El-Bedi olan Allah'ın yoktan yarattığı, evrenler zincirinin ilkidir" sonucuna varılır. Kur'ani ilke açıktır: Gökleri ve yeri (evren veya evrenleri) Allah yaratmıştır. Bütün bir maddi âlem "gayb" değil "şahadet" âlemi, yani bilinebilir ve kavranabilirdir. Onların yaratılış anlam ve amacı üzerinde tefekkür etmek, onları incelemek ilahi bir emirdir. Bu tefekkür ve inceleme her tür sürprize açık olmak zorundadır. Kur'an'la inşa olmuş birinin, tabiat ayetlerinin söylediği gerçeklerden korkması ve kaçması için bir neden yoktur. Ne kadar şok edici ve şaşırtıcı olursa olsun, dün bilinmeyip de bugün ortaya çıkan delilli ispatlı her yeni gerçek, yeni okunmuş ilahi bir ayet hükmündedir. Çoklu evren modellerinden herhangi birinin tabiat ayetleriyle ispatlanması durumunda, sonuç şu ayetin kapsamında değerlendirilir: "Kuşkusuz O, yaratmayı ilk defa başlatandır, sonra da onu tekrarlayan ve iade edendir." (10:4)

ya inanma yükümlülüğünden kurtulma arzusunun yattığı görülür. Sonsuz yaratıcıya inanmamak için, evreni sonsuz ilan etmek... Galiba bu Tanrı'yı tesadüfe ikna edemeyince, tesadüfü tanrı ilan etmeye benziyor. Şu an tabiat ayetleri tarafından doğrulanan tek evren modeli "genişleyen evren" modelidir. Büyük Patlama (Big Bang) adı verilen teori, bu modelin nasıl gerçekleştiğini açıklayan modeldir.

1.1.2. Evrenin yaratılışına dair farklı görüşler

İnsanlığın bilinen tarihinden itibaren evren hakkındaki görüşleri ve bu görüşlerin Tanrı inanışlarını şöyle sıralayabiliriz:

1. *Evren ezelîdir, yaratılmamıştır* (Lucretius'un aforizmasıyla *ex nihilo nihil fit*: Hiçbir şeyden hiçbir şey çıkar): Hinduizm, Şintoizm, Caynizm, Eski Yunan bu görüştedir. Bu görüşe sahip kimileri Platon, Aristoteles gibi Tanrı'nın varlığına inanmışlar, fakat O'nu aktif değil atıl bir Tanrı olarak tasavvur etmişlerdir (*Deizm*). Budistler, Lao Tse ve Spinoza gibi şahsiyetler 'tanrı âlemdir, âlem tanrıdır' demeye getirmişlerdir (*Panteizm*). Panteizm, evreni Tanrı'nın alternatifi olarak görmektedir. Bu görüşten kimileri, Lucretius, Engels ve Marx gibi "Dünya ezelîdir, yaratılmamıştır, dolayısıyla Tanrı da yoktur" düşüncesindedirler (*materyalizm* ve *ateizm*). Kimileri de, evren ezelîdir ama Tanrı'nın varlığı bilinemez düşüncesindedirler (*Agnostisizm*). Bu sonuncuya Huxley'yi örnek gösterebiliriz.

2. *Evrenin ezelî olup olmadığı bilinemez*: Eski sofistler başta olmak üzere, birçok bilinemezci (agnostik) sadece

Tanrı'nın varlığının değil, evrenin yaratılmış olup olmadığının da bilinemeyeceğini ifade ederler. Kant da bunlar arasındadır.

3. *Evren Allah tarafından yoktan var edilmiştir*: İlk insanla başlayan ilahi vahiylerin talim ettiği ortak inanç budur. Evren yaratılmıştır, başı sonu vardır. Zihnen kuşatılabilir. Bu, insanlığın değişmez değerlerini temsil eden tüm zamanlar ve mekânlardaki ortak doğruların adı olan İslam'ın değişmez akidesidir. Musevi İslam'ın yoldan çıkmışı olan Yahudilik ve İsevi İslam'ın tahrif edilmiş şekli olan Hıristiyanlık da dâhil, bozulmuş da olsa, tüm kitaplı dinlerin bu konuda herhangi bir ihtilafı bulunmamaktadır.

4. *Evren de dâhil, madde aslında yoktur, varmış gibi görünmektedir, her şey Allah'tan ibarettir*: Vahdet-i vücut felsefesindeki "Allah'tan başkası yoktur" (*lâ mevcûde illallah*) anlayışı bu şıkka girer. Bu, Spinoza'nın maddeci panteizminin ters yüz edilmiş şeklidir.[7] Bu felsefe Batı'da Berkeley'e atfedilse de o, sonradan bu görüşünden vazgeçtiğini ilan etmiştir. Özüne inince, bunun, 'vahdet-i vücut' adı verilmiş gizli bir panteizm olduğu görülür. Vahdet-i vücut felsefesi, insanın *insanlaşmasına* değil, *yabancılaşmasına* hizmet eden bir felsefedir. Allah, hak olan kendi zatından başka bir de 'hak ile' (*bi'l-hakk*) yarattığı mahlûkatın varlığını haber vermektedir. Sadece Allah'ın hak, âlemin batıl olduğunu söyleyeni bizzat Kur'an yalanlamaktadır.[8] Elbette mü'mine

dipnot 7

7 Bu konudaki makalemiz için bkz: Çuvaldızı Kendimize Batırmak, http://mustafaislamoglu.com/yazar_25_35_cuvaldizi-kendimize-batirmak.html

8 Allah gökleri ve yeri (evreni) batıl olarak yaratmamıştır (3:191; 6:73; 38:27). "Allah'tan başka her şey batıl mıdır?" ve "Eşyanın hakikati var mıdır" başlıkları için şu eserimize bkz: *K. G. Esma-i Hüsna*, II, 1256-1258.

düşen "Allah doğru söyledi, tersini söyleyen ise yalan söyledi" demektir.

Evrenin yoktan var edildiğini söylemek üç şeyi peşinen kabul etmek, bunu inkâr etmek de üç şeyi peşinen inkâr etmektir:

1. Evrenin anlamlılığı ve amaçlılığını inkâr. (Batıl mı, hak mı?)

2. Evrenin bir sonunun olduğunu inkâr. (Son Saat ve Kıyamet.)

3. Evrenin başıyla sonu arasında bir tekâmül yolculuğunun olduğunu inkâr. (*Rububiyyet.*)

Meseleye pozitif bilim açısından bakılacak olursa, eski kozmoloji ilmi; sabit evren, sonsuz uzay ve klasik fizik esaslarına dayanıyordu.[9] Bu düşüncenin sonucunda, "mutlak uzay" ve "mutlak zaman" tezine ulaşılıyordu.

Yukarıdaki üç başlığın özellikle üçüncüsü yeni sorular yumağını insanlığın önüne sermişti. Bunların başında şu soru geliyordu: "Yoktan var edilen evrenin doğumu (*kozmogoni*) nasıl gerçekleşti?"

Bu yüzyıldaki ilmî çalışmalar, sabit evren ve sonsuz uzay düşüncesini tahtından yıkarak yerini genişleyen sonlu evren düşüncesine, klasik fiziği tahtından yıkarak yerini kuantum fiziğine bıraktı. Tabi ki birbirinden ayrı mutlak uzay ve mutlak zaman fikrinin de yanlışlığı, böylece anlaşıl-

9 Mekân açısından "sınırsız uzay" düşüncesi Newton ile başlamış bir düşünce değildir. Newton'dan yaklaşık 9 asır önce yaşamış olan Cabir b. Hayyan, insanı "küçük âlem" evreni (*el-felek*) "büyük âlem" olarak tanımladığı risalesinde, evreni nicelik olarak 'nihayeti olmayan' (*leyse bu'de hazâ nihâyetun*) olarak niteler (Cabir b. Hayyan, *Resail / Kitabu Ustukus el-Âs*, s. 549)

mış oldu. Onun yerini, birbirinin olmazsa olmazı *izafi uzay* ve *izafi zaman* fikri aldı. Genel ve özel görelilik kuramları bunu ifade eder.

Uzay ve zamanın mutlak olmayıp izafi olması, başlangıcının olması anlamına geliyordu. Uzay-zamanın başlangıcından söz etmek maddenin de başlangıcından söz etmek demekti. Zira maddeden bağımsız bir uzay-zamandan söz edilemezdi. Dolayısıyla evrenin bir doğum anı vardı. Bunu termodinamiğin ikinci yasası olan kâinatın düzenliden düzensize geçiş kanunu olan *entropi* de doğruluyordu.

Evrenin genişlediği tabiat ayetlerinin haber verdiği bir bilgiydi. Bu bilgi, evrenin bir doğum anının varlığını da zorunlu kılıyordu. Birileri, evrenin yaratılış anı olan o başlangıç anında olan bitene, "Büyük Patlama" (*Big Bang*) dedi. Kur'an'ın diliyle bu, Allah'ın el-Fâtır isminin tecellisi olan bir *fatr* hareketi idi.

1.1.3. İradeli yaratma mı, iradesiz taşma (sudûr) mı?

"Madde nasıl var olmuştur?" sorusuna "sonradan yaratılmıştır" veya "madde hep vardı" şeklinde iki tür cevap verilmesi muhtemeldir.

İlki vahiyli dinlerin cevabıdır. İkincisi ise maddenin sonsuz ve mutlak olduğunu savunan materyalistlerin ve bir tanrı inancına yaslanmayan ateist din ve ideolojilerin cevabıdır. Bu ikincilere göre türler, kör tabiatın bağrında tesadüfler zincirinin bir sonucu olarak iradeli ve akıllı bir öznenin müdahalesi olmadan var olmuşlardır. Bu görüş, tüm alt türleriyle birlikte materyalizme çıkar.

Materyalist tarih görüşünün en ateşli savunucularından Marx, iradeli bir Yaratıcının varlığını reddeder ve iradeyi insana has kılar. Onunki, iradeyi sadece Tanrı'ya has kılan Kilise'ye, daha doğrusu Tanrı adına yetki kullanan Kilise'ye ve ruhban sınıfına bir tepkidir. Müslüman veya Hıristiyan tüm Gnostik/Bâtıniler, 'iradesiz bir Tanrı' inancını savunur. İslam ise Allah'ın da insanın da iradeli olduğunu savunur. Ne var ki, ilkinin iradesi mutlak ve sınırsız, ikincisininki kayıtlı ve sınırlıdır.

Maddenin arkasında Mutlak bir gücün olduğuna inananların bu inancı da kendi içinde ikiye ayrılır:

1. *İradeli yaratılış*: Madde, iradeli ve akıllı Mutlak bir güç tarafından yoktan yaratılmıştır. Arkasında irade ve akıl olan her eylem gibi, Mutlak Gücün yaratma eyleminin bir sonucu olan maddenin bir anlamı ve amacı vardır. Bu, bozulmuş ve bozulmamışıyla vahye dayalı tüm inanç sistemlerinin görüşüdür.[10] Kur'an tüm yaratma eyleminin arkasında ilahi iradenin varlığını onlarca kez tekrarlar. Kur'an'ın yüzü aşkın ayetinde irade eylemi Allah'a isnatla gelir. Bunları inkâr etmeden maddenin iradeli bir yaratışın eseri olduğu inkâr edilemez.

2. *İradesiz meydana geliş*: Bu teoriye göre madde, Tanrı'nın iradesinin bir eseri değildir. Maddenin yaratılışı Tanrı'dan gayriiradi olarak 'taşma' yoluyla meydana gelmiştir. Yeni Platonculuğun babası Plotinus'un başta Kabalacı Yahudilik olmak üzeri diğer kadim gnostik/irfani düşünce ve sır dinlerinden yararlanarak kalıba döktüğü bu teori, vahdet-i vücutçular tarafından "sudur ve feyz" adıyla Müslüman bâtı-

10 Eski Ahit, II. Makkabeler, 7:28; Kur'an, 2:117; 6:101.

niliğine taşınmıştır. Buna göre, maddeyi ortaya çıkaran özler (*idee: a'yân-ı sâbite*) Tanrı'nın içinde zaten mevcuttur.[11] Onlar Tanrı'dan taşarak kendiliğinden ortaya çıkmıştır (*sudûr*).

Sudur teorisi, yaratılış inancının yanında değil tam karşısında yer alır. Zira sudur teorisinde madde yaratılmamış, Tanrı'nın içinde zaten var olan öz, ilahi irade söz konusu olmaksızın kendiliğinden ortaya çıkmıştır. *Sudurculuk* mahcup bir panteizmdir. Materyalizm, maddeyi Allah'ı yok sayarak sonsuz ilan ederken; sudurculuk, maddenin özünü Tanrı'nın içinde sonsuz ilan etmektedir. Panteizm tüm âlemi Tanrı ilan ederken, sudurcu vahdet-i vücutçuluk "Allah'tan başka mevcut yoktur" diyerek Tanrı'yı âlem ilan etmektedir. Kökeni Hint dinlerine dayanan "Tanrı'nın insana girdiği" (*hulûl*) ya da "insan ile Tanrı'nın birleştiği" (*ittihad*) felsefesi sudurcu temel üzerinde yükselir.

*Madde*nin Tanrı'dan iradesiz sadır olduğunu iddia eden sudur teorisi, doğal olarak şu sonucu vermektedir: İradesiz meydana gelen bir eylemde anlam ve amaç, sebep ve sonuç, illet ve gaye aranmaz. Neden ve niçin soruları anlamsızlaşır. Dolayısıyla akletmek için ortada bir sebep de kalmaz. Anlamsızlığın ve amaçsızlığın egemen olduğu bir yolun sonu kaçınılmaz olarak nihilizmdir. Nihilizm, insanlığı bekleyen değer ve ahlak kıyametinin en belirgin adresi olarak görünmektedir.[12]

---

11 İbn Arabî'nin *a'yân-ı sâbite* tezinin Eski Yunan ve Yeni Platoncu kaynakları ve bu yaklaşımın Kur'an'ın "iradeli yoktan yaratılış" düşüncesi karşısındaki konumuna dair ayrıntılı bir tahlil için şu eserimize bkz: *Kur'an'a Göre Esma-i Hüsna*, III, 2194-2196.

12 İngiltere'de ateistlerin yaptığı bir kampanyada "Muhtemelen bir tanrı yok. Öyleyse kaygılanmayı bırakın ve hayatın tadını çıkarın" sloganının kullanılması, ne dediğimizi açıklamaya yeterlidir. Burada adil ve mutedil bir yaklaşım için şu soru sorulmalıdır. Batı ateizminin "yok" farz ettiği Tanrı ta-

"Madde yaratılmıştır, bu yaratışın arkasında da ilahi bir irade vardır" demek, maddeyi yaratan gücün bir projesi olduğunu söylemektir. Bu yaratışın bir plan ve düzen dâhilinde gerçekleştiğini, bir anlamı ve amacı olduğunu söylemektir. Nitekim Kur'an da bunu söylemiştir. Kur'an'a göre Allah, "sorumluluk sahibi" (*ehlu't-takvâ*) ve "dosdoğru bir yolda olan", yaratışında asla boşluk, eksik ve düzensizlik bulunmayan, "her şeyi bir kader/ölçüyle yaratan", her yarattığını bir anlam ve amaca, bir illet ve hikmete mebni olarak var edendir. Ve hepsinden öte O, değişmez ve bozulmaz kanunlar (*sünnetullah*) koyandır. İşte O'nun değişmez ve bozulmaz kanunlarından biri de ilahi yaratışın en temel ilkelerinden olan süreçliliğe dayalı 'evrim/tekâmül kanunu'dur.

1.1.4. "O her an iş başındadır" ayeti ne der?

"O, her an iş başındadır" (55:29) ayeti, hangi Tanrı ve evren tasavvurlarını reddeder?

1. Yahudilerin tatil yapan Rab inancını reddeder: Yahudi inancına göre Rab, altı günde âlemi yaratıp yedinci gün istirahate çekilmiştir. Kur'an tatil yapan Tanrı inancını şiddetle reddeder. Kur'an'da birçok ayet, Allah'ın gökleri ve yeri yarattıktan sonra 'arşa istiva ettiğini' ifade eder. O'nun arşa istiva etmesi, yarattığı kâinatın yönetimini eline alması" anlamına gelir. Bu şekilde gelen ayetlerin tümü de Yahudi ilahiyatındaki "tatil yapan Rab" inancını reddetmeyi amaçlar.

---

savvurunun oluşmasında, Hıristiyanlığın izahı mümkün olmayan "üçleme" (*teslis:trinity*) dogmasının payı ne kadardır?

2. Dünya ile ilgilenmeyen Tanrı inancını reddeder: Aristo, Metafizik adlı eserinde Tanrı'yı varlık hiyerarşisinde en üste yerleştirir. Bu Tanrı, varlığa ilk hareketini kazandıran fakat ondan sonra da ilgilenmeyen bir tanrı tasviridir. Başlıktaki ayet bu tür bir tanrı inanışını da reddeder.

3. Kendi kendine yeten tüm evren modellerini reddeder: Yukarıda ilgili bölümde ele aldığımız evren modelleri içinde yer alan kendi kendine yeten kapalı, mutlak veya devr-i daime dayalı ölümsüz evren modellerinin tamamı bu kısma girer. Bu ayet böylesi evren anlayışlarını da reddeder.

"O her an iş başındadır" ayeti, Allah'ın mutlak eylemsizliğinin söz konusu olmayacağını söyler. Aslında "an" olarak çevirdiğimiz kelimenin ayetin metnindeki karşılığı *yevm*dir. *Yevm* "gün" manasına gelir. *Yevm* kelimesi neye isnat edilirse, ona göre takdir kazanır. Ay'ın, Dünya'nın, Güneş'in, galaksinin ve hatta evrenin günleri farklıdır. *Yevm*, zamanın en küçük parçası olan ***ân***'a da, rakamlara sığmaz zamana da delalet eder. Bu zımnen zamanın göreliliğini de teyit eder.

Ayette *yevm* belirsiz (*yevmin*) gelmiş ve zımnen Allah'a isnat edilmiştir. Allah zamanın içinde değil zamanın üstündedir. Zira zamanı O yaratır ve yarattığı zamana maruz kalmaz. Bu durumda, "O, her an iş başındadır" demek, "O, yarattığı evrene bigâne değildir" demektir. Burada önemli bir nokta vardır: İlahi eylemi daima zaman ve mekân içinde düşünmek, Allah'ı kendi sınırlı tabiatımızdan yola çıkarak tanımlamaya çalışmaktır. Bu, çıkmaz sokaktır ve insan zihninin kendisine kurduğu bir tuzaktır.

Allah, esmasını icra etmek için zaman ve mekâna muhtaç değildir. Zaman ve mekândan bağımsız bir varoluşu kav-

rayacak kapasitesi olmayan insanın sorduğu bu tür sorular, -hâşâ- Allah'ı değil, olsa olsa kendisini köşeye sıkıştırır.

Yarattığı insanı bu tür sorular soracak bir kapasiteyle donatmış olması, O'nun şanının yüceliğine delalet eder, başka değil. Zira insan, Allah'ın kendisine emanet ettiği varlık, akıl, irade, muhakeme, beyin ve bedenle O'nun varlığını sorgulamaya bile yeltenebilmiştir. Kendi kendine becerebilseydi, bunu her canlı yapmak isterdi. Allah'ın varlığına, tek başına bu bile yeterli delildir.

1.1.5. Yerler ve göklerin altı günde yaratılması ne demektir?

"Kuşkusuz sizin Rabbiniz, gökleri ve yeri altı aşamada yaratan; ve sınırsız güç ve kudret makamına kurulan Allah'tır." (7:54)

Kur'an'da göklerin ve yerin altı günde yaratıldığını söyleyen ayetler vardır.[13] Bu ayetlerde, ne "altı" ile bildiğimiz altı rakamı kastedilmekte, ne "gün" ile bildiğimiz gün kastedilmektedir

Yerler ve göklerin altı günde yaratıldığını söyleyen ayetler, yaratılışın bir 'an' işi değil, bir "süreç" işi olduğunun göstergesidir. Ayetlerdeki "altı" rakamı 'aşamalı' ve 'süreçli' oluşu ifade eder. Yani "bir anda" değil, "aşamalı bir süreçte" demektir.

Peki, 'gün' (*yevm*) neyi ifade eder? Önce kesin olan şeyi söyleyelim: Bildiğimiz 'gün'ü veya ona benzer bir şeyi ifade

13 Kur'an'da göklerin ve yerin 'altı günde' yaratıldığını söyleyen ayetler için bkz: 7:54; 10:3; 25:59; 32:4; 50:38.

etmez. Zira bu tür ayetler evrenin yaratılışından söz ediyor. Yıldızların bile oluşmadığı bir zaman diliminin oluşturduğu bir süreç günlerle ifade ediliyorsa, buradaki günün anlamı bildiğimizin dışında demektir. Kaldı ki "gün" kavramı tabiatta olduğu gibi Kur'an'da da sabit değil görecedir. Bunu "Bin yıl süren bir gün" (32:5), "elli bin yıl süren bir gün" (70:4) ibareleri teyit eder. Özetle Kur'an'da "gün", bağlamına göre değişen vurgulara sahiptir.

Eğer göklerin ve yerin altı günde yaratıldığını söyleyen ayetler "O her gün iş başındadır" ayetiyle birlikte ele alınırsa, Allah'ın kâinatı 6 günde yaratması, "sürekli yaratmaya " veya "yaratılışa aktif ve aktüel müdahaleye" tekabül eder. Aslında yokluğun bir güne tekabül ettiği düşünülürse, yokluk (1 gün) artı varlığın yaratılışı (6 gün), toplam 7 gün eder. Şöyle ki: 7 rakamı sürekli çevrimi ifade eder. 7 birimlik bir çevrimden söz edilmesi için, bir birimlik bir sıfırlanış şarttır. Bu, hem Allah'ın yaratışındaki sürekliliğin, hem de Allah'ın yokluğu sermaye olarak kullanışının bir ifadesidir.

Bir başka açıdan altı aşamada yaratma, tekâmül/evrim yasasına delalet eder. Tekâmül yaratılışın kanunudur. Varlığa bu kanunu yerleştiren, âlemlerin Rabbidir. Ol deyince yaratacak bir Rabbin varlığı tekâmül yasasına tabi kılması, insan terbiyesinde takip edilecek yöntem için de yol göstericidir.

Sözün özü: Kur'an'daki yerlerin ve göklerin altı günde yaratıldığını söyleyen ayetler şunlara delalet eder:

1. Kâinatın bir anda değil, aşamalardan oluşmuş bir süreçte yaratılışına.

2. Evrimin/tekâmülün ilahi yaratışın değişmez yasası oluşuna.

3. Allah'ın yaratma fiilinin kesintisiz ve sürekli oluşuna. (Bkz: 55:29)

Elde edilen son ilmî veriler, evrenin yaratılışını şöyle tasvir ediyor:

1.2. EVRENİN YARATILIŞI: 13,8 MİLYAR YILLIK SÜREÇ

1.2.1. Evrenin doğumunun ilk saniyesinde neler oldu?

Büyük Patlama (Big Bang) anında ne oldu? Bilim bu sorunun cevabı hakkında bize bir şey söylemiyor. Belki ileride bir şeyler söyleme noktasına gelecek, belki de hiç gelemeyecek. Bilimin matematiksel hesaplara dayalı olarak bir şeyler söylediği zaman dilimi, Büyük Patlama'nın ilk saniyesinin 3.000 katrilyonda 1'ine yakın (10^{-43}) bir anına dairdir. Ondan öncesi "tekillik" olarak adlandırılıyor ve orada fizik kanunları geçerliliğini yitiriyor. Orası tam da "Allah bilir" denilecek nokta.

Bilim insanları, *Planck sabiti*, ışık hızı sabiti ve *yerçekimi sabiti* gibi üç sabitten yararlanarak zaman, mekân ve enerjinin bölünemez en küçük birimini hesapladılar. Buna göre en küçük zaman aralığı, 10^{-43} saniye olarak tespit edildi. Bu o kadar mini bir zamandı ki, bu zamanın rakamını ifade edecek bir kelime bile yoktu. Bilim insanları, evrenin doğumu üzerinden geçen 10^{-43} saniye gibi çok mini bir zaman sonrası için tahminde bulunmaya cesaret ettiler. "Ol" emrinin verildiği anı onlar, $t = 0$ ânı olarak kodlamışlardı. Yani uzay-zamanın başlama noktası. Bu nokta "sıfır nokta-

sı" idi. "Evren yaratılırken ilk 10 saniyede ne oldu?" sorusunun cevabı için başlangıç noktamız, "ol" emrinden 10^{-43} saniye sonrasıdır. Ondan öncesi hakkında matematik dahi susmaktadır.

"*Ol*" *emrinden* 10^{-43} *saniye sonra*: Bu *an*da enerji ve zaman, matematiksel olarak tarif edilir hale geldi. Mekân da boyut olarak hesaplanır hale geldi. Bu aşamaya *Planck dönemi* denir. Evrendoğumda *1. aşama* budur. Isı 1.42 x 10^{32} Kelvin derecesidir.[14] Bu rakamı açalım da, evrenin ilk saniyesinin ilk anındaki sıcaklık daha iyi anlaşılsın: 142.000. 000.000.000.000.000.000.000.000.000. Güneşin merkezi 15 milyon, dış yüzeyi 6.000 derecedir, varın siz kıyaslayın. Bu anda yoğunluk yaklaşık 10^{94} gr /cm^3 gibi aklın almayacağı bir rakamdır. Şöyle diyelim: Eğer Everest tepesinin yoğunluğu bunun üçte biri kadar olsaydı, kütle çekimiyle dünyayı mahvederdi. Yeni doğan evrenin hacmi 1 santimin 3.000 katrilyonda birinden daha az. Gördüğünüz gibi bu dönem soyut bir dönemdir. Mesela saniyenin 10 milyarda 1'inden sonra sıcaklığı 1 katrilyon K dereceye düşer. Yeni doğan evren bu anda rakamlara sığmaz bir hızla büyür. 'Büyür' ifadesini doğduğu andaki hale bakarak kullandık. Yoksa evrenin tamamı bu anda yaklaşık 1 cm. çapını ancak bulmuştur. Yani bir misket büyüklüğüne ulaşmıştır. Peki, büyümeden ne kadardı? Tek bir proton çapının milyarda biri kadar... Siz buna 'sanki yok gibi' de diyebilirsiniz. En iyisi şu ayeti okumak: "Her şeyin yaratıcısı yalnızca Allah'tır: Zira tüm varlığa boyun eğdirecek mutlak otorite sahibi biricik güç sadece O'dur." (13:16)

---

14 *Kelvin derecesi*, buzun ergime noktası yerine mutlak sıfırı esas alan sıcaklık birimi.

Bu dönemde evren, bir çay kaşığı kadarcık bir enerji çorbasından ibarettir. Bugün bildiğimiz fizik kanunları henüz işlememektedir. Zira bırakın bir tek atomu, henüz atomaltı parçacıklar bile yoktur. Bu dönemde, dört temel kuvvetin birbirine geçmiş tek bir kuvvet olduğu sanılmaktadır. Bu birleşik kuvvetlerden bağımsızlığını kazanan ilk kuvvetin kütle çekim kuvveti olduğu tahmin edilmektedir.

"Ol" emrinden 10^{-35} saniye sonra: Güçlü nükleer kuvvetin, elektromanyetik kuvvet ve zayıf nükleer kuvvetten ayrıldığı dönem başlar. Bu esnada evrenin boyu 10^{-24} cm. olduğu hesaplanmaktadır. Neredeyse yok gibi... Bu kadar küçük bir hacme koca evren sığar mı demeyin. Mesela 1 cm^3 bir alanı atom çekirdeği ile doldurabilseydik, yaklaşık 1 trilyon kilogram gibi akıllara durgunluk veren bir miktar tutardı. Bu dönemde kuarklar ve leptonlar gibi parçacıklar oluşmaya başlamıştır. Madde ve antimadde hemen hemen eşit miktardadır. Hemen hemen diyoruz, zira tam eşit değildir. Her şeyin çift yaratıldığı Kur'ani gerçeğine uygun olarak her bir milyar kuark antimaddeye karşı, bir milyar kuark yaratılmıştır. Fakat tam bu noktada bir el müdahale etmiş, simetri kırılarak 1 milyar +1 oranında madde fazla yaratılmıştır. Bu 1964'te yapılan deneyler sonucunda kesinlik kazanmıştır.[15] Bir milyar madde, antisiyle çarpışarak yok olmuş, fakat bu 1 milyarda 1'i yok edecek anti parçacığı olmadığı için o yok olmamış ve evrenimizin 'sermayesi' olmuştur.

Evrenimizin ilk anlarında, kuarklarla, antikuarklar çarpışmıştır. Birbirlerine temas ettiklerinde, hemen enerjiye dönüşüvermiştir. Fakat bu işlem çok sayıda tekrarlanmış,

15 Steven Weinberg, İlk Üç Dakika, s. 20, 131-133; deneylerle ilgili bkz: s. 207.

söz konusu milyarda bir fazlalıktan dolayı her bir defasında daha çok madde ortaya çıkmıştır. Bunun sonucunda anti-madde enerjiye, bu enerji de tekrar maddeye dönüşmüştür. Bu sürecin sonunda yaşadığımız maddi evren oluşmuştur.

Yaklaşık 3.000 katrilyonda bir ile trilyonda 1 arasında: *Planck dönemi*nden sonra, hızlı bir genişleme evresi olan *Quark dönemi* başlar. Evrendoğumda *2. aşama* budur. Bebek evrenin hacmi bir kat arttığında sıcaklığı da yarı yarıya azalır. Peki, evrenin hacminin bir kat artması sıcaklığının yarı yarıya azalması için geçen zaman, saniyenin 100 milyar x milyar x milyarda biri kadardır. Sıcaklık henüz 1 katrilyon K derecedir. Bu dönemde Kuarklar, leptonlar, büyük kütleli bozonlar, süper simetri parçacıkları (s-kuarklar, s-leptonlar) oluşmaya başlamıştır. Misket büyüklüğündeki bu dönem, süper hızlı şişme dönemidir.[16]

Standart Model'e göre kuark, lepton, bozon denilen maddenin 12 temel parçacığı vardı.[17] Bu parçacıklar, yaratılış kanunundaki 'eşlilik' gereği, 6 çift olarak dizilmişti. Atomun çekirdeğini oluşturan proton ve nötronları bunlar meydana getiriyordu. O çekirdeğin etrafında dönen elektron da leptonlardan biriydi. Maddenin 12 temel parçacığı ile maddenin 4 kuvveti birlikte bir takım oluşturdu. Kütle çekim, elektromanyetizma, güçlü çekirdek ve zayıf çekirdek kuvvetleri.[18]

Hassas ayara dikkat: Evrenimiz hassas bir dengede durmaktadır. Eğer yoğunluk birazcık daha fazla olsaydı, o

16 S. Hawking-L. Mlodinow, *Büyük Tasarım*, s. 110.

17 Atomaltı parçacıkların keşif serüveniyle ilgili bkz: Steven Weinberg, *Atomaltı Parçacıklar*, Tübitak, Ankara 2001.

18 S. Hawking-L. Mlodinow, *Büyük Tasarım*, s. 89.

zaman Einstein'ın genel rölativite teorisine göre bir türlü genişleyemez, tekrar küçülerek aynı noktacığa geri dönerdi. Eğer yoğunluk birazcık daha az olsaydı, o zaman da evren son hızla genişler, fakat bu durumda da madde birbirini yakalayıp çekemezdi. Böyle olunca da, elementler, yıldızlar, gezegenler, canlılar ve insan oluşmazdı.

100 trilyonda 1'lik bir hassas ayar: Yapılan hesaplara göre, evrenimizin başlangıçtaki gerçek yoğunluğuyla, onun ötesinde oluşma imkânı bulunmayan kritik yoğunluğu arasındaki fark, 100 trilyonda birden daha azdır. Bu, sivri ucu üzerinde bir oku milyarlarca yıl sonra bile dik durabilecek şekilde yerleştirmeye benzer. Üstelik evren genişledikçe bu denge daha da hassaslaşmaktadır. Öyle ya; evren niçin kendi üzerine çöken modellerle, sonsuza kadar genişleyen evren modellerini birbirinden ayıran kritik hıza çok yakın bir hızla genişlemeye başladı? 10 milyarlarca yıl sonra bile hâlâ kritik hıza çok yakın bir hızla genişlemektedir.[19]

Saniyenin trilyonda 1'i ile on binde 1'i arasında: Yani "ol" emri üzerinden, henüz saniyenin milyonda biri kadar bir süre geçmiştir. Üçüncü dönem olan bu aşamaya *Hadron dönemi* adı verilir. Evrendoğumun *3. a*şaması olan bu dönemin, sıcaklık bir katrilyon K dereceden 1 trilyon K dereceye kadar düşer. Bugün CERN'deki hızlandırıcılarda ulaşılan sıcaklık, bu değerlerle hemen hemen aynıdır.

Saniyenin on milyarda 1'inden sonra: Bu aşamada elektromanyetik kuvvetle, zayıf kuvvet birbirinden ayrılır.

19 S. Hawking, *Zamanın Kısa Tarihi*, çev: S. Say-M. Uraz, İstanbul 1989, s. 159. Yapılan hesaplar, kâinatımızın başlangıcında takdir edilen yoğunlukla, var olmasına ve genişlemesine mani olacak yoğunluk arasındaki farkın 100 trilyonda birden çok daha az olduğunu ortaya koymaktadır.

Evrenin bu esnada sıcaklığı 1 katrilyon K derecedir. Bu dönemde artık kuarklar üçer üçer birleşmeye başlamış, proton ve nötronlar, yani nükleonlar varlık sahnesinde görünmeye başlamıştır. Baryonlarla karşıt baryonlar birbirlerini ikişer ikişer yok etmekte ve bu esnada çok yüksek enerjili gama fotonları maddeleşerek, baryon-antibaryon çiftlerini oluşturmaktadır.

Saniyenin milyonda 1'inden sonra: Evrenin sıcaklığı, 1 trilyon K derece seviyesine düşünce, taneciklerin ve fotonların ortalama enerjileri de 1.000 mili elektron volta kadar düşer. Bu ise baryonların sakin enerjileri seviyesinde bir değerdir. Bu enerjiye sahip fotonların artık baryon-antibaryon çifti şeklinde maddeleşmesine imkân yoktur. Artakalan baryonlar da bozularak, gitgide en alt düzeydeki baryonlara, yani nükleonlara dönüşürler.

Saniyenin 10.000'de 1'inden sonra: Büyük Patlama anı ile saniyenin 10.000'de 1'i arasındaki dönemde sıcaklık 1 trilyon K dereceye düştüğünde, taneciklerin enerjileri 100 mili elektron volta inmiştir. Bu nedenle pi-mezonların üretimi durmuş, halen var olanlar da bozulmuş ve Büyük Patlama'dan saniyenin 10.000'de 1'i kadar bir zaman sonra *hadron dönemi* sona ermiştir.[20] Yine sıcaklık düşüşünden mütevellit ağır kütleli parçacıklar yok olmuş, nükleonlar oluşmaya başlamıştır.

Saniyenin 10.000'de biri ile 10 saniye arası: *Lepton dönemi* adı verilen bu aşama *4. aşama*dır. Bu aşamada sıcaklık 1 trilyon K dereceden, 1 milyar K dereceye iner ve leptonlar ortaya çıkar. Bu, eşik dönemdir. Artık matematik veriler

20 A. Y. Özemre, *Teorik fizik dersleri 8 / Kozmolojiye Giriş*, s. 134.

üzerinden değil deneysel veriler üzerinden değerlendirme aşamasına ancak gelinmiştir. Bu aşama evrenin yaşı 10 saniyeye eriştiğinde tamamlanır. Bu dönem, elektron ve onun anti'lerinin birbirlerini yok etmesiyle son bulur.

Hadron döneminden arta kalan ve yalnızca proton ile nötronlardan oluşan baryonlar hem sayıca azdır, hem de bu dönemi zayiata uğramaksızın atlatırlar. Lepton döneminde oluşan nötrinolar ile antinötrinolar birbirlerini artık yok edemeyeceklerdir. Çünkü nötrinolar ve antileri birbirleriyle ve diğer parçacıklarla çok az etkileşir ve serbestçe hareket etmeye başlar. Eğer bu nötrinolar detektörlerle yakalanabilseydi, çok büyük bir fosil kanıt olurdu. Fakat bu dönemden kalmış nötrinoların enerjileri doğrudan gözlemlemeye yetmeyecek kadar azalmış olmalıdır. Bununla birlikte, kozmik mikrodalga fon ışınımı gibi, günün birinde yakalanma ihtimali vardır.

Saniyenin 10'da 1'inden sonra: Sıcaklık 30 milyar K dereceye düşer. İlk başta kâinattaki proton ve nötron oranı birbirine eşitken, bu sıcaklıkta proton ve nötron oranı değişmeye başlar. Bu iki parçacıktan nötron daha ağırdır ve aralarında 1 milyon elektron volttan daha fazla enerji farkı vardır. Bu bakımdan evrenin sıcaklığı düştükçe enerjileri azalan protonların daha ağır kütleli nötronlara dönüşmesi zorlaşmaktadır. Bunun sonucunda da değişme, nötrondan protona doğru tek yönlü olmaktadır. Bu esnada proton/nötron oranı; 62/32 şeklindedir.

"Ol" emrinden 1 saniye sonra: Kâinat genişlemeye devam ettikçe buna bağlı olarak sıcaklık ve yoğunluk da düşer. Büyük Patlama'dan 1 saniye sonra, sıcaklık yaklaşık 10 milyar K dereceye inmiştir. Plazma içinde nötrinolar

ilk defa bu esnada serbestçe dolaşmaya başlar. Bu yüzden proton ve nötron arasındaki yer değiştirmeler biraz daha azalır. Yoğunluğun düşmesinden dolayı fotonlar arasındaki çarpışmalar azaldığından elektron ve pozitronların oluşması da yavaşlamaktadır. Bundan dolayı, pozitron ve nötron çarpışması ile proton yaratılması hemen hemen sona ermiştir.

Varlığın yapı taşı olan bu parçacıklar, aynı zamanda hayatın da yapı taşı sayılmalıydı. Mesela *nötrino* olmadan güneş ışıyamazdı. Zira elinizi güneşe tuttuğunuzda elinizde hissettiğiniz ısıyı, güneşteki nükleer yanmanın ürettiği zayıf nükleer kuvvet olan nötrinolar taşıyordu. Onlar gücünü zayıflığından alıyordu. Nötrinolar, en katı ve en kalın cisimlerin bile atomlarının içindeki boşluklardan kendine yol bulan engel tanımaz ışık süvarileriydi. Güneşten parmağınızın tek bir cm^2 alanına çok çok kısa bir süre değip giden nötrino sayısı aşağı yukarı 60-65 milyar kadardı.

1.2.2. İlk element çekirdekleri nasıl oluştu?

Lepton çağının başında, serbest nötronlar ile protonlar eşit sayıda bulunurlar. Serbest nötronlar ortalama 10,1 dakika sonunda bozunur. Böylece evrendeki protonların sayısında bir artma görülür. Fakat evrendeki bütün nötronlar bu yolla tükenmeden önce, serbest nötronların bir kısmı, lepton çağı sonuna doğru protonlarla birleşerek tepkimeye girer. Bunun sonucunda ilk ağır hidrojen çekirdeği oluşur. Bu sıcaklıkta fotonların enerjisi de 100.000 elektron volta düştüğünden, bu ilk atom çekirdeğinin parçalanma ihtimali artık kapanmıştır. Artık zincirleme olarak ilk atom-

lar yaratılmaya başlamıştır. Önce trityum çekirdeği oluşur, sonra o muhtelif alt parçacıklarla etkileşime geçerek değişik helyum izotopları meydana gelir.

Hassas ayar: Eğer Helyum bu çağda oluşmasaydı, asla bugünkü evrenimizde bulunan hidrojen / helyum oranı; yaklaşık yüzde 75/25 olmayacaktı. Çünkü yıldız merkezlerinde termonükleer reaksiyon sonucu oluşan helyumun evrendeki hidrojene göre bulunma yüzdesi en fazla yüzde 5 olabilir. Hâlbuki bugünkü uzay gözlemlerimizde yıldız ve galaksi kümeleri içinde bulunan yüzde 25 oranındaki helyum, yıldızlar daha oluşmazdan önceki bu aşamada ve bu aşamanın sonundaki radyasyon döneminde oluşmuş olduğunu göstermektedir.[21] İşte bugün evrenimizdeki hidrojen / helyum oranı, Büyük Patlama (*Big Bang*) modelinin ilk somut deneysel kanıtıdır.[22]

1964'te F. Hoyle ve R.J. Taylor, evrendeki helyum bolluğunun olağan yıldızların göbeğinde yaratılamayacağını, bunun ancak Büyük Patlama'nın ilk evrelerinde üretilmiş olabileceğini hesapladılar. "Kararlı evren modeli"nin teorisyenlerinden Hoyle'un Büyük Patlama modeli için kanıt bulduğunu itiraf etmesi oldukça ilginçtir. [23]

Bu hidrojen /helyum yüzdesinden başka, Büyük Patlama modelini destekleyen bir diğer delil de lityum atomunun evrendeki görece bolluğunun keşfedilmesidir. Her yüz milyon atomdan en fazla bir tanesi lityum olabilir. Madde ve elementlerin oluşumunu, evrenin kimyasal yapısının

21 A.Y. Özemre, *Teorik fizik dersleri 8 / Kozmolojiye Giriş*, s. 134-6.

22 George Gamow ve arkadaşları, 1948 yılında Big Bang teorisini yayınladıklarında, evrenin ilk yıllarında oluşacak hidrojenin yüzde 72-78 nispetinde, helyumun yüzde 22-28 nispetinde olacağını öngörmüşlerdi.

23 Stewen Weinberg, İlk Üç *Dakika*, s.121

zaman ve uzay içindeki gelişimini inceleyen bilime "nükleosentez bilimi" adı verilir. Son yıllarda oldukça gelişme gösteren nükleosentez bilimi, periyodik cetveldeki demire kadar olan elementlerin hidrojen ve helyumun yıldız içinde yakılmasıyla oluştuğunu, demirden sonraki elementlerin ise süpernova patlamalarından sonra oluştuğunu keşfetmiştir.[24] Evrende yeni elementlerin nasıl doğduğuna ilişkin bu keşif, birçok bilinmeyenin kapısını aralamıştır. Böylece karbon, oksijen, neon, magnezyum, silisyum ve demir elementlerinin diğer elementlerden niye daha fazla olduğu anlaşılmış oldu. Fakat yıldız evriminde üretilemeyen lityum, berilyum ve bor elementlerinin de olması gerekenden niçin bu kadar fazla olduğu günümüzden 30 yıl öncesine kadar anlaşılamamaktaydı.

Atom numarası 3 olan, helyumdan hemen sonra gelen lityum elementi fazla dayanıklı olmadığı için hemen daha

24 Merkezindeki hidrojeni tamamen tüketen bir yıldız, yoğun bir helyum közü ile 'kırmızı dev' haline gelmek için genişler. Fakat her hikâyenin sonu 'beyaz cüce' ile bitmez. Böyle bir yıldızın ortasındaki basınç ve sıcaklık, helyum atomlarını daha ağır elementlere (Karbona dönüşmeye başlayıncaya kadar, hatta karbon oluşuncaya kadar) yükselmeye devam eder. Bu reaksiyonlar, yıldızın ışınımını sürdürmesi için ekstra enerji sağlar. Doğal olarak artan sıcaklık ve basınç, karbonu; neon, silikon ve demir gibi daha ağır elementlere dönüşmeye zorlar. Üç helyum atomu çekirdeği birleşerek karbon çekirdeğini, dört helyum atomu çekirdeği birleşerek oksijen çekirdeğini oluşturur. Bu noktada yıldızın içerideki közü bir soğan gibi içerden dışarıya doğru demir, silikon, neon ve en dışarıda da helyum olmak üzere kat kat sıralanır. Yıldızın göbeğinde sıcaklık 70 milyon dereceye ulaşınca helyum yanmaya başlar, karbonu oluşturur. Bu esnada oksijen ve neon da oluşur. Tabii bu nükleer reaksiyonlar dışarıya enerji verdiğinden, yıldızın göbeğindeki sıcaklık artmaya devam eder. Sıcaklık 600 milyon dereceye ulaştığında karbon da yanmaya başlar. Magnezyum oluşur. Isı bir milyar dereceye ulaştığında oksijen de yanarak silikon oluşur. Bu çekirdek birleşmeleri böyle devam ederek, periyodik elementler tablosundaki demire kadar olan elementler yaratılır. Böylece yıldız, merkezinde demir olmak üzere, yüzeye doğru nikel, silisyum, oksijen, neon, karbon, helyum ve hidrojen olarak sıralanır.

ağır elementlere dönüşür. Bu yüzden yıldız içi nükleer füzyonla oluşamamaktadır. Sonunda bilim insanları; yıldız evriminde üretilmeyen, üstelik harcanan lityumun aslında sıfır olması gerekirken, umulandan çok daha fazla fazlalık göstermesinin sırrını çözdüler. Bu çalışmalar; lityumun ancak Büyük Patlama olayında beklenilenden böylesine fazla yaratılabileceğini gösterdi. Nükleer etki kesiti hesaplarına göre son derece az olması gereken lityum ancak evrenin ilk anlarında, lityum çekirdeği halinde ortaya çıkmış olmalıdır. Bugün evrende bulunan lityumun büyük bir kısmı Büyük Patlama'dan kalmadır. Bugün lityum âdeta yıldızların içine konulmuş bir kronometre cihazı gibidir. Yıldızların yaşlarını hesaplamamıza yardım ettiği için kozmolojik değeri artmıştır. Fakat lityumun en önemli özelliği, evrenin Büyük Patlama ile oluştuğu tezini destekleyen delillerden biri olmasıdır.

1.2.3. İlk saniyenin ardından neler oldu?

"Ol" emrinden 3 saniye sonra: Sıcaklık 3 milyar K'ya düşmüştür. Bu sıcaklık artık elektron ve antielektron (pozitron) oluşumu için yeterli değildir. Yine de elektron oluşum ihtimalinin, antielektron oluşum ihtimalinden azıcık yüksek olması; elektron ve antielektron çiftleri zamanla birbirlerini yok etme savaşında elektronların yavaş yavaş artmasına neden olmuştur.

"Ol" emrinden yaklaşık 10 saniye sonra: Evrendoğumda 5. *aşama* budur. "Radyasyon dönemi" olarak isimlendirilir. Radyasyon dönemi, evrenin sıcaklığının 10^9 K'dan, tanecikler ile fotonların enerjisinin de 1 meV'tan aşağıya düştüğü andan itibaren başlar. Bu esnada maddi tanecikler sayıca

kendilerinden dokuz kat daha kalabalık olan bir foton ortamında yüzer. İşte bu sebepten ötürü bu evreye "radyasyon dönemi" adı verilmiştir. Bu dönem, sıcaklık 10^4 Kelvin dereceye düştüğü zamana kadar sürer. Bu zaman tam olarak bilinememektedir. 100 bin ile 1 milyon yıl arasında gelip-giden rakamlar telaffuz edilmektedir. Genellikle 380 bin yıl kabul edilir.

Lepton çağının sonunda bütün elektron ve antielektron (pozitron) çiftlerinin birbirlerini yok etmiş olması nedeniyle radyasyon döneminin başında yalnızca; elektronlar, nötronlar, protonlar, nötrinolar, fotonlar ve henüz yeni yeni oluşmaya başlamış hidrojen izotopları ile helyum izotopları mevcuttur. Lepton çağının son diliminde başlayan helyum oluşumu yaklaşık 10^4 saniye sürmüştür.

"Ol" emrinden 3 dakika sonra: Büyük Patlama'dan yaklaşık 3 dakika sonra evrenin sıcaklığı 1 milyar dereceye, yani en sıcak yıldızların göbeğinde mevcut olan sıcaklığa düşmüştür. Daha önceden proton ve nötronlar arasındaki uzaklık; bu parçacıklardan birinin boyutu kadar kısaydı. Nükleonları bir atomun çekirdeği içinde bir arada tutan güçlü nükleer kuvvetin proton ile nötron arasındaki mesafe arttıkça gücünün artması gibi bir özelliği vardır. Parçacıklar yaklaştıkça, bu kuvvet azalır. Bu kural, bu parçacıkları oluşturan kuarklar için de geçerlidir. İşte evren genişledikçe; protonlar ve nötronlar arasındaki mesafe büyüyecek, güçlü nükleer kuvvet de gücünü göstermeye başlayacak ve atomlar peş peşe oluşmaya başlayacaktır. Artık proton ve nötronların güçlü nükleer kuvvetten kaçmaya enerjileri yetmez. Bir proton + bir nötron içeren döteryum atomu-

nun çekirdeği oluşmaya başlar.[25] Döteryum çekirdekleri de bir başka proton ve nötronla birleşerek; iki proton ve nötron içeren helyum çekirdekleri ve az miktarda da ağır lityum ve berilyum elementlerini oluşturur. Bugün bile evrenin yüzde 100'e yakını Hidrojen ve Helyum atomundan oluşmaktadır. Lityum ve berilyum küsuratı oluşturur.

Sıcaklık 1 milyar dereceye düştüğünde nötron-proton değişmesi daha değişik tarzda cereyan eder. Proton kendi başına bırakıldığı takdirde varlığını 10^{31} yıl devam ettirebilir. Nötron ise 10,1 dakikalık yarılanma ömrü olduğundan her 100 saniyede mevcut nötronların yüzde 10'u protona dönüşecektir. Sıcaklığın 1 milyar dereceye düştüğü bu esnada proton-nötron yüzdesi, yüzde 86-14 şeklindedir.

"*Ol*" *emrinden 35 dakika sonra*: Sıcaklık 900 milyon dereceye düşer. Proton-nötron yüzdesi bir önceki sıcaklıktan daha da aşağıda, yüzde 87-13 civarındadır. Bu esnada geri kalan tüm nötronlar, helyum çekirdeği oluşturmak için protonla birleşir. Günümüzde, evrendeki tüm serbest nötronların helyum olarak bağlandığı tespit edilmiştir. Dolayısıyla, helyumun ağırlıkça kesri, çekirdek parçacıkları arasındaki nötronların kesrinin iki katı, yani yüzde 26 kadardır. Fazla protonlar da, tek başlarına hidrojen çekirdeği olarak kalmışlardır.

25 Stephen Hawking, *Zamanın Kısa Tarihi*, s.154.

1.2.4. Sürekli ilahi müdahale ya da 'hassas ayarlar'

Hatırlayalım: Her şeyin çift yaratıldığı ilahi kanununa uygun olarak proton ve elektron da antileriyle birlikte hep çift (*ezvâc*) yaratılmıştı. Fakat bu simetri milyarda bire denk gelen bir seyreklikte bozulmuştu. Bu, *Hallâk* olan Allah'ın yaratılışa her an müdahil olmasının bir belgesiydi.[26]

Bu noktada bir 'hassas ayar' daha görüyoruz: Geri kalan elektron ve protonlar, birbirlerine sayıca denk düşüyorlar. Yani kâinatta ne kadar proton hayatta kalmışsa, o kadar da elektron hayatta bırakılmıştır. Bunun nasıl olduğunu bilemiyoruz, ama niçin olması gerektiğini çok iyi biliyoruz. Proton ve elektron sayısının eşit olması, kâinattaki elektrik yükünün sıfıra inmesi anlamına gelir. Eğer, proton sayısında azıcık fazlalık olsaydı kâinatta pozitif elektrik yükü fazlası bulunacak, elektron sayısının azıcık fazla olması halinde de; evrende negatif yük fazlalığı görülecekti. Mesela güneş ile dünyanın kütlelerinde pozitif veya negatif elektrik yükü bakımından herhangi biri diğerine trilyon kere trilyon kere trilyonda 1'inden (10^{-36}) bir fazlalık taşısaydı, bu küçücük fark güneş ile dünya arasındaki çekim kuvvetini mağlup etmeye ve ikisini birbirinden ayırmaya yeterdi.[27]

Eğer evren, sonlu ve kapalı ise, onun toplam net elektrik yükü de sıfır olmak zorundadır. Aksi takdirde elektriksel kuvvet çizgileri evreni durmaksızın sarar ve sonsuz bir elektrik alanı kurar. İşte bu gerçek bize her bir artı yüklü proton için tam olarak eksi yüklü bir elektronun olması gerektiğini söyler.

---

26 Allah'ın "her an yeniden yaratan" olduğunu ifade eden *Hallâk* ismi ve varlıktaki yansımaları için şu eserimize bkz: *Kur'an'a Göre Esma-i Hüsna*, I, 867-887.

27 Steven Weinberg, İlk Üç Dakika, s. 110.

Hassas ayarlardan işte biri daha: Proton ve elektron sayısı denk tutulurken, sağ kalan nötronlar protonlara göre oldukça az sayıda bırakılmışlardır. Eğer nötronlar ile protonlar eşit miktarda bırakılsaydı, geriye hidrojen çekirdeği kalmaz ve bütün nükleonlar (proton-nötron) Helyum çekirdeklerinde birleşir ve güneş gibi yıldızlar yakıtsız kalırdı. Bu ise; daha baştan kâinatın yakıtını tüketmesi demektir. Kâinat kitabının söylediği bu hakikati vahiy kitabı da söylüyordu:

> **"Rahman'ın yaratışında bir düzensizlik göremezsin; haydi, çevir gözünü de bir bak bakalım: bir kusur, eksik-gedik ve düzensizlik görebilecek misin? Sonra tekrar tekrar çevir gözünü de bir bak; bakışın yılgın ve bezgin bir şekilde sana geri dönecektir." (67:3-4)**[28]

Hassas ayarlardan işte bir başkası daha: Bu aşamada elementlerden, sadece ilk ikisinin çekirdeği (hidrojen, helyum) yaratılmıştır. Her proton; 1 elektron bağlayarak hidrojen atomunu, helyum çekirdekleri de bir çift elektron bağlayarak helyum elementini meydana getirir. Helyumdan sonra, çekirdekçik sayısı 5 veya 8 olan kararlı bir element mevcut olmadığı için, bu tehlikeli dönemeç aşılarak daha ağır elementlerin oluşması önlenmiştir. Helyum bir soy gazdır. Eğer böyle olmasaydı, doğada yasaklanan helyum-5 ve lityum-8 izotoplarının oluşmasına izin verilirdi. Eğer buna izin verilseydi, söz konusu bu elementler evrenin enerjisini daha ilk baştan sünger gibi emip yok edecekti.

---

28 Higgs kuramının geliştirilmesinde rol oynayan Nobel ödüllü Müslüman fizikçi Abdüsselam, Nobel ödülü törenindeki konuşmasında tam da bu ayeti okumuştur.

Atom çekirdeklerinin oluşması durduktan sonra sıcaklık 10 bin K derecenin altına düşünce; elektronlar çekirdeklere bağlanmaya başladı ve böylece ilk defa elektrikçe dengelenmiş ilk hidrojen ve helyum atomları oluştu. Bu aşamada, proton ve elektronlardaki zıt kutuplarla etkileşen elektromanyetik kuvvet devreye girdi. Evren bu esnada hidrojen ve helyum atomlarıyla, yüksek enerjili fotonlarla dolup taşmaktadır.

Evrenin yaratılışında bu nokta bir eşiktir. "Ol" emrinden sıcaklığın 3000 K derecelere düşmesine kadar, evren bildiğimiz evren değildir. Atomdan müteşekkil maddesi yoktur. Atomaltı parçacıkların ayrışmamış çorbasından ibarettir. Bu aşamadan sonra evrene bir el müdahil olacak ve bir eşiği daha atlayacaktır. Bu eşik, ışınım baskın evrenden madde baskın evrene geçiş eşiğidir.

"*Ol*" *emrinden yaklaşık 380.000 yıl sonra*: Büyük Patlama'dan 380 bin yıl sonra, *evren* bu kadar genişlemesine rağmen hâlâ sıcaklığı 4000 Kelvin derece civarındadır. Gökyüzü hâlâ radyasyon/ışıma ile dopdoluydu. Gökyüzünün her noktası en az bugünkü güneş yüzeyi kadar parlaktı. O zamana kadar maddeyle radyasyon çok yoğun bir ortamda sürgit etkileşim içindeyken, sıcaklık 3000 K dereceye kadar düştü. Elektronların artık hidrojen ve helyuma bağlanmış olması nedeniyle, evren radyasyon için geçirgen olmuştur.[29]

Serbest elektronlarla etkileşen fotonların, elektronların bağlanmasıyla yolları açılır. Genişledikçe tenhalaşan evrende, o zamana kadar yoğun madde parçacıkları tarafından serbestçe dolaşımı engellenen yüksek enerjili fotonlar, artık

29 *Bilim ve Teknik*, Şubat/1985, s.30

serbestçe yayılmaya başlar. İşte bu döneme "Radyasyon dönemi" denmesinin nedeni, bu fotonların atom denizi içinde serbestçe dolaşmaya başlaması nedeniyledir. Özgür elektronların eksilmesiyle evrenin içeriği radyasyona geçirgen hale gelmiştir. Madde ile radyasyon arasındaki bu bağın kesilmesi maddenin galaksileri oluşturmaya başlamasına izin verecektir. Radyasyon döneminin sonunda sıcaklık 3000 Kelvin dereceye, yoğunluk cm^3 başına 100 bin katrilyonda 1'e gerilemiş ve bebek evrenimizin yaşı da 380.000 yıla ulaşmıştır.

Ve daha sonrası: Bundan sonra başlayan yeni döneme "yıldız çağı" denmektedir ki, günümüze kadar gelen en uzun devir bu devirdir.

1.2.5. Big Bang modeli: Fizik "lâ ilâhe illallah" dedi

Büyük Patlama teorisinin sahipleri, 1948 yılında yayınladıkları makalede, evrenin sıcaklığının 3000 Kelvin dereceye indiğinde, evrenin her tarafının yüksek enerjili bir radyasyonla kaplandığını, bugün bile o zamandan kalma bu radyasyonun fosiline rastlayabileceğimizi iddia ettiler. Gamow ve arkadaşlarının bu büyük hipotezi, 1965 yılında aranılan evrensel delilin bulunmasıyla hipotez olmaktan çıktı, tabiat ayetlerinin tasdik ettiği ilmî bir veriye dönüştü. O evrensel delil, "kozmik mikrodalga fon ışınımı" idi.

Esma-i hüsnadan biri de "Yarattığı her varlığı adım adım izleyen anlamına gelen el-Hafi ismiydi. Hafi olan Allah, evreni yaratışına dair delilleri de yarattığı evrenin içine koymuştu. O delil evrenin ilk yaratılışından geriye kalan 'ışıma' fosili idi. Değil mi ki; "Allah göklerin ve yerin nu-

rudur" (24:35). Allah'ın nurunun varlıktaki yansıması olan ışık, evrenin yaratılışının 13.8 milyar yıllık hikâyesini okuduğumuz ilahi bir ekran işlevi gördü. Paul Davies'in dediği gibi; "Çağımızın en büyük keşfi, evrenin yaratılmış olmasının keşfidir."[30] O günden sonra gelişen teknoloji sayesinde ulaşılan her yeni bulgu, evrenimizin bir başlangıcı olduğunu, "Büyük Patlama" ile "genişleyen evren" modelinin doğru olduğunu tekrar tekrar kanıtladı.

Evreni yaratan, onun bir başlangıcının olduğunun delillerini, bizzat evrenin içine koymuştur. Bu delilleri günümüz kozmolojisi birer birer bulup çıkarmaktadır. Bugüne kadar evrenin bir başlangıcının olduğunu söyleyen kozmik deliller şunlardır:

1. Kozmik mikrodalga fon ışınımı.
2. Galaksilerden gelen ışığın kırmızıya kalması.
3. Evrende hidrojen ve helyum gibi elementlerin bolluğu.
4. Düzenden düzensizliğe geçiş (entropi) yasası.
5. Yıldızların doğum, yaşam ve ölüm süreci.

Bunlar, Big Bang teorisini gözlem ve deney yoluyla doğrulayan unsurlar oldu. Bir başlangıcı olanın mutlaka bir sonu olurdu. Evrenin bir "başlangıç" anı olması demek ile "evren yaratıldı" demek arasında, aslında fark yok.

Kur'an bütün varlıklar için *'âlem* kelimesini kullanır. 'Âlem, "ilmin/bilginin konusu olan" demektir. Bilinemeyene 'âlem adı verilmez. Nitekim evrenimiz gelişen bilim ve

30 Paul Davies, *Tanrı ve Yeni Fizik*, İstanbul 2014, s. 204.

teknoloji sayesinde giderek bilinebilir ve anlaşılabilir hale geliyor. Büyük Patlama, gözlem (*nazar*) yoluyla da desteklendi.[31] Günümüzde evrenin içeriğinin neden oluştuğunu üç aşağı beş yukarı biliyoruz.[32] Bu yüzden olsa gerek, Einstein şöyle der: "Evren hakkında anlaşılması en zor şey, anlaşılabilir olmasıdır."

Evrenin bir başlangıcının dolayısıyla bir sonunun olduğu gerçeği, antik zamanlardan günümüze kadar, Allah'ın sıfatlarından bir veya birkaçını evrene yakıştıran 'şirk kozmolojileri' adını verebileceğim tüm tezleri yerle bir etti. Evrenin bir başlangıcı olduğu hakikati, evrenin mutlak, sonsuz, kuşatılamayan, kavranamayan, ulaşılamayan, sırrına erilemeyen 'kutsal', 'tanrısal' veya 'yarı tanrısal' bir varlık olmadığını ispatladı. Bu da şu inanç ve felsefeleri boşa çıkardı:

1. Evrenin dolayısıyla maddenin ezelî ve yaratılmamış olduğunu söyleyen her tür materyalizmi.

2. Zamanın sonsuz olduğunu ve tüm oluş ve bozuluşun zaman tarafından gerçekleştirildiğini söyleyen müşrik dehriliğini (45:24).

3. Tanrı'nın evrende içkin olduğunu iddia eden her tür panteizmi.

4. "Allah'tan başka mevcut yoktur" (*lâ mevcude illal-*

---

31 WMAP ve Planck uydularının gözlem sonuçları (Mart 2013) Büyük Patlama modelini desteklemektedir. Ölçülen fon ışınımı, evren yaklaşık 380.000 yaşındayken serbestçe yayılmaya başlayan en eski ışınıma karşılık gelmektedir. WMAP verilerine göre evrenin yoğunluk oranı, evrenin genişleme yoluyla ömrünü tamamlayacağı tezlerini desteklemektedir.

32 Son verilere göre evrenin içeriği şunlardan oluşmaktadır: % 4,9 olağan madde, % 26,8 karanlık madde, % 68,3 karanlık enerji.

lah) sloganına dayanan ve mahcup bir panteizm olan[33] vahdet-i vücut akidesini.

1.2.6. Higgs deneyleri neler söyler?

CERN'de yapılan deneyler, "Büyük Patlama'dan önce ne vardı?" sorusunu çözmeye değil, "Büyük Patlama'nın hemen ardından -saniyenin katrilyonda birinden daha az bir zaman zarfında- ne oldu?" sorusunu çözmeye yöneliktir.[34] Parçacık fizikçileri, bu deneyler sayesinde, maddi varlık sahibi her şeyin yapı taşı olan atomaltı parçacıkların nasıl ortaya çıktığını, maddenin nasıl kütle kazandığını, belki neden anti madde evreninde değil de maddi evrende yaşıyoruz sorusunun cevabını öğrenmeye çalışıyorlar. Bu tür deneylerin, büyük birleşik alan teorilerinin önünü açması umuluyor. Çok yüksek sıcaklıklarda dört temel kuvvetin tek bir kuvvet gibi davranıp davranmadığını test ediliyor. Belki böylece Büyük Patlama'dan hemen sonraki kör noktanın çözülmesi planlanıyor.

Varsayıma dayalı Higgs bozonuna ait bir Higgs alanının varlığı, "standart model" adı verilen parçacık fiziği tablosu esas alınarak önce matematiksel olarak tasarlanmıştı. Bu da bir 'varsayım' idi. Zira varlıktaki düzen ve yasa bunu gerektirmektedir. "Varlık niçin bir düzene ve yasaya sahip

33 Vahdet-i vücudun nihai tahlilde panteizmin farklı bir türü olduğunu söyleyen ben değilim. Bunu 20. yüzyılın bir numaralı İbn Arabi uzmanı olan ve ömrünü onun eserlerini keşf ve neşre adayan Ebu'l-A'la el-Afifi (1897-1966) söylemektedir.

34 Bu deneylerde 'Tanrı parçacığı' adı konulan Higgs parçacığı olmaya aday birkaç örnek bulundu. Fakat bunun kesinlik kazanması için birkaç yıl daha deney yapılması planlanıyor. Fakat süper simetrik parçacıklardan henüz hiçbir haber yok.

olsun ki?" sorusunun iki muhtemel cevabı vardır: "İradeli ve bilinçli bir Yaratıcı" veya "kör tesadüf". Söyleyen ne güzel söylemiş: *Âlemde tesadüfe tesadüf edilmemiştir.*

Diyelim ki Higgs bozonunun varlığı deneylerle kesinlik kazandı, bu asla "Varlık nasıl yaratıldı?" sorumuzu cevaplamayacaktır. Şöyle ki: Higgs parçacığı var olmak için bir 'güç alanına' ihtiyaç duyar. Buna 'Higgs alanı' denilmektedir. Güç alanı arazdır ve her ilinek/araz onu ortaya çıkaran bir cevhere muhtaçtır. Bu kez şu soru sorulur: Hiçbir güç alanı kendiliğinden var olmayacağına göre, böyle bir alanı doğuran güç ve neden nedir? Mesela kütle çekiminde, kuvvet taşıyıcının "graviton" diye adlandırılan varsayıma dayalı bir bozon olduğu düşünülüyor.

Çekim gücünden söz edilen bir yerde mutlaka o gücü üreten bir kütle ya da enerji vardır. Aynı şekilde galaksileri bir arada tutan ve arka fon ışınımını kıran görünmeyen bir kütle tarafından üretilen gücün varlığı keşfedildi. Çekim gücü bilinen fakat kendisi bilinmeyen bu şeye "Karanlık Madde" (Dark Matter) adı verildi. Bunun dışında evrenin genişleme hızının arttığı da keşfedildi. Bunu sağlayan bilinmeyen güce ise "Kara Enerji" (Dark Energy) adı verildi.[35] Şu halde, Higgs parçacığını doğuran Higgs alanını yaratan bir neden ve güç olmak zorundadır. Eğer varsa, o güç alanını da var eden bir özne olmak zorundadır. Eğer yoksa, o zaman Higgs alanı "ol" emrinin ilk tecellisi olmuş olur.

35 1998'de uzak gökadalardaki belirli tip süpernovaların gözlemlerinden evrenin genişlemesinin hızlandığı keşfedildi. Bunun nedeni olarak "karanlık enerji" gösterilmektedir. Bu enerjinin uzayda negatif basınca sahip olduğu ve görece düzgün dağıldığı kabul edilmektedir. Son ölçümlere göre 10 milyar yıl önce yavaşlamakta olan evren, biri gaza basmış gibi 6 milyar yıl önce hızlanmaya başlamış.

Evrenin genişlemesi ile entropi arasında bir ilişki olmalı. Yaratıldığı andan bu yana evren genişliyor. Bu genişlemenin bir noktasında ise hayat vücut buldu. O nokta tesadüf olabilir mi? Yani evren genişledikçe düzenden düzensizliğe geçiş artıyor. Buna genişlemenin sabit değil de, giderek artan bir hızda olduğunu da eklemek gerek. Bu durumda, kaynağı bilinmeyen kara enerji, evreni düzensizliğe sürüklüyor demektir. Bu, şu anlama gelir: Evren gelişigüzel düzenden düzensizliğe, oluştan bozuluşa (*kevn*den *fesad*a) gitmiyor. Bu, bir plan dâhilinde gerçekleşiyor. Bu durumda, fizikçilerin 'düzensizlik' dediği şeyin de kendine has bilmediğimiz -moda tabirle 'karanlık'- bir 'düzen'e sahip olması gayet mümkündür.

Eğer evren giderek genişlemeyi sürdürürse, 1 trilyon yıl sonra burnumuzun ucunu göremeyeceğiz. O zaman Higgs alanı çökmüş olacak. Her hâlükârda evrenin bir sonu var. Zira bir başı olanın bir sonu mutlaka olur. Modern fizik evrenin bir sonu olup olmadığını tartışmıyor. Modern fiziğin tartıştığı şey, evrenimizin nasıl son bulacağıdır.[36] Biz Müslümanlar, bilgimizi aşan bir tahminde bulunduğumuzda şöyle deriz: *Allahu a'lem*: Allah en doğrusunu bilir.

36 Evrenin kaçınılmaz sonuyla ilgili üç ayrı senaryo için bkz: Enis Doko, 'Öncesi ve Sonrası ile Big Bang', *Güncel Kelam Tartışmaları*, İstanbul 2014, s. 219-262.

1.3. DÜNYA'NIN BEŞ MİLYAR YILLIK HİKÂYESİ

1.3.1. Birinci milyar yılda ne oldu?

Nükleosentez bilimi sayesinde, periyodik cetveldeki demire kadar olan elementlerin hidrojen ve helyumun yıldız içinde yakılmasıyla oluştuğunu, demirden sonraki elementlerin ise süpernova patlamalarından sonra oluştuğunu biliyoruz. Bu elementlerden oluşan toz bulutları boş uzayda belli bir miktara ulaşınca, gezegen ve uydularıyla birlikte yıldız sistemlerinin inşaat malzemesi yaratılmış oldu.

Büyük Patlama'dan 380.000 yıl sonra, ilk yıldızların doğum süreci başladı. Bu süreç 100 milyonlarca yıl sürmüş olmalıydı. Büyük Patlama'dan yaklaşık 1 milyar yıl sonra ilk nesil yıldızlar ve ilk nesil galaksiler doğdu. Yıldızlar kütlelerine göre, ya kara delik, ya nötron yıldızı ya da süpernova olarak patlayıp, ikinci nesil yıldızları oluşturma görevine hazırlandı. Yakıtı biten bazı dev yıldızlar süpernova patlamasıyla kıyametlerini yaşadı. Bu sırada sıcaklık 100 milyar dereceye ulaştı ve saniyeler içinde oluşan altın elementi, o kıyametlerden bize kalan mineral suretindeki bir belge olarak ulaştı.

Bazı dev yıldızların ölümü karadelikleri doğurdu. Karadelikler bebek galaksileri doğurdu. Bu galaksiler, içine 400 milyara kadar varan yıldız sistemi sığdıracak denli büyüdü. Varlığı bilinen yüz milyarlarca galaksiye her an yenileri eklenmektedir. Tıpkı insanlar gibi, galaksiler evreninde de her an yeni doğumlar ve ölümler yaşanmaktadır.

Bizim galaksimiz olan Samanyolu, evrendeki yüz milyarlarca galaksiden biridir. Çapı 80.000, kalınlığı 6.000 ışık yılı olan yassı ve sarmal bir yıldızlar diskidir. 100.000 ışık yılı çapında bir halesi vardır. Samanyolu, saniyede 250 km. hızla döner.

Süpernova patlaması sonucu ölen dev yıldızlar, bünyelerindeki elementleri evrene fırlattılar. İşte bu yıldız tozlarından yeni yıldızlar ve gezegenler oluştu. Bizim güneşimiz ve evimiz olan dünya da, daha önce kendi kıyametini yaşamış bir veya birkaç yıldız sisteminin atıklarından doğan yeni yıldız sistemlerinden biri oldu. Ölen yıldızdan geriye kalan enkaz, doğan yeni yıldızın etrafında yeni bir hayatın yaratılması için görevlendirildi.

Dünya veya yerküre... Dünya, güneş sisteminde güneşe yakın üçüncü gezegendir. Dünyanın konusu asla rastgele bir konum değildir. Çok hassas bir ayar verilmiştir. Eğer Dünya güneş sistemi içinde bulunduğu konumun biraz altında veya üstünde olsaydı, hayat vücut bulmazdı. Yerkürenin yaklaşık 4,6 milyar yıllık tarihini en kısa biçimde şöyle özetleyebiliriz:

Yaklaşık 4,6 milyar yıl önce: Bir kıyamet sonucu ölen bir önceki yıldızdan arta kalan toz bulutu en büyüğün en küçüğü çektiği bir sistemde bir çekirdek oluşturuyor. Bu

çekirdek büyüdükçe daha çok malzeme çekiyor, malzeme çektikçe daha çok büyüyor. Buna 'çığ etkisi' deniyor. Kütle arttıkça çekim gücü artıyor. Bu, birbirini tetikliyor. Buna basınç da eklenince, çekirdekteki ısı artıyor. Isı arttıkça yanma başlıyor. Yüksek ısı ve basınç zincirleme reaksiyonlara neden oluyor. Elementler birbirine karışıyor, ayrışıyor. Yeni elementler ve gazlar oluşuyor. Bu böyle sürüp giderken, yüz milyonlarca yıl içerisinde yeni yıldız ve gezegenlerin doğumu gerçekleşiyor.

Yaklaşık 4,5 milyar yıl önce: Yeni doğan dünya tamamıyla kaynayan bir lav okyanusudur. Hiç katı yüzey yok, cehennem gibi sıcak ve zehirli... Sıcaklık yaklaşık 1200 derece. Bebek Dünya karbondioksit, nitrojen ve su buharından oluşuyor. Mars boyutunda bir gezegen yeryüzüne yaklaşıyor. Basınç dalgasıyla yeryüzünün lav okyanusundan hatırı sayılır bir miktarı uzaya savuruyor. Bu malzeme daha sonra birleşerek dünyanın uydusu Ay'ın ilk halini oluşturacaktır. Bu dönemde dünya çok hızlı döndüğü için bir gün altı saat sürüyor.

Yaklaşık 4 milyar yıl önce: Dünya yavaş yavaş soğuyor. Dünyaya bugünkünden 10 kat daha yakın olan Ay, çekim gücüyle yer kabuğunun şekillenmesine katkıda bulunuyor. Dünya gök taşı yağmuruna maruz kalıyor. Bu gök taşlarının içinde buz kristalleri de var. Su içeren gök taşları dünyayı 20 milyon yıldan fazla bombalıyorlar. "O, semadan bir su indirdi" (2:22) türünden ayetlerle yalnızca bulutlardan inen su kastedilmemiş olabilir mi? Kim bilir, belki de ayette geçen *sema* ile basbayağı "uzay" kastedilmiştir! Fakat şu da var: Henüz bebek olan dünyamızın atmosferi olmadığı

için, bu suyu tutup tutmayacağı hayli kuşkulu. Atmosferi olduğunda ise sürtünmeden dolayı göktaşları yanacağı için, su daha yeryüzüne inmeden buhar olup uzaya kaçmış da olabilir. Allah en doğrusunu bilir.

Yaklaşık 3,8 milyar yıl önce: Su tüm dünyayı kaplıyor. Bu basınç volkanları tetikliyor. Suyun içinden volkanik tepeler yükseliyor. Bu volkanik patlamalar sonucunda soğuyan lavlar, 'okyanus dünyanın ilk adalarını oluşturuyor. İleride bu adalar birleşip kıtaları oluşturacaklar. Bebek dünyanın suyu ve karası var, fakat atmosferi hâlâ çok zehirli. Bu dönemde bir gök taşı yağmuru daha başlıyor. Birinci nesil gök taşları suyu taşımışlardı. İkinci neslin de, hayatın yapı taşı olan karbon moleküllerini ve aminoasitleri taşıdığını düşünenler var.[37] Bu gök taşı bombardımanının sebep olduğu toz ve gaz, güneş ışınlarını kesiyor. Bu ise havayı soğutuyor. Şimdi Dünya buz gibi...

Yaklaşık 3,7 milyar yıl önce: Okyanus tabanında faaliyet durmuyor. Plakalar arasından yer altına inen sular, magma ile ısınıyor, mineral ve gaz toplayarak okyanus içinde oluşan bacalardan geri püskürüyor. Bu sırada içindeki minerallerle okyanus tabanında yeni bacalar oluşuyor.[38] İşte bu suyun içinde hayat ilk defa ortaya çıkıyor. "Ve Biz, her

37 1969'da Murchison / Victoria / Avustralya yakınlarına düşen Murchison gök taşında, 19'u dünyadaki yaşamda var olan, 90'ın üzerinde farklı amino asit bulunmuştu. Kuyruklu yıldızlar ve diğer güneş sisteminin dışından gelen buzlu cisimlerin kendi dış yüzeylerini koyulaştıran, bu tür kimyasal süreçlerle oluşmuş, büyük miktarlarda karmaşık karbon bileşimleri (örneğin tolinler) barındırdığı düşünülmektedir.

38 Hayatın okyanuslarda başladığına dair yeni keşfedilen deliller için bkz: David Gallo, *Life in the deep oceans*, TED Konuşmaları, Eylül 2008. https://www.ted.com/talks/david_gallo_on_life_in_the_deep_oceans/transcript?language=en#t-177666

dipnot 38

canlıyı sudan var ettik" (21:30). ayetinin haber verdiği şey gerçekleşiyor. Mucizevi bir şey daha oluyor: Dünyadaki karbondioksit, dev okyanustaki tek hücreli canlılar tarafından emilip minerale dönüştürülüyor. Bugün endüstride ve inşaat yapımında kullanılan tebeşir ve kireç taşından oluşan dağlar, işte o canlılar aracılığıyla hapsedilen karbonun kayaçlara dönüşmüş halidir. Madagaskar adasında görülen türden taşlaşmış dev mercan resifleri de mikroskobik canlılar tarafından karbonun minerale dönüştürülmüş halidir. Okyanus olmadan bunlar olamazdı. "O halde Rabbinizin hangi bir nimetini yalanlayabilirsiniz?" (55:13)

1.3.2. İki ila dördüncü milyar yıllarda ne oldu

Yaklaşık 3,5 milyar yıl önce: Yüz milyonlarca yıl önce ilahi bir 'ol' emriyle yaratılan ve sessiz sakin rollerini oynamayı bekleyen bakteriler, birden bir emir almış gibi güneş ışığını şekere çevirmenin (fotosentez) yolunu öğreniyorlar. Bununla büyüyorlar. Okyanusta âdeta sayısız bakteri tepeleri oluşuyor. Her yeri kaplıyor. Bu dönüşüm sonucunda ortaya oksijen gazı çıkıyor. Su ve hava oksijenle doluyor. Ve bu ilkel canlılar, ürettikleri oksijenle dünyaya atmosfer isimli ilk elbiseyi dikiyor. Oksijen sudaki demiri paslandırıyor. Pas ise bir çökelti gibi suyun tabanına çöküyor. Bugün çıkardığımız demir cevherinin bir kısmı o günlerden yadigâr.

Yaklaşık 1,5 milyar yıl önce: Geçen iki milyar yıl boyunca dünyanın atmosferi yavaş yavaş oluşuyor ve oksijen seviyesi artıyor. Gezegenin dönüşü yavaşlıyor, günler uzuyor. Günler artık 16 saat. Gezegen, volkanik adaları olan kocaman bir okyanus... Dünya'nın çekirdeği Güneş'in

yüzeyinden daha sıcak... Bu sıcaklık, üzerindeki yer kabuğunu zorluyor. Okyanusun altındaki kabuk büyük plakalar halinde kırılıyor. Yer kabuğu bir daha hicretin tozlu yoluna koyuluyor. Çukurlar ve yükseltiler oluşuyor ve "Allah, yeryüzünü uzatıp genişletmiştir" (13:3) ayeti gerçekleşiyor.

Yaklaşık 1,1 milyar yıl önce: Yerin ta derinlerinde de hareket var. Dünya tıpkı bir çocuğun büyümesi gibi büyüyor. Yer yüzeyinden 5.000 kilometre derinde olan dünya çekirdeği biraz daha katılaşıyor. Bu katılaşma yerküreyi her yıl yarım milimetre büyütüyor. Bu demektir ki yerkürenin çapı sadece 1 milyon yılda 500 metre, 100 milyon yılda 50 kilometre büyümüştür. Okyanus içinde, oluşumu 400 milyon yıl süren süper bir kıta yükseliyor. Sıcaklık 30 derecelere iniyor. Bu süper kıta dünyadan çok günümüzdeki Mars'a benziyor. Hemen belirtelim, süper kıtanın oluşup dağılması bir döngüyle kendini tekrarlıyor. Bu süreç yaklaşık 500 milyon yılda bir tamamlanıyor. Bugüne kadar 4-5 kez yeryüzünün dağılıp toplandığı tahmin ediliyor. Dünya şu anda da hareket halindedir. Gidişata göre, günümüzden 250 milyon yıl sonra misafirhanemiz bir daha süper kıta olacak ve hayat muhtemelen bir daha sıfırlanacaktır.

Yaklaşık 750 milyon yıl önce: Süper kıta hemen üstte anlatılan nedenden dolayı, alttan yüksek bir basınca ve itmeye maruz kalıyor. Bu basınç süper kıtayı yavaş yavaş ikiye ayırıyor. Bu hareket volkanları tetikliyor. Yeni volkanlar oluşuyor. Her yeri duman ve gaz kaplıyor. Isı yükseliyor. Karbondioksit suya karışıyor. Bu, asit yağmurlarına dönüşüyor. Kayalar karbondioksiti emip hapsediyor. Bu işlem atmosferi karbondioksitten temizliyor ve binler-

ce yıl içinde atmosfer yeniden temizlenip ısı yavaş yavaş düşüyor.

Yaklaşık 650 milyon yıl önce: 'Kartopu dünyanın başlangıcı. Dünyanın en uzun kışı ya da tüm zamanların en uzun buz devri... Buzdan binlerce metre yüksekliğinde dağlar oluşuyor. Buz büyüdükçe daha çok güneş ışığı uzaya kaçıyor. Bu döngü buzu daha da büyütüyor. İki dev buz tabakası, kutuplarda ayrılıp ekvatorda birleşiyor. Bütün gezegen üç kilometre kalınlığındaki buz mantosunun altına gömülüyor. Bu, yeryüzünün kalbine olan basıncı artırıyor. Her an her şey olabilir.

Yaklaşık 600 milyon yıl önce: Buzdan dünyanın kaynayan kalbi sıkışıyor ve birden patlıyor. Her yerden volkanlar fışkırıyor. Milyarlarca ton karbondioksit atmosfere salınıyor. Onları emecek kayalar buzun altında olduğu için işe yaramıyor. Karbondioksit bulutları bir kafes gibi güneş ışınlarını gezegenin yüzeyinde hapsediyor. 15 milyon yıl süren bu sürecin ardından sıcaklık yükseliyor ve buzdan manto eriyor. Yer kabuğu hafifledikçe yükseliyor. Bu, volkanları tetikliyor, bu durum ısıyı artırıyor. Bu işlemlerin sebep olduğu bir dizi kimyasal reaksiyon, buzun oksijen üretmesine neden oluyor. Mor ötesi ışınların su molekülleriyle reaksiyonu sonucunda buz içinde hidrojen peroksit oluşuyor. Buz erirken bu gaz oksijen üretimine yol açıyor. Dünya iklimi dengesini buluyor. Her taraf yaz günü gibi. Günler 22 saat sürüyor.

Yaklaşık 550 milyon yıl önce: Dünya bu dönemde büluğ çağına eren bir çocuk gibi, büyük bir değişim geçiriyor. Şimdiki kalınlığı 1350 km. ve sıcaklığı 4300 derece olan

yerküre çekirdeği, demir-nikel karışımı ağır elementlerden oluşuyor.[39] Çok yüksek basınç ve sıcaklıkla oluşan kristallerin iki farklı dizilime sahip olduğunun keşfi, dünyanın bu dönemde ilginç bir değişim geçirdiği sonucunu veriyor. Henüz ne olduğu tam olarak anlaşılamayan bu değişimden dünyanın manyetik alanı da etkileniyor. Bunun bir sonucu olarak ekvator ekseniyle kutup ekseninin yer değiştirdiği sanılıyor. "Kambriyen Patlaması" adı verilen ve el-Hay isminin en çok tecelli ettiği dönem bu dönem. Dünya'ya ilahi bir nefes üfleniyor. Okyanuslardaki tek hücreli hayat rengârenk çeşitlenmiş. Envaiçeşit bitkiler yükseliyor sığ suların tabanından. Okyanuslar hayat kaynıyor. Kompleks birçok canlı türü bu dönemde okyanusta görülüyor.

Yaklaşık 520 milyon yıl önce: Artan oksijen seviyesi, canlı organizmaları devasa boyutlara taşıyor. Mikroskobik varlıklar yüksek oksijen miktarı sayesinde canavarlara dönüşüyor. Bu canlılar gelişen boyutlarının yükünü taşıyabilmek için kemikli iskeletler geliştiriyor. Okyanuslardaki bazı canlılar omurgalara sahip oluyor. İlerleyen süreçte omurgalı birçok canlı yaratılıyor.

1.3.3. Son beş yüz milyon yılda ne oldu?

Yaklaşık 460 milyon yıl önce: Yer kabuğu bir daha hareket ediyor ve bu kez karalara can suyu veriyor. Sıcaklık 30 derece ve oksijen seviyesi günümüz değerlerine yakın. Fakat o da ne? Karada sadece birkaç yosun türü var, o kadar. Kara-

39 Şu an dünyamızda kullandığımız demir, güneşin babası olan I. nesil yıldızın, süpernova olarak patladığı yıllardan kalmadır. İnsana konukevi olarak dayanıp döşenen dünyada insan onu kullansın diye hazır edilmiştir. Demir olmadan insan yeryüzünün halifeliği/kalfalığı görevini tam yapamazdı.

nın canlılarla dolu olmamasının bir tek izahı var: Güneşten yayılan ölümcül radyasyon. Bu, karadaki hayatı imkânsızlaştırıyor. Fakat o sırada mucizevi bir şey oluyor: Dünya'dan 50 km yukarıda, oksijenle buluşan radyasyon bir dizi tepkimeye maruz kalıyor. Bu ise, ozonu ortaya çıkaran şartların oluşmasını sağlıyor. Ozon yeryüzünün etrafında bir kalkan oluşturup güneşten gelen ölümcül radyasyonu emiyor. Ozonun dünya atmosferinde tabaka haline gelmesi aşağı yukarı 120 milyon yıl sürüyor. Artık hayat denizden karaya çıkabilir.

Yaklaşık 375 milyon yıl önce: Tek gövdeli bitkilerin ilk atası olan yosunlu yumrular ilk kara bitkilerini oluşturuyor. Bu durum, bazı deniz canlılarını karaya çıkmaya zorluyor. 15 milyon yıl içinde bazı deniz canlıları kara canlılarına dönüşüyor ve karaları mesken ediniyorlar.

Yaklaşık 300 milyon yıl önce: Karada bitki arttıkça oksijen seviyesi de yükseliyor. Karada bitkisel hayat çeşitleniyor ve zenginleşiyor. Daha önce tek hücreli zerrecikler olan sporla çoğalan bitkiler, artık tohumla çoğalmaya başlıyor. Bu da bir tohumun karasal bir ortamda yaşamasını ve bitkinin üremesini kolaylaştırıyor. Boyutlar devasa büyüyor. Öyle ki, eğrelti otlarının boyu 30 metreye kadar ulaşıyor. Milyonlarca yıl içerisinde bir yandan devasa ormanlar yükseliyor, öte yandan ömrü dolan bitkiler çürüyor. Her çürüme yeryüzünü daha çok yeşertiyor. Bu döngü milyonlarca yıl böyle devam edip gidiyor. Şimdi yakıt olarak kullandığımız kömürle dolu havzalar, işte o dönemin dev ağaçlı ormanlarının mezarlarından oluşuyor.

Yaklaşık 250 milyon yıl önce: İlk memeliler yaratılıyor. İlerleyen süreçte memeli türü 5500'e ulaşacaktır. İlk kanat-

lılar yaratılıyor. Eklem bacaklılar karayı dolduruyor. Oksijen bolluğundan akrepler kurt büyüklüğüne, kırkayaklar iki metreye kadar gelişiyor. Yumurtalar daha önce suya bırakılırdı. İlk yumurta bu dönemde görülüyor. İlkel bir kertenkele türü, ilk defa yumurtasını su yerine karaya bırakıyor. Bu gelişme hayvanların karayı fethetmesinin önünü açıyor. Sibirya'da sürü halinde devleşmiş kertenkele ve kaplumbağayı andıran 40-50 tonluk türler dolaşıyor. O sırada gerçekleşen volkanik bir faaliyet, nesli daha o zamandan kesilmiş bu dev canlıları kömürleştirerek günümüze kadar bağrında saklıyor.

Yaklaşık 230 milyon yıl önce: Permiyen dönemi. Dünya'nın bahtı bir daha kararıyor. "Biz bu dönemleri döndürür dururuz" (3:140) diyen ayeti hatırlatıyor. Dünya'ya gökten kül yağıyor. Bu, Sibirya merkezli lav akıntıları... Yol açtığı felaket küresel. Karadaki hayvanların çoğunu öldürüyor. Atmosfer, zehirli sülfür dioksit gazıyla doluyor. Yağmur sülfürik asit olarak yağıyor ve değdiği her şeyi yakıyor. Atmosfer aşırı ısınıyor. Su buharlaşıyor. Bitki örtüsü ölüyor. Karada hayat neredeyse sıfırlanıyor. Okyanuslar ise pespembe bir renge bürünüyor. Su yosunları hariç, okyanuslardaki canlılar da ölüyor. Buna küresel felaketin okyanus suyunu ısıtması, bu ısınmadan dolayı donmuş metan gazının eriyerek suya karışıp canlıları zehirlemesinin neden olduğu düşünülüyor. Bu gaz atmosfere salınınca ısı daha da yükseliyor. Yarım milyon yıldan beri süren lav akıntıları, Kuzey Amerika büyüklüğünde bir alanı, ortalama altı kilometre derinliğinde erimiş kaya ile kaplıyor. Bazı canlılar, yarım milyon yıl süren bu volkanik felaketten, yer altına saklanarak kurtuluyor. Bu sırada buldukları her şeyle beslenerek nesillerini sürdürüyorlar.

Yaklaşık 200 milyon yıl önce: Bu dönemde, yeryüzünde tüm karaları bilmem kaçıncı döngüsünü gerçekleştiren bir süper kıta oluşturuyor. Yüzde 95 yok olmuş yaşam geri dönüyor. Sıcaklık normale avdet ediyor. Asit yağmuru nötr hale geliyor. Bitki örtüsü geri dönüyor. Dev ormanlar yükseliyor ve ufukta dinozorlar görünüyor. Yeryüzü bir dinozor cennetine dönüşüyor. 10 milyon yıl içinde süper kıta kırılıyor ve parçalar tırnaklarımızın büyüme hızında birbirinden uzaklaşıyor. Akıntılar besinleri ve mikroskobik canlıları itiyor, bunlar balıkları çekiyor. Bu döngü nüfus patlamasını, o ise kitlesel ölümleri getiriyor. Ölü plankton ve balıklar su tabanına çöküyor. Bunlar milyonlarca yıl içinde kayaç tabakaların altına hapsoluyor ve ısınıyor. Şimdilerde kullandığımız doğalgaz ve petrol, işte bu ölümlerden günümüze yadigâr. Bu vesileyle, bugün çöl olan yüzeylerin o gün deniz olduğunu öğreniyoruz.

Yaklaşık 180 milyon yıl önce: Güney Amerika kıtasıyla Afrika kıtası birbirinden ayrılıyor ve uzaklaşıyor. İki kıta arasında yeni bir okyanus (Atlantik) doğuyor. Takip eden milyon yıllar içinde bildiğimiz yeryüzü şekilleniyor. Bu süreç 20 milyon yıl sürecek ve en son Madagaskar adası Afrika kıtasından koparak şimdiki yerine yerleşecektir. Derken yeni okyanusun tabanı bir kez daha parçalanıyor ve suyun altında bir lav yolu oluşturuyor. Lav birikintileri, yeni sıra dağlar ve yeni adalar oluşturuyor. Plakaları itiyor ve yeryüzünü şekillendiriyor. Aslında bizim felaket olarak gördüğümüz her şey, başından asla tahmin edemeyeceğimiz bir projeye hizmet ediyor. Cebbar isminin tecellisi gereği, her zorlama, yeni şartlara uyum sağlama yeteneğini geliştiriyor. Bazı kara canlıları, değişen şartlara ayak uydurarak deniz-

de yaşamaya adapte oluyor. Okyanusları mesken tutan bugünkü büyük balıkların atası olan bir tür, tam 50 milyon yıl uçsuz bucaksız sularda saltanat sürüyor. Nesli kesilmiş olan bu türe ait kalıntılar bugün elde bulunuyor. Karaların tartışmasız kralı ise dinozorlar.

65 milyon yıl önce: Dünya insana gebe kalmak için yine zorlanıyor. Yerküreye 10 km. çapında bir gök taşı saatte 70.000 km. hızla çarpıyor. Düştüğü Yucatan yarımadasında 100 km. çapında bir çukur oluşuyor. Bizzat gidip gördüğüm Arizona'daki dev Barringer krateri, onun yanında iğne deliği.[40] Çarptığı her şey yok oluyor. Çarpışma o kadar şiddetli ki, 10.000 metre çapındaki gök taşının kendisi bile dayanamayıp buharlaşıyor. Çarpma milyonlarca nükleer bombaya eşdeğer bir enerji ortaya çıkarıyor. Çarpmanın ortaya çıkardığı basınç bile, tek başına dinozorların kökünü kazımaya yetip de artıyor. Çarpmanın olduğu yerden fırlayan dev kayalar, bir ateş topu olarak binlerce km. uzaklara fırlıyor. Sanki gökten kaya yağıyor, deprem yeri sallıyor, dağlar gibi dalgalar kıyıları dövüyor. Havaya savrulan kül ve gaz tüm atmosferi kaplıyor. Dünya'nın yüzey ısısı 275 dereceye fırlıyor. Bitkiler kibrit gibi tutuşuyor. Dünya aylarca gün yüzü görmüyor. Hayatta kalan hayvanlar, bu kez yiyecek bir şey bulamıyor. Tüm dinozor türleri yok oluyor. Memeliler küçüldükçe küçülüyor ve yer altına saklanıyor. Hayatta kalan canlılar, her şeyi yemek zorunda kalıyor. Et ve ot fark etmiyor.

---

40 Bizzat gidip gördüğüm Arizona'daki Barringer Krateri, 1.6 mil genişliğinde 183 metre derinliğindedir. 50.000 yıl önce buraya düşen gök taşı yaklaşık 35 metre çapındaydı. 20 megatonluk bir nükleer bomba etkisi bıraktı. Çöldeki hayvan türlerinin büyük bir bölümünü yok etti.

47 milyon yıl önce: Atmosfer bugünkü değerlere yakın. Sıcaklık 24 derece. Gün 24 saatten biraz daha kısa. Yer plakaları kıtalarla birlikte hareket ediyor. Hindistan ve Asya plakaları arasında kocaman deniz var. Bu iki kıta birbirini 2.500 kilometre itiyor ve Himalaya dağ silsilesi oluşuyor. Kara yükseldikçe yükseliyor, bir süreç içinde dağın zirvesi 8.000 metreyi aşıyor. Bu yüksek dağlara yağan karlar, dünya nüfusunun yarısına yakınına su sağlayan Ganj, Sarı Irmak, İndus ve diğer nehirleri doğuruyor. Bugünkü Almanya'nın yerinde o gün volkanik bir krater gölü var. Primatların kendisinden tekâmül ettiği memeli canlı ilk orada görülüyor. Bunu, günümüze kadar saklanan kalıntısı haber veriyor. Meğer göl kıyısındaki bu canlının kalıntısını, aniden patlayan bir volkanın külleri korumuş.

23 milyon yıl önce: Afrika'nın doğusunda yer kabuğu faaliyeti sonucu büyük yarıklar oluşuyor. Uzunluğu yaklaşık 6.000 kilometre. Yarıkların her iki yakasında sıradağlar uzanıyor. Bu oluşum Doğu Afrika'nın ekvatora yakın bölgesini yaşanabilir en ideal yer yapıyor. En eski primat kalıntısı bu bölgede bulunuyor. Primat türlerinin sayısı ilerleyen süreçte 16'ya kadar çıkıyor ve hemen hepsi de günümüze kadar geliyor. Bu türler içinde sadece 'Bonobo' adı verilen tür dik yürüyebiliyor. Fakat Bonobo'yu ne kadar eğitirseniz eğitin, bugüne kadar kimse basit bir kelimeyi dahi öğretemiyor.

8 milyon yıl önce: Primatlarla insansı türler ayrışıyor. Yeryüzünde yaşamış fakat insan dışında hepsinin de soyu tükenmiş insansı/beşer türlerinin sayısı 30'a ulaşıyor. Fakat insanın atası *homo sapiens* dışında hiçbir homo türü gü-

nümüze ulaşamıyor. O zaman Yaratıcının "Âdem'i seçtik" (3:33) demesindeki hikmet de anlaşılıyor. Allah bilir ama Âdem, günümüzde bilinen bu beşer türleri içinden seçilmiş olmalı.

3,5 milyon yıl önce: Dünya üzerinde iki ayak üzerinde yürüyen canlı bir varlığa ait ilk izler Afrika/Tanzanya'da bulunuyor. Bu izler iki ayak üzerinde dik yürüyen bir türe ait. Bu türe "dik insansı" anlamında *homo erectus* adı veriliyor. Dik yürüyen insansı türlerinin varlığının daha eski tarihlere gittiği açık. Bu tarihin günümüzden 5-7 milyon yıl öncesine hatta daha da geriye gittiği iddia ediliyor.

1.3.4. 4.6 milyar yıllık hikâyenin söyledikleri

4,6 milyar yıllık bu muhteşem hikâye, mitolojiye değil bilimsel bilgi ve bulgulara dayanmaktadır. 'Bilimsel bilgi' yanlışlanabilme ihtimalini içinde taşıyan bilgidir. Bu yüzden *inanç* alanına değil, *akli* alana dâhildir. Aynı zamanda Kur'an'a göre bu tür bulgular ve bilgiler, "De ki: Dolaşın yeryüzünü ve O'nun yaratılışı nasıl başlattığını inceleyin!" (29:20) ayetindeki emrin kapsamına girmektedir.

Bu hikâyenin ayrıntılarına dair bilgi ve bulgular, parçacık fiziği, fizik, astrofizik, mineraloji, jeoloji, biyoloji, paleontoloji gibi bilim dallarına mensup bilim insanları tarafından tespit edilmiş ve yorumlanmıştır. Yoruma konu her bulgu ve belge için geçerli olan hata payı, yeryüzünün geçmişine dair elde edilen verilerin yorumu için de geçerlidir. Mesela tarihlendirme yöntemlerinden biri olan 'radyo

karbon yöntemi' tam değil yaklaşık sonuç verir.[41] Potasyum-Argon (K/Ar) yöntemiyle kayaların yaşı, 4,3 milyar yıl geriye kadar tarihlendirilebilmektedir. Buna, bundan sonra yapılacak araştırmalarda elde edilebilecek yeni bilgi ve bulguları da ilave etmek gerekir. İhtiyat payı bırakmak iyidir. Fakat cehalet ve önyargıya dayalı olana, "ihtiyat" değil "inat" derler.

Bu süreçlerden çıkan sonuçları tabiat ve Kur'an ayetleri ışığında dört madde halinde özetleyebiliriz:

1. Tabiatın Kur'an'ıyla Kur'an'ın tabiatının birbirini yalanlaması asla düşünülemez. Kur'an'ın ayetleri arasında, tabiatın ayetleri ile doğrulanan bu süreçlere aykırı bir tek ayet bulunmamaktadır. Aksine, Kur'an'ın ayetleri tabiatın ayetlerini desteklemektedir.

2. Evrenimiz ve dünyamızın yaratılışındaki emeğin büyüklüğü, akıllara durgunluk verecek boyuttadır. Bu muazzam emek bir anlam ve amaca hizmet etmeyecekse, ortada evren çapında bir israf var demektir. Öte yandan, ömrü bu kadar kısa olan insan için, 4,6 milyar yıllık, hatta belki de 13,8 milyar yıllık muazzam bir emek... Tek kelimeyle büyüleyici...[42]

---

41 Bitkiler karbondioksiti şekere çevirmek için güneş enerjisini kullanarak, fotosentez yoluyla enerji üretir. Bunu yaparken doğal olarak meydana gelen karbon 14'ün bir miktarını birleştirir. Bitki öldükten sonra radyoaktif bozunma nedeniyle karbon 14 miktarı azalır. Azalan bu miktar, ortamdaki olağan karbon miktarı ile karşılaştırılır ve aradaki fark üzerinden tarihlendirme yapılır.

42 Müslüman fizikçi Abdüsselam'ın Nobel ödülü ortağı olan ateist fizikçi Weinberg şöyle demekten kendini alamaz: "İnsan yaşamı, ilk üç dakikaya kadar geri giden bir rastlantılar zincirinin az çok saçma bir sonucu olamaz; ancak, şöyle ya da böyle daha başlangıçtan işin içine konulmuşuzdur." (İlk Üç Dakika, s. 166)

3. Evren ve dünyanın yaratılış süreçleri, sondan başa doğru bakınca, bir projenin varlığını haber vermektedir. Dünya evi bir gelin evi gibi hazırlanmış, dayanmış, döşenmiş ve süslenmiştir. Olmazsa olmazlardan, olmasa da olurlarına varana dek düşünülmüştür. Sadece zorunlu ve gerekli olanlar değil, estetik tezyinat da eksik bırakılmamıştır. İnsan böylesine ihtiyaçları tamamlanmış bir dünya evine buyur edilmiştir.

4. Evren ve dünya aniden değil bir süreç içinde yaratılmıştır. Buna din dilinde *tekâmül*, bilim dilinde *evrim* adı veriliyor. Milyarlarca yıl süren evrenin ve dünyanın yaratılış süreçleri gelişigüzel değil, yasalara bağlı olarak yürüyor. Hatta dünya şu anda bile yaratılışını sürdürüyor ve kıtalar 250 milyon yıl sonra tek bir süper kıta olacak şekilde hareket ediyor. Her saniye kaya ve kayaçlardan tahminen 1 milyar kum tanesi oluşuyor. Aksi halde "neden" ve "niçin" sorularını sormak anlamsızlaşırdı. Tüm sebep-sonuç ilişkileri ve nedensellik bağı kurma çabaları saçma olurdu.

Evrenin ve dünyanın yaratılışına dair bu sayfaların ardından, şu ayet çok daha iyi anlaşılmıyor mu: "Göklerin ve yerin yaratılması, elbette insanın yaratılmasından daha büyük bir hadisedir; lakin insanların çoğu bunu bilmez." (40:57)

1.4. SÜNNETULLAH VE 'MUCİZE'

Kur'an, Yaratıcının topluma ve tabiata dair yasalarına *sünnetullah* (Allah'ın sünneti) adını veriyor.[43] Sünnetullah, Allah'ın 'tutarlılığını' ifade eden Kur'ani bir kavramdır. Sünnetullah olmasaydı adım atınca ilerleyeceğimizin, akşam insan olarak yatınca sabah insan olarak kalkacağımızın, yağmur yağınca toprağın canlanacağının, yemek yiyince doyacağımızın garantisi olmazdı. Rüzgârla bulut, bulutla yağmur arasında nedensellik bağı kurulamazdı. Bunu Kur'an'ın yaptığını da hatırlatmış olalım. İlginçtir ki Kur'an, insanın doğumunu, meyvenin ve sütün elde edilmesini, ekini, yağmuru ve rüzgârı hep sebepler üzerinden açıklar. Fakat bütün bunları "yaratma" fiili üzerinden Allah'a bağlar ve sorar: "Siz misiniz, yoksa Biz miyiz yapan?" (56:59-71) Kur'ani bir kavram olan *takdir* de buna eklenebilir. Ölçüsüzlüğün zıddı olan *takdir*, "bir işi bir ölçüye göre yapmak" demektir. Zira Allah her şeyi bir kader/ölçü ile yaratmıştır. (54:49)

Elhasıl Allah'ın sünneti ve o sünnetin bir uzantısı olan ilahi ölçüler olmasaydı bilim ve ilim yapılamazdı. Uçuk ka-

43 "Neye yasa denir, neye denmez?" sorusu, bilim felsefesinin olduğu kadar din felsefesinin de tartışma konusudur. Fakat bu tür bir tartışmada sözün sonu gelmez. Bu nedenle böyle bir felsefi tartışmaya hiç girmemeyi tercih ettik.

çık iddialar ortaya atıp, köşeye sıkışınca da "Allah dilerse olmaz mı?" diye Allah adına bol keseden atıp tutan ilkesiz ve tutarsızlara Allah cevabını sünnetinin değişmezliği ve bozulmazlığı üzerinden veriyor ve her çağdaki muhataplarına şöyle meydan okuyor:

> **"Allah'ın sünnetinde bir değişme bulamazsın; evet Allah'ın sünnetinde bir bozulma bulamazsın."**[44]

Ne gariptir ki 'sünnetullaha iman'dan söz eden klasik bir tek 'akaid' kitabı görmedim ve duymadım. Fakat ikisi de İslam'a sonradan sokulmuş bid'at kavramlar olan 'mucize' ve 'keramet' diye adlandırılan şeye imandan söz etmeyen bir tek klasik akaid kitabı da görmedim ve duymadım. Garip olan bir şey daha var: Güç ve kudret tutkunluğu yüzünden Allah'ın sünnetini kudretine kurban eden klasik kelam, *tesadüfen oluş*u *ilahi yaratış*ın yerine geçirenlerle, ister istemez aynı gözede buluşmaktadır. Şu soru gerçekten önemlidir: Doğa yasaları yoksa, mucizevi olanı olmayandan nasıl ayıracaksınız? Neyin mucize olup olmadığına kim neye göre karar verecektir?

'Mucize'yi sihirbazın şapkadan tavşan çıkarması zanneden Kur'an'sız Müslümanlığın, bu satırları anlamakta zorlanacağını, bilmediği doğruları öğrenmek yerine bildiği yanlışlarda ısrar edeceğini biliyorum. Böylelerinin en okumuş yazmışı, 'Eyvah, Allah'ın kudreti elden gidiyor' telaşına düşer; en cahili ise, 'Eyvah, falancanın kerameti elden gidiyor' telaşına düşer. Çelişkinin babası olan ilkine söylenecek söz bellidir: Allah'ın kudretine inancında samimi olsaydın, O'nun kudretini savunmak için sana muhtaç ol-

44 Bkz: 17:77, 33:62, 48:23, 35:43, 48:22.

madığını da bilirdin ve "Allah'ın kudreti elden gidiyor" diye ortalığı velveleye vermezdin. İkincisine ise söz söylemeye bile gerek yok, ona bela olarak din edindiği zannı kâfidir.

Kur'an'da geçen "Allah'ın izni" ifadeleri de sünnetullah kapsamında anlaşılmalıdır. Allah'ın neye izin verdiği, tabiat kitabı keşfe çıkılmadan anlaşılamaz. Mesela gen keşfedilmeden genetik hastalıkların tedavisi yapılamaz.

Rüzgâra, buluta, yağmura, toprağa "ol" diyen O'dur. Fakat rüzgârın bulutu toplaması, bulutun yağmura dönmesi, yağmurun toprağı sulaması, toprağın yağmurla canlanması hep bir süreç işidir. Tohuma, çekirdeğe, yumurtaya, rahimlere "ol" diyen O'dur. Fakat hiçbir tohum, çekirdek, yumurta, rahim "ol" deyince olmaz. Hepsi de "ol" emrini alınca, bağlı olduğu yasalar işlemeye başlar ve o yasalar çerçevesinde olgunlaşır. Tohumun filizlenmesi, çekirdeğin sürgün vermesi, yumurtanın canlanıp kabuğunu çatlatması, rahimlerde olanın doğması, Allah'ın sünnet ve takdiri gereği belli sürelere bağlanmıştır.

1.4.1. Süreçlilik sünnetullahtır

Kun fe-yekûn (O 'ol' dedi, o da oluş sürecine girdi) ibaresi, Kur'an'da tam dokuz ayrı yerde gelir.[45] Bu ibarelerin hepsi de, Yaratıcının varlıkları bir süreç içinde yarattığı hakikatine delalet eder. Bu, değişmez bir sünnetullah ve ilahi kader/ölçüdür. Bu yüzden "Ol dedi, o an oldu" anlayışı sünnetullaha aykırıdır. Bugüne kadar yaratılışa dair elde edilen kâinat kitabına ait bulguların tümü, "ol dedi,

45 Bkz: 2:177; 3:47, 59; 6:73; 16:40; 19:35; 36:82; 39:66; 40:68

o an oldu" yanlış algısını değil, "ol dedi, oluş sürecine girdi" Kur'ani ifadesini doğrulamaktadır: "Bir işin olmasını murat ettiğinde, ona sadece "ol" der ve o da oluş sürecine girer." (2:116)[46]

Kur'an'da dört yerde gelen bu ibarelerin tümünde kullanılan kelime *fe-yekûn* şeklindedir. Bu muzari fiildir. *Muzari* fiil 'şimdiki zaman, geniş zaman, gelecek zaman' olmak üzere üç zamanı birden içerir. Dolayısıyla *kun fe-yekûn* ibaresini "ol dedi oldu" şeklinde anlamak düpedüz tahriftir. Doğru karşılık "ol dedi, oluş sürecine girdi" şeklindedir. "Ol dedi"nin arkasını ayete aykırı olarak "oldu" şeklinde kurmak, Yaratıcı ile sihirbazı karıştırmaktır. Yaratıcı sihirbaz değildir. Onun sünneti vardır.

Burada şöyle muhtemel bir soru akla gelebilir: O zaman mucizeleri ne yapacağız?

Bir kez 'mucize' bahsinin konuşulduğu her durumda şu ilkeleri hatırlamak şarttır:

46 Bakara 116'daki *kun* (ol) emri, "teklif emrinin" karşıtı olan "tekvin emrine" tekabül eder. Teklif emri kelâm sıfatıyla, tekvin emri irade sıfatıyla bağlantılıdır. Teklif emri şuurlu varlıklara kelami bildirim (vahiy) yoluyla, tekvin emri şuursuz varlıklara fiilî yaptırım yoluyla ulaştırılır. Bu ayette şuursuz varlıklara yapılan tekvini emrin eylemsel dili, şuurlu varlık olan insana gönderilen teklifi emrin dili olan 'kelam'a çevriliyor. Bizim, buradaki *kun* emrini, eşyanın oluş diliyle bir söz değil bir fiil olarak algılamamız gerekir. Teklifin muhatabı şuurlu varlık olan insandır ve insan bu yönüyle fiilî vahiydir. Tekvinin muhatabı ise sadece varlık değil, aynı zamanda yokluktur da. Yokluk böyle bir tekvin emriyle karşılaştığı zaman varlığa dönüşür. Bu süreç şuursuz eşyanın tâbi olduğu statik kadere göre işler (kevnî yasalar). Şuurlu varlıklara gönderilen teklif emri ise, onların tâbi olduğu dinamik kadere (akıl ve irade gerektiren şer'i yasalar) göre işler. Bağlam dikkate alındığında bu emirden maksat Allah'a bir soy ve sop izafe edilemeyeceği gerçeğini anlatmaktır. Zımnen denilmek istenen şudur: Allah bütün varlığın yoktan var edicisiyken, bu sınırsız gücü elinde bulunduran Zât'a oğul isnat etmek korkunç bir bühtandır.

1. Allah koyduğu yasaların mahkûmu değil hâkimidir. O'nun yasalara sahip olması, koyduğu yasaların mahkûmu olduğu şeklinde anlaşılamaz.

2. Bir olay ve olgunun sünnetullaha aykırılığını iddia etmek için, Allah'ın yaratmaya ilişkin yasalarını eksiksiz bilmek gerekir. Böyle bir iddiada bulunan var mıdır, bilmiyorum. Mesela bizim tanıdığımız tüm hayat formları karbon ve oksijen temellidir. Fakat kâinatta bunların dışında bir yaşam formunun varlığı bilinmemektedir. Fakat bunun asla mümkün olmadığını ve hiç olmayacağını söylemek de bana en azından çok cüretkâr görünüyor. Bu nedenledir ki, dünyadaki yaşam formlarından yola çıkarak vardığımız her sonuç dünya ölçeğinde geçerlidir, fakat evren ölçeğinde de geçerli midir, emin değilim.[47]

47 Benim yukarıda söylediklerim, kendi düşüncelerimdir. Din dili bu yaklaşımı dışlamaz, hatta 'had bilirlik' olduğu için teşvik eder. Fakat modern fizik, bu türden yaklaşımları dışlamakta, hatta mahkûm etmektedir. Modern fiziğin dili olsaydı, bana yapacağı itiraz şu olurdu: "Kozmoloji İlkesi" denen bu ilkeden yola çıkarak, yönden bağımsız olarak uzayın hangi bölümüne bakarsak bakalım, evreni aynı gözlemleriz. Uzayın herhangi bir yerinden bakan başka bir gözlemci için de durum aynıdır. Bu yüzden fizik yasaları evrenin her yerinde geçerlidir. Evrenin gerek yoğunluğunun, gerekse basıncının büyük ölçekte özdeş olması, evrenin "birörnek" (*uniform*) olmasının gereğidir. Gözlemlerden çıkan sonuç özetle şudur: a- Evrendeki madde ve enerjinin dağılımı, belli bir eşik ölçeğin üzerinde bakıldığında, yönden bağımsız olarak aynıdır. b- Evren genişlemektedir. c- Homojendir, aynı tür elementlerden oluşmaktadır, türdeştir. d- Uniformdur, evrenin her yerinde aynı evren yasaları geçerlidir. e- Evrenin başlangıcına yol açan bir tekil noktadan başlayarak genişlemektedir. Evrende karbon kimyası dışında hayat gelişemez." (A. Yüksel Özemre, *Teorik Fizik D. / Kozmolojiye Giriş*, s. 75) Fakat bu cevap benim sorularımı ortadan kaldırmaya yetmiyor. Buna sebep olan da yine fizikçiler. Mesela Weinberg diyor ki: "Işınım ile maddenin dengeden ayrıldığı andan beri, evrenin son derece eş yönlü ve homojen olduğu sonucunu çıkarıyoruz. Ne var ki, daha önceki zamanlar için 'kozmoloji ilkesinin' geçerli olup olmadığı konusunda hiçbir kanıtımız yok." (İlk Üç Dakika, s. 134) "Evrenin her yönden aynı olduğu" iddiasını yaralayan gözleme dayalı bir husus daha var: Gökyüzünün iki yarım küresindeki sıcaklık iniş çıkışları asimetriktir. Bu, kabul edilen, yani her yönden aynı olması ön görülen (*uniform*) evren modeline aykırıdır.

3. Yüce Allah, bir yasasını, bilmediğimiz ve daha nadir karşılaştığımız daha üst bir yasasıyla aşabilir veya doğa yasalarındaki düşük ihtimaller gerçekleşebilir. Özellikle kuantum fiziği 'kelebek etkisi'ne açıktır. Zira "O, mahlûkatın kapasitesinde tercih ettiği artışı gerçekleştirir." (35:1) Kimse çıkıp da, "Yasa bizim alışkın olduğumuzdur, eğer rutin dışındaysa o yasa değildir" diyemez. Veya bizi şaşırtan her şeyi, doğa yasasının ihlali olarak göremez. Kuantum fiziği göstermiştir ki, en küçükler dünyası sürprizlere açıktır. Bu sürprizler bir 'yasa dışılık' veya 'boşluk' alameti değildir. Olsa olsa sünnetullahın bilmediğimiz boyutları olabilir. 'Görecelik', 'belirsizlik ilkesi', 'zıtların uyumu', 'düzensizlik düzeni', o boyutun farklı tanımları olsa gerektir. Özetle sünnetullah, fizik kanunlarına indirgenemez.

4. Evrenimizin ve dünyamızın yaratılış süreçleri sürprizlerle doludur. Atomaltı ve elementer yaratılışta gerçekleşen faz değişimleri ile biyolojik ve embriyolojik yaratılışta gerçekleşen mutasyonlar, yaratılıştaki tanıdık sürprizlerdir. Evrenimiz, daha buna benzer başka ne sürprizler barındırmaktadır, Allah bilir.

Bu ilkeler asla Yaratıcının ilkesiz, canının istediğini yapan, keyfine göre davranan, bir yolu yöntemi olmayan bir zat olduğu şeklinde anlaşılamaz. Buna en başta Kur'an karşı çıkar ve bir peygamberin ağzından şunu söyler: "Benim Rabbim dosdoğru bir yol üzeredir." (11:56) Ve yine der ki: "O, takva/sorumluluk sahibidir." (74:56)

Önce "mucize" kavramıyla ilgili bir gerçeğe dikkat çekelim: Arapça olan bu kavram, Kur'an'da hiç geçmez. Sadece o kadar değil, ilk üç yüz yılda yazılmış dokuz ünlü

Sünni hadis kitabında da hiç geçmez. Sadece 'sahih'inde değil, zayıfında ve uydurmasında da geçmez. Bu terim İslam ilahiyatına Hicri 4. yüzyılda girmiş bid'at bir kavramdır. Komşu dinlerin mucize edebiyatı ve mitolojisi karşısında aşağılık duygusuna kapılan Müslümanları rahatlatmak için, yabancı bâtıni kültürlerden, özellikle Hıristiyan ilahiyatından kopyalanarak İslam kültürüne taşınmıştır. Oradan da ilahiyatın merkezine taşınarak akideye ilave edilmiştir.[48]

"Mucize" diye çevrilen terimin Kur'an'da birebir karşılığı yoktur. Kur'an'da geçen âyet/âyât terimlerinden bazıları, naçar harcı "mucize" olarak karşılanır. *Ayet*, sözlükte "gösterge, belge, delil, işaret, alamet" anlamına gelir. Açılımı "ilahi kudret delili ve belgesi" demektir. Fakat Kur'an âyet/âyât kavramını, "Hz. Musa'nın asası" örneğinde olduğu gibi, nadiren "olağanüstü belge" vurgusuyla kullanır. Kur'an'da yüzlerce yerde gelen *ayet* terimi, ya *tabiat Kur'an*'ının yer, gök, ay, güneş, insan, hayvan, bitki gibi unsurları, ya da *vahiy Kur'an*'ının birimleri için kullanılır. Kur'an'da âyet teriminin kullanımı birkaç istisna dışında tabiat yasalarına tabi unsurlara dairdir.

Şu halde geriye kalan nadir kullanımlar sünnetullahın dışında, onu ihlal eden bir durum olarak anlaşılabilir mi? Dahası, Kur'an'ın "ayet" demekten kaçındığı 'olağanüstü' örnekler, önce 'âyet' kategorisine, oradan da İslam kültürüne 4. yüzyılda girmiş olan 'mucize' kategorisine, oradan da İslam akaidine sokulabilir mi?

---

48 'Mucize' kavramının İslam edebiyatına taşınma sürecini ayrıntılı olarak ele alan 'Ayet olan Kur'an'dan 'mucize' olan Mushaf'a' başlığının içeriği için şu eserimize bkz: *Kur'an'ı Anlama Yöntemi / Tefsir Usulü*, s. 107-113.

'Mucize' kavramının İslam akidesine dâhil edilmesine dair eleştirimize, 'Kur'an'da 'şuur' diye bir terim de yok, kullanmayalım mı?' şeklinde bir itiraz, gülünç olur. Zira hiçbir yerde 'şuur', 'mucize' gibi imanın konusu olmamıştır. Burada sorun, Allah'ın tamamladığı dine ilave yapılıp yapılmadığı, dahası Kur'an'ın ifadesiyle 'Allah'a din öğretmeye' (49:16) kalkışılıp kalkışılmadığı sorunudur.

1.4.2. Yaratıcı şapkadan tavşan çıkarmaz

Kur'an'ın bazı yerlerde ayet terimini 'mucize' anlamında kullandığı itirazı geçersizdir. Zira 'mucize' anlamında kullanılan âyet için verilebilecek en bilinen örnek şu ayettir:

"Göklerde ve yerde nice (mucizevi) deliller var ki, yanından geçip gidiyorlar da, onlara dönüp bakmıyorlar bile!" (12:105)

Bu ayette yer alan ve "mucizeler" olarak karşılanan âyât ile tabiat yasaları dışında gerçekleşen şeyler mi kastedilmiştir? Elbette değil. Âyât ile bizatihi tabiatın kastedildiği yeterince açık değil mi? Yusuf 105, göklerde ve yerde bulunan nice âyâtın varlığından söz etmektedir. Bunda anlaşılmayacak ne var? Bu ayet açıkça diyor ki: Mucize sihir değildir. Yaratılışın bizzat kendisi mucizedir. Mucizeye "illüzyon" anlamı yükleyen, yüce Yaratıcımızı -haşa- sihirbaz ve hokkabaz yerine koymuş olur. Şapka tavşan doğurmaz. Sünnetullah sahibi, doğru bir yol üzere ve sorumluluk sahibi olan Allah, tavşanın yaratılışını yasalara bağlamıştır.

Avamın dilinde "mucize" olarak yerleşmiş Kur'an'daki örnekler, sihirbaz bir Yaratıcı görmek isteyenleri tatmin et-

mek için yer almazlar. Dahası, Allah Rasulü'nden mucizevi bir belge göstermesini isteyenler, İsra 59'da kesin bir dille reddedilirler. Buna gerekçe olarak da, öncekilerin mucizevi belge geldikten sonra da inkârlarında ısrar etmeleri gösterilir. Ankebut 51'de mucizevi belge isteyenler şöyle azarlanır: "Bizim bu Kur'an'ı indirmiş olmamız onlara yetmedi mi?" Sözün özü: Kur'an açıkça Hz. Peygamber'den mucize bekleyen müşrikleri ve müşrik mantıklı uydurulmuş din sahiplerini bunun olmayacağına dair kesin bir dille reddeder.

Avamın "mucize" dediği Kur'ani örneklere yakından tek tek bakıldığında şu üç şey görülür:

1. Mucizeyi bırakın, "asa" ve "beyaz el" örneği hariç bunlar "ayet" olarak bile adlandırılmaz. Bazıları ibret, bazıları imtihandır.

2. Örneklerin geçtiği ayetler içine, muhatabın uçtu-kaçtılı efsaneler üretmemesi için özenle hassas ibareler yerleştirilir.

3. Örneklerin anlatılış amacının muhataba şaşkınlıktan parmak ısırtmak değil, doğru yola rehberlik olduğu, ayetin bağlamında mutlaka vurgulanır.

Kur'an, şirk koşanların hepsi de reddedilen 'mucize' taleplerine yer verir. Şirk koşanlar, Elçi'nin yerden su çıkarmasını, bağ bahçe sahibi olmasını, ırmak akıtmasını, göğü başlarında paralamasını, Allah'ı ve melekleri getirip karşılarına dikmesini, altından bir köşke sahip olmasını, göğe çıkmasını, gökten bir kitap getirmesini istediler. Bu talepler içerisinde su çıkarmak, bağ bahçe sahibi olmak gibi çalışarak elde edilecek şeyler de vardır. Fakat müşrikler "ol de de

olsun" anlamında istediler. Bu taleplerin hiçbiri kabul edilmedi. Elçi'ye bu tür taleplerin tümüne şöyle cevap vermesi emredildi: "Kudreti sonsuz olan Rabbimdir; ben, fani bir elçiden başka neyim ki?" (17:90-93) Biz vahiyden öğreniyoruz ki, Allah'ın kudretiyle sünneti çatışmaz, çakışır.

Müşrikler tarafından mucize talepleriyle köşeye sıkıştırılmak Hz. Peygamber'in hayli ağırına gitmişti. Bu ruh hali onu elçi gönderen Allah'ın da hoşuna gitmemiş olmalı ki, bizzat Rabbi ona elinden geliyorsa yeri delerek veya göğe çıkarak bir *ayet* göstermesini istedi. Aynı ayet şu uyarıyla bitiyordu: "Eğer Allah isteseydi, onların tümünü hidayet üzere buluştururdu, (ama istemedi).[49] Öyleyse, sakın cahillerden olma!" (6:35) Bunun ardından gelen En'am 36, şirk koşanların mucize talebini dile getiriyor, onun ardından gelen ayette ise bu talep şöyle reddediliyor: "Biz ilâhî yasalarda hiçbir boşluk bırakmadık." (6:37) Bağlamı dikkate alınca, ayetin zımni açılımı şudur: 'Biz ilahi yasalarda hiçbir boşluk bırakmadık ki, o boşluğu bekledikleri mucizelerle dolduralım!'[50]

Cahiliye müşrikinin sorunu belli: Peygamberlik ile sihirbazlık ve hokkabazlığı karıştırmak. Onlar peygamberden, bir kâhinin, müneccimin ve sihirbazın yaptığını yapmasını bekliyorlar. Kur'an onları uyarıyor fakat onlar dinlemiyorlar. Sizce bu sorun tarihte mi kalmıştır? Yoksa

---

49 Parantez içi açıklama hem söz gelimine, hem de Yunus 99 gibi ayetlere dayanmaktadır.

50 Boşluğun olmadığının en tipik delili Atom Numaraları Cetveli ve radyoaktif dizilerdir. Bu cetvel hazırlanırken henüz keşfedilmemiş elementlerin yeri boş bırakılmış, bulundukça doldurulmuştur. (Steven Weinberg, *Atomaltı Parçacıklar*, s. 157) Orada bir elementin var olması gerektiğini söyleyen şey, Allah'ın tabiata koyduğu yasalardır.

Truva atı olarak kullandığı rivayetlerin sırtına yapışarak, önce din kültürüne, sonra dini literatüre, sonra da akaide bir virüs gibi sızıp yerleşmiş midir?[51]

1.4.3. Mucize karşısında iki tavır: Firavun ve sihirbazları

Burada iki farklı tavrı birbirine karıştırmamak gerek:

1. İnanmamak için bahane arayan, gönderilen peygamberden şapkadan tavşan çıkarmasını isteyen önyargılı tavır. Mekke müşriklerinin ve onlardan önce mucize isteyip de verilince inkâr eden ve ardından helak edilen kavimlerin tavrı budur.

2. Allah'tan bir mesajla geldiğini söyleyen gerçek nebileri sahtelerinden ayırmak için, onları Allah'ın seçip gönderdiğini ispatlayan belge ve delil isteyen önyargısız tavır. Bu tavırda kınanacak bir şey yoktur. Zira bu da bir tür delil ve belge istemektir. Bu tavrın sahibine düşen görev, Allah'ın nebisi olduklarına dair belge niteliğinde 'ayet' gösteren peygamberlerin risaletini tasdik etmektir. Firavun'un tavrı birincisine örnektir. Çağının âlimleri olan ve sihir ile ayeti birbirinden ayıracak bilgiye sahip olan Mısırlı sihirbazların tavrı ikincisine örnektir. Fakat Hz. Musa'ya verilen türden hissî bir ayetin Hz. Muhammed'e verilmediği, açık ve net olarak İsra 59'da söylenmiştir. Ona verilen tek 'mucize' vardır, o da vahyin ayetleridir. Bu hakikati dile getiren ayet,

---

51 İslami literatürde yer alan mucize örnekleri ve bunların uydurulma kronolojisi için şu eserimize bkz: *Kur'an'ı Anlama Yöntemi (Tefsir Usulü), Ayet olan Kur'an'dan mucize olan Mushaf'a / Sıfır mucizeden üç bin mucizeye nasıl çıkılır?*, s. 107-116.

'Kur'an'ı indirmiş olmamız mucize olarak onlara yetmedi mi?' diye sorar (29:51).

Geldiğimiz noktada yaşadığımız acı gerçek şudur: Mekkeli müşrikler mucize istediler, reddedildiler. Uydurulmuş dine inanan Müslümanlar ise içlerinden geçen mucizeleri Kur'an'da bulamayınca 'hadis' suretinde uydurdular.[52] Bu yanlış, Müslümanların, hem tabiatın Kur'an'ındaki ayetleri keşfetmelerine engel oldu, hem de onların icat yeteneğini köreltti. Allah'ın âdeta kâşif ve mucit olsun diye yarattığı bir dolu yetenek, bu kitlesel meczupluk yüzünden israf olup gitti. "Hikmet, nedenleri bilmektir" diyen İbn Rüşd gibi âlimler unutturuldu, hatta şeytanlaştırıldı.[53] Onun yerine "sıcaklık ateşin tabiatındandır", "soğukluk karın tabiatındandır" demeyi sapıklık olarak gören, soğukluğun ve sıcaklığın üşüttüğü ve yaktığı an yaratıldığını söyleyen Eş'ari kelamı 'akaid' ilan edildi. Üstelik Kur'an gözlerinin içine baka baka "Her şey kendi tabiatı istikametinde yol alır" (17:84) buyuruyorken... Oysa ibret ve keşif nazarıyla bakana yağıp eriyen kar bile bilgi taşıyan bir ayetti.[54]

52 İslam edebiyatındaki mucize uydurma süreci için bkz: 'Ayet olan Kur'an'dan mucize olan Mushaf'a / Sıfır mucizeden üç bin mucizeye nasıl çıkılır?' *Kur'an'ı Anlama Yöntemi* (*Tefsir Usulü*), s. 107-116.

53 İbn Rüşd ismini ilk kez İmam-Hatip Lisesi öğrencisiyken duydum. Felsefe dersimize tarikat müntesibi sufi bir hoca geliyordu. Felsefeden behresi olmayan bu kişi, İbn Rüşd'ün adını "İbn Puşt" olarak anıyor, bunu da onlarca öğrencinin gözünün içine bakarak yapıyordu. Bildiğimden değil, rahatsız olmuş ve nedenini sormuştum. Meğer nedeni İbn Rüşd'ün Gazzali'yi eleştirmesiymiş. Bu cahil ve haddini bilmez hocamızın nefsini kimlerin nasıl terbiye ettiği sorusu, on yıllar sonra işin iç yüzünü fark edince cevabını buldu.

54 Kar taneleri nasıl bilgi taşıyan birer ayet olarak okunur? Şöyle: Kar taneleri düşme esnasında atmosferden başta kurşun, demir, gümüş ve bakır gibi metaller olmak üzere bir miktar kir toplar. Kar donar ve önceki yıllarda yağan karın üzerine yığılır. Bu süreç 1.000 yıl boyunca devam eder. Bilim insanlarına, binlerce yıl önceki atmosfer kirliliğinin boyutlarını anlamaları için eşsiz bir fırsat sunar. Grönland'da, 1990-1992'de yapılan buz sondajı

Geleneğin "mucize" olarak yorumladığı Kur'ani örnekler, maalesef ilmî olarak değil hissî olarak ve çalakalem ele alınmıştır. Ayetler zorlanmış, mitolojik rivayetler Kur'an'a arz edileceğine, Kur'an mitolojiye kurban edilmiştir. Muhtemel itirazları daha baştan susturmak için, 'sapık'tan 'kafir'e kadar tüm itham malzemeleri ihtiyaç anında kullanılmak üzere el altında tutulmuştur. Amaç mezhep, meşrep, fırka, tarikat ve cemaat büyüklerinin sözde 'kerametlerine' mucize üzerinden prim sağlamaktır. Bazen de, Kur'an'dan ve İslam'dan intikam almak isteyen Müslüman görünümlü mistik şarlatanların hokkabazlıklarına meşruiyet kazandırmaktır.

İşte bu ve buna benzer nedenlerle "Kur'an'daki mucizeler" bahsinin altı şişirildikçe şişirilmiş, ele geçen her şey üzerinde "mucize" yazan sihirli bir torbaya doldurulmuş ve ağzı da bunu yapanlar tarafından mühürlenmiştir. Bu bir ifrattır. Bir de bunun karşısında yer alan tefrit tavır var. O da tarihselci bakış açısının tavrı. Tarihselci bakış açısı, bu başlığın altına giren örneklerin tümüne birden, "hiç bir tarihsel karşılığı olmayan sembolik örnekler" veya "mitolojik anlatımlar" olarak bakmaktadır. Bu da tefrit tavırdır.

"Kur'an'daki mucizeler" bahsine konu olan örnekleri doğru bir tasnif ve tahlile tabi tutmadan bu işin içinden çıkmak mümkün değildir. Bugüne kadar böyle bir tasnife şahsen rastlamadım. İşte benim tasnifim:[55]

---

da böyle bir keşfe yol açtı. Buzu insanlık tarihinin yaklaşık 250 bin yılına karşılık gelecek şekilde 3030 metre kadar deldiler. İncelemeler sonunda MÖ. 500 sıralarında atmosfer kirletici maddelerde belirgin bir artış olduğunu tespit ettiler. Demir, gümüş ve bakırın atmosferik miktarının sistematik olarak arttığını da tespit ettiler. MS ilk yüzyılda zirveyi bulmuştu. Dünya dikkate değer bir biçimde, bu atmosfer koşullarına, ancak 13. yy'da yeniden ulaşacaktır.

55 Bu konudaki örnekler ve onlara ilişkin yorumlarımız ve daha fazlası için

1. *Sebepler dairesinde açıklanamayan örnekler*: Hz. Musa'nın asası ve mağara arkadaşları gibi örnekler bu sınıfa girse gerektir.

2. *Sebepler dairesinde açıklanması mümkün olan örnekler*: Hz. Musa'nın kayadan su çıkarması ve suyun ikiye yarılması gibi örnekler bu sınıfa girer.

3. *Dilsel karinelerle açıklanabilen örnekler*: Enbiya 70'te bir komplo ve tuzak (*keyd*) olarak nitelenen Hz. İbrahim'in yakılma teşebbüsü ve Melike Belkıs'ın görünce "bu sanki tıpkı o" dediği tahtının 'getirtilmesi' olayı (27:42) bu sınıfa girse gerektir.

4. *Olağanken olağanüstüleştirilen örnekler*: Bakara 73'te anlatılan İsrailoğullarına kesmeleri emredilen inek ve Bedir Savaşı'nda mü'minlere 1000, 3000, 5000 melekle yardımın mahiyeti (8:10-12) gibi örnekler bu sınıfa girer.

Sözün özü: Her oluşun kaçınılmaz yasası 'zamandır' ve bu yasayı koyan 'sünnet' ve 'ölçü' sahibi yüce Allah'tır. Fakat nasıl ki biri 'Allah'ın öğrettiği' diğeri de 'Allah'a öğretilen' iki farklı din varsa, onun gibi iki farklı Allah inancı da bulunmaktadır. İndirilen dinin Allah inancı değişmez ve bozulmaz sünnetleri olan, "sırat-ı müstakim üzere olan" ve "takva/sorumluluk ehli" bir Allah inancıdır. Onun tam karşısında yer alan uydurulmuş dinin Allah inancı ise, -haşa- ilkesiz ve keyfine göre davranan, sağı solu belli olmayan, kafasına eseni yapan, her şeyi gücünden ibaret olan ve gücüne güç yetiremeyen bir Allah inancıdır. Esasen onların bu bakışının altında, Allah ile insan arasındaki 'aracılara'

bkz: *Hayat Kitabı Kur'an/Gerekçeli Meal*, ilgili ayetlerin mealleri ve düşülen notlar, İstanbul, 2008.

zemin hazırlama veya zorba yöneticilerin zulmünü meşrulaştırma kaygısı yatar. Zira Allah'a ait nitelikleri aracı yaptıkları kullara vermek veya zorba yöneticilerden güç ve nüfuz devşirmek için bu şarttır.

'Mucize' bahsinde sözün özü şudur: Hz. Musa'nın asası ve yed-i beyza türünden hissî mucizeler, sevgili Peygamberimiz ile son bulmuştur. Zira insanlık çocukluk çağından çıkıp büluğ çağına ermiştir. Son Peygamber ile büluğ çağına giren insanlığın, mahsus olandan makul olana, hissiyattan ilmiyyata terfi etmesi Allah'ın muradıdır. Bunun için müşriklerin tüm ısrarlarına rağmen, 'mucize' talepleri reddedilmiş (17:59), 'mucize olarak Kur'an'ın yetmesi gerektiği ihtar edilmiştir (29:51).

İKİNCİ BÖLÜM

ÂDEM ÇÖMLEKTEN HAVVA KABURGADAN MI YARATILDI

2.1. İLK İNSANIN YARATILIŞINA DAİR RİVAYETLER

İlk insanın yaratılışına dair bilgi kaynaklarını maddeler halinde şöyle sıralayabiliriz:

1. *Tabiat ayetleri / sünnetullah*: Tabiat ayetlerine atomaltı parçacıklardan galaksilere, mineralojik yasalardan genetik kodlara, organik kimyadan biyolojik yasalara, arkeolojik bulgulardan antropolojik verilere kadar her şey girer. Bu ayetler, *tabiatın Kur'an'ı*dır. *Tabiatın Kur'an'ı* ile *Kur'an'ın tabiatı* asla çelişmez. Zira ikisinin kaynağı aynıdır. Kur'ân'a göre tabiat, baştan sona ayetlerden oluşmuş bir kitaptır (41:53). Sosyal yasalar "Allah'ın yasaları" anlamına gelen *sünnetullah*tır. Allah'ın sünneti asla değişmez ve bozulmaz (17:77; 33:62; 35:43). Sünnetullah, bütün bir evrende geçerli olan ilahi yasaların yazılı olduğu *kitab*a bağlı olarak işler (25:2). Zira Allah her şeyi bir *kader*, yani "ölçü ve ilke" ile yaratmıştır (54:49).

2. *Vahiy ayetleri / Kur'an*: Son vahiy olan Kur'an'ın ayetleri, tabiat ayetlerini şahit gösterir, onlara yemin eder. Bu, Kur'an'ın tabiat ayetlerini referans gösterdiği anlamına gelir. Bu, şu demektir: Tabiat ayetlerine kayıtsız kalan, Kur'an ayetlerini anlayamaz. Kur'an'ın amacı hayat yürü-

yüşünde insana rehberliktir. Rehberlikle amaçlanan da insana ve hayata kalite kazandırmaktır. Bu nedenle Kur'an, toplam kalite yönetimi el kitabıdır. Kur'an bu rehberliği yaparken, tabiat ayetlerini 'oku da nasıl okursan oku' türünden gelişigüzel bir okumaya çağırmaz, aksine 'Allah'ın adıyla okumaya' çağırır (96:1). Allah'ın adıyla okumak, varlığı anlama ve anlamlandırmada, bilgi ve ahlaki davranışta Allah'ı referans almak demektir. Allah'ın adıyla okumak, yaratılmış varlıkları Yaratana referansla okumak demektir. Bilinen bir hakikattir: Göz referans noktasını kaybettiğinde, beyin gerçeklik algısını yitirir. Mesela insan ışığın çember halinde etrafında döndüğü iki ucu kapalı bir tünele girse, dönenin kendisi olduğu yanılsamasına kapılacaktır. Allahsız bir okuma, tabiatı algılamada tıpkı böyle bir yanılsamaya yol açacaktır. Okunacak *tabiat ayetleri* sebep, 'oku' emri ve bu emrin nasıl yapılacağına dair 'rehberlik' sonuçtur. Sebep sonuçtan önce gelir. Bu kitabın isminde geçen *tabiat ayetleri*nin, *vahiy ayetleri*nin önünde yer almasının nedeni de budur. Tam bu noktada, "Allah'ı bu ayetleri okuyarak bulamaz mıyız?" sorusu akla gelebilir. Arayan bulur, aramayan değil. İman talep edene nasip olur, etmeyene değil. Allah'tan mahrum olmanın nedeni Allah'ı kaybetmek değildir. Zira o insana her daim şahdamarından yakındır. Allah'tan mahrum olmanın asıl nedeni 'kendini kaybetmek'tir.

3. *Müslüman rivayet kültürü / hadisler*: Aşağıda örneklerini nakledeceğimiz bu rivayetler, yukarıdaki iki kaynağa uyuyorsa alınır, uymuyorsa atılır. Bu ilke, Müslüman rivayet kültürüyle gelen her şey için geçerlidir. Zira söz konusu rivayetler, bilgi açısından 'kesinlik' değil, 'zan' ifade ederler.

Kur'an der ki: "Zannın hiçbir şekilde hak ve hakikatin yerini tutamaz" (10:36). Zannın en tehlikelisi, dine dönüşen zandır. Bu yüzden Kur'an "Zannı din edinenler kahrolsun" der (51:10). Kaynağı itibarıyla beşerî olan rivayet kültürü, kaynağı ilahi olan vahiyle asla karıştırılamaz, kıyaslanamaz. Yapılırsa, o 'paralel din' ve 'paralel vahiy' olur. Rivayet edebiyatı bir kültürdür ve kültür, insan eliyle üretilmiş bir şeydir. Dinin menşei ilahi, kültürün menşei beşeridir. İlahi olanla beşerî olan arasında, Allah ile beşer arasındaki fark kadar fark vardır.

4. *Yahudi ve Hıristiyan rivayet kültürü / İsrailiyyat ve Mesihiyyat*: İlk insanın yaratılışına dair Yahudi ve Hıristiyan kaynaklı rivayetlerdir. Aşağıda da görüleceği gibi, bu rivayetlerin bir kısmı, müslüman rivayet kültürüne doğrudan veya dolaylı olarak girmiştir. Yahudi ve Hıristiyan kültürüne de bu rivayetlerin bir kısmı, daha kadim uygarlıkların efsanelerinden girmiştir. Bu maddeye giren rivayetler de tıpkı 3. madde gibi *tabiat ayetleri* ve *vahiy ayetleri*nin oluruna sunulur. Olur alanlar kabul edilir, almayanlar reddedilir.

5. *Mitoloji ve efsaneler*: İlk insanın yaratılışına dair kaynakların güvenilirlik açısından en sonuncusu mitoloji ve efsanelerdir. Bununla mitoloji ve efsanenin bilgi kaynağı olduğunu söylemediğimiz gibi, hiçbir işe yaramadığını da söylemiyoruz. Mitoloji ve efsanenin derinlerinde gerçeğe dair bir öz olabilir. Söylencelerin altında kaybolan o öze ulaşmak için, elde sağlam veriler ve güvenli bir yöntem olmalıdır. Mitoloji ve efsaneler hakikate işaret etmezler. Fakat içlerinde taşıdıkları hakikat kırıntıları sayesinde, gerçeğe dair bir ima ve çağrışımda bulunabilirler.

İşte yüzyıllardır sokaktaki müslümanın imanına dâhil edecek kadar inandığı mitolojik rivayetlere bir örnek: Yaratıcı, yeri bir balığın sırtında, balığı su içinde, suyu taşların arasında, taşları bir meleğin sırtında, meleği bir kayanın üstünde yaratmış. Kayayı rüzgârın sırtına koymuş. Balık hareket edince yer sarsılmış. Bunun üzerine Yaratıcı yerin üzerine dağları yüklemiş. En sonunda da cin, şeytan ve Âdem yaratılmış.[1]

İkinci örnek: Yaratıcı yeri ve göğü yaratmadan önce insanlığı oluşturan bütün fertleri saydam bir toz taneciği şeklinde belirlemiş. Daha sonra bu toz taneciğinin içine Hz. Muhammed'in suretini temsil eden bir nur (ışın) parçası göndermiş. Böylece yaratılış için Hz. Muhammed bir tür kalıp olarak seçilmiş. Onun yüzü suyu hürmetine de diğer varlıklar yaratılmıştır.[2]

Sonradan uydurulan "Sen olmasaydın, bu âlemi yaratmazdım" (*Levlâke levlâk...*) sahte hadisinin aslı bu hikâyeye dayanır. Bu hikâyenin aslı ise, bu tür ehl-i kitap rivayetlerini Müslüman kültürüne sokan eski haham Ka'bu'l-Ahbar'a dayanır. *Levlâke levlâk* rivayetinin Hz. İsa'ya uyarlanmış bir şekli, Pavlus'un mektuplarında da geçer.

2.1.1. Âdem'in çömlekten yaratıldığı rivayeti

Âdem'in çömlekten yaratıldığı rivayeti, asırlar boyunca ilk insanın yaratılışına dair Müslüman algısının kurucu de-

1 Mes'udi, *Murucu'z-Zeheb*, Kahire, t. yok, s. 43-46.

2 Mes'udi, aynı yer. Şia kaynaklı bu rivayet Cafer Sadık kanalıyla Hz. Ali'ye nispet edilir. Kuleyni ve İbn Babeveyh bu rivayete yer verir. Zerdüştlükten aynen kopyalanan bu mitoloji, Şii ve Sünnilerdeki Nur-u Muhammedî ve Şia'daki Nur-u Ali tezlerinin temelini teşkil eder.

lili olmuştur. Vaizler bunu anlatmış, yazarlar bunu yazmış, yorumcular bunu yorumlamıştır. Başka kültürlerden derlenen bu anlatı, önce Kur'an'ın yorumuna iliştirilmiş, sonra insanın yaratılışına dair tek yorum haline dönüşmüştür. En sonunda yorumu olduğu ayetlerin yanına, hatta önüne geçerek, tamamlanmış olan dine ilave edilmiştir. Bu rivayetin hikâyesi, uydurulmuş dinin nasıl indirilmiş dine paralel din yapıldığının da hikâyesidir. İşte o rivayetin özeti:

> **"Sonra Allah meleklere, yeryüzünden Âdem'in yaratılacağı toprağı almalarını emretti ve getirdiler. Allah o toprağı kuru, kara kokuşmuş bir balçık haline getirdikten sonra, ondan Âdem'i yarattı. Âdem kırk gece atılmış bir çömlek halinde bekledi. İblis gelip ayağıyla ona vuruyor, ondan ses geliyordu. İblis ağzından girip anüsünden çıkıyor, anüsünden girip ağzından çıkıyor ve "Sen bir şeye yaramazsın? Niçin yaratıldın ki? Eğer senin başına musallat edilirsem, elbet seni helak edeceğim, seni isyana sürükleyeceğim" diyordu. Sonra Allah Âdem'e ruhundan üfledi. O üfleme Âdem'in başından başlayarak ulaştığı her yanı et ve kana dönüştürdü."[3]**

3 Bkz: İbn Cerir et-Taberi, *Cami'u'l-Beyan* I, 239. Ayrıca bkz: Hazin, *Lubabu't-Te'vil*, Beyrut, t. yok, II, 3. Özetleyerek aldığımız bu rivayet, hemen bütün rivayet tefsirlerine ufak tefek değişikliklerle girmiştir. Bu rivayetin isnat zinciri İbn Abbas'a dayanır. Bu tesadüf değildir. Zira Kur'an'ın yorumuna sonradan dâhil edilen birçok mitolojik anlatı, İbn Abbas'a nispet edilmiştir. Hatta onun ölümünden 500 yıl sonra, onun adına sağda solda gezen rivayetler toplanarak bir tefsir oluşturulmuştur. (Konu hakkında ayrıntılı bilgi için şu eserimize bkz: *Kur'an'ı Anlama Yöntemi (Tefsir Usulü)*, İstanbul 2014, s. 387) Bu mitolojik rivayetin hadis haline getirilmiş versiyonları için bkz: Ahmed, *Müsned* IV, 400, 406; Ebu Davud, *Sünen* 4693; Tirmizi, *Sünen* IV, 67-68. Buna benzer rivayetlerin tarih kitaplarındaki versiyonları için bkz: İbn Sa'd, *Tabakat* I, 56.

Kur'an ayetleriyle soslanmış bu rivayet, Allah'ı -hâşâ- çömlekçi olarak tasvir etmektedir. Bu yönüyle çömlekçilere iltifat olsa da, Allah'a iftiradır. Kur'an'ın asla değişmeyeceğini ve bozulmayacağını ifade ettiği *sünnetullah* ile yani tabiat ayetleriyle taban tabana zıttır. Allah her şeyi bir 'ölçü' (*kader*) ile yaratmış ve o ölçüleri de keşfetmemiz için eşyanın içine yerleştirmiştir. Yukarıdaki mitolojik anlatım, Allah'ın ölçüsüne aykırıdır. Dolayısıyla rivayetin *tabiat ayetleri* açısından ele alınacak bir durumu yoktur.

Bu rivayet Kur'an'la da çelişir. Bir kere, meleklere ve cinlere ilişkin Kur'an'da yer almayıp bu rivayette yer alan ayrıntılar, Kur'an'ın ifadesiyle 'gaybı taşlamak'tır. Madde dışı varlık olan melekler, zannın değil imanın konusudur. Zira "zannın hiçbir türü, hak ve hakikat adına hiçbir değer ifade etmez." (10:36; 53:28) Rivayette İblis'in, Allah tarafından Âdem'e musallat edildiği ima ediliyor. Yukarıdaki rivayetin düalist Hıristiyan bâtınileri tarafından inanılan bir versiyonuna göre, Âdem'e ruh üfleyen bizzat şeytanın kendisidir. O, Tanrı'dan çaldığı ruhu Âdem'in çömleğine ağzından ve anüsünden üflemiş, bunun üzerine ruh kaçmış, o da ruhu yakalayarak üzerine işemiş ve onu kirletmiş, ancak bu sayede ruhun insanın içinde kalmasını sağlamıştır.[4]

Oysa İblisin yüz çevirmesine ilişkin Kur'an'da kullanılan fiillerin hiçbirinin öznesi Allah değil, İblis'tir. İblis "yüz çevirmiştir", o "büyüklenmiştir"; o, "kâfirlerden olmuştur". (2:34) Yani, İblisi Allah'ın saptırdığı İblisin tezidir. "Beni Sen saptırdın" diyen İblis'tir. (7:16) Bu da onun Allah'a ifti-

4 *Bizanslı Heretiklerin Tarihi*, Janet Hamilton-Bernard Hamilton-Barış Baysal, İstanbul 2010, s. 199-200.

rasıdır. Âdem ise Kur'an'da "Beni İblis saptırdı" dememiştir. Aksine, "Ben kendime zulmettim" (7:23) demiştir. Allah da Âdem'in sapmasını Âdem'in eylemi olarak takdim etmiş, "Âdem isyan etti ve yoldan saptı" (20:121) demiş, fakat Âdem'i kendisinin saptırdığını söylememiştir. Rivayet bu açıdan da Kur'an'la taban tabana zıttır.

Bu rivayeti destekleyen başka rivayetler de imal edilmiştir. İşte en sahih hadis derlemelerine bile girmeyi başarmış o rivayetlerden biri:

> **"Ebu Hüreyre'den: Rasulullah şöyle buyurdu: "Âdem ile Musâ birbiriyle münakaşa etti. Musa ona dedi ki: 'Sen insanları saptırıp onları cennetten çıkartan kimse (mi)sin?' Âdem de ona dedi ki: 'Sen Allah'ın her şeyin ilmini kendisine verdiği ve kendisini bütün insanlara üstün kılıp peygamber olarak seçtiği Musa (mı) sın?' O da 'Evet' dedi. Âdem dedi ki: 'Sen beni, ben yaratılmazdan önce takdir edilen bir şey için mi kınıyorsun?' "**[5]

Buram buram İsrailiyyat kokan bu rivayetin senedi Müslim'e göre sahih, fakat metni Kur'an'a göre batıldır. Bunu, rivayeti Kur'an'a sunduğumuzda daha iyi görürüz. Şöyle ki:

1. Kur'an "her şeyi bilenin" sadece Allah olduğunu söyler (8:75), bu rivayet ise Hz. Musa olduğunu söylüyor.

2. Kur'an Âdem'i kandırıp saptıranın şeytan olduğunu söyler (7:27), bu rivayet Âdem'in insanları saptırdığını söylüyor.

---

5 Buhari, *Kader*, 11, *Enbiya*, 31, *Tevhid*, 37; Ebu Davud, *Sünnet*, 16, 17; İbn Mace, *Mukaddime*, 10; İbn Hanbel, II, 214, 248, 264, 398; Tirmizi, *Kader*, 2; Hemmam, *Sahife*, no: 46, Abdurrezzak, *Musannef*, Beyrut 1403/1983, XI, 113 Müslim'deki anlatım daha detaylıdır. (Bkz: kader, 11-15.)

3. Kur'an "Âdem nefsine uydu ve Rabbine asi oldu" (20:121) diyerek Âdem'i kınar, bu rivayet Âdem'in kınanamayacağını söylüyor.

4. Kur'an'da Âdem ve eşi "Biz kendimize zulmettik" deyip kendilerini kınarlar ve kendi kendilerinin kurbanı olduklarını söylerler (7:23), bu rivayet Âdem'in 'kader kurbanı' olduğunu söylüyor.

5. Kur'an Âdem'in günahından mesul olduğunu ve tevbe ettiğini söyler (2:37), bu rivayet Âdem'in günahından mesul değil ona mecbur olduğunu söylüyor.

6. Kur'an'daki Âdem, fiilinin ahlaki sorumluluğunu kabul eder (7:23). Bu rivayetteki Âdem ise, "Beni saptırdığın için" diyerek sorumluluğu Allah'a atan şeytanı hatırlatıyor.

7. Kur'an'a göre Allah, Âdem'den geçmişte söz almış, fakat onu azimli bulmamıştır (20:115). Bu rivayete göre ise, Âdem'in "yaklaşmayın" ilahi talimatına rağmen yasak ağaçtan yemesi kaderdir. Bu –hâşâ- şu manaya geliyor: Allah Âdem'e bir şeyi önce kader kılmış, sonra da dönüp onu yasaklamıştır. Bu hem Allah'a, hem de rivayetin ağzına konulduğu Peygambere iftiradır.

8. Kur'an peygamberleri ayırt etmemeyi öğütler. Bu uydurma rivayet, âdeta rivayetin Yahudi menşeini haber verircesine, Hz. Musa'nın peygamberler de dâhil tüm âlemlere üstün kılındığını söylüyor. Bu haliyle rivayet, Sevgili Peygamberimize uyarlanan "Levlâke, levlâk" uydurmasının Hz. Musa versiyonu gibi durmaktadır.

9. Kur'an "Herkes yaptığının rehinidir" (74:38) diyor. Fakat rivayet bunun tam zıddını iddia ediyor. Buna göre

Âdem, yaratılmadan önce takdir edilen şeyi yapmıştır, bundan dolayı da kınanamaz. Bu durumda aynı şey Şeytan, Kabil, Nemrut, Firavun, Ebu Leheb, Ebu Cehil için de geçerlidir. Şeytanın dini olan "kadercilik" dinini rivayet kültürünü kullanarak İslam'a ilk taşıyan Emevi iktidarının kurucusu Muaviye'dir. O, Bedir'de Rasulullah'a karşı savaşıp öldürülen amcası, dayısı ve kardeşi için mazeret bulma peşindeydi. Aynı şey bir katil ve bir hırsız için de geçerlidir. Şu halde bütün bu kişiler de, daha kendileri yaratılmazdan önce takdir edileni yaptıklarından dolayı kınanamazlar.[6]

2.1.2. Havva'nın kaburgadan yaratıldığı rivayeti

Havva'nın Âdem'in kaburga kemiğinden yaratıldığına dair rivayetler eski-yeni hemen bütün rivayet tefsirlerinde yer almıştır. İlk insanın yaratılışına dair Müslüman kültürünün belkemiğini oluşturan bu rivayetler, yaratılışa dair ayetlerin en yaygın yorumu olarak kabul görmüştür. Mesela tefsir edebiyatı içinde vazgeçilmez bir yeri olan Taberi tefsirinde bu rivayet Zümer 6'nın yorumunda şöyle yer alır:

> **"Ayette zikredilen 'bir tek nefisten' maksat Âdem, ondan meydana getirilen 'eşinden' maksat ise Havva'dır. Katade, Havva'nın Âdem'in kaburgasından yaratıldığını söylemiştir. Allah insanları Âdem ve Havva'dan meydana getirmiştir."**[7]

Taberi, benzer rivayetlere, Nisa 1 ve Rum 21'in tefsirinde de yer vermiştir. Taberi tefsirinden çok sonra kaleme

---

6 Kadercilik dininin İslam'a girişinin ayrıntılı hikâyesi ve bu tür rivayetlerin şaibeli kaynakları için şu eserimize bkz: *Hasan el-Basrî'nin Kader Risalesi ve Şerhi*, İstanbul, 2012.

7 Taberi, *Camiu'l-Beyan an Tevili'l-Kur'ân*, XXIV, 194.

alınmış olan İbn Kesir tefsiri ise, A'raf 189'un yorumunda Havva'nın Âdem'in kaburga kemiğinden yaratıldığı rivayetine yer verir:

> **"Bu ayette Havva kastedilmektedir. Yüce Allah Havva'yı Âdem'in sol ve kısa olan kaburga kemiğinden yaratmıştır. Şayet Allah âdemoğullarının hepsini erkeklerden, cinden veya hayvandan olmak üzere kadınlarını da başka bir cinsten yaratmış olsaydı, gerek onlar arasında ve gerekse eşler arasında birbirine ısınma meydana gelmezdi."**[8]

Havva'nın Âdem'in kaburga kemiğinden yaratıldığına dair en ayrıntılı rivayeti Razi'nin Bakara 35'e yaptığı yorumda buluyoruz. Rivayet Süddi kanalıyla İbn Abbas, İbn Mes'ud ve 'bazı sahabilere' (!) isnatla naklediliyor:

> **"Allah İblis'i cennetten çıkarıp Âdem'i cennete koyunca Âdem orada yalnız kaldı. Onun yalnızlığını giderecek kimse yoktu. Bu yüzden Allah ona bir uyku verdi. Sonra sol tarafının kaburga kemiklerinden birini alıp yerine et koydu ve o kaburgadan Havva'yı yarattı. Âdem uykudan uyanınca başucunda oturan bir kadın buldu ve ona 'Sen kimsin?' diye sordu. O, 'bir kadın' cevabını verdi. Âdem, 'Niçin yaratıldın?' dedi. O, 'Sen bana ısınasın diye yaratıldım' dedi. Melekler 'Onun ismi ne?' diye sordular. 'İsmi Havva' dediler. 'Niçin Havva diye isimlendirildi?' dediler. Birisi 'Çünkü o canlı bir şeyden yaratıldı' dedi."**[9]

Razi bu rivayetin ardından Hasan b. Ali'den Havva'nın Âdem'in kaburga kemiğinden yaratıldığına dair bir rivayet

---

8 İbn Kesir, *Tefsiru'l-Kur'an'il-Azim*, Beyrut 1998, VI, 2720.

9 Razi, *Tefsîr-i Kebîr*, XIX, 138.

daha nakleder. Fakat bu rivayet kadın cinsinin hassas olduğuna, kırmamak için zorlamamak gerektiğine dair bir tespit içerir.

Kur'an'da beş ayrı yerde geçen *nefs-i vahide* ile[10] neyin kastedildiğini, yeri geldiğinde ele alacağız. Bu ayetler, kadın ve erkeğin ortak bir cevherden yaratıldığını söylemektedir. *Nefs-i vahide*nin Âdem olduğu bir yorumdur, üstelik zorlama ve hatalı bir yorumdur. Eğer bu yorum doğruysa; "Biz sizi bir erkekle bir dişiden yarattık" diyen Hucurat 13'ü nereye koymalı? Üstelik Zümer 6'nın konusu "eşli/çift yaratılış" iken, Hucurat 13'ün konusu takva dışındaki üstünlük iddialarının reddidir.

Kur'an ile Kitab-ı Mukaddes arasında kadına bakışta çok temel farklar vardır. Kadının erkeğin kaburga kemiğinden yaratıldığını söyleyen Eski Ahit, kadın ile erkek arasında ontolojik eşitsizliğe vurgu yapmaktadır. Üstelik bu adaletsizliği, Yaratıcının arzusu olarak takdim etmektedir. Oysa Kur'an açıkça insan türüne (*el-insan*) hitap ettiği bir pasajda, yaratılıştan gelen eşitliğe (*sevvâke*: seni eşitledi) dikkat çeker (82:7). İnsanlığın başlangıçta tek bir ümmet olduğunu vurgular (2:213). Erkek veya kadın için değil, insan için sadece emeğinin karşılığı olduğunu söyler (53:15). Üstünlüğün takvada olduğunu dile getirir (49:13). Allah Rasulü de insanların eşitliğini ifade ederken "bir tarağın dişleri gibi" benzetmesini kullanır.

Kur'an ile Kitab-ı Mukaddes arasında kadına bakış farkı bundan ibaret değildir. Bu zihniyetin bir devamı olarak Eski Ahit, Âdem'i aldatanın Havva olduğunu söyler. Eşinin Âdem'i aldatmasından dolayı âdemoğluna ölümün mu-

10 Bkz: Nisa 1; En'am 98; A'raf 189; Lokman 28; Zümer 39.

sallat olduğunu ifade eder (Enok II, 30:17). İşte bunu teyit eden bir ibare daha: "Âdem Havva'ya dedi: 'Bütün ırkımıza hâkim olan büyük azabı (ölüm) bize getirecek ne yaptın?'" (Ezra 3:7) Buna mukabil Kur'an ilk aldatanın şeytan, ilk aldananın Âdem olduğunu söyler (20:120). Kur'an'ın söylediğiyle Eski Ahit'in söylediğini birbiriyle uyuşturmak mümkün görünmemektedir.

Bu rivayetten yola çıkarak kadının doğuştan eğri ve yamuk olduğu sonucuna varılmıştır. Bu olumsuz algı, rivayetlerle desteklenerek İslam'ın şaşmaz görüşü gibi toplumun bilinçaltına şırınga edilmiştir. Burada soru şudur: Erkeğin tek eğri kaburgasından yaratıldığı için kadın eğri oluyorsa, 12 çift eğri kaburga kemiğiyle yaratılan erkek kadının kaç katı eğri ve eksik olur? Bir soru daha var: Âdem'i kudret çamurundan yaratmaya kadir olan Allah'ın çamuru mu bitmiş de, kadının hammaddesini erkekten mi almış? Hakîm olan ve hikmetsiz hiçbir iş yapmayan Allah'a değil, ama bu rivayetleri din zannedenlere sormak gerek: Allah'ın Âdem'i yaratmak için muhtaç olmadığı şeye Havva'yı yaratmak için muhtaç olmasını nasıl izah ediyorsunuz?

Yukarıdaki rivayetlerin asıl zaafı, İsrailiyyat ve Mesihiyyat adı verilen ehl-i kitap kültüre ait olmalarıdır.

2.1.3. İsrailiyyat ve Mesihiyyat etkisi

Yahudi ilahiyatının, Yahudi tasavvuruna dayanarak ürettiği dinî yorumlara "İsrailiyyat" adı verilir. İsrailiyyat, İslam tedvin tarihinde, insanın yaratılış süreçlerine dair haksız bir yorum tekeli oluşturmuştur. İsrailiyyatın oluşturduğu bu yorum tekelinden, ayetler de kurtulamamıştır.

Hatta bu yorumlar, İslam tefsir edebiyatı tarafından öylesine kanıksanmıştır ki, gelenekçiler tarafından onlara itiraz nassa itiraz gibi algılanmıştır. Zira bu yorumlar, sadece gelenekçilerin cahilinin değil, âliminin nezdinde bile nassın makamına oturtulmuştur. Özetle, İsrailiyyatın ayetlerin üzerine düşen gölgesi pek uzun olmuştur.

Yukarıda naklettiğimiz tefsir ve hadis kitaplarına girmiş olan Âdem'in çömlekten yaratıldığı rivayeti, *Kitab-ı Mukaddes*'ten iktibas edilmiştir:

> **"Ve Rab, yerin toprağından adamı yaptı ve onun burnuna hayat nefesini üfledi ve adam yaşayan can oldu" (Yaratılış 2:8).**

Aynı şey Havva'nın Âdem'in kaburga kemiğinden yaratıldığı rivayeti için de geçerlidir:

> **"Ve Rab Allah, adamın üzerine derin uyku getirdi ve o uyudu; ve onun kaburga kemiklerinden birini aldı ve yerini etle kapadı; ve Rab, adamdan aldığı kaburga kemiğinden bir kadın yaptı ve onu adama getirdi. Ve adam dedi: Şimdi bu benim kemiklerimden kemik ve etimden ettir, buna nisa denilecek, çünkü o insandan alındı." (Yaratılış 2:21-23.)**

Eski Ahit'teki İbranice kelime hem "kaburga kemiği", hem de "yan taraf" anlamına geliyor. Eski Ahit yorumcusu Raşi, kelimeyi "vücudun diğer cephesi" anlamında alıyor. Eski Ahit'in kendisinden daha ünlü yorumu Midraş bunu "Yahve erkeğin bir cephesini ayırıp bundan kadını inşa etti ve böylece tek vücuttan iki insan oldu" şeklinde açıklıyor.[11]

11 *Tora ve Aftara / 1. Kitap Bereşit*, çev: Heyet, İstanbul 2002, I, s. 18. Bu

Yahudi kültüründen Araplara geçen "Kadın kaburga kemiği gibidir, zorlarsan kırarsın" anlayışı, nüzul ortamında yaygın kabul görmüş ve bir halk deyimine dönüşmüştür. Allah Rasulü'nden gelen rivayet de muhtemelen deyim olarak kullanılmıştır. Hadisçi Buhari, rivayeti hem "Kadın kaburga kemiği gibidir" şeklinde, hem de "Kadın kaburga kemiğinden yaratılmıştır" şeklinde nakletmiştir.[12] Aynı eserde bu ikisini de görmek, bazı rivayetçilerin mecazla hakikati birbirine karıştırdıklarının göstergesidir.[13] Bu söz kadının

---

açıklama notunun son cümlesi şöyledir: "Bu da erkek ve kadın arasındaki reddedilemez eşitliği temsil etmektedir." Eğer bu yorum doğruysa, Yahudi geleneği kadın konusunda, Tanrı'nın isteğinin tam tersini yapıyor demektir. Eğer "Müslüman geleneği çok mu farklı" derseniz, yerden göğe haklısınız derim ve eklerim: Müslüman geleneği, birçok konuda olduğu gibi kadın konusunda da Yahudileri, -sevgili Rasulün ifadesiyle- "adım adım, karış karış izlemişler", onların yorumlarına 'hadis' damgası vurarak en muteber kitaplarında yer vermiştir.

12 Hadis rivayetleri için bkz: Müslim, 17:18, h. nu. 60; Buhari, *Nikah* 79-80. Ayrıca bkz: Buhari 64:2, 3153.

13 Mecazı anlama konusunda nüzul ortamı Arabının hayli sorunlu bir algıya sahip olduğunu, Allah Rasulü'nün sembolik ifadelerini anlama konusundaki hayli enteresan örneklerden anlıyoruz. Sahabeden Ebu Said el-Hudri vefat etmeden önce ölüm döşeğinde yeni elbiselerini giymiş, sebebi sorulunca şöyle demiştir: "Çünkü Rasulullah şöyle dedi: "Ölü, içinde öldüğü elbise ile diriltilir." (Ebu Davud, 20 *Cenaiz* 18, h. nu. 3114) Oysa hadisteki "elbise" ile kastedilen 'amel'dir. Hz. Aişe, Ebu Said'in bu hadisi yanlış anladığını, Hz. Peygamber'in bununla ölen kişinin amellerini kastettiğini ve ardından da mahşerde herkesin çıplak olarak dirileceğine dair hadisi okumuştur." (Zerkeşi *el-İcabe*, 132) Hz. Peygamber'in "Sizden biriniz kendi suyuyla başkasının tarlasını sulamasın" mealinde bir sözünü rivayet edenler, kendi tarlasını suladıktan sonra suyu komşusunun tarlasına akıtacağı zaman, Rasul'e muhalefet ettiği endişesiyle tövbe ve istiğfar etme gereği duymuşlardır. Oysa hadis zinayı yasaklayan mecazi bir hadistir (İbn Cevzi, *Telbisu İblis*, s. 164). Mikdat b. Esved, "Kişiyi yüzüne karşı çok övenlerle karşılaştığınızda yüzüne toprak saçınız" (Ebu Davud, *Edeb*, 9) hadisindeki mecazı anlamamıştır. Bir adam Halife Osman'ın huzuruna girip yüzüne karşı kendisini övmeye başlayınca, Mikdat yerden bir avuç toprak alarak adamın yüzüne atmış ve ardından da bu hadisi okumuştur. Oysa burada "yağcılık yaparak bir şey elde etmeye çalışanı istediğinden mahrum etmek" kastedilmiştir. Mute Savaşında Cafer b. Ebi Talib şehit olur. Bir adam Hz. Peygamber'e gelerek

hassas, nazik ve nazenin yaratılışına bir atıftır. Bu aynen "İnsanoğlu aceleden yaratılmıştır" (21:37) veya "Allah sizi güçten yoksun yaratmıştır" (30:54) ayetine benzer bir kullanımdır ve elbette mecazdır.

Eldeki Eski Ahit, Hz. Musa'ya indirilen Tevrat ile aynı değildir. Bugüne gelen Eski Ahit'in Tevrat'tan yüzlerce yıl sonra beş asırlık bir süreçte birbirinden farklı yazarlar tarafından kaleme alındığı, bizzat Yahudi kökenli araştırmacılar tarafından dile getirilmiştir.[14] Eski Ahit'in yazım sürecinde, orijinal Tevrat'tan geriye kalan gerçek vahiy ile yazıldıkları dönemin kültür ve mitolojileri birbirinden ayrıştırılamayacak kadar karışmıştır. Eski Ahit'te üç ayrı kalemden çıkma üç ayrı rivayet yer alır. Eski Ahit kritikçileri bu metinleri Tanrı'ya verilen isme bakarak üçe ayırırlar:

1. Tanrı'ya "Yahve" adını veren Yahvist metinler: Bunlar MÖ 9. yüzyıla tarihlenirler.

Cafer'in şehadetine kadınların çok ağladığından şikâyet eder. Hz. Peygamber ona der ki: "Onların ağızlarına toprak saç". Adam gider ve bu emri tam uygulayacakken Hz. Aişe'nin müdahalesiyle durdurulur. Oysa Arapçada "ağza toprak saçmak" deyimi, "susturmak" anlamında kullanılmaktadır. Bu örnekler Rasulün dilde ne kadar derinlikli, o çağın Arabının mantığının ise ne kadar düz ve en basit mecazı bile anlama konusunda yetersiz olduğunu gösteriyor.

14 Bu konuda yapılmış ayrıntılı bir çalışma için bkz: Richard Elliott Friedman, *Who Wrote the Bible,* California 1997. Bu tezi internetten okumak için: http://www.religioustolerance.org/jepd_gen.htm Bu teze karşı yazılmış eleştiri için bkz: http://www.equip.org/PDF/DW035.pdf Freidman ve Collins bu araştırmada, başta Yaratılış Kitabı olmak üzere Eski Ahit'te yer alan birçok anlatının MÖ 3. bin ile 1. bin arasında Mezopotamya mitolojilerinde yer aldığını ispat ederler. Bu çalışmada, günümüzde Tevrat'ın birbirinden farklı üç nüshası bulunduğu, bunlardan İbranice nüshayı Yahudi ve Protestanların, Yunanca nüshayı Katolik ve Ortodoksların, Samirice nüshayı ise Samirilerin (ve onların devamı olan Karailerin) kabul ettikleri vurgulanır.

dipnot 14

2. Tanrı'ya "Elohim" adını veren Elohist metinler: Bunlar MÖ 8. yüzyıla tarihlenirler.

3. Tanrı'ya "Rabb" adını veren Rabbinik metinler: Bunlar MÖ 4. yüzyıla tarihlenirler.

Bu üç rivayet bazen birbiriyle çelişir. İlk çelişki tanrı algısındadır. İbranilerin YHV/Yahve/Yehova adını verdikleri tanrı; yiyen, içen, dağa inen, insanla asker arkadaşı gibi konuşan, güreş tutan insanbiçimci (*antropomorfik*) bir tanrıyken, Elohim adını verdikleri tanrı soyut, doğaüstü ve aşkındır. Yeri göğü yaratan Elohim'dir. Fakat insanı yaratan, Rab olan Tanrı'dır.

Bu metinler arasında açık çelişkiler vardır. Mesela birinde Musa yolda ölürken, diğerinde vaat edilmiş topraklara girer. İşte bu çelişkilerden birine de ilk yaratılış konusunda rastlanır. Yaratılış kitabının bir yerinde "kendi suretinde erkek ve dişi olarak insanı yaratır" derken, aynı kitabın bir başka yerinde, başka bir kalemden çıktığı belli olan Tanrı "Adamın yalnız olması iyi değildir" diyerek onu uyuttuktan sonra kürek kemiklerinden birini alır ve ondan kadını yaratır. Bu ikisi arasındaki çelişkiyi gidermek Yahudi rivayet kültürünü içeren Talmud'a kalmıştır. Talmud'da bu çelişki, Asur mitolojisinden alınma Lilith efsanesiyle giderilmeye çalışılır. İşte o efsane...

2.1.4. Asur mitolojisinden alınan Lilith efsanesi

Âdem'in ilk karısı Havva değil Lilith'tir. İkisi birlikte yaratılmıştır. Kendisini Âdem'le eşit görüp onunla yatmaz.

Âdem'den kaçar. Melekler geri getirmek ister, fakat o İblis ile evlenerek dişi bir Şeytan olmayı seçer ve bir sürü cin doğurur. Âdem ve Havva kovulmadan önce cenneti terk ettiği için ölümsüz olmuştur. Küçük çocukların canını alan Lilith'tir. Tanrı daha sonra onun yerini, erkeğin kürek kemiğinden bir kadın yaratarak doldurmuştur. Lilith ise bunun acısını Âdem'e elmayı yedirerek çıkarmıştır.[15]

Kadını önce ötekileştiren sonra şeytanlaştıran bu Yahudice bakış açısına, Hıristiyan bâtınileri de kendilerince bir katkı sunmuşlardır. Onlara göre Havva önce Şeytanil ile yatmış, bu birliktelikten Kabil doğmuştur. Daha sonra Âdem ile yatmış, bu birliktelikten de Habil doğmuştur. Yeni Ahit'teki "Kabil Şeytan'dan olmadır" (Yuhanna 3:12) cümlesini böyle yorumlamışlardır. Bu inanışa göre Şeytanil (Samael) erkeklik organını temsil eden yılan aracılığıyla Havva'nın içine girdikten sonra Havva tanrısal niteliklerini kaybetmiştir.[16]

Talmud'a ait Lilith yorumunun kökeni Asur mitolojisidir. *Lilitù*, Asurluların 'Fırtına Şeytanına' verdikleri isimdi. Lilith efsanesi Yahudi kültürüne Asur mitolojisinden geçmiştir. Eski Ahit'in Yaratılış kitabının yazıldığı tarih, Asur kültürünün tüm Orta Doğu'ya yayıldığı bir zaman olan MÖ 9. yüzyıla denk gelmektedir. Bu tarih Hz. Musa'nın yaşadığı MÖ 14. yüzyıldan neredeyse 500 yıl daha geç bir tarihtir.[17]

---

15 Robert Gravers-Raphael Patai, *İbrani Mitleri / Tekvin ve Yaratılış Kitabı*, İstanbul 2013, s. 103-104.

16 J. Hamilton – B. Hamilton, *Bizanslı Heretiklerin Tarihi*, s. 260.

17 Mısır ve İbrani tarihinde olayların tarihlendirilmesinde üç ayrı takvim kullanılır: erken, orta, geç tarihlendirme. Bunun, Arapların 'nesi' yöntemine benzer yöntemler kullanarak tarihle oynama, anlatıların zamansal çelişkileri, tarih ve dinî metin yazarlarının verdikleri farklı tarihler gibi birden fazla

Eski Ahit'in *Yaratılış* kitabında yer alan, Âdem'i Havva'nın baştan çıkardığı anlatısının kökeni de Babil efsanesidir. Bu efsaneye göre Tanrıça İştar'ın güzelliğine kapılan Enkidu, tıpkı Eski Ahit'te denildiği gibi kendini "bilgi ve bilgelik ile" donanmış bulur. İştar'ın sevgilisine söylediği sözler, yılanın aldattığı Havva'nın Âdem'e aktardıklarına benzer.[18]

İşin daha ilginci, Pasifik adalarının yerlilerine ait mitolojilerde de bu anlatılar yer alır. Ömrünü batık uygarlıkları keşfe adamış efsane düşkünü tartışmalı bir kâşif olan James Churchward, Hawaii yerlilerinin mitolojisinden şu cümleyi aktarır:

> **"Taaroa, erkeği kırmızı toprak Area'dan yaptı ve burun deliklerine üfledi. Kadını erkeğin kemiklerinden yaptı ve ona Ivi dedi."**[19]

Erkekçi Yahudi muhayyilesi, kökeni kadim uygarlıkların mitolojilerine uzanan bu yorumla bir taşla birkaç kuş vurmuştur. Hem erkeği kadının cevheri yaparak kadın üzerinde mutlak bir erkek egemenliği sağlamış ve bunu da dinî bir boyayla boyamış hem de kadını şeytanlaştırmıştır.

Kadını aşağılayan Yahudi zihniyeti Yahudi metinlerine olduğu gibi, Yahudi fıkhına da sinmiştir. Bir Yahudi cemaatle ibadetini 10 kişiyle yapar. Bu 10 kişi erkek olmak zorundadır. İbadete katılan kadın sayısı ne kadar yüksek olursa olsun, bu sayıya dâhil edilmez.[20] Yahudi sufileri olan

---

nedeni vardır. Biz tüm çalışmalarımızda arkeolojik verilerle ve eş zamanlı başka olaylarla da desteklenen 'erken' (bize en uzak) tarihlendirmeyi esas almış bulunuyoruz.

18 Alexander Heidel, *Babil Yaratılış Destanı Enuma Eliş*, İstanbul 2000

19 James Churchward, *Kayıp Kıta Mu*, İzmir 2000, s. 103.

20 Yahudi fıkhındaki bu kuralın bir benzeri, Şafii fıkhında da görülür. Cuma

Esseniler, varlığı Tanrı ve şeytan arasında paylaştıran düalist-bâtıni anlayışları gereği, varlığın şeytan tarafında kalan maddi bedeni, özellikle de kadın bedenini küçümserler.

2.1.5. Kadın karşıtı rivayetlerin kökeni

Yahudi kültüründeki aşağılayıcı kadın algısı, Filistin, Yemen ve Hicaz'da hâkim kültürdü. San'a, Necran, Medine gibi bu kültürün baskın olduğu şehirlerde Müslümanları da derinden etkilemiştir. Kadını doğuştan eksik ve aşağı gören, onu sırf kadın doğduğu için yeren ve aşağılayan, şeytan, fettan, fitne ve cehennemlik olarak niteleyen, üstünlüğün ölçüsünü takva olmaktan çıkaran tüm Kur'an karşıtı rivayetler bu cümledendir.[21] Kur'an'ın dili, kadının hukukunu koruyan bir dildir. Bu dili etkisizleştirmek için imal edilen rivayetlerin kaynaklarından biri de, işte bu kültürdür.

Eski Ahit'e göre cennetten kovulan Havva'nın şahsında tüm kadınlara kadının özel halleri, gebeliği, doğum sancısı gibi ebedî bir ceza, Âdem'in şahsında tüm erkeklere ise geçim temini için ömür boyu çalışma ve sıkıntılı bir hayat geçirme gibi bir ceza verilmiştir (Tekvin 3:16-19). Yani Tanrı, Âdem'in cennetten kovuluşuna sebep olduğu için, Havva'nın gebeliğini uzatır ve çocuklarını ağrı çekerek doğurmasını diler. Hatta sünnet ve hadisin Yahudi kültüründeki karşılığı olan *Mişna*'ya göre, söz konusu üç suç yüzünden

---

namazı için şart koşulan 40 sayısına, o anda orada bulunan kadınların sayısı –ne kadar yüksek olursa olsun- dâhil edilmez.

21 Bu etkinin Allah Rasulü dönemindeki izleri için şu eserimize bkz: *Yahudileşme Temayülü* (Külliyat Seçkisi), İstanbul 2015, s. 306-311.

kadınlar doğum sırasında ölürler. Bunlardan biri de âdet oluşlarıdır.[22]

Yahudi geleneğinde âdet halleri dolayısıyla kadın horlanmış, aşağılanmış, 'pis' ve 'murdar' sayılmıştır. Yahudilikte âdetli kadın yedi gün murdardır. Bu sırada ona dokunanlar bile murdar olur. Yattığı yatak, oturduğu döşek, bunlara dokunanlar da murdardır.[23] Böyle bir kadınla yatan erkek de murdardır. Onun yattığı yatak da. Bu yüzden kadın âdet süresince terk edilir, yanına yaklaşılmaz, pişirdiği yenilmez, âdeta suçlu ve mahkûm ilan edilir. Özel günlerinde bir kadın öğrenimden, kitap okumaktan her türlü hayır ve hasenattan da mahrum bırakılır (Levililer 15:1:33; 18:19).[24]

Hz. Peygamber Medine'ye hicret ettiğinde, bu Yahudi anlayışı Medine'nin hâkim kültürü haline gelmişti. Kur'an, Yahudilerin kadının âdet halini 'murdarlık' olarak görmelerini reddetti. Şöyle ki: Medineli Müslümanlar, Yahudi etkisiyle, özellikle âdet halini soruyorlardı. Bunun üzerine

22 Mişna, Şabbat 2:6.

23 Başta âdet hali olmak üzere Yahudi kültürünün kadını aşağılayan pis-temiz tasavvuru için bkz: *Talmud*, VI. Kitab, *Seder Tohorot* (*Temizlik Kitabı*). Yahudi sözlü geleneğine göre çocuk doğuran kadınlar, altmış gün murdar olarak kalırlar. Eğer doğan çocuk erkekse, o da yedi gün murdar sayılır, sekizinci gün sünnet edilir ve murdarlıktan kurtulur. Kızsa, otuz üç gün murdar sayılır. Doğum yapan kadın Tevrat dâhil hiçbir kutsala dokunamaz, mabede ayak basamaz. İslam fıkhında lohusa kadınların ibadetten men edilmesi hakkında, rivayet kültüründe dahi delil bulunmamasına rağmen konulan ibadet yasağının kaynağı, Yahudi rivayet kültüründen başkası değildir.

24 Yahudi kültürü, kadını öylesine hayat dışı tutmuştur ki, dindar bir Yahudi, kadının ayakkabısını dahi göstermez. Dindar Yahudilerin gazetesi Hamodia'da dini gerekçelerle, kadın ayakkabıları dahi sansür edilir. Kimi geleneksel Müslüman kesimlerde rastladığımız bu acayip 'hassasiyetin' hangi kültürden alındığı belli olmaktadır. Aynı şey, kadına okuma-yazma öğretmeyi yasaklayan sözde 'hadisler' için de geçerlidir. Zira bu Yahudi Haham Eliazer'in Mişna'ya girmiş sözünden alıntıdır: "Kim kızına Tevrat öğretirse, ona kötü bir şey öğretmiş olur." (*Mişna*, Naşim [Kadınlar], Sotak 216)

Yahudileri yalanlayıp âdet hâlini "bir rahatsızlık" olarak niteleyen ayet geldi (2:222). Hz. Peygamber de Medine Müslümanlarını etkisi altına alan bu Yahudi kültürüne karşı savaş açtı. Kendisine Yahudilerin âdetli kadına davranışları aktarılınca şöyle diyecektir: "Cinsel birleşme dışında her türlü ilişkiye girin."[25] Rasulullah'ın bu sözü Yahudilere aktarılınca şöyle tepki vereceklerdir: "Bizim hükme bağladığımız hiçbir konu yok ki, bu adam ona karşı çıkmamış olsun." Yahudilerin bu tepkisi üzerine müteredditbir tavır sergileyen Useyyid b. Hudayr ve Abbad b. Bişr, tereddütlerini belli eder bir tarzda Rasulullah'a soru sorunca, Rasulullah bu iki zata şiddetli bir biçimde kızacaktır.

Hz. Aişe hac yolunda âdet görmüş ve ağlamaya başlamıştı. Bunun üzerine Allah Rasulü Hz. Aişe'yi "Fesübhanallah! Niçin ağlıyorsun ey Aişe? Bu, Allah'ın Âdem kızlarına takdir buyurduğu bir şeydir" diyerek teselli etmişti.[26] Burada Allah Rasulü'nün âdet halini bir "ilahi yasa" (*sünnetullah*) olarak okuyuşu, altı çizilmesi gereken noktadır.

Fakat Allah Rasulü'nün Kur'an ile uyumlu bu tavrını, Müslümanlar tevarüs etmediler. 'Büyük kopuş' sonrasında Kur'an'ın arkasını dolanarak Yahudi kültürünü getirip

---

25 Müslim, *Hayd* 3, 16; Ebu Davud, *Tahare* 102 (258); Tirmizi, *Tefsir* 2:24 vd.

26 Müslim, *Hac*, 132 ve 133; ayr. Buhârî, *Hayd*, 7. Allah Rasulü'nün bu tavrından yola çıkan çağımız allamelerinden Kazanlı Musa Carullah, kadının ay hali için "Erkekler ömürde bir kere şehit olma şansına sahipken kadınlar her ay şehit olmaktadırlar" der. Allah Rasulü, sadece âdet haline ilişkin Yahudi kültürüyle mücadele etmemiş, cünüplük haline dair Yahudi algısıyla da mücadele etmiştir. İşte bir örnek: Bir seferinde içinde yetiştiği Yahudi kültürünün etkisiyle Ebu Hüreyre cünüplüğünü kastederek "pis idim" demiş, Nebi de "Hiç mü'min pis olur mu?" (*heli'l-mu'min yences*) diye onun Yahudi kültüründen kaynaklanan bu algısını reddetmişti. (Buhari, Gusül, 23; Müslim, Hayz, 371)

dine monte ettiler. Bu kültürü taşımak için de *truva atı* olarak rivayetleri kullandılar. Hatta rivayet uydurdular. Kadın lehine olan rivayetleri ya 'güvenilmez' kategorisine soktular, ya da karartma uygulayıp bir sonraki nesle taşınmasına engel oldular. Bunun tipik bir örneğini İbn İshak'ın *es-Sîra*'sının tahkikli neşrini yapan M. Hamidullah Hoca sayesinde öğreniyoruz. İbn Hişam, büyük üstadı İbn İshak'ın eserini naklederken, "Rasulullah kendisine indirilen Kur'an'ı önce erkeklere, sonra kadınlara okurdu" cümlesini almamıştır.[27]

Müslümanların kadın algısının nasıl çarpıtıldığını, uydurulmuş dinin kaynaklarından biri olan Sa'lebi'nin tefsirinde görüyoruz. Sa'lebi'ye göre Âdem günah işleyip cennetten kovulunca Havva ve ondan kıyamete kadar doğacak olan tüm kız çocukları şu 15 eksikliğe mahkûm edilmiştir:

1. Ay hali görmek.
2. Hamileliğin zorluğu.
3. Doğum sancısı.
4. Din noksanlığı.
5. Akıl noksanlığı.
6. Mirastan erkeğin yarısı pay almak.
7. İddet beklemek.
8. Erkeklere hizmetçilik etmek.
9. Boşanma hakkından yoksunluk.
10. Cihattan mahrumiyet.

---

27 İbn İshak'ın attığı paragrafın aslı için bkz: *Siyer-i İbn İshak* (*Hz. Muhammed'in Hayatı*), tahkik ve neşr: Muhammed Hamidullah, İstanbul 2012, pr: 192. Üstat Hamidullah'ın bu tesbiti yaptığı yer için bkz: Age., 21-22.

11. Peygamberlikten mahrumiyet.

12. Yöneticilikten mahrumiyet.

13. Tek başına yolculuktan mahrumiyet.

14. Cuma namazından mahrumiyet.

15. Selam verilmeye değer bir varlık olarak görülmekten mahrumiyet.[28]

2.1.6. Hıristiyan "ilk günah" akidesine açılan kapı

Çömlek ve kaburga rivayetlerinde belirgin olan bir husus da Hıristiyanlıktaki "ilk günah" (*Peccatum Originis*) dogmasının temelini teşkil etmesidir. Yahudi ve Hıristiyan ilahiyatı, insanlığın ilk anasını insanı cennetten kovduran kişi olarak kodlamıştır. Zira Kitab-ı Mukaddes'te, Âdem'e elmayı yedirenin Havva olduğu söylenir. Bu yoruma dini bir nitelik kazandıranlar, anasına iftira eden evlat hükmündedirler. Sa'lebî gibi Kur'an yorumcuları da, insan soyuna hakaret olan 'ilk günah' dogmasına yol açan bu iftirayı İslam kültürüne taşımakta bir beis görmemişlerdir.

İlk günah düşüncesinin dini kökleri Eski Ahit'e kadar, kültürel kökleri ise Yunan panteonunun mitolojik Dünyasına kadar uzanır.[29] Eski Ahit'e göre Âdem'e günah işleten Havva'dır ve toprak bu ikisinin günahı yüzünden lanetlenmiştir: "Ey âdem karının sözünü dinleyip ve asla ondan yemeyeceksin diye sana emrettiğim halde bu ağaçtan yediğin için toprak senin yüzünden lanetli oldu." (Tekvin 3:17) Bazı Eski Ahit yorumcuları, bu cümlede geçen "Âdem"i "mane-

28 Ebu İshak es-Sa'lebi, *'Arâisu'l-Mecâlis*, Kahire 1321, s. 20.

29 Freud, *Totem ve Tabu*, İstanbul 2013, s. 234-235.

vi insanlık" ile, "karı"yı "madde" ile, "ondan yemeyeceksin" emrini "onun seviyesine inmeyeceksin" şeklinde ve "toprak"ı "yeryüzü" olarak tevil etmişlerdir.

Hıristiyanlıkta "ilk günah" ifadesini ilk kez Saint Augustin kullanmışsa da, bu konudaki ilk yorum Pavlus'a aittir. Pavlus'a göre günah, Âdem aracılığıyla dünyaya gelmiştir. Her insan Âdem'in suçundan bir miktar taşımakta ve bu suç nesilden nesile geçmektedir. İnsanlığı bu suçtan kurtaransa Hz. İsa'dır. Her doğan çocuk suçlu doğar, ancak vaftiz onu bu suçtan arındırır (Romalılar 5:12-21). Hz. İsa'nın İslami mesajından kopuşu temsil eden Pavlus, yorum yoluyla 'ilk günah' doktrinini dine ilave ederken, yukarıdaki mitolojik yaratılış efsanesine dayanır ve şöyle der: "Günah bir insan aracılığıyla, ölüm de günah aracılığıyla dünyaya girdi. Böylece ölüm bütün insanlara yayıldı. Çünkü hepsi günah işledi." (Romalılar 5:12) Yani Kitab-ı Mukaddes'e göre, insan günah işlemeseydi ölümsüz olacaktı. Kur'an bunun tam tersini söyler. Buna göre şeytan, insanın atasını 'ölümsüzlük' vaadiyle aldatmıştır (7:20).

Ortodokslar, ufak tefek farklılıkla birlikte bu doktrini sürdürürken, Protestanlar asli günahtan sonra insanın tabiatının tamamen bozulduğunu ve hür iradesinin kaybolduğunu ileri sürerek, kurtuluşu tamamen 'tanrısal inayete' bağlarlar. Ortodokslara göre de asli suçtan kurtuluş mümkün değildir.

İslam'da suç ispatlanana kadar suçsuzluk asıldır. Kimse kimsenin günahını yüklenmez (6:164). Hıristiyanlıkta bunun tam tersine suç asıldır. İngiliz filozof Thomas Hobbes (1588-1679), bu hastalıklı yaklaşımı genel bir insanlık du-

rumu olarak lanse eder ve "insan insanın kurdudur" şeklinde kalıba döker. Ona göre hayat çatışma üzerine kurulmuştur ve herkes herkesle savaş halindedir. İlk günah dogması, Batı'da ortaya çıkan tüm felsefi ve ideolojik akımlara damgasını vurmuştur.

2.1.7. İsrailiyyat ve Mesihiyyat nedir?

İslam'ın kaynağı beşerî değil ilahidir. Kur'an'a göre İslam, tüm peygamberlerle *gönderilen* dinin adıdır. Her peygamberin aldığı vahiy, İslam vahyidir. Buna, Musa ve İsa nebilere gönderilen vahiyler de dâhildir. Ne var ki, bu iki peygambere indirilen vahiyle öğretilen İslam, sonradan bozulmuştur. Bu bozulmanın bir nedeni yanlış yorumsa, bir nedeni de elleriyle yazdıklarına "Bu, Allah'tandır" demeleridir. Sonuçta Hz. Musa ve Hz. İsa'ya indirilen din, Yahudilik ve Hıristiyanlık şeklinde uydurulan bir dine dönüşmüştür.

Günümüzde de İslam adına iki tane din vardır: İndirilen din, uydurulan din. İndirilen dinin sahibi Allah, uydurulan dinin sahibi insanlardır. İndirilen din tamamlanmıştır, uydurulan din sonsuza kadar tamamlanmayacak, birileri yeni şeyler ilave etmeyi sürdürecektir. İndirilen din ilahidir, uydurulan din beşerîdir. İndirilen dini Allah tanımlamıştır, uydurulan din tanım kabul etmemektedir. İndirilen dinin kurallarını Allah koymuştur. Uydurulan din, hurafeleri kural edinmiştir. İndirilen dinin kaynağı ilahi vahiy, uydurulan dinin kaynağı ise... Evet, işte tam buraya geldiğimizde önümüze uydurulan dinin iki kaynağı çıkar: İsrailiyyat ve Mesihiyyat.

İsrailiyyat ve Mesihiyyat, dinî bir kılıfa bürünmüş Yahudi ve Hıristiyan kültürüdür. Kur'ani bir zihinle ifade edersek, İsrailiyyat ve Mesihiyyat, Musevi ve İsevi İslam'ın yerine uydurulmuş olan iki gelenektir. İkisinin de ortak yanı, hak ile batılın birbirine karışmış olmasıdır. Karışımın içindeki hak, Hz. Musa ve Hz. İsa'ya indirilen vahiylerdir. Karışımın içindeki batıl ise, bu iki vahiy damarına sonradan ilave edilen her şeydir.

İsrailiyyat ve Mesihiyyat, ikinci el ilahiyattır. Bir başka ifadeyle, çakma teolojidir. Şöyle ki: Kökeni hayli karışık olan İbrani kavmi, peygamberleri Musa'nın kendilerini vahiyle özgürleştirmesi yerine, kendilerini köleleştiren Firavun ülkesinin soğan ve sarımsağını tercih ettiler. Allah'ın vahyini hayatlarında taşımak yerine, omuzlarında sandık (*tâbût*) içinde taşımayı marifet bildiler. Onunla amel etmek yerine, onu telaffuz etmeyi amel edindiler. Hepsinden kötüsü bu kavim, tarih boyunca ilişkiye girdiği diğer milletlerin kültür ve inançlarını taklit ettiler. Kur'an'ın ifadesiyle, taklitte 'alçak maymun' rolünü oynadılar.

Firavunlar, hür olan İbranileri köleleştirerek çalıştırdılar. Fakat onlar Mısır'ın pagan kültürünü taklit ettiler. İnekle temsil edilen Hathor, Mısır tanrılarının en eskisiydi. İşte onun yavrusu olan ve 'doğurganlığı' temsil eden buzağı, kalplerinde taht kurdu. Filistin'e geldiklerinde komşu pagan kavimlerin putlarına taptılar. Yahudi krallar, şehirlerini, başta Baal olmak üzere bu putların heykelleriyle süslediler. Asurlular eliyle Babil'e sürüldüklerinde, oradan büyü dinini öğrendiler. Mecusi Persler eliyle esaretten kurtulunca, bu kez onların düalist inancını ilahiyatlarına kattılar. Ya-

hudi bâtıniliği olan Kabala ve Zoharcılığın kökeni oradan gelir. Helen döneminde, pagan Yunan kültürüne tutuldular, onlar gibi yatarak yiyip içmeye, çırılçıplak spor müsabakaları düzenlemeye başladılar. Bu dönemde din dillerini bile Yunanca yaptılar. İşte İsrailiyyat adı verilen devasa dini edebiyat, bütün bu kültürlerin karışımı olarak ortaya çıktı.[30]

Aynı şey Mesihiyyat için de geçerliydi. Hz. İsa yeni bir yasa getirmemişti. Hz. Musa'nın yasasına tabi olduğunu söylüyordu. "Engerek soyu" diye çıkıştığı Yahudileşmiş İsrailoğulları, Musa'nın şeriatını şefkatsiz ve merhametsiz hale getirmişti. İsa onları, dini kurallara hapsettikleri, içini boşalttıkları için eleştiriyordu. Tüm çabası, ruhsuzlaştırılan Musa şeriatına ruh kazandırmaktı. Mesajını tebliğ etti ve gitti. Fakat Hz. İsa'nın mesajının başına çok daha kötü bir kaza geldi: Pavlus. Yaşarken İsa'nın can düşmanı olan Pavlus, birden İsa'nın kendisine göründüğü iddiasıyla ortaya çıktı. Yeni bir din kurdu. İsa'yı o dinin ilahlarından biri haline getirecek yolun taşlarını döşedi. Pavlus'un kurduğu dinin gerçek kimliği 'bâtınilik' (gnostisizm) idi. Doğup büyüdüğü Tarsus, tüm kadim bâtıniliklerin döküldüğü bir havuzdu. İskenderiye merkezli Helen bâtıniliği, Atina merkezli pagan bâtıniliği, Mısır ve daha sonra Harran merkezli hermetik bâtınilik, Hint ve Pers merkezli düalist bâtınilik, hepsi orada birleşmişti. İşte *Mesihiyyat* adı verilen edebiyat da böyle ortaya çıktı.

---

30 İsrailiyyatın Müslüman kültürünü ilk kimler eliyle nasıl zehirlediğine ilişkin emek ürünü bir çalışma için bkz: Mahmud Ebu Reyye, *Advâ' 'ale's-Sunneti'l-Muhammediyye ev Difâun 'ani'l-Hadîs*, Kahire 1414/1980; Türkçesi: *Muhammedi Sünnetin Aydınlatılması*, İstanbul 1988.

2.1.8. İsrailiyyat ve Mesihiyyatın İslam'a sokuluşu

Kur'an, ışığıyla Hicaz'ı aydınlattığında, İsrailiyyat ve Mesihiyyatı kucağında buldu. Müşrik olsun veya olmasın, bir Arabın bu iki gelenekten etkilenmemesi mümkün değildi. Zira çevrelerini bu iki kültür istila etmişti. Filistin, Şam, Yemen, Yesrib, Hayber, Teyma tamamen veya kısmen Yahudi idi. Mısır, Habeşistan, Necran tamamen, Yemen, Suriye ve Irak, Hire merkezli Lahmiler, Yemame Arapları kısmen Hıristiyanlığa mensup idi. Yarımadada bu iki kültürü din olarak benimseyen birçok Arap ve Arap olmayan kabile vardı.

Muhammedî davetin bir numaralı ilkesi 'tevhit' idi. Bundan dolayı 'şirk'i bir numaralı düşman ilan etti. İlk davet Mekke müşriklerine idi. Davetin Mekke yıllarında Yahudi ve Hıristiyanlarla açıktan bir karşılaşma olmadı. Medine yıllarında saflar netleşmeye başladı. Allah Rasulü Medine'deki baskın Yahudi kültürüyle mücadele etti. Bu kültürdeki kadını aşağılayan ve yok sayan tavra savaş açtı. Yahudilik, kadınların özel halini kadını aşağılamak için gerekçe yapıyordu. O, bu halin Allah'ın yasası olduğunu savunarak reddetti.[31] Pis-temiz tasavvurunu Yahudi kültürünün oluşturduğu Ebu Hüreyre'nin zihniyetini reddetti. Yahudilerin evrenin oluşumuna dair hurafelerini imalı bir tebessümle reddetti.[32] İbn Sayyad adlı kâhin bir Yahudi çocuğunun on ikiden tutturduğu kehanetini 'şeytani' bularak reddetti.[33] Hıristiyan kültüründen etkilenerek ruhbanlığa kalkışan bir grup sahabeyi azarladı ve bu girişimlerini reddetti.[34]

---

31 Ayrıntısı için şu eserimize bkz: *Yahudileşme Temayülü*, s. 306-311.

32 Bkz: Age, s. 233.

33 Olayın aslı ve ayrıntılı bir yorumu için şu eserimize bkz: Üç Muhammed, s. 43-47.

34 Taberi, Maide 93'ün tefsirinde şu rivayeti nakleder: "Birtakım sahabiler Os-

Allah Rasulü'nden sonra çevredeki uyanık Yahudiler, yıldızı parlayan Medine'yi gözlerine kestirdiler. Bunlar arasında Müslüman olan eski haham Ka'b el-Ahbar ve Vehb b. Münebbih gibiler de vardı.[35] Bunların yaydığı kültür Yahudilerin ve Hıristiyanların sözlü dini kültürüydü. İşin asıl tehlikeli tarafı bundan sonra başlıyordu. Bu rivayetler ilerleyen yıllar içerisinde tefsirlerin içinde Kur'an'ın yorumu olarak, daha sonra ise hadis derlemeleri içinde peygamber sözü olarak servis edilecekti.

İsrailiyyat ve Mesihiyyata dair en hassas nokta, bu iki kaynaktan İslam rivayet kültürü aracılığıyla taşınan malzemenin seçilip ayıklanmasıdır. Allah Rasulü sorgulamadan almayı da, atmayı da hoş görmemiştir. Atılanın vahiy olabileceğini, alınanın uydurma olabileceğini hatırlatmıştır. Şu halde yapılacak şey bellidir: Bu iki kaynaktan İslam rivayet

---

man b. Maz'un'un evinde toplandılar ve dediler ki: "Hıristiyanlar kendilerine bazı şeyleri haram kıldılar. Biz de onlar gibi bir kısım nimetleri kendimize haram kılmadıkça takvaya eremeyiz..." Burada sayılan örnekler ve daha fazlası için *Yahudileşme Temayülü* isimli eserimize bkz.

35 Hz. Ömer, Ka'bu'l-Ahbar'a İsrailiyyatı Müslümanlara taşıdığı ve Emevileri Haşimilere karşı kışkırttığı için sopa çekmişti. Hz. Ömer onun Elia (Kudüs) ve İshak'ın kurban edildiği varsayılan kayaya ilişkin hurafelerini reddetti. (İbn Kesir, *el-Bidaye*, IX, 656) Ka'bu'l-Ahbar için İbn Mes'ud; "O hâlâ Yahudiliği bırakmadı" der. Ebu Zer ona "Ey Yahudi çocuğu" diye çıkışır. Huzeyfe b. Yeman yalan söylediğini yüzüne vurur. Sonradan Muaviye'nin danışmanı ve Ebu Hüreyre'nin üstadı olacak olan bu isim, Hz. Ömer'in öleceğini üç gün önceden haber vermişti. (İbn Sa'd, *Tabakat* III, 354) İsrailiyyatı rivayet kültürü içinden bize servis edenler, buna Ka'b'ın kerameti olarak inanmamızı isterler. Fakat "Acaba Ömer'in katlinde Ka'b'ın eli var mıydı?" sorusunu hiç sormazlar. Soranlara da hiç tahammül edemezler. Cesur Mısırlı âlim Mahmud Ebu Reyye'nin Ka'b'ı "İlk Siyonist" saymasının sebebi de bu olsa gerektir. Ka'b'ı 'tabiinin büyüklerinden biri', hatta Ebu Hüreyre gibi sahabilerin hocası olarak gösteren 'Abbasi Sünniliği', Ka'b'ın İslam'ı içeriden bozan ilk Siyonist olduğu gerçeğini perdelemiştir. Bunun yerine tarihsel varlığı hayli su götürür olan İbn Sebe isimli muhayyel bir tip üretmiş ve şeytanlaştırdığı bu hayalî tipi yüzyıllardır Müslümanlara taşlattırıp onların kolunu boş yere yormuştur.

kültürü atına binerek içeri giren malzemeyi önceki vahiyler üzerinde otorite (*muheymin*) olduğu bizzat kendisi tarafından vurgulanan Kur'an'a arz etmek.

Ehl-i kitap yoluyla gelen her şeyi Kur'an'a arz etmeksizin kaldırıp atmak, üç hakikati es geçmek demektir:

1. İslam bütün peygamberlerin getirdiği dinin ortak adıdır ve Allah Rasulü İslam'ın kurucusu değil peygamberidir.

2. Bu yüzden namaz, abdest, oruç, zekât, kurban gibi dinî uygulamalar önceki vahyin temsilcileri tarafından nesilden nesile taşınmıştır.[36]

3. Kur'an güvenilir bir mihenk taşı ve otoritedir (5:48). Eğer doğru arz edilirse, neyi alıp neyi atacağımızı bize açık seçik söyler.

Ehl-i kitap yoluyla gelen bir şeyi sorgulamadan almak ise üç büyük yanlışa yol açar:

1. Ruhbanların elleriyle yazdıklarına ilahi vahiy muamelesi yapmak.

2. Yoldan çıkmış Yahudi ve Hıristiyan geleneğini İslam'a mal etmek.

3. Ehl-i kitap kültürü içine karışmış kadim putperest kültürlerini "İslam" etiketiyle pazarlamak.

---

36 Muasır haham Ben Abrahamson'un Yahudi çocukları için kaleme aldığı "Resimli Namaz Hocası" benzeri ilmihaldeki resimleri gören, ne dediğimi çok iyi anlar. Namazlarımız, vakitlerine ve rekatlarına (yatsı hariç), ayrıca kıyam, kıraat, rüku, secde ve son oturuş da dâhil rükünlerine varıncaya kadar aynıdır. Abdest de önceki şeriatlardan alınmadır: Hz. Peygamber abdesti öğretirken şöyle der: "İşte bu benim ve benden önceki nebilerin abdestidir." (*hâzâ vudûî ve vudûi'l-enbiyâi min kablî*) (Şatıbi, *el-Muvafakat* II, 225)

Bu durumda yapılacak şey bellidir: Ehl-i kitap kültürüyle bize taşınan her şeyi Kur'an'a sunmak ve onun onayını almak. Yukarıdaki rivayetleri arşın vahyi olan Kur'an'a ve arzın vahyi olan tabiata sunduğumuzda kesinlikle sınıfta kalmaktadır.

Dinî kültür içine bir nükleer serpinti gibi sızan İsrailiyyat ile yüzleşmeden, işgalci ve saldırgan İsrail ile yüzleşilemez. İsrailiyyata dost olup da İsrail'e düşman görünenlerin içine düştükleri yaman çelişki paçalarından akmaktadır. İsrailiyyatı dini kültür içine alıp din adı altında pazarlamak, saldırgan ve mütecaviz İsrail'in devlet terörüne verilmiş kültürel bir destektir.

Allah Rasulü 13 yıl boyunca Mekke'de müşriklerle değil şirk ile mücadele etti. Önce müşriklerden değil 'şirk'ten hicret etti. Şirke karşı savaş daha vahyin ilk yılında başladı, fakat müşriklere karşı ilk savaş 13 yıl sonra hicretle başladı. Şirkle savaş müşrikle savaştan öncelikliydi. Onun büyük sünneti buydu. Bu sünneti İsrailiyyat ve İsrail/Yahudi kültürü ve Yahudiler örneğine vuracak olursak şu sonuca ulaşırız: İsrailiyyat ile mücadele İsrail ile mücadeleden önceliklidir. Peki, bırakın İsrailiyyat ile mücadeleyi, İsrailiyyatı "İslam" adı altında, "din-iman" adı altında pazarlayan uydurulmuş din mensupları ne yapmış oluyorlar?

2.2. KUR'AN VE YARATILIŞ SÜREÇLERİ

Kur'an'daki yaratılışa dair ayetleri, şu dört süreç içinde ele alabiliriz:

1. *Elementer yaratılış süreci*: Büyük Patlama sonrası atomaltı parçacık ve temel kuvvetlerin ortaya çıkmasından, karbon atomu ve aminoasitlerin oluşma zamanına kadar geçen uzun dönem. Bu aşama, "insanın anılmaya değer bir varlık olmadığı" dönemin en hatırı sayılır parçasıdır (76:1).

2. *Biyolojik yaratılış süreci*: Sudan başlayıp insansı/beşer ve insan aşamalarını kapsayan ve devam eden süreç. Bu süreç de, insanın anılmaya değer bir varlık olmadığı döneme dâhildir.

3. *Embriyolojik gelişim süreci*: Memeli bir canlı olduktan sonra anne karnında geçirdiği süreç.

4. *Biyolojik gelişim süreci*: Doğduktan ölünceye kadarki süreç.

Şunu ifade edelim ki, bu yaratılış süreçlerinden bahseden ayetlerin çoğu iki veya üç süreci birden ifade eder. Mesela Hac 5 ve Mü'min 67, bu süreçlerin hemen hepsini birden nakleden çarpıcı bir muhtevaya sahiptir. Bu süreçler bazı ayetlerde ayrıştırılamayacak kadar iç içe geçmiştir.

Kur'an'daki yaratılış ayetleri ele alınırken, bu husus mutlaka göz önünde bulundurulmalıdır. Bir şeyi daha ifade edelim: İnsanoğlu tüm yaratılış süreçlerinin imzasını bünyesinde taşır. Hayat, uzun yolculuk sırasında kat ettiği yolun haritasına dair izler bırakır. İnsanoğlu bu izleri; anatomik yapısında, kanında, DNA'sında ve genlerinde geleceğe taşır.

2.3. ELEMENTER YARATILIŞ SÜRECİ

2.3.1. Elementer yaratılış ile emanet ayeti arasındaki ilişki

Kur'an'ın en sembolik ayetlerinden biri, "Emanet ayeti" olarak bilinen Ahzab 72'dir. Bu ayet, elementer yaratılış sürecine bir atıf olarak okunabilir. Ayete bizim verdiğimiz meal şudur: "İşin gerçeği Biz, emaneti göklere, yere ve dağlara sunduk; ve onlar emaneti taşımaktan kaçındılar, ondan dolayı tedirgin oldular; nihayet onu insan yüklendi: Ne var ki, o da zalim ve cahil biri olup çıktı.

"Emanet" nedir? Emanet, bazı müfessirlerin dediği gibi "ibadetler" olamaz. Zira Me'âric 32-24'te 'emanet' ve 'namaz' ayrı ayrı zikredilmektedir. Bu, insanı beşer olmaktan çıkarıp insan eden "irade" ve iradenin sonucu olan "ahlâkî sorumluluk" olsa gerektir. Şöyle ki: Bir şeyin emanet olduğunu söylemek, zımnen muhatabın seçim kabiliyetine atıfta bulunmaktır. Zira emanet edilen şeye sadâkat de ihanet de mümkündür. Bu da doğrudan bizi iradenin önüne getirip bırakmaktadır. Emanetin irade olduğunu, Taberî'nin naklettiği şu rivayet de teyit eder: "Âdem, 'Rabbim bu emanette ne var?' diye sordu. Allah şöyle buyurdu: 'Eğer iyilik yaparsan ödülünü alırsın, kö-

tülük yaparsan cezasını görürsün.' Âdem de bunun üzerine teklifi kabul etti."

Tarihselci yaklaşıma sahip bazıları, ayetin simgesel olduğunu, ayette geçen "çok zalim" ve "çok cahil" ile Allah Rasulü'nün çağdaşı müşrik ve münafıkların kastedildiğini söylerler. Fakat bu takdirde, emanetin göklere, yeryüzüne ve dağlara sunulmasının bir esprisi kalmamaktadır. Üstelik ayetteki 'insan' kelimesi tür içindir ve insan türünün tümünü kapsar.

Bu ayette "emanet" adı verilen şeyin (akıl, irade ve sorumluluk) önce göklere, yere ve dağlara sunulduğu, fakat onların bunu kabul etmeye yanaşmadığı, en sonunda bunu insanın kabul ettiği, fakat insanın da aldığı emanete sadakat göstermeyince, zalim ve cahil biri olup çıktığı söylenmektedir. Burada göklere, yere ve dağlara emanetin sunulması ve onların bunu üstlenmekten kaçınması mecazdır. Ayetteki gökler, yeryüzü ve dağlar, insanın elementer yaratılış sürecinin basamakları olarak yorumlanabilir. Hakikat şu ki, bu varlık 'insan' denilecek kıvama ermeden sorumluluk emanetini taşıyamazdı. İster gökler kadar sonsuz, ister yeryüzü kadar ağır, ister yüce dağlar kadar azametli olsun. Sorumluluk emanetini ancak insan üstlenebilirdi ki, zaten sonuç da bu olmuştur.

Bu yorumumuzu, insanın elementer yaratılış sürecini, tüm diğer canlılarla ortak bir kökene bağlayan ayetler de teyit eder. Mesela şu ayet, insanın yaratılışının başlangıcını gezegenlerin ilk oluşum sürecine kadar götürür: "İnkârda ısrar eden o kimseler görmezler mi ki gökler ve yer başlangıçta bitişikken Biz onları ayırdık ve (hareket edebilen) her

canlıyı sudan var ettik. Buna rağmen hâlâ inanmayacaklar mı?" (21:30)

Bu ve buna benzer, insanın elementer yaratılış süreçlerinden bahseden tüm ayetler şu ayet ışığında anlaşılmalıdır: "İnsanın üzerinden, o tarih sahnesine çıkıncaya (kadar), tüm zamanlar içinden belirsiz ve uzun bir süre geçmemiş miydi?" (76:1) Bu sorunun beklenen cevabı şudur: 'Evet Rabbim, sudan başlayıp en güzel kıvamda bir insan halini alması için insan üzerinden astronomik bir süre geçmişti.' İşte tüm yaratılış süreçleri, bu cevabı doğrulayan tabiat ayetleridir.

2.3.2. "Âdem topraktan yaratıldı" ne demektir?

Başlıktaki soruyu cevaplamak için, sorularla ilerleyelim:

Âdem'in topraktan yaratıldığını nerede, nasıl, ne sebeple yer alır?

Sadece bir ayette yer alır. Ayetin tamamı şöyledir: "Allah katında İsa'nın durumu Âdem'in durumu gibidir. Allah onu toprak türünden yarattı, ardından ona "Ol!" dedi; işte o da böylece oluş sürecine girdi." (3:59) Bu ayet, Hz. İsa'nın "Allah'ın oğlu" olduğunu iddia eden bir grup Hristiyanın bu inancını reddeden bir pasaj içinde yer alır. Ayetin maksadı Hz. İsa'nın beşer üstü oluşunu değil, tam tersine Hz. İsa'nın da diğer âdemoğulları gibi beşer oluşunu ispat amacı taşır. Ayetteki topraktan yaratılmanın niteliğini, ayetin son cümlesi açıklar: "Ardından ona 'ol' dedi, işte o da böylece oluş sürecine girdi". Böylece, Âdem'in topraktan yaratılmasının,

bir çömlek ustasının topraktan çömlek yapması ile hiçbir benzerlik taşımadığı anlaşılmış olur.

Topraktan yaratılma Âdem'e mi hastır, yoksa tüm insanlığı da kapsar mı?

Kur'an, topraktan yaratılmayı Âdem'e has kılmaz. Aksine tüm insanlık topraktan yaratılmıştır: "Ey insanlık! Eğer yeniden diriliş konusunda kuşku içindeyseniz, unutmayın ki Biz sizi topraktan yarattık"[37]. Allah'ın Âdem'i çömlekçinin çömlek yapışı gibi topraktan yarattığını düşünenlerin gözden kaçırdığı nokta budur. Kur'an açıkça, Âdem'in de bütün bir insanlığın da "topraktan yaratıldığını" söylüyor. Önümüzde iki örnek var. İlki olan Âdem'in nasıl yaratıldığını bilmiyoruz, ama ikincisi olan insanın nasıl yaratıldığını her gün görüp duruyoruz. Bu durumda, bize meçhul olan Âdem'in yaratılışını, bize malum olan insanoğlunun yaratılışına mı kıyaslamalıyız, tersini mi yapmalıyız? Elbette ilkini yapmalıyız. Tüm insanların topraktan yaratıldığı söyleniyorsa, bu yaratılma, tefsirlerin sorgulamadan naklettiği mitolojik rivayetlerdeki gibi çömlek yapımını andıran bir yaratılma değildir. Zira bizler insanlık ailesine mensubuz ve hiçbirimiz önce toprak, sonra balçık, sonra kurutulma, sonra pişirilme aşamalarından geçmedik. Allah'ın bilinen yasaları çerçevesinde yaratıldık. Kesin olan sonuç şu: Bütün beşer nesli nasıl dünyaya gelmişse Âdem de öyle dünyaya gelmiştir. Kur'an bunu "topraktan yaratılma" olarak adlandırmaktadır. Tersi bir sonuç, Kur'an'da çelişki olduğunu söylemektir ki, bu Kur'an'a bühtandır. Âl-i İmran 59'daki Âdem ile, tıpkı Âraf 11'deki gibi "âdemoğlu" kastedilmektedir. Bu, bir kavmi liderinin adıyla anmak gibidir. Arap

37 Bkz: 22:5; ayrıca bkz: 30:20; 23:12.

canlıyı sudan var ettik. Buna rağmen hâlâ inanmayacaklar mı?" (21:30)

Bu ve buna benzer, insanın elementer yaratılış süreçlerinden bahseden tüm ayetler şu ayet ışığında anlaşılmalıdır: "İnsanın üzerinden, o tarih sahnesine çıkıncaya (kadar), tüm zamanlar içinden belirsiz ve uzun bir süre geçmemiş miydi?" (76:1) Bu sorunun beklenen cevabı şudur: 'Evet Rabbim, sudan başlayıp en güzel kıvamda bir insan halini alması için insan üzerinden astronomik bir süre geçmişti.' İşte tüm yaratılış süreçleri, bu cevabı doğrulayan tabiat ayetleridir.

2.3.2. "Âdem topraktan yaratıldı" ne demektir?

Başlıktaki soruyu cevaplamak için, sorularla ilerleyelim:

Âdem'in topraktan yaratıldığını nerede, nasıl, ne sebeple yer alır?

Sadece bir ayette yer alır. Ayetin tamamı şöyledir: "Allah katında İsa'nın durumu Âdem'in durumu gibidir. Allah onu toprak türünden yarattı, ardından ona "Ol!" dedi; işte o da böylece oluş sürecine girdi." (3:59) Bu ayet, Hz. İsa'nın "Allah'ın oğlu" olduğunu iddia eden bir grup Hristiyanın bu inancını reddeden bir pasaj içinde yer alır. Ayetin maksadı Hz. İsa'nın beşer üstü oluşunu değil, tam tersine Hz. İsa'nın da diğer âdemoğulları gibi beşer oluşunu ispat amacı taşır. Ayetteki topraktan yaratılmanın niteliğini, ayetin son cümlesi açıklar: "Ardından ona 'ol' dedi, işte o da böylece oluş sürecine girdi". Böylece, Âdem'in topraktan yaratılmasının,

bir çömlek ustasının topraktan çömlek yapması ile hiçbir benzerlik taşımadığı anlaşılmış olur.

Topraktan yaratılma Âdem'e mi hastır, yoksa tüm insanlığı da kapsar mı?

Kur'an, topraktan yaratılmayı Âdem'e has kılmaz. Aksine tüm insanlık topraktan yaratılmıştır: "Ey insanlık! Eğer yeniden diriliş konusunda kuşku içindeyseniz, unutmayın ki Biz sizi topraktan yarattık"[37]. Allah'ın Âdem'i çömlekçinin çömlek yapışı gibi topraktan yarattığını düşünenlerin gözden kaçırdığı nokta budur. Kur'an açıkça, Âdem'in de bütün bir insanlığın da "topraktan yaratıldığını" söylüyor. Önümüzde iki örnek var. İlki olan Âdem'in nasıl yaratıldığını bilmiyoruz, ama ikincisi olan insanın nasıl yaratıldığını her gün görüp duruyoruz. Bu durumda, bize meçhul olan Âdem'in yaratılışını, bize malum olan insanoğlunun yaratılışına mı kıyaslamalıyız, tersini mi yapmalıyız? Elbette ilkini yapmalıyız. Tüm insanların topraktan yaratıldığı söyleniyorsa, bu yaratılma, tefsirlerin sorgulamadan naklettiği mitolojik rivayetlerdeki gibi çömlek yapımını andıran bir yaratılma değildir. Zira bizler insanlık ailesine mensubuz ve hiçbirimiz önce toprak, sonra balçık, sonra kurutulma, sonra pişirilme aşamalarından geçmedik. Allah'ın bilinen yasaları çerçevesinde yaratıldık. Kesin olan sonuç şu: Bütün beşer nesli nasıl dünyaya gelmişse Âdem de öyle dünyaya gelmiştir. Kur'an bunu "topraktan yaratılma" olarak adlandırmaktadır. Tersi bir sonuç, Kur'an'da çelişki olduğunu söylemektir ki, bu Kur'an'a bühtandır. Âl-i İmran 59'daki Âdem ile, tıpkı Âraf 11'deki gibi "âdemoğlu" kastedilmektedir. Bu, bir kavmi liderinin adıyla anmak gibidir. Arap

37 Bkz: 22:5; ayrıca bkz: 30:20; 23:12.

kültüründe yaygın olan bir uygulamadır. Burada Âdem = âdemoğlu formülünü görmek mümkündür.

Âdem de dâhil bütün insanların "topraktan yaratıldığını" söylemekten maksat nedir?

İnsanlık ailesinin topraktan/balçıktan yaratılması ile: 1. İnsanın elementer yaratılışına atıf yapılmış olabilir. Kur'an, elementer yaratılışa dair yedi farklı kavram kullanır. Bu kavramların her biri bir aşamayı temsil eder. Bu konu bir sonraki başlık altında tek tek ele alınacaktır. 2. İnsan hayat yolculuğuna, mikrobiyolojik bir canlı olan erkek sperminin, dişi yumurtasını döllemesiyle başlar. Yola çıkarken tartıya bile gelmeyen bu biyolojik varlık, ilerleyen süreçte önce gramlarla, sonra kilolarla ifade edilmeye başlanır. İster cenin gibi anne üzerinden beslensin, ister doğduktan sonra protein veya karbonhidratlarla beslensin, nihayetinde aldığı her ilave gram, her ilave kilo topraktandır. O her hâlükârda topraktan 'yaratılmaktadır'. Zira toprak, her tür besinin ilk kaynağıdır.

Şu durumda "topraktan yaratılma" lafzi değil, sembolik bir anlatım mıdır?

Buna cevap vermek için şu ayeti okumak gerekir: "İnsan aceleden yaratılmıştır" (21:37). Âdem'in çömlekten yaratıldığını söyleyenler, tutarlı olmak istiyorlarsa bu ayeti de şöyle anlamalıdırlar: 'Acele' adlı bir hammadde vardı, Allah insanı ondan yarattı. İyi de, nasıl? İnsan aceleden nasıl yaratılır? 'Acele' diye bir hammadde yok. O halde bunun anlamı nedir? Elbette "insan aceleci bir varlıktır" denilmek istenmektedir. İnsanın hamurundaki bir unsura, fıtri bir zaafına dikkat çekilmektedir. Bu, Kur'an'ın üslubudur. Ay-

nen bunun gibi, 'Âdem' de, 'toprak' da semboldür. İlki insanoğlunu, ikincisi elementer kökeni ve beslenme kaynağını sembolize etmektedir.

Âdem'in topraktan yaratılışını çömlek yapımıyla karıştıranlar, "Biz her canlıyı sudan var ettik" (21:30) ayetini de Allah'ın mikro organizmalardan memelilere, tek hücrelilerden çok hücrelilere, kuşlardan böceklere, balıklardan sürüngenlere varıncaya dek her canlıyı tek tek su hammaddesinden yarattığı şeklinde anlamalılar. Tutarlılık bunu gerektirir. Ama bu doğru değildir. Zira her canlının sudan yaratılmasıyla, canlıların ilk kökeni kastedilmektedir. Yani ilerleyen süreçte çeşidi milyonları bulan canlı türlerinin tamamının kökeninde su bulunmaktadır.

"Önce topraktan sonra nutfeden yarattık" ne demektir?

Topraktan yaratılmanın "çömlekten yaratılmak" anlamını taşımadığının en güzel delili, insanın yaratılışındaki elementer ve embriyolojik süreçlerin birlikte ele alındığı Hac 5 ve Fâtır 11'dir. Zira bu ayetlerde "Biz sizi (önce) topraktan, daha sonra nutfeden... yarattık" deniliyor. *Nutfe*, "bir damlacık hayat suyu, döl suyu" demektir. Altı çizilmesi gereken nokta, ayetlerin devamında embriyolojik sürece ve cinsiyete temas edilmesidir. Çömlekten yaratılış hikâyelerinde döl suyuna yer olmadığı açık. Şu halde ayet insanın yaratılış sürecinde toprağı elementer aşamanın sembolü olarak anarken, döl suyunu da biyolojik aşamanın sembolü olarak anmaktadır. Zaten insanın topraktan yaratıldığını ifade ederek söze başlayan Rum 20 şöyle biter: "Daha sonra siz (bir süreç içinde) beşer olarak gelişip kişilik kazandınız."

Sözün özü:

1. Yalnız Âdem değil bütün bir insanlık topraktan yaratılmıştır. "Toprak", insanın kendisinden yaratıldığı unsurları oluşturan uzun bir zincirin halkasıdır. Zincirin bir halkasına dikkat çekmek, zinciri reddetmek anlamına gelmez.

2. Topraktan yaratılma ile iki şey kastedilse gerektir: a) Elementer yaratılış süreci. b) Biyolojik gelişim sürecinde besin türlerinin tümünün kaynağının toprak oluşu.

3. Her canlının sudan yaratıldığını söyleyen ayet nasıl ki milyonlarca canlı türünün her birinin ilk örneklerinin suda oluştuğunu söylemiyorsa, insanlığın topraktan yaratıldığını söyleyen ayet de her bir insanın çömlek gibi toprak hammaddesinden var edildiğini söylememektedir. Bunu söyleseydi, Kur'an ayetiyle tabiat ayeti birbiriyle çelişirdi.

2.3.3. Elementer yaratılışa dair Kur'an'daki yedi aşama

Elementer yaratılış sürecinde atıf yapılan "toprak", "çamur", "mayalanmış çamur", "kurutulmuş çamur", "pişirilmiş çamur" hep insanın yaratıldığı hammaddeye atıftır. Hammadde, adı üstünde, bir şeyin o şey olmadan önceki ham halidir. Elementer yaratılış sürecinde kullanılan hammaddeler, insanın kendisinden yaratıldığı hammaddelerdir. Bu süreçte kullanılan hammaddenin aşamalarını belirten tüm ayetlerin ortak noktası *min* (..den ..dan) edatıdır. Bu insanın yoktan yaratılmadığını, bir hammaddeden yaratıldığını ifade eder.

Kur'an, elementer yaratılış sürecine dair yedi farklı kavram kullanır. Onları, Kur'ani kaynaklarıyla birlikte görelim:

1. *Min turâbin* / "toprak türünden" (22:5): Toprak, Kur'an'a göre bir ayettir (36:33). Allah toprağı da bir yasaya bağlamıştır (50:4). Toprak, mevsimsel döngüsüyle Dünya ve ahireti hatırlatır (57:20). Toprağın anası ateş, ateşin çocuğu topraktır. Hayat dediğimiz mucize, sönmüş bir kürenin küllerinden doğmuştur. İddiasızlığı, doğurganlığı ve tevazuu temsil eder. İnsanın elementer aslı olan toprağa vurgu, gurur ve kibre kapılmama uyarısıdır. Zımnen: Toprağın bir amacı olsun da insanın bir amacı olmasın mı?

2. *Min salsâlin* / "ses veren balçık türünden" (15:26): *Salsâl*, "kuru ve ses çıkarmaya elverişli bir şeye vurularak elde edilen ses" anlamına gelir. Akustik kabiliyetinden yola çıkarak çanak, çömlek, küp gibi kurutulmuş çamurdan yapılan nesnelere de ateşte pişirilmeden önceki haliyle *salsâl* adı verilir. "Ses veren çamur", zımnen "düşünen ve konuşan, yani akıl sahibi olan bir varlık yarattık" anlamına gelir. Bir başka anlamı da "suyun geride bıraktığı süzülmüş tortu"dur. Elementer yaratılış süreçlerinden biri olan çamurun mikroskobik canlıların oluşumuna imkân tanıyan özel kıvamına tekabül eder. *Salsâl*, bir açıdan çamurun "kokuşmuş" olduğunu, bir başka açıdan "olgunlaşıp kıvama ermiş" olduğunu gösterir. İbn Abbas kelimeye toprağın en özlü ve değerli (*ceyyid*) hali" demiştir.

3. *Min salsâlin ke'l-fahhâr* / "ses veren pişirilmiş balçık türünden" (55:14): Ateşte pişirilme süreci, *ke'l-fahhâr* gibi ilave bir ibareyle ifade edilmiştir. 'Çamur' ve 'pişme' kelimelerini bir arada gören geleneksel yorumun ilk aklı-

na gelen "çömlek yapımı" olmuştur. Oysa Kur'an, ayetleri üzerinde derin düşünmeyi, sözcüklerin ötesine geçmeyi (*tedebbür*) emreder. Bu iki kelimeden yola çıkarak çömleğe ulaşmak *tedebbür* gerektirmez.

4. *Min hamein mesnûnin* / "yoğunlaşmış çamur türünden" (15:28): Sadece dört yerde kullanılan *hame'*, "kokuşup başkalaşarak hüviyetini değiştiren konsantre kara balçık" anlamına gelmektedir. Beydavi bu başkalaşmayı, "toprak-su karışımının üzerinden uzun süre geçmesi" ile açıklar. *Mesnûn*, Sibeveyh gibi kimi dil otoritelerine göre "orijinal bir şekil alma sürecine tâbi olan" anlamına gelir ki, *sünnet*in anlamlarından biri de budur. Hem elementer hem biyolojik yaratılışa bir gönderme olabilir.

5. *Min tînin* / "çamur türünden" (6:2): *Tîn, salsâl* ve *hame'* arasında fark vardır. *Tîn* sıradan çamurdur. Eskiden inşaat malzemesi olarak kullanılana da bu isim verilir. *Salsâl*, şekil verilen ve inceltilen çamurdur. *Hame'*, içinde mikrobiyolojik varlıkların üremesine elverişli çok özel kıvamda bir çamurdur. Lût kavminin helakine yol açan volkanik sülfür taşlarının (*min siccîl*), *tîn*den olduğunu öğreniyoruz (51:33).

6. *Min tînin lâzibin* / "yapışkan bir balçık türünden" (37:11): Yukarıdakinin yapışkan olanı. Yani bir tür mikroskobik canlılara hamile kalmış çok özel kıvamda bir balçık. Çamurun mayalanmış hali.

7. *Min sulâletin min tînin* / "konsantre bir balçık türünden" (23:12): Taberî *sulâle*yi *hulâsa* ile karşılar. Kelimenin ait olduğu *fu'âle* vezni, "bir şeyi mümkün olan en aza indirmeye" delalet eder. Bunun karşılığı da "konsantre"dir. Aynı veznin bir fiilin son amacına delalet etmesinden yola çıka-

rak, süzülme işleminin "hayat tohumu" elde etmek amacıyla yapıldığı sonucuna ulaşılır.

Bütün bu kavramlar iki asli unsura delalet eder: Canlı hayatının onsuz yapamayacağı su ve toprak. Ondan da öte, bütün bu kavramların ortak olduğu lugavi bir özellik vardır. Hepsi de belirsiz formda gelmiştir. Bunun anlamı şudur: "Toprak ama bilinen ve aklınıza gelen şekliyle değil, özel bir toprak. Çamur ama bilinen ve aklınıza gelen şekliyle değil, özel bir çamur. Balçık ama bilinen ve aklınıza gelen şekliyle değil, özel bir balçık."

Hiç şüphe yok ki, insanoğlunun elementer yaratılışına dair bu yedi farklı kavramın hepsi de, farklı bir aşamayı ifade eder. İşte âdemoğlunun topraktan yaratılış kıssası budur. Bu Allah'ın Rab oluşunun bir gereğidir. Zira *terbiye* etmek, "bir şeyi basit halinden ideal haline doğru aşama aşama ıslah ederek geliştirmek" demektir. Fâtır 11 ve Rûm 20, elementer ve beşerî gelişim süreçlerine Rabbin Rab oluşunun nasıl yansıdığının şahididir.

2.3.4. Elementlerin efendisi karbon

Yukarıdaki Kur'an ayetleri, aslında tabiat ayetlerinin bir tefsiri. İki tür ayet de aynı kaynaktan geliyor. Kaynağı aynı olan iki kitabın çelişmesi düşünülemez.

Âlem maddi olanla sınırlı değildir. Bir de manevi âlem vardır. Elementler bütün bir maddi âlemin en doğurgan tohumudur. Kendi evrenimiz, uzun yolculuğuna bir dizi nükleer çekirdek birleşmesinin (*nükleo-sentez*) eseri olan elementlerle başladı.

"Ol" ilahi emrinin ardından ilk oluşanlar, hidrojen, helyum, lityum gibi hafif elementlerdi. Bu, görünen maddi âlemdir. Bir de görünmeyen maddi âlem vardır. O âlemin varlığını haber veren *karanlık madde*nin tohumu da *karanlık element*ler olarak adlandırılmayı hak eder. Sözün özü: Elementler, görünen ve görünmeyen maddi âlemin yapıtaşlarıdır. Bu yapıtaşlarından yeni elementler doğmuş ve nihayet hayatın yapı taşı olan karbon atomu yıldızların içinde ya da süpernova patlamalarının ardından oluşmuştur. Yıldızların merkezi nükleer enerjiyle çalışan bir ana rahmidir. Bu rahimde hayat için gerekli olan atomlar ve elementler yaratılır. Füzyon sayesinde gerçekleşen çekirdek birleşmesinden diğer elementler oluşur. Mesela üç helyum çekirdeği saf tutup karbonu, iki karbon atomu saf tutup magnezyumu, magnezyum neonu oluşturur.

Her türün bir âdemi olduğu gibi, kömürden elmasa kadar bir grup madenin âdemi de karbondur. Yaşadığımız dünya karbon dünyasıdır. Beslenmemizin temelinde karbon elementi yatmaktadır. Dünyada hiç karbon olmasaydı dünya donmuş bir halde olur, yaşam başlayamazdı. Bugün olduğunun iki katı olsaydı, çok daha sıcak olur yine yaşam olmazdı. Mucize element karbonun oluşumu da bir başka mucizedir.

Karbon atomunun oluşmasında olağanüstü incelikteki hassas ayar, gerçekten akıllara durgunluk vericidir. Elektromanyetik kuvvetin kütlesel çekim gücüne olan oranı 10^{40} olmasaydı, elektromanyetik etkileşmeyi ulaştıran fotonların enerjisi ihtiyaç duyulandan daha fazla ya da eksik olurdu. Eğer böyle olsaydı, güneşten gelen ışının enerjisi yete-

rinden az veya gereğinden çok olacaktı. Bu durum, hayatın oluşmasına geçit vermeyecekti. Bu hassas ayarın mucizevi sonuçlarından biri karbon elementidir.[38]

Karbon elementi 3 helyum atomunun çok özel şartlarda birleşmesiyle oluşabilir. Her atomun enerji düzeyi çok farklıdır. 3 helyum atomunun birleşmesi de ancak karbonun 7.82 milyon voltluk bir enerji düzeyine sahip olması şartıyla mümkün olabilmektedir. Yine diğer elementler, karbondaki 12 karmaşık parçacığın çok karmaşık bir formülle birleşmesinden sonra gün yüzüne çıkabilmektedir.

Karbon atomunu hayatın ana elementi kılan husus, karbon atomunun hem kendisiyle, hem de farklı türden atomlarla çok kolay bağlanabilme özelliğine sahip olmasıdır. Karbon atomunun dış yörüngesinde dört adet elektron kadrosu boş bulunmaktadır. Diğer atomlardan farklı olarak, bir seferde dört farklı atoma birden bağlanabilir. Yani karbon atomunu hayatın yapı taşı yapan şey, onun farklı olanla birlikte yaşayabilme ve onlara uyum sağlama becerisidir. Bu, karbonu 'elementlerin efendisi' yapmıştır. Başka hiçbir atom aynı esnekliğe sahip değildir. İşin sırrı 'uyum içinde birlikte var olmayı' becerebilmektedir.

Karbon zengini moleküller ilk defa kendilerini çoğaltabilmek için enerji kullanma emrini aldı. Bazı moleküller kendilerini kopyalamada daha başarılıydı. Güneş sisteminin bebeklik dönemine tekabül eden ilk bir milyar yılda

38 Fred Hoyle ve ekibinin başarıyla gösterdikleri gibi, yıldızların merkezinde füzyon / çekirdek birleşmelerinde çok büyük 'tevafuklar' gerçekleşmektedir. Eğer bu hassas ayarlar olmasaydı, çok özel bazı enerji durumlarında ortaya çıkan Berilyum-8, Karbon-12 ve Oksijen-12 gibi elementlerin çekirdekleri oluşamazdı. Yaşam için olmazsa olmaz olan kalsiyum, magnezyum ve demir gibi diğer hidrojen sonrası ağır elementler de oluşamazdı.

Venüs'ün cennet gibi olduğu tahmin ediliyor. Venüs ve Dünyada karbon aynı oranlardaydı. Fakat ikisinin yolu ayrı çizildi. Venüs'teki karbon, karbondioksit gazına dönüşerek Venüs'ü çevreleyen zehirli bir manto oluşturdu. İçeri giren güneş ışığı dışarı çıkamadığı için gezegeni cehenneme çevirdi. Dünya'daki karbon, okyanuslardaki tek hücreli canlılar tarafından emilip minerale dönüştürüldü. Okyanus olmadan bunlar olamazdı.

Fotosentez denilen mucizevi olay, Allah'ın Hay isminin en büyük tecellilerinden biridir. Yeryüzünde hayatın oluşumu ve devamı fotosentezle sağlanır. Fotosentezin temeli karbon kimyasıdır. Yani yüce Yaratıcı, hayatı zehir etmemek için zehiri hayat etmiştir. "O halde Rabbinizin hangi bir nimetini inkâr edebilirsiniz?"

2.4. BİYOLOJİK YARATILIŞ SÜRECİ

"İnkârda ısrar eden kimseler görmezler mi ki gökler ve yer başlangıçta bitişikken Biz onları ayırdık ve her canlıyı sudan kıldık." (21:30)

"O, gökleri ve yeri altı aşamada yaratmıştır; ve O'nun Kudret Makamının (en büyük tecellisi olan hayat) su üzerinde kaimdir." (11:7)

Bu ayetlere, insanın değil ama 'insansı'nın (*beşer*) sudan yaratıldığını dile getiren Furkan 54'ü de ilave etmek gerekir. Dikkat çekicidir ki, Kur'an'da âdemoğlunun yaratılışının aktarıldığı birçok ayet yer alır. Bunlardan 25'inde Âdem ismi kullanılır. Fakat hiçbirinde "Âdem'in sudan yaratıldığı" söylenmez. Buna mukabil "Her canlının sudan yaratıldığı" ifade edilir, tıpkı "insansının/beşerin sudan yaratıldığı" hakikatinin ifade edildiği gibi. Bu durumda, 'beşer' adıyla anılan varlık ile 'canlılık' arasında, ayrılmaz bir bağ olduğu anlaşılır.

Enbiya 30'un konusu, güneş sisteminin oluşumu ve biyolojik hayatın başlama noktasıdır. Gökler ile yerin başlangıçta bitişik olup sonradan ayrıldığı hakikati, o dönemin kozmolojik ön kabullerine oldukça yabancı, hatta 'çılgınca'dır.

Ayetin "Biz her canlıyı sudan kıldık" bölümü de en az yukarıdaki kadar özel ve mucizevidir. Buradaki "su" (*el-mâ'*) belirli olarak gelmiştir. Bunun ilk akla gelen açılımı "herkesçe bilinen su" demektir. Yukarıdaki ayetlerin doğruluğunu kabul eden biri, şunları peşinen kabul etmiştir:

1. Tüm canlı hayatı yaratıp yöneten Bir'i vardır.

2. Tüm canlı hayatın tek bir kökeni vardır.

3. Eğer öyleyse, tüm canlı türleri bir kökenden dallanıp budaklanmıştır.

Bunları kabul etmek, aynı zamanda Allah'ın sünneti olan evrimi/tekâmülü (*evolution*) kabul etmektir. Zira *tekâmül* kalıbı Arap dilinde üç ayrı manayı ifade eder: Süreklilik, düzenlilik, yapay ve yapmacıklık. Bu kalıp, öznenin nesneyi etkilediği durumlar için kullanılır.

Egeli Thales, "Her şeyin aslı sudur" der. Homeros, her şeyin başlangıcı olarak Okeanos'u (okyanus, su) gösterir. Bu, "her şey sudan var edilmiştir" hakikatinin, Pagan Yunan kültürüne uzanmış gölgesidir. Hayat karadan başlayamazdı. Zira ozon tabakasını oluşturan oksijen yetersizdi. Ozon tabakası olmadan da karada hayat imkânsızdı. O dönemde karalar tek bir süper kıta idi. Devasa okyanus dünyası yağmur fırtınaları oluşturarak buzulları meydana getirdi.

Biraz uçuk da olsa, bazı bilim adamları, canlı hayatı başlatan suyun uzaydan geldiğini savunmuştur. Hatta bazı çağdaş İslam âlimleri de birçok ayette geçen "suyu indirdik" ibaresinin bu tezi desteklediği yorumunu yapmışlardır. Canlı hayatı başlatan suyun yeryüzünde mi oluştuğu, yoksa uzaydan mı geldiği sorusuna verilecek cevap işin özünü

değiştirmez. Her hâlükârda hayat sudan başlamıştır. Kim bilir belki çamurlu bir gölde, belki bir deniz dibi volkanının ağzında. Belki de hayat, başka dünyalara ait bir gök taşı aracılığıyla yeryüzüne 'inzal' olmuştur.

Hayatın tohumu olma potansiyeli taşıyan bazı moleküller, yeryüzüne düşen bazı göktaşlarında da bulunmuştu. 1911 yılında mesela Mısır'ın İskenderiye yakınlarındaki Nahle köyüne düşen gök taşı buna bir örnektir. Bazı mikro-organizmaların uzay şartlarında dahi kayaların içinde yaşayabildiği tespit edilmiştir. Uzay istasyonuyla yapılan deney, bazı mikropların uzayın tüm zor şartlarında ölmeden dünyaya döndüğünü göstermiştir. Bazı göktaşlarındaki mikropların, 8 milyon yıllık uykunun ardından uyandığı saptanmıştır. Bu mikropları taşıyan parçalar Antarktika buzullarında saklanmış olarak bulunmuştur. Bütün bunlar elbette yeryüzüne hayatın yapı taşının uzaydan geldiğini ispat etmez. Ya neyi ispat eder? Hayatın tohumunun el-Hay olan Allah tarafından her yere konulduğunu...

Kazak bilim adamları Vladimir L. Shcherbak ve Maxim A. Makulov, insan gen haritasının DNA'nın nükleotidleri ve aminoasitleri arasında kesinlik ortaya koyan bir düzen gösterdiğini iddia ederler ve derler ki: "Kesin ve sistematik olan bu desenler, çok üstün bir mantık ve çözülmesi çok zor hesaplamalar içerir". Bu araştırmacılar, insan vücudundaki genetik kodun Güneş Sistemi dışında milyarlarca yıl önce oluşturulduğu iddiasını ortaya atarlar. Bu iddiayı desteklemek için bir de deney yapılmıştır. Deney sonucunda, hiper hızla çarpışma yaşayan bir kuyrukluyıldızın çok sayıda aminoasit ortaya çıkaracağı iddia edilmiştir. Laboratuvarda

gerçekleştirilen simülasyon, gezegenler arası çarpışmaların yaşamın temel içeriklerini ortaya çıkarabileceğine işaret eder gibidir.[39] Bu ve buna benzer çabalar, henüz spekülasyon olmaktan öteye gidememiştir.

Bunun tersini iddia etmek de mümkün. Kim bilir, belki de hayatın tohumunu taşıyan bu taşlar, dünyadan uzaya sıçramıştı. Zira yaklaşık 4,6 milyar yaşında olan dünyaya öyle göktaşları çarpmıştı ki, dünyada mikrobiyolojik hayatın tümünü yok edecek güçteydi. Fakat bu taşlar düştüğünde dünyadan bir takım kayaları da uzaya fırlattı. Belki dünyaya gelen hayat mayası o uzaya fırlayan taşlardı. Yani alemlerin Rabbi Allah, dünyayı dev göktaşlarıyla yaşama hazırlayıp steril hale getirirken, bir yandan da hayatın tohumlarını bu göktaşları sayesinde kayadan kargolarla uzaya -dünyaya geri dönmek üzere- gönderiyordu. Tıpkı Nuh'un gemisi gibi, bu taşların içinde taşınan hayat, dünyada yaşamı kaldığı yerden başlatmış da olabilir. Her hâlükârda hayat, kendi hikâyesini içinde taşıyarak devam etti.

Yeryüzünün, 4,6 milyar yıllık ömrü boyunca, kendi çapıyla sınırlı kıyamet benzeri felaketler yaşadığını biliyoruz. Bunu hem tabiat ayetleri, hem de Kur'an ayetleri teyit eder: "(Allah) değilse kimdir yaratılışı ilk defa başlatan ve onu tekrar tekrar yenileyen?" (27:64) Bu kıyametlerin yeryüzündeki hayata ne ekleyip ne çıkardığı ayrı bir bahistir. Fâtır suresinin girişinde "O, mahlukatın kapasitesinde dilediği artışı gerçekleştirir" (35:1) buyurulur. Kim bilir, belki de insanın yeryüzünün halifesi olması, son kıyametten önceki iradeli varlıkların yerini aldığı içindir. Ne de olsa *halife*,

dipnot 39

39 Bkz: http://www.ntv.com.tr/arsiv/id/25432935, alındığı tarih 22 Nisan 2015.

"ardıl, birinin yerine geçen bir diğeri" anlamına gelir. Unutmayalım ki *fatr* "ilk başlama"yı, *infitâr* "yeniden başlama"yı ifade eder. Bunları spekülasyon yapmak için değil, sadece binde bir de olsa, ihtimallere dikkat çekmek için yazdık.

Bilim insanlarına göre, dünyada yaklaşık her 100 bin yılda bir süper volkan patlaması yaşanmıştır.[40] Son patlama yaklaşık 75.000 yıl önce Sumatra adasındaki Toba gölü yanardağında gerçekleşmiş, yıllarca güneş görmeyen dünya 1.000 yıl süren volkanik bir kışa girmişti. Yaklaşık her milyon yılda bir dünyaya, birkaç kilometre çaplı öldürücü bir gök taşı çarptığı tespit edilmiştir. Bu da Allah'ın "daima yeniden yaratan" anlamına gelen Hallâk isminin bir diğer yansımasıdır.

2.4.1. 'Evrim kanunu' ile 'evrim teorisi' arasındaki farklar

Evrim konusunda üç şey birbirine karıştırılmaktadır: Sünnetullah olan evrim, evrim teorisi ve materyalist evrim teorisi. *Evrim*, "aşamalı bir gelişim süreci"ni ifade eder. Buna eski dilde *tekâmül* denilir. *Rab*, Allah'ın Esma-i Hüsna'sındandır. Kur'an'da 962 kez geçer. Anlamı, "terbiye eden"dir. Terbiye, "yaratılış amacını gerçekleştirmesi için, basit halinden en kaliteli haline doğru bir şeye yol aldırmak" anlamına gelir. Dolayısıyla evrim, Rab olan Allah'ın terbiyesinin kaçınılmaz sonucudur.

İslam ile çatışan evrim değildir. Hatta evrim teorisi de değildir. Zira İslam Allah'ın dini, evrim Allah'ın yöntemi-

40 Bkz: http://www.ntv.com.tr/arsiv/id/25490058, alındığı tarih 22 Nisan 2015.

dipnot 40

dir. Allah'ın dini ile Allah'ın yöntemi çatışmaz. Yaratılış baştan sona evrim sünnetini haber verir. Kur'an, her canlı varlığın sudan var edildiğini söyler. Bunun anlamı açıktır: Tek hücreli mikroskobik canlılardan başlayıp insanla taçlanan yeryüzündeki hayat süreci Allah'ın iradesinin sonucudur. Evrim sünnetine sadece canlılar değil, cansızlar da tabidir. Evrim teorisi ise her teori gibi 'yanlışlanmaya' açık bir tezdir. Doğruları olduğu gibi yanlışları da vardır. Doğruları alınır, yanlışları atılır. Zira Kur'an ile inşa olmuş bir akıl, baktığı her meseleye kategorik değil analitik yaklaşır. Süpürücü değil, seçip ayıklayıcıdır.

Evrim sünneti ile *evrim teorisi* arasında bağlantılar vardır. Bu sadece doğal değil, kaçınılmazdır da... Fakat bu ikisi aynı şey değildir. Arasındaki farkları şöyle sıralayabiliriz:

1. Evrim sünneti, aksi düşünülemez bir biçimde, iradeli bir öznenin bilinçli bir tercihidir. Bu yüzden her varlık anlam ve amaç taşır. Materyalist evrim teorisinde bilinçli ve yaratıcı bir özne yoktur. Bu yüzden varlığın bir anlam ve amacı da yoktur.

2. Allah'ın sünneti olan evrim, tesadüfleri reddeder. Materyalist evrim teorisi, tesadüfleri reddetmez, aksine evreni ve hayatı -ihtimal hesaplarının imkânsıza yakın olduğunu bile bile- tesadüfle açıklamaya çalışır. Materyalist ve natüralist evrim yorumu, tesadüfü Tanrı'nın yerine koyar.

3. Allah'ın sünneti olan evrim, ilahi müdahaleye ve sürprizlere açıktır. Bu sürprizler yoktan yaratılma, cansızlarda faz değişimi,[41] canlılarda büyük mutasyonları kapsar.

41 Weinberg, maddenin katıdan sıvıya, sıvıdan gaza geçişi gibi, evrenin ilk ev-

Evrim teorisi, ilahi müdahaleye ve sürprizlere kapalıdır. Nitekim Darwin, büyük sıçrama ve mutasyonları kabul etmemiştir. Fakat sonradan yapılan ilmî çalışmalar Darwin'i yalanlamıştır.

4. Evrim sünneti, delili tüm yaratılmışlar olan muhteşem bir ilahi kanundur. Fakat materyalist evrim teorisi, evrimin babası Darwin'i de aşarak, sonunda ateizmin koltuk değneğine dönüşmüş bir dogma olup çıkmıştır. Dogmalar sadece inanç sistemleri için değil, ideolojiler için de geçerlidir.

Evrim konusunda Müslümanlar, içlerinden çıkan bazıları tarafından fena halde aldatılmışlardır. Evrimin ilahi bir sünnet oluşunu haber veren Kur'an'dan habersiz kimseler, evrim sünnetiyle, ateizme alet edilen evrim teorisi arasındaki farkı fark etmemişlerdir. Eğer bunu cahilliklerinden değil de bile bile yapmışlarsa bu, İslam'ı, Kur'an'ı ve tabiatın Kur'an'ını düpedüz inkâr anlamına gelir. Bu, öncekinden daha vahimdir.

2.4.2. Evrim ve sünnetullah

"O, eşsiz yaratışıyla bir şeyin olmasını dilediği zaman, sadece ona "Ol!" demesi yeter: O da oluş sürecine girer." (36:82)

"Bir işin olmasını murat ettiğinde, ona sadece "ol" der ve o da oluş sürecine girer." (2:116)

"Gökleri ve yeri altı aşamada yaratan, ardından hükümranlık makamına kurulan O'dur." (57:4; ayr: 7:54)

---

resinde parçacık fiziğinde "zayıf etkileşmeler" adı verilen bir faz değişimi yaşanmış olabileceğini söyler. (İlk Üç Dakika, s. 155)

"Gökler ve yer başlangıçta bitişikken Biz onları ayırdık ve her canlıyı sudan kıldık." (21:30)

"Sizi uzun süreçler içinde halden hale evirip çevirerek yaratan O'dur." (71:14)

"Sizi toprak türünden yaratması, O'nun mucizevi işaretlerinden biridir; sonra siz (bir süreç içinde) beşer olarak gelişip kişilik kazandınız." (30:20)

"İnsanın üzerinden, (o tarih sahnesine çıkıncaya kadar) tüm zamanlar içinden belirsiz ve uzun bir süre geçmemiş miydi (ki), henüz o (bu süre zarfında) anılmaya değer bir şey bile değildi? İnsanoğlunu katmerli bir karışım olan hayat tohumundan Biz yarattık; sınava tabi tutmayı (diledik) ve ardından ona işitme ve görme yeteneği verdik." (76:1-2)

"Ey insanlık! Eğer (ölümden sonra) diriliş konusunda kuşku içindeyseniz, unutmayın ki, Biz sizi (ilkin) bir tür topraktan, sonra bir damlacık döl suyundan, sonra rahim cidarına asılıp tutunan döllenmiş yumurtadan, sonra (asli unsurları) oluşmuş fakat (tali unsurları) henüz oluşmamış bir ceninden yarattık: Bu size (menşeinizi) açıklamak için yaptığımız (bir uyarıdır). Derken, (doğmasını) istediğimizi belirlenmiş bir süreye kadar (annelerinin) rahimlerinde tutarız; sonra sizi bir bebek olarak dünyaya getirtiriz; nihayet sizler olgunluk çağına, (işte bütün bu süreçlerden geçerek) ulaşırsınız: Ama içinizden kimilerine ölüm (erken yaşlarda) tattırılır, kimileri de ömrün en düşkün çağına kadar ertelenir; öyle ki, sonunda o, bilen biriyken hiçbir şey bilmez hale gelir." (22:5)

> **"Doğrusu Biz, insan türünü, bir nevi konsantre balçıktan yarattık; epey sonra onu, karar kılacağı (rahimde) yer tutan bir hayat tohumu kıldık; daha sonra, o hayat tohumundan döllenmiş hücreyi yarattık; daha sonra döllenmiş hücreden cenini yarattık; ve ceninden de kemikleri yarattık; en sonunda kemiklere kas giydirdik; sonuçta, onu bağımsız bir varlık olarak inşa ettik: İşte her şeyi en güzel şekilde yaratan Allah'ın şanı böyle yücedir." (23:12-14)**

Varlığın, evrenin, güneş sisteminin ve elementer-biyolojik-embriyolojik yaratılış süreçlerinin her üçünü birden ifade eden insanın yaratılışından söz eden bu ayetlerin ortak noktaları şunlardır:

1. Allah'ın yaratmada sünneti "ol dedi, o an oldu" şeklinde değil, "ol dedi oluş sürecine girdi" şeklindedir. "Allah'ın sünnetinde/yasasında asla bir değişme bulamazsın, Allah'ın sünnetinde bir bozulma bulamazsın." (48:23 vd.)

2. Allah hiçbir şeyi gelişigüzel ve keyfî yaratmamış, her şeyin yaratılışını bir yasaya ve sebebe bağlamıştır.

3. Allah'ın değişmez sünnetlerinden biri de yaratışta aşamalılık ve süreçliliktir. Bu da açık ve net olarak evrimin sünnetullah oluşuna delalet eder. Hatta aşamalılık ve süreçlilik yasası toplumların helaki için dahi geçerlidir (Bkz: 16:47; 17:16).

Bunlar Kur'an'ın ayetleri. Bir de tabiatın ayetlerine bakalım. Tabiatın Kur'an'ı olan tabiat kitabında bu ilkelere aykırı olarak vuku bulan ne vardır? Hiçbir şey. O halde birbirini teyit eden Kur'an ve tabiat ayetlerinin haykırdığı hakikattir evrim/tekâmül.

Müslüman, hakikate teslim olan insandır. Hakikate teslim olan kişi, Kur'an ve tabiat ayetlerinin haykırdığı bu hakikati 'uydurulmuş din' adına inkâr etmeye yeltenmez. Hakikate teslim olur ve 'Müslüman' isminin hakkını vermiş olur.

Materyalist ve ateist evrim teorisine karşı çıkma adına ilahi bir sünnet olan evrim/tekâmül yasasına karşı çıkmak, şeytanın durumunu hatırlatmaktadır. Şeytanı övmek isteyenlere göre şeytan, Allah'ın Âdem'e secde emrini, Allah'tan başkasına secde etmemek adına reddetmiştir. Yani şeytan, sözde, Allah'a rağmen 'Allahçılık' yapmıştır. Ateistlerin yanlış yaklaşımlarına karşı çıkma gerekçesiyle, Kur'an'ın ve tabiatın ayetleriyle sabit olan ilahi evrim yasasını reddetmek buna benzer.

Bu durum, ilahi evrim yasasını inkâr etmek için Darwin'in istismar edilmesidir. Kilise'nin evrimcilere karşı çıkma adına yazdıklarını doğru-yanlış demeden Müslüman kamuoyuna pazarlamak, bilerek veya bilmeyerek İslam'ı Hıristiyanlığın yerine koymaktır. Kilise'nin yazdıkları ve yazdırdıklarının albenili paketlerle Müslümanlara servis edilmesi ise ayrı bir fecaattir.

Evrimin hem Kur'an ayetleri hem de tabiat ayetleri tarafından desteklenen ilahi bir yasa olduğu keşfi, bize ait bir şey değildir. Kur'an'ın ve tabiat ayetlerinin haykırdığı bu hakikati, Kur'an'ın inişinden günümüze kadar savunan bir dolu İslam âlimi ve düşünürü gelmiş geçmiştir. Ne yazık ki Müslüman kültürünü Kur'an'ın tabiatından ve tabiatın Kur'an'ından kopartan rivayetçi ve taklitçi gelenek, söz konusu âlimlerin ve düşünürlerin sesini boğmuştur. Boğulan

bu sesin yerine ikame edilen şey, Yahudi ve Hıristiyan kültüründen rivayet edebiyatı aracılığıyla Müslüman kültürüne taşınan mitolojilerdir. Biz daha önce o mitolojilerden bazı örnekleri aktarmıştık.

Asıl felaket, bu mitolojilerin din zannedilmesiydi. Nitekim kalabalık kitleler için durum tam da böyle olmuştur. Bu şaibeli hatta yer yer zararlı bilgiler başlangıçta çeşni olsun diye nakledilmiş, hemen ardından Kur'an'ın muteber yorumu ilan edilmiş, en sonunda da ayetlerin makamına kurulmuştur.

Müslümanların tarihinde evrimci yaratılışı savunan âlimler, ortaya ciddi bir edebiyat koymuşlardır. Fakat bu edebiyatı Müslümanlar ne okumuşlar ne de sahip çıkmışlardır. Bunun bedeli ağır olmuş, Müslüman çocukları ilahi bir sünnet olan evrimi Müslüman âlimlerin kaleminden öğrenmek yerine, Batının şaibeli isimlerinden öğrenmek zorunda kalmışlardır. Bundan daha da vahimi, evrimi Müslüman âlimlerin kaleminden öğrenmesi durumunda Kur'an'a ve İslam'a sadakati daha da artacak olan cins kafa Müslüman çocuklarından bir nicesi, evrimi Batılı agnostikler ve tanrıtanımazların kaleminden öğrendikleri için dine mesafe koymuşlar, hatta bazıları yüz çevirmişlerdir.

Evrimci İslam âlim ve düşünürleri, evrimin Kur'an'ın teyit ettiği bir sünnetullah olduğunda hemfikirdirler. Fakat iş bu ilahi kanunun nasıl gerçekleştiğini açıklamaya gelince, ortaya birbirinden farklı ekoller ve yorumlar çıkmaktadır. Evrimci Müslüman âlim ve düşünürlerin ilk yaratılış, türlerin kökeni, insanın elementer ve biyolojik yaratılışı konusundaki fikirleri farklılıklar arz etmektedir.

2.4.3. Müslüman evrimciler ve evrim görüşleri

Açık yüreklilikle şu soruyu sorarak konuya girelim: Müslüman âlimlerden bir kısmının, evrim teorisiyle kısmen örtüşen veya ona teğet geçen düşünceleri, onları evrimci olarak tanımlamaya yeter mi? Yine açık yüreklilikle cevap verelim: Yetmez. Zira onlardan, modern zamanlarda modern bilimin ve teknolojinin desteklediği bulgularla ortaya atılmış olan evrim teorisini savunmalarını beklemek, hem onlara haksızlık, hem de zamanı şaşırmışlık olur.

Bir soru daha soralım: Müslüman âlimler arasında, ilk insanın yaratılışını 'çömlek ve kaburgaya' indirgeyen rivayete dayalı geleneksel yaklaşımı aşan isimler var. Bunlar, insanın yaratılışını, bir kopuş olarak değil de, 'büyük varlık zinciri'nin (*merâtibu'l-vucûd*) bir halkası olarak okuyan isimler. Kendi çağlarına göre oldukça ileri görüşlü ve cesur olan bu âlimlerin yaratılışı büyük varlık zinciri içinde açıklamalarını ve bu açıklamalardan bir kısmının evrim teorisiyle kısmen benzeşmesini yok mu sayalım? Üstelik bunlar içerisinde Kur'an'ın 'inceleyin' emrine uyarak yaratılışı deney ve gözleme dayalı olarak incelemiş Cabir b. Hayyan ve Cahız gibi isimler de var. Buna da açık yüreklilikle cevap verelim: Asla yok saymayalım. Eğer böyle yaparsak, hem onlara, hem de tabiat yasalarına, sünnetullaha ve bilim tarihine haksızlık yapmış oluruz. Söz konusu âlimlerin 'evrimciliği', evrim teorisi taraftarlığı anlamında bir evrimcilik değil, yer yer sünnetullaha denk düşen bir evrimciliktir.

Şimdi evrimci Müslüman âlimlerin ekolleşen yorumlarını burada özetlemeye çalışalım:

1. *Canlıların ilahi tabiat yasalarına bağlı olarak kendiliğinden oluştuğu görüşü*: Bu görüşün en büyük ismi, ünlü İslam kimyacısı Cabir b. Hayyan'dır (ö. 815). Cabir, Me'mun dönemindeki bilimsel patlamanın habercilerinden biridir. Hissiyata dayalı sezgisel duyuşu önceleyen bâtınilerden daha çok, ilmiyyata ve deneysel bilgiye dayalı Hermetiklere daha yakındır. Kadim Hermetizmin "canlıların kendiliğinden oluştuğu" tezini İslam'la ıslah ederek savunmuştur. Taşların madenlere, madenlerin bitkilere, bitkilerin canlılara evrildiği kanaatindedir. Bu türler üzerinden türlerin köken birliğini savunur.[42] Cabir, *Tedbiru'l-İksir*'de, örneğin balıklarla insanlar arasında evrimsel bir bağ olduğuna atıf yapar ve okurunu buna şaşırmaması için uyarır. Yine o, Allah'ın hayvanları taş-bitki-hayvan üçlüsünün en şereflisi yaptığını, akıllı ve konuşan varlık olan insanı da hayvanların en şereflisi yaptığını söyler.[43] O, yaratılışın ilahi irade sonucu başladığını vurgulamakla, Yeni Platoncu 'sudur' teorisine prim vermediğini gösterir. Cabir'e göre hayat dört temel unsurdan yola çıkarak evrimsel süreçlerle oluşmuştur. Hatta insanlık tarihinde mineral, bitki, hayvan ve insanların yapay yolla üretileceği fikrini ilk ortaya atan isim Cabir'dir.[44] Fakat o, ilahi yaratma ile beşeri imal etmeyi birbirinden kavramsal düzeyde ayırır. İlkine *kevn* ve *halk*, ikincisine *tevâlud* ve *tekvin* der. Cabir b. Hayyan'ın evrim görüşünü şu veya bu oranda kendisinden sonra savunan birçok isim çık-

42 Cabir b. Hayyan, *Resail / Kitabu's-Seb'în*, neşr: A. Ferid el-Mezidi, Beyrut 1427, s. 425.

43 Age., *Kitabu'l-Mevazini's-Sağir*, s. 181.

44 Şöyle bir soru akla gelebilir: Yapay yolla canlı üretimi mümkün olduğunda, buna din ne der? Biz açık ve net olarak deriz ki: Yasak olan ölüm üretmektir. Hayat üretmeyi hiçbir kutsal kitap, hiçbir vahiy, hiçbir din yasaklamaz, yasaklamamalıdır.

mıştır. Bunlar arasında kendilerini gizleyen bir grup Basralı bilginden oluşan İhvan-ı Safa, Endülüslü simyacı el-Mecriti (Madridli), müfessir Fahreddin Razi, *Nehcü'l-Belağa*'nın ünlü şarihi İbn Ebi'l-Hadid, Muhammed b. Tahir, Endülüslü İbn Tufeyl ve İbnu'n-Nefis'i sayabiliriz.

2. *Kozmolojik yaratıcı evrim görüşü*: Bu görüşün babası İslam tarihinin kıymeti bilinmeyen ve mezhebinden dolayı ötekileştirilen dehalarından İbrahim Nazzam'dır (ö. 845). O, çağının ateizmi Dehriyye ve çağının nihilizmi Mecusilik ile mücadele etmiş, Aristoteles mantığı başta olmak üzere yabancı felsefelerin İslam'ı kuşatmasına karşı çıkmıştır. Düşüncelerinde Kur'an'ı esas almayı ilke edinmiştir. Nazzam, kendisine nispet edilen yaratılış teorisi olan *kumûn*u A'raf 189'a dayandırır. *Kumûn*, "gizli güç, potansiyel olup henüz açığa çıkmamış olan" demektir. Fakat buna benzer bir teoriyi Stoacıların da savunduğunu biliyoruz. Bu yoruma göre Allah yaratılışı başlatmış, yarattıklarının içine potansiyelleri koymuş, onlar evrimsel süreçlerle ortaya çıkmışlardır. Nazzam'a göre türler sabittir. Hepsi zaman içinde ayrı ayrı ortaya çıkmıştır. Bu görüşten Nazzam'ın mutasyonu reddettiği sonucu çıkar. Fakat öğrencisi Cahız'ın ondan naklettiği "Dünyada sıra dışı şeylerin olduğu reddedilemez. Mutasyonlar ve olağanüstülükler, işaret ve insanlara uyarı olarak oluşan şeyler (*âyât*) cümlesine dâhildir"[45] sözü, mutasyonu kabul ettiğini gösterir. Nazzam'ın *mutasyon* ile sonradan "mucize" adı verilen *olağanüstüyü* yan yana anması altı çizilmesi gereken bir noktadır. "Ortaya çıkış" anlamına gelen *zuhûr* adını verdiği görüşünü de Zariyat 51'e dayandırır. Ana türler kaybolmaksızın sürekli yenilenirler

45 Cahız, *Kitâbu'l-Hayevân*, Kahire 1945, IV, 74.

(*halk-ı cedîd*). Farklı ırkların ortaya çıkışını böyle açıklar. Varoluş süreçlerinin tabi olduğu evrim, Allah'ın iradesine göre işler. Bazı oryantalistler Nazzam'ın Platoncu anlamda ilk defa ruhtan söz eden İslam âlimi olduğunu söyler. Bu doğru değildir. Nazzam, Kur'ani anlamda bir ruh anlayışına sahipti. O, döneminin düalist-gnostik akımları tarafından İslam'a sokulmaya çalışılan ruhçu bâtıniliğe karşı durmuş, bunu yaparken de bazen onların delillerini onlara karşı kullanmıştır.

3. *Biyolojik evrim görüşü*: Bu görüşün babası Amr el-Cahız'dır (ö. 869). Cahız, bilinen ilk Müslüman biyolog ve zoologdur. Aynı zamanda hayvanlara dair ilk ansiklopedik eserin de sahibidir. O, yazdıklarında sadece nakle dayanmaz. Bizzat gözlemler yapar ve deneysel bilgiyi de kullanır. Hayvan türleri arasındaki farklı biyolojik evrimsel süreçleri açıklamaya çalışır. Mutasyon (tafra, mesh) ve başkalaşmayı kabul eder. Buna da İsrailoğullarına dair "Alçak maymunlar olun!" (2:45) ayetini delil gösterir. Maymun kılıklı insanların varlığından söz eder. Çevre, iklim, hayat tarzı ve benzer şeyleri evrime etken olan sebepler arasında sayar. Ona göre evrime tabi varlıkların tümü, Allah'ın iradesiyle yarattığı çekirdek varlıktır. Her tür kendi içinde taşıdığı potansiyel kuvvet sayesinde evrimleşir. Bu potansiyeli yerleştiren Allah'tır. 'Doğal seçilim' görüşünü kabul eder. Eş'ari'den önce '*Makalâtu'l-İslamiyyin*' adlı bir eser yazan Ka'bi, ilk antropolog sayılması gereken Biruni, Kazvini, kendisi gibi bir hayvan ansiklopedisi[46] yazan Demiri, onun görüşlerini kısmen veya tamamen kabul ederler.

46 Bkz: Kemaluddin ed-Demiri, *Hayâtu'l-Hayevân el-Kubrâ*, Beyrut 1428/2007.

Fakat bir isim vardır ki, onun biyolojik evrim düşüncesine 'ekolojik evrim' ve 'sosyolojik evrim' boyutunu da eklemiştir. Bu isim İbn Haldun'dur (ö. 1406).

İbn Haldun, İslami evrim düşüncesine orijinal katkılar sunmuş biridir. O, anlık sıçrama (tafra, mutasyon) yoluyla evrimi kabul eder. Ona göre evreni oluşturan varlıklar, sebeplerin sonuçlara bağlandığı bir hiyerarşi içinde birbiriyle bitişme (ittisal) halindedir. Bazı varlıklar diğerine dönüşür. Bu harikalar bitip tükenme bilmeden devam eder. Her bir varlık ait olduğu basamaktan bir üste yükselme ve dönüşme yeteneğine sahiptir ve bazen de dönüşür. Madenlerden bitkilere, oradan da hayvanlara doğru muazzam bir yükseliş söz konusudur. Madenler âleminin sonu bitkiler âleminin başı ile bağlantılıdır. Örneğin bitkilerin en üst basamağında olan hurma ve asma, hayvanların en alt basamağında bulunan salyangoz ve midye gibi canlılarla bağlantılıdır. Bu yüzden salyangoz ve sedefte sadece dokunma duyusu bulunur. Bir alt varlığın ufkundaki şeylerin, bir üst varlığın en ilkellerine dönüşebilmelerini sağlayan 'garip' bir yetenekleri vardır. Böylece hayvanlar âlemi oluşmuştur. İbn Haldun'a göre son halkasını düşünce ve akıl sahibi insanın oluşturduğu sürecin bir önceki halkası maymundur. İbn Haldun açıkça şöyle der: "Hurma ve üzüm sedef ve salyangoza, maymun insana, insan meleğe insilah edebilir".[47] O, *insilah*'ı mutasyon ve metamorfoza yakın bir anlamda kullanmıştır.

47 *Mukaddime*'nin bazı elyazma nüshalarında "maymun" anlamına gelen *kırade* (قردة) kelimesini, "güç" anlamına gelen *kudret* (قدرة) şeklinde okuyanlar olmuştur. Fakat hem bağlam hem de İbn Haldun'un evrime dair görüşlerinin bütününden çıkan sonuç bu kelimenin doğru okunuşunun *kırade* (maymun) olduğunu teyit eder.

4. *Jeolojik-kimyasal evrim görüşü*: Bu görüşün babası Muhammed el-Biruni'dir (ö. 1051?). Ona göre evren jeolojik ve kimyasal değişimlere gebedir. Türler birbirinden bağımsız olarak ilahi müdahale ile yaratılmıştır. Türler arasında geçiş yoktur. Her tür bağımsız yaratılmaktadır. Biruni, insanın kökeninin maymun olduğu tezini kabul etmez. Hint "reenkarnasyon" ve "samsara" anlayışında olduğu gibi türler birbirine dönüşerek sonsuzca var olmazlar. Hallâk isminin gereği olarak birbirini izleyen yaratışın eseri olarak var olurlar. İstisnai olarak, bazı canlıların bazı canlılardan türediğini kabul eder. Tabiattaki her şey ilahi bir yasaya göre oluşur. Canlıların üremesinin, doğal bir denge ve ihtiyaç (*iktisad*) ilkesi üzerinden gerçekleştiğini söyler. Görüldüğü gibi Biruni, *büyük varlık zincir*ini savunmaktadır.

5. *Psiko-sosyolojik evrim görüşü*: Bu görüşün en ateşli savunucusu İhvan-ı Safa'dır. 10. yüzyılda Basra'da kurulan gizli bilimler okulunun bağlıları olan bir grup ilim ve fikir adamı, yazdığı *Risaleler* yoluyla fikirlerini savunmuşlardır. Bu grup, hareket yönüyle Yeni Platoncu Gnostisizme, ilim yönüyle Hermetizme yakındır. Evrim görüşleri de bu yüzden karma bir kimlik arz eder. Yaratılıştaki evrimsel sürece dair ödünç alınmış bir 'varlık hiyerarşisi' (*meratibu'l-vücud*) fikirleri vardır. Onlara göre evrim ruhani ve manevi varlıklardan başlayıp insan ile son bulur. Varlık hiyerarşisindeki her bir halkaya "âlem" adını vermişlerdir. İnsanın hem psikolojik ve ruhsal, hem de biyolojik ve maddi evrime tabi olduğunu savunurlar. Peygamberlerin gönderilişini de, manevi evrimin kaçınılmaz bir parçası olarak izah ederler. Bu sosyo-psikolojik evrim, dillerin ve dinlerin, meslek ve

sanatların gelişim süreçlerini de içerir. Bu evrim sürecinde yıldızlar ve burçlar da rol alır.

6. *Tabiatçı (natüralist) evrim görüşü*: Bu görüşün bir numaralı savunucusu Ebubekr İbn Tufeyl'dir (ö. 1185). O, İslam tarihinin ilk romanlarından biri sayılması gereken Hay b. Yakzan adlı fantastik eserinde tabiatçı evrim görüşünü işler. Hay'ın hikâyesi, aslında ilk insanın hikâyesidir. Ona göre ilk insanın yaratılışı Hint okyanusundaki Serendib (Seylan, Sri Lanka) adasında başlamıştır. İnsan dört temel unsurun (toprak, su, hava, ateş) uygun koşullar altında mayalanması yoluyla meydana gelmiştir. İnsanın evrimi, döllenme olmadan doğal şartlar sayesinde kendiliğinden gerçekleşmiştir (*spontaneous generation*). Oysa o, eserinin ilk bölümünde insanın döllenme yoluyla meydana geldiğini söyler. Bu bir çelişki olabileceği gibi, ilkiyle elementer ikincisiyle biyolojik üremeyi kastediyor da olabilir. O, bu görüşlerinin hiçbirinde Kur'an'ı referans göstermez. İbn Tufeyl görüşleriyle Batıyı derinden etkilemiş ve Müslümanlar tarafından kıymeti bilinmemiş bir şahsiyettir. İbnu'n-Nefis hem adım adım onu izler, hem de onu geliştirir. İbnu'n-Nefis'in *er-Risaletu'l-Kamiliyye*'si İbn Tufeyl'in *Hay b. Yakzan*'ının yeni sürümü gibidir. İkisi de tanıdık bâtıni tezler içerir.

7. *Varlık hiyerarşisine dayalı evrim görüşü*: Bu görüşün piri İbn Miskeveyh'tir (ö. 1030). Ona göre varlık en aşağıdan en yukarıya madenler, bitkiler, hayvanlar, insanlar, melekler şeklinde hiyerarşik bir sıra izler. Yani alttan üste doğru yükselen bir varlık hiyerarşisi vardır. Her mertebe kendi içinde katmanlara sahiptir. Mesela hayvanların en yüksek

katmanı maymunlardır. Hayvan mertebesi maymunla biter, insan mertebesi başlar. İnsan mertebesinin bittiği yerden melek mertebesi başlar. Bu mertebelerin her biri kendi içinde evrim sürecine tabidir.

8. *Maddeyle başlayıp manen devam eden evrim görüşü*: Celaleddin Rumi'nin, İhvan-ı Safa'nın evrim görüşü üzerinde düzeltme yaparak ulaştığı görüştür. Rumi'ye göre insanın elementer ve biyolojik evriminde son nokta, bu dünyada konmamaktadır. Bu evrim devam ederek son nokta ahirette konmaktadır. Elementer ve biyolojik evrim sürecini manevi ve ruhi bir evrim takip eder. Ahiret bu evrimin kaçınılmaz sonucudur. Onun öncekilerin evrimci düşüncesine katkısı, bir sonraki türün bir önceki türü özümseyerek dönüştürdüğü görüşüdür. Bitki, su ile mineralleri bitkiye dönüştürür. Hayvan, yediği bitkileri canlılığa dönüştürür. Böylece bir alt tür bir üst türe dönüşerek tekâmül devam eder. Rumi şu dizelerinde bu görüşü işler:

Bir madendim, öldüm ve bitki oldum
Bitkiydim, öldüm ve hayvan oldum
Hayvandım, öldüm ve insan oldum

Burada özetlediğimiz sekiz ekol aslında kelimenin bilinen anlamında birbirinden tamamen ayrı ekoller değildir. Bu isimlerin hepsi de İslam evrim düşünce zincirinin bir halkasıdır. Birbirlerini yalanlamak şöyle dursun, birbirlerini tamamlarlar.

İslami ve Kur'ani evrim görüşünü savunanlar bu isimlerle sınırlı değildir. Yukarıda adı geçenlere şu isim-

leri de ilave etmek gerekir: Seyyid Ahmet Han, Muhammed Abduh, Hüseyin el-Cisr, Seyyid Emir Ali, Reşid Rıza, Muhammed İkbal, Elmalılı Hamdi Yazır, Filibeli Ahmet Hilmi, İzmirli İsmail Hakkı, Ahmet Hamdi Akseki, Abbas Mahmud Akkad, Muhammed Hamidullah, Muhammed Esed ve daha yaşayan birçok İslam âlimi...[48] Daha Ömer Nasuhi Bilmen gibi evrimin caiz olduğunu dolaylı yoldan söyleyen isimler bu listede yer almamışlardır. Modern çağlarda yaşayan bu isimlerin evrim teorisini şu veya bu gerekçeyle savunmuş olmaları, bunda İslam akidesi açısından bir sorun olmadığını söylemeleri, altı çizilmesi gereken bir husustur. Zira bu isimler, teoriyi duyduktan sonra konuşan isimlerdir.

2.4.4. Tabiat ayetlerine göre insanın biyolojik soy ağacı

Kur'an'a göre vahiy kitabıyla tabiat kitabının ayetleri aynı kaynağa aittir. Bu ikisi birbiriyle çelişmez. "Her canlıyı sudan kıldık" diyen Kur'an, canlılığın son halkası olan insanın biyolojik yaratılışının basitten karmaşığa doğru bir 'olgunlaşma' (*tekâmül*) süreci izlediğini de söylemiş olmaktadır. Sudan başlayıp insana kadar ulaşan bu sürecin halkalarının her biri bir âlemdir. Her âlemin bir âdemi olduğu gibi, çoklu gruplardan oluşan âlemlerin de bir grup âdemi vardır. Mesela bitkiler, kendilerinden sonraki dört âlemin âdemidir. Hayvanlar, kendilerinden sonraki âlemlerin âdemidir. Bu âlemlerin tamamı insanın biyolojik soy ağacını

48 Birtakım katkılarla özetlediğimiz bu konunun ayrıntılı olarak ele alındığı bir eser için bkz: *İslam'da Evrimci Yaratılış Teorisi*, Mehmet Bayraktar, Ankara 2001. Yine konu ile ilgili bir makale için bkz: *Kur'an-ı Kerim'e Göre Evrim Teorisi*, Süleyman Ateş; A. Ü. İlahiyat Dergisi, cilt 20, sayfa 127.

oluşturur. Son ilmî veriler ışığında, bunları teker teker kısaca ele alalım:

1. *Bitkiler âlemi*: Işık enerjisi kullanarak organik bileşikler üretme (*fotosentez*) yeteneğine sahip klorofil taşıyan canlılardır. Eski âlimler bu türü, kendi kendine yer değiştiremeyen canlılar olarak tasnif eder. Yosundan ağaca her tür bitki bu tasnifin içine girer. Hayat kaynağı su ve güneştir. Kendinden sonraki beş âlemin âdemidir.

2. *Mantarlar âlemi*: Tek ve çok hücreli olarak yaratılan çekirdekli (ökaryotik) canlılardır. Bitki sanılır, fakat bitkilerden farklı bir âlemdir. Zira bitkiler kendi besinlerini ürettiği halde, mantarlar üretemezler.

3. *Protistler âlemi*: Bitki, mantar ve hayvanlar âlemine girmeyen canlı grubudur. Bu grup, âlemler arasında tam bir köprü formdur. Bitki, mantar ve hayvan davranışı gösteren çeşitleri vardır. Okyanusları kaplayan ilk canlı form olan algler, bu gruba girer.

4. *Bakteriler âlemi*: Tek hücreli mikroorganizmalar grubudur. Suda, toprakta, balçıkta, denizde, okyanusta, hayvan ve insanların iç organlarında var olabilirler. Bir insan vücudundaki bakteri sayısı hücre sayısının on katıdır (ykl: 10 trilyon). Büyürler ve bölünerek çoğalırlar. Bu açıdan asosyal organizmalardır. Besinlerimizi sindirir, bağışıklık sistemimizi eğitirler. Kötülükleri de dokunur. Yabancı bakteriler vücudumuza girince bizi hasta ederler. Denizlerde oluşan Vibrio Fischeri isimli bir bakteri türü ışık üretir. Bunlar yalnız bırakıldığında ışık üretmezken bir araya getirildiğinde ışık üretmeye başlarlar. Yani bakterilerin 'sosyal' olanıdırlar.

5. *Hayvanlar âlemi*: Nefes alan ve hareket eden insan dışı canlılardır. Kendisinden önceki âlemlerle kendisinden sonraki âlemler arasında bir dönüm noktası teşkil eder. Modern biyoloji insanı da 'hayvanlar âlemine' dâhil etse de, Kur'an'da 'ruhumdan üfledim' ifadesinin hayvanlar için değil sadece insan için kullanıldığı kesindir. İnsana ruh üflendikten sonra da insan önceki beşerî/hayvani niteliklerini bünyesinde taşımaktadır. Belki bu açıdan, biyolojinin yaklaşımı ile Kur'an'ın ifadesi telif edilebilir.

6. *Omurgasızlar âlemi*: Bedenlerinde iskelet bulunmayan ve yumurta ile çoğalan canlılardır. Bazı türlerde iskelet görevini dış yüzeylerindeki sert kısımlar görür. Suda ve karada yaşayan türleri bulunur.

7. *Omurgalılar sınıfı*: Vücutları simetrik ve dolaşım sistemleri kapalıdır. Kuşlar, sürüngenler, balıklar ve hem karada hem suda yaşayan (amfibik) bazı türler bu gruba girer.

8. *Memeliler âlemi*: Dişilerinde bulunan meme bezleri, dişi ve erkeklerinde bulunan ter bezleri ve kıl, orta kulakta bulunan üç kemik ve beyinlerinde bulunan yeni-korteks ile diğer canlılardan ayrılan bir âlemdir. Suda ve karada yaşayan ve havada uçan türleri bulunur. Etçiller, deniz memelileri, kemirgenler, yarasalar, böcekçiller ve keseliler grupları bu âlemin üyeleridir.

9. *Primatlar* şubesi: Bunlar iri beyinli gelişmiş memelilerdir. Çevik, atak ve hızlı canlılardır. Gelişmiş başparmak ve işaret parmaklarına sahip ele benzer ön ayakları ve ileri bakan gözleriyle diğer memelilerden ayrılırlar. Basit zekâ sahibi canlılardır. Makimsiler, mamosetgiller, maymunlar, galagogiller, lorisgiller bu âlemin türleridir. Bu âleme men-

sup türlerin beyin ağırlığı ortalama 400 gram, insanın beyin ağırlığı ise 1.350 gramdır.

10. İnsansılar (hominoidea) *takımı*: Bir önceki âlemden anatomik açıdan, gelişmiş köprücük kemikleri, omuz eklemleri ve kürek kemikleri ile ayrılırlar. Kolların ve omuzların hareket kabiliyeti bir önceki âlemi oluşturan canlılardan daha hareketlidir. Basit zekânın bir üstüne sahiptirler ve basit alet yapabilme yetenekleri vardır.[49] Kuyruksuzdurlar. Kollar bacaklardan daha uzundur. Bu tür, "maymun" olarak adlandırılamaz. Bir önceki türden 18 milyon yıl önce ayrıldığı sanılmaktadır. Bilinen en eski insansı kalıntısı 36.6 milyon yıla tarihlenmiştir.

11. *Beşer türleri*: "Allah Âdem'i seçti" (3:33) ayetinde vurgulandığı gibi, Âdem'in içinden seçildiği 'homo' türleridir. Zira bir "seçim" yapılması için, ortada birden fazla seçenek bulunmalıdır. Bakara 30'da meleklerin "Yeryüzünde fesat çıkarmakta ve kan dökmekte olan birini mi halife atayacaksın?" diye itiraz ettikleri de bu tür olsa gerektir. İnsanın "Bir şey olarak anılmaya değer olmadığı" (76:1) uzun döneme, beşer/homo dönemi de dahildir. Bir önceki kategoriyle bu kategori arasındaki ayrım kesin ve keskin değildir. Bu iki kategori bir başlık altında da ele alınabilir. İnsanın atası olan *homo sapiens* dışında, diğer homo türlerinin soyu kesilmiştir. Hiç biri günümüze kadar canlı olarak ulaş-

49 Bazı karga türleri, şempanzeler, filler, papağanlar ve ahtapotlar da basit aletler kullanabilmektedir. Bazı hayvanlar sırasıyla beş aşamalı basit bir çözümü uygulayabilmekte, bazıları yaşadıklarından yeni alışkanlıklar edinmekte, bazıları gelecek için basit tedbirler üretebilmektedir. Ancak bütün bunların karmaşık olanını değil 'basit' olanını yapabilmekte ve hiçbiri basit de olsa bir aleti tasarlayamamaktadır. Sözün özü basit zekâ bazı hayvanlarda da vardır, fakat hiçbir hayvan 'akledecek' bir akla sahip değildir.

mamıştır. Sadece iki homo türüne ait bir miktar gen, insan genomu içinde korunarak bu güne gelmiştir. Bugüne kadar fosili bulunan homo türlerinin sayısı 30'a yaklaşmıştır. Bunların çoğu 90'lı yıllardan itibaren bulunmuştur. Bunlar tek tek bir sonraki başlıkta ele alınacaktır.

12. İnsanlar (âdemoğulları) âlemi: Beşer türleri içinden yüce Allah tarafından seçilip ruh üflenerek akıl-irade-vicdan sahibi kılınan ve kendi üzerine düşünebilen tek canlıdır. Âdem'in topraktan yaratıldığını söyleyen tek ayet bütün bir insanlığın topraktan yaratıldığını söyleyen birçok ayetle birlikte okunmalıdır. Topraktan yaratılma, elementer yaratılışa ve tüm gıdaların kaynağının toprak oluşuna atıftır. Bunu daha önce bağımsız bir başlık altında işledik.

Son iki âlemin ilişkisi ilgili konu gelince işleneceği için, insanın biyolojik soyağacına burada nokta koyuyoruz. Bu âlemler hakkında verilen ayrıntıların bazılarının, tartışmalı birer tez olduğu hep hatırda tutulmalıdır. Nasıl ki vahyin ayetleri üzerinde derin düşünme emrediliyorsa, tabiatın ayetleri üzerinde de derin çalışma şarttır. Bu çalışmalar ilerledikçe, insanın biyolojik soy ağacı hakkındaki bilgimiz ilerleyecek ve oturacaktır.

Bu alanda yapılan çalışmalardan yola çıkılarak ileri sürülen tezler sorunlu, bu tezlere dayanak olarak gösterilen kanıtlar ideolojik veya başka sebeplerle yanlış yorumlanmış olabilir. Bu yorumları bir dogma gibi savunmak ve bir iman maddesine dönüştürmek yanlıştır. Bundan daha büyük yanlış, tartışılabilir yorumları bahane ederek ilahi bir sünnet olan tekâmül/evrim yasasını inkâr etmektir. Zira bu, hakikati inkâr için yanlışı istismar etmek anlamına gelir.

2.4.5. İnsanın içinden seçildiği beşer/homo türleri

Bir ayette şöyle buyurulur: "Allah âdemi seçti." (3:33) Seçimden söz edilen yerde birden fazla aday var demektir. Peki, insanın içerisinden seçildiği türler nelerdi ve neye benziyorlardı? İşte sureti ve fiziğiyle insana benzeyen fakat sireti ve davranışıyla hayvana benzeyen ve belki kan döküp fesat çıkardığı için daha da şerli olan o türleri isimlendirme konusunda modern biyologlar, fikir birliği içinde değildirler. Onlara ister 'insansı', ister 'ön insan', ister 'erken insan' densin fark etmez. Kur'an dili açısından bunlar, üflenen ruh ile akıl-irade-vicdan[50] verildikten sonra 'insan' denilmeyi hak eden insansı varlığın da bir üyesi olduğu 'beşer' türleridir. Biyolojide bunlara "homo türleri" denilmektedir. Hepsinin ortak noktası dik yürümesi, alet tasarlaması, sesleri kullanarak basit iletişim kurabilmesidir. Şimdiye kadar, en fazla sekiz türün eşzamanlı yaşadığı tespit edilmiştir. Fosil bilimin bulguları gibi, bulunan fosillerin yorumları da tartışmaya açıktır. Aşağıda özetleyeceğimiz bilgiler her an yeni bulgularla değişen bilgilerdir. Bu gerçeği akılda tutarak, homo türlerini ve onlara dair bilgileri şöyle özetleyebiliriz:

Homo habilis (becerikli insansı): Taş ve kemik aletler yapabildiği için bu isim verilmiştir. Homo türünün en eski temsilcisidir. Kalıntıları Kenya/Turkana gölü kıyısında bu-

50 *Akıl*: Kur'an'da geldiği her yerde isim değil fiil olarak gelir. Bu, eğer aktif değilse ve kullanılmıyorsa, akıl yok hükmündedir anlamına gelir. Bazen "akleden kalp" şeklinde kullanılır. İrade: Kur'an'da 140 yerde gelir, geldiği her yerde istisnasız fiil olarak kullanılır. Vurgusu önceki gibidir. *Vicdan*: Kur'an'da direk bu kökten gelmez. Farklı kelimelerle ifade edilir. 'Vicdan' vurgusuna sahip olduğu bağlamından çıkarılır. Mesela *uli'l-elbâb*, bazı yerde gelen *enfus* (msl: 9:118), *nuhâ* (20:54), 'ınde (24:39), *mekânun garîb* (34:51), *sâik* (50:21) buna örnektir.

lunmuştur. Geçmişi 2.4 milyon yıl öncesine kadar uzanır. Kendisinden sonra gelen homo türünden iki göz arası daha mesafeli ve alın çıkıntısı daha az belirgin oluşuyla ayrılır.

Homo rudolfensis: Yukarıdakiyle aynı özelliklere sahiptir. Beyin, diş yapısı, üst bacak kemiği ve ayak daha gelişkindir.

Homo gautengensis: Güney Afrika'da bir mağarada bulunmuştur. Diş yapısı kendinden öncekilerden daha gelişkindir. Boyu 91 cm. ağırlığı ise 50 kg. kadardır. Dik yürümesine rağmen korunmak için ağaçları da kullandığı sanılmaktadır.

Homo ergaster: Afrika, Asya ve Avrupa'da bulunmuştur. Geçmişi 2 milyon yıl öncesine kadar gider. Bağımsız bir tür sayılıp sayılmaması konusunda tartışılmıştır. *Homo erectus*un atası sayanlar da vardır. Bu ve bir sonraki türün dolaştığı her yerde çakmak taşından tasarlanmış el baltası olarak kullanılan iki tarafı keskin ve ucu sivri taş aletler bulunmuştur. Aletlerin şekli tavus kuşunun kuyruğuna benzetilerek, ilhamını oradan aldığı yorumu yapılmıştır.

Homo erectus: Dik yürüdüğü için bu adı almıştır. Afrika, Asya ve Uzak Doğu'da bulunmuştur. İlk kez 2 milyon yıl önce Afrika'dan yayıldığı sanılmaktadır. 1891 yılında Endonezya'da keşfedilen ilk kalıntının, yaklaşık 75.000 yıl önce meydana gelen bir süper volkan patlamasında öldüğü sanılmaktadır. Dünyanın yıllarca süren volkanik bir kışa girmesine neden olan Toba gölü yanardağının patlaması sırasında insansı/homo nüfusu dibe vurmuştur. Bu felaketin jeolojik kalıntılarını 2005 yılında Sumatra adasında bizzat yerinde gözlemleme imkânına sahip oldum. Cebbar isminin tecellisi olan bu zorlanmanın da, insan tekâmülünde

bir eşiği daha atlamaya sebep olduğu tahmin edilmektedir. En bilinen örneği "Pekin adamı"dır. Homo türleri içinde soyunu en uzun sürdüren türdür. Kalıntılardan, nişastalı bitkilerle de beslendiği tespit edilmiştir. Beyni insan beyninin üçte ikisi kadardır.

Homo georgicus: Gürcistan'da bulunduğu için bu adı almıştır. Homo türleri içinde Afrika dışında oluşan ilk türdür. Muhtemelen kendi tasarladığı taş aletleriyle birlikte bulunmuştur. Bağımsız bir tür olup olmadığı tartışılmıştır. Tarihi 1.85 milyon yıl öncesine kadar gider. Boyları 1.50 m, kafatası hacmi 0.6-0.8 litre arasındadır. Afrikalı çağdaşlarına göre daha narin yapılıdırlar.

Homo antecessor: İspanya'da bulunmuş ve 1.2 milyon yıl öncesine tarihlendirilmiştir. Bazıları iki homo türü arasında bir geçiş formu olduğunu savunmuştur.

Homo cepranensis: İtalya/Roma yakınlarında 1994 yılında bulunmuştur. 500-350 bin yılları arasına tarihlendirilmiştir.

Homo heidelbergensis: *Homo erectus*tan 800 bin yıl önce evrildiği düşünülmektedir. Beyni onlardan daha büyüktür. Fosil kalıntılar 600-400 bin yıl öncesine aittir. Buluntular içinde kullandıkları taş aletler de vardır. Homo türleri içinde en uzun boylu (180 cm.) ve en kilolu (100 kg.) türdür. İspanya Atapuerca buluntuları, bu insansı türünün ölülerini gömdüğü yorumuna yol açmıştır. Bazıları ilkel bir dil geliştirdiklerini söyler.

Homo rhodesiensis: Rodezya'da bulunduğu için bu ad verilmiştir. 300-125 bin yıl öncesine tarihlendirilmiştir.

Homo neandertalis: 400-30 bin yılları arasında Avrupa ve Asya'da yaşamış beşer türüdür. Günümüz insanının atası olan *homo sapiens* ile ortak bir ataya sahip olduğu, bu iki türün cinsel birleşme yoluyla genlerini birbirine karıştırdığı mitokondriyal DNA verilerinden anlaşılmıştır. İnsanla neandertal beşeri arasındaki genetik kod farkı 0.004 gibi çok düşük bir rakamdır. Bu da, sperm, testis, koku alma duyusu ve deri yapısında kendini göstermektedir.

Homo denisovan: Denisova insansısı 40 bin yıl önce Altay dağlarında ortaya çıkmıştır. Yeni araştırmalar Melanezya (uzak doğuda okyanus adaları) yerlilerinin Denisova insanlarıyla % 6 ortak gene sahip olduğunu anlaşılmıştır.

Homo floresiensis: 'Hobit' olarak da bilinen bu cüce insansılara bu isim Flores adasında (Endonezya) bulunduğu için verilmiştir. 30 yaşındaki bir kadına ait olan fosil 18.000 yıl öncesine tarihlenmiştir. Boyu 100 cm., beyin hacmi 380 cm^3 olarak ölçülmüştür. Bu türün 12.000 yıl öncesine kadar o bölgede yaşadığı tespit edilmiştir.

Homo sapiens: Homo Latincede 'akıllı', 'bilge' anlamına gelir. En eski kalıntısına yaklaşık 250.000 yıl önce rastlanmıştır. Günümüzden 400-250 bin yıl önceki bir tarihte ortaya çıktığı düşünülmektedir. Homo sapiense geçişte beyin gelişiminde ve taş alet tasarımında bir 'sıçrama' olmuştur. Güncel araştırmalar, *homo sapiens*in oldukça homojen bir genetik yapıya sahip olduğunu ortaya koyar. Deri rengi ve burun yapısı itibarıyla çevreye uyum sağlamıştır. Beyin gelişimindeki en büyük nedenin yiyecekleri pişirerek yemesi olduğu değerlendirilmektedir. Bu çiğnemeyi ve sindirimi kolaylaştırmış, o da kalori alımını yükseltmiştir.

Doğada yıldırım, doğal gaz, aşırı sıcak dolayısıyla hiç eksik olmayan ateşi ilk kullananın beşer türlerinden biri olduğunu düşünmek daha doğru görünmektedir.

*Homo sapiens*in Afrika'dan ilk göç tarihi ve göç yollarıyla ilgili spekülasyonların ardı arkası gelmez. Bunun tek bir seferde ve tek bir sebeple olması da şart değildir.

İnsanın maymundan geldiği teorisinin (ikisinin de daha alt bir türden geldiğini savunan bir başka teori de var) savunucuları, onun nasıl dik yürüdüğünü ve tüylerinin nasıl döküldüğünü açıklamakta zorlanmışlardır. Onlara göre maymunlar, ağaçtan inip otların diz boyu olduğu ovalarda yaşamak zorunda kalmışlar, başlarını etrafı kolaçan etmek için uzatmak zorunda kalmışlar ve böylece dik yürüyebilecek bir anatomiye sahip olmuşlar. Bu sırada aşırı terlemişler ve tüylerinden bu sayede kurtulmuşlardı. Fakat 90'lı yıllarda fosil bilimciler, maymunlarla insanların ortak yaşam alanlarındaki mikroskobik canlıları ve ot oburları incelediler. Bunlar ovada yaşamıyorlardı. Fosilleşmiş polenler, ovalara değil balta girmemiş ormanlara aitti. Dolayısıyla insanoğlunun atasının ovalar oluşmadan önce de dik yürüdüğü anlaşılmış oldu.

Evrim teorisi taraftarı bilim kadını Elaine Morgan, diğer evrimcilerin dik yürüme, kuyruktan ve tüylerden kurtulmayla ilgili varsayımına karşı çıkıyor ve insansıların çok önceki atalarının geçmişinde bir dönem suda yaşamak zorunda olduğu için tüylerinden kurtulduğunu savunuyordu. Yine Morgan'a göre, insanın konuşmasının evrimci açıklamada olduğu gibi diş, dil ve akciğerle alakası yoktur. Nefesi kontrol etmekle alakası vardır. Bir gorili 100 yıl eğitseniz ona "ah" bile dedirtemezsiniz. Bilinçli nefes kontrolü sadece

suya dalan memelilerde ve kuşlarda gelişmiştir.[51] Morgan'ın bu tezi, insan dillerini ve konuşma yetisini açıklamaktan çok çok uzaktır. İnsanı dili ve konuşma yetisi, materyalist evrim teorisiyle açıklanamamaktadır. Bunu ateist evrimci Dawkins de itiraf etmektedir.[52]

Peki, bilim insanlarına göre insansıların veya onların atalarının ten rengi nasıl farklılaşmıştı? Eldeki verilere göre bu sorunun cevabı özetle şuydu: İnsanlık beşer tarihinin uzun dönemini Afrika'nın ekvatora yakın bölgelerinde geçirdi. Bu bölgeler, dünyanın en çok ultraviyole ışınlarına maruz kalan bölgeleriydi. Zira bu bölgelere güneş ışını doğrusal olarak geliyordu. Bu yüzden ultraviyole ışınları ekvatora yakın bölgelerde en yüksek, kuzeyde ise en düşük derecedeydi.

Ultraviyole ışınlarının yıkıcı etkisine karşı korunma refleksine kavuşan deriler güneşten koruyucu bir polimer olarak melanin pigmentleri salgıladı. Bu doğal koruyucu, ten rengini siyaha dönüştürdü. Daha sonra göçler başladı ve kuzeyde güneş ışığına ve D vitaminine ihtiyaç duydular. Vücut sağlığını korumak için bu kez deriyi esmer gösteren

---

51 Elaine Morgan, *I believe we evolved from aquatic apes*, TED Konuşmaları, Temmuz 2009. https://www.ted.com/talks/elaine_morgan_says_we_evolved_from_aquatic_apes

Mümkündür ki insan beyninin büyümesi, suda geçirmek zorunda olduğu bu dönemin bir ürünü olabilir. Suda yaşam sürdürme zorunluluğu, karaları baştanbaşa yakıp kavuran bir küresel afetten kurtulmak için olabileceği gibi, buzul dönemlerinden birinde ılık bir krater gölünü mesken tutmuş da olabiliriz. Bu arada balık ve deniz ürünleriyle beslenen beşerin hem vücut hem de beyin gelişimi olağanüstü olmuş olabilir. Prof. Morgan, buna kara memelilerinde yağ dokusunun iç organların etrafını sararken, su memelilerinde yağ dokusunun derinin altından tüm vücudu sarmasını da eklemiştir. Fakat bu ihtimallerin hiçbiri, insan dilini ve konuşmasını açıklayamaz.

52 Bkz: https://www.youtube.com/watch?v=-XpEjVlPFrs

dipnot 51

pigmentlerden kurtulmanın bir yolu bulundu. Ten açık pigmentli bir renk aldı. Bu kez de vücutlar D vitamini eksikliğine maruz kaldı.

2.5. EMBRİYOLOJİK YARATILIŞ SÜRECİ

"Ey insanlık! Eğer (ölümden sonra) diriliş konusunda kuşku içindeyseniz, unutmayın ki Biz sizi (ilkin) bir tür topraktan, sonra bir damlacık döl suyundan, sonra rahim cidarına asılıp tutunan döllenmiş yumurtadan, sonra (asli unsurları) oluşmuş fakat (tali unsurları) henüz oluşmamış bir ceninden yarattık: Bu size (menşeinizi) açıklamak için yaptığımız (bir uyarıdır). Derken, (doğmasını) istediğimizi belirlenmiş bir süreye kadar (annelerinin) rahimlerinde tutarız; sonra sizi bir bebek olarak dünyaya getirtiriz; nihayet sizler olgunluk çağına, (işte bütün bu süreçlerden geçerek) ulaşırsınız: Ama içinizden kimilerine ölüm (erken yaşlarda) tattırılır, kimileri de ömrün en düşkün çağına kadar ertelenir; öyle ki, sonunda o, bilen biriyken hiçbir şey bilmez hale gelir." (22:5)

"Doğrusu Biz insan türünü, bir nevi konsantre balçıktan yarattık; epey sonra onu, karar kılacağı (rahimde) yer tutan bir hayat tohumu kıldık; daha sonra, o hayat tohumundan döllenmiş hücreyi yarattık; daha sonra döllenmiş hücreden cenini yarattık; ve ceninden de kemikleri yarattık; en sonunda kemiklere kas giydir-

dik; sonuçta, onu bağımsız bir varlık olarak inşa ettik: İşte her şeyi en güzel şekilde yaratan Allah'ın şanı böyle yücedir." (23:12-14)

"O, sizi (de) annelerinizin karınlarında üç kat karanlığın göbeğinde birbirini izleyen yaratma aşamalarından geçirerek halk etmektedir." (39:6)

Kur'an, embriyolojik süreci "sperma" anlamına gelen *meni* ve "atık su" anlamına gelen *nutfe* ile başlatır. Bunu iki anlama da yorabiliriz:

1. *Manevi anlam*: İnsanın embriyolojik yaratılış sürecinin başlangıcına dikkat çekilmesi, insanın basit bir varlık olduğu, Allah'ın müdahalesi sayesinde değer üreten (*mükerrem*) bir varlığa dönüştüğü anlamına gelir. Bunun üzerinden Rabbimizin verdiği mesaj şu olsa gerek: Bakın, sizin Allah'a karşı küstahlık yapmanız çok büyük yanlış. Siz esasında hiçbir şeydiniz. Yani atık bir su idiniz. Fakat Allah, müdahale ederek böyle atık bir şeyden *ahsen-i takvim* olan, "en güzel kıvamda" olan bir varlık yarattı. Onun için ey insanoğlu! Aslını düşün, Allah'a karşı böbürlenme! Allah'a karşı tekebbüre kalkışma! Birincisi bu. Ama çok yaygın olmayan ikinci bir vurgusu da vardır bunun. Şöyle ki: *Nutfe* "hayat suyu" demek aynı zamanda. Yani Allah, bir mayadan yarattı. Hayatın özüne Allah bu sıvıyı maya olarak kattı. Ve bu mayayı terbiye ederek olgunlaştırdı. Ve işte insanoğlu Allah'ın Hayy ismiyle tecelli ettiği hayat suyunun, annenin yumurtasını döllemesiyle meydana geldi. Yani zımnen şöyle dedi: Rabbiniz sizinle ilgileniyor. Rabbiniz sizi sadece yaratıp bırakmadı (75:36).

2. *Maddi anlam*: İnsanın anne karnındaki embriyolojik yaratılış sürecine dikkat çeken bu ayetler, Allah'ın yaratı-

şındaki nizam ve intizama, yücelik ve üstünlüğe atıf yaparlar. Aynı zamanda ayetlerde, basitten karmaşığa doğru bir sürecin varlığı izlenir. Böylece evrimin ilahi bir sünnet olduğu vurgulanmış olur.

Kur'an Hac 5 ve Mü'minun 12-14 gibi ayetlerde insanın elementer yaratılış süreciyle anne karnındaki embriyolojik yaratılış sürecini birlikte ele alır. Bu ayetler Hicr sûresinin 26. ayeti ile birlikte düşünüldüğünde, elementer kökeni temsil eden dört unsurla embriyolojik süreci temsil eden dört unsur arasında şöyle bir eşleştirme yapılabilir:

1. *Tıyn-nutfe* (çamur-meni).
2. *Salsal-alaka* (usta eli değmiş çamur-ceninin ilk evresi).
3. *Hamein mesnun-mudğa* (mayalanmış çamur-fetus).
4. *Fahhar-ızam* (pişmiş çamur-kemik).

Birinci sürecin sonucunu ifade eden "ruh üfleme", ikinci sürecin sonu için de aynen geçerlidir.

İnsanın embriyolojik yaratılış sürecini işleyen bu ayetler, insan var oldukça sürecek yaratılış yasasına dikkat çekmektedir. "Yarattık" şeklindeki geçmiş zaman kipi, "yaratılış yasası takdir ettik" anlamını içerir. Taberi, *sulâle*yi *hulâsa* ile karşılar. Kelimenin ait olduğu *fu'âle* vezninin "bir şeyi mümkün olan en aza indirmeye" delalet ettiği hatırlanacak olursa, bizim tercih ettiğimiz 'konsantre' kelimesi bunun en uygun karşılığıdır. Aynı veznin bir fiilin son amacına delalet etmesinden yola çıkarak da bu süzülme işleminin 'hayat tohumu' elde etmek amacıyla yapıldığı sonucuna ulaşılmış olur. İnsanın balçıktan yaratılmasının hem elementer, hem embriyolojik, hem de doğduktan sonraki biyolojik varlık

süreçlerinin tamamını toprağa borçlu olduğunun bir ifadesidir.[53] Çamur, toprakla suyun bileşimini temsil eder. İnsanı besleyen tüm bitkisel ve hayvani besinler toprak ve suyun bileşiminden elde edilmiş olur. Toprakta mevcut element ve minerallerin insanda da yaklaşık olarak bulunduğu gerçeği bunu doğrular. Bu ayet aynı zamanda, insanın ilk canlıdan son canlıya kadar yeryüzündeki serüveniyle, anne karnındaki spermadan doğuma kadarki serüveni arasında paralellik olduğunu da ima eder.

Âdem'in dünya cennetinde sınanma süreciyle, her bir insanın anne karnında yaşadığı embriyolojik gelişim süreci arasında, bazı paralellikler kurulabilir. Mesela anne rahmi, âdemoğlunun zahmetsizce yaşadığı bir tür cennettir. Âdem'in dünya cennetinden çıkarılışı, insan yavrusunun anne rahminden çıkışıyla kıyaslanabilir. Âdem'in yasak ağaçtan yedikten sonra cinselliği keşfetmesi, insanın akıl-baliğ olarak cinselliği keşfetmesini çağrıştırır. İnsanın Dünya hayatının ahirete nispeti, ana rahmindeki sürenin Dünya hayatındaki süreye nispeti gibidir. Allah en doğrusunu bilir.

2.5.1. 'Alaka ve 'alak farkı

"Oku yaratan Rabbin adına;
O, insanı sevgi ve alakadan yarattı.
Oku! Zira Rabbin sonsuz kerem sahibidir;
O, insana (bilgiyi) kalemle (kaydetmeyi) öğretti,
O, insana bilmediklerini öğretti." (96:1-5)

53 Ayrıca bkz: 15:26-27; 21-22.

Bu ayetler Kur'an'ın ilk inen pasajında yer alır. Alak suresine adını veren 2. ayette geçen *'alak* kelimesini, tüm müfessir ve mealciler embriyolojik sürecin bir halkası saymışlar ve "döllenmiş yumurta, embriyo, hücre" ve benzeri anlamlar vermişlerdir. Biz başından beri bu ayetteki *'alak* kelimesinin, insanın anne karnındaki gelişim süreciyle alakalı olmadığını savunuyoruz. Bizce ayet, Rabbin terbiyesine muhatap olan, okuyan, öğrenen ve yazan insanın psikolojik varlığıyla alakalıdır. Yani ayet, insanın fiziki-maddi tarafıyla değil, metafizik-manevi tarafıyla alakalıdır. Bunun için iki maddi delilimiz var:

1. Ayetteki *el-insan* kelimesindeki belirlilik, "tür/cins" içindir. Bu iki şeyi zorunlu kılar: Cümlenin yüklemi olan *'alak* kelimesinin; 1. insan türünün tamamını kapsadığını; 2. bu türe özgü bir şey olması gerektiğini. Buna göre ayetin açılımı şudur: *İnsan* denilen türün tamamının belirleyici özelliği *'alak*tan yaratılmış olmasıdır. Burada şu soru kaçınılmazdır: *'Alak*tan yaratılmak insan türüne özgü bir şey midir? Elbette hayır. Zira tüm memeliler ve daha birçok tür embriyolojik süreçlerden geçerek dünyaya gelir. Şu halde dil açısından buradaki *'alak*a embriyolojik süreçlerin bir halkası anlamı verilemez.

2. Kur'an'da *'alak* kelimesi sadece burada geçmektedir. Bunun dışında beş yerde bundan farklı bir kelime olan *'alaka* kullanılır.[54] *'Alaka* kullanılan ayetlerin hepsi de ayrıntılı veya özet halinde insanın anne karnındaki gelişim sürecini ele alır. Ayetlerin konusu doğrudan embriyolojik gelişim sürecidir. Arap dilinde kuraldır: Kelimeler arasındaki fark-

54 *'Alaka* geçen beş yer için bkz: 22:5; 23:14 iki kez; 40:67; 75:37.

lılığın mutlaka anlamda bir karşılığı vardır. Kur'an'da sadece Alak suresinde gelen *'alak* kelimesine, dört ayrı ayette beş kez gelen *'alaka* anlamı vermek, aradaki farkı yok saymaktır. Bu, Kur'an'ın dil hassasiyetine aykırıdır.

Bu iki dilsel delilden dolayı Alak suresine adını veren *'alak* ile diğer ayetlerde geçen *'alaka*dan farklı bir anlam kastedildiği sonucuna vardık. O mananın da "sevgi ve ilgi/alaka" olduğuna ikna olduk. Zira eldeki en çaplı etimolojik Arap sözlüğü olan İbn Faris'in *Mekâyîsu'l-Luğa* adlı eserinde bu kelimeye "kalp için gerekli olan sevgi" anlamı verildiğini gördük. Vardığımız bu sonucu isabetsiz bulanlar, önce yukarıdaki delilleri çürütmekle mükelleftirler.

'Alak kelimesinin *bakarun*, şecerun gibi cins isim olduğu, tekil yapmak için sonuna bir yuvarlak *te* getirildiği türünden dilsel veriler, yukarıdaki sorularımızın cevabı değildir. Zira *alak* kullanılan tek ayetin de, *alaka* kullanılan beş ayetin de konusu 'insan'dır. Hepsinde de kapsam, insan türünün tamamıdır. Konu ve kapsam aynıyken, kullanılan kelimenin farklılaşmasının anlama mutlaka bir yansıması olmak zorundadır.

2.5.2. "Âdemoğlunun belinden nesil çıkarmak" ne demek?

"Ve Rabbin, âdemoğlunun bellerinden onların nesillerini çıkardığı her zaman, onları kendileri hakkında tanık kıldı: "Ben değil miyim sizin Rabbiniz?" Onlar da "Kesinlikle" dediler, "buna biz şahidiz! (Bunu hatırlattık) ki, Kıyamet Günü bizim bu gerçekten haberimiz yoktu demeyesiniz." (7:172)

Bu ayet, vaizlerin dilinde *kâlû-belâ* diye ün kazanmış olan yorumun dayandığı ayettir. Bu ayet, klasik Kur'an yorumculuğunda üzerinden en çok zan ve spekülasyon üretilen ayetlerden biridir. Ayete yapılan eski ve yeni yorumları şöyle özetleyebiliriz:

1. *Allah, Âdem'in belinden kıyamete kadar gelecek tüm insan nesillerini toz halinde çıkarıp onlarla diyaloğa girmiştir*: En çok spekülasyonu bu görüş sahipleri üretmiştir. Buna göre Allah, eliyle Âdem'in bel kemiğine, oradan tüm tohumlar fışkırıncaya kadar masaj yapmıştır.[55] Bunu "tıpkı tarağı saçtan çıkarır gibi" yapmıştır. Kur'an'a uzak Yahudilerin insan benzeri Tanrı tasavvuruna yakın olan bu anlayışa, ucu Allah Rasulüne ulaşan bir de rivayet bulmuşlardır: "Allah Âdem'i eliyle yaratmış; ona ruhundan üflemiş; sonra onu oturtmuş; sağ eliyle sırtına masaj yapıp bir toz çıkartmış ve 'bu toz, cennet için yarattığım kişilerdir' demiştir. Sonra Âdem'in sırtına diğer eliyle masaj yapmış -ki O'nun her iki eli de 'sağ'dır- ve şöyle demiştir: Bu toz, cehennem için yarattıklarımdır. Bunlar Benim dilediğim bütün amelleri yapacaklar ve sonunda ömürlerini en kötü amelleri ile sona erdirip, onları ateşe sokacağım." Bu ayetin tefsiri sadedinde şu türden akla ziyan ve Allah'a iftira olan rivayetler de nakledilir: "Şu kimseleri cennet için yarattım, ama umurumda değil! Şu kimseleri de cehennem için yarattım; ama o da umurumda değil."[56]

55 Bu rivayetin hadis versiyonu için bkz: İbn Hanbel, I, 44. Bu Eski Yunan'dan Batı'ya intikal etmiş "hayvancılık" (*animalculism*) adlı teori ile aynı kökene dayanır. Bu teoriye göre organizmanın tüm nesilleri erkek menisinde biçimlenmiş halde bulunur.

56 *İbn Hanbel*, IV, 186. Ayrıca bkz: *Ebu Davud*, Sünnet 16; *Tirmizî*, Tefsir 7. Bu ve buna benzer rivayetlerin derli toplu bir özeti ve sıkı bir eleştirisi için bkz: *Tefsiru'l-Menar*, Beyrut 1414, IX, 388-404.

Hâşâ Allah'ı Âdem'in çıplak bedenine masaj yapan bir masör olarak resmeden bu rivayeti uyduranın, "Beni Sen saptırdın" diyen şeytanın dini olan kaderciliği rivayetin içine nasıl yedirdiğine dikkat ettiniz mi? Bir de iki sağ elli beden var ki, bu tam da iki kollu Budist tanrıçalarını hatırlatmaktadır. Allah'a sol kol yakıştıramayanların, bir adı da Hayr olan Allah'a şerri doğrudan isnat edip *hayrihi ve şerrihî* (O'nun hayrı ve O'nun şerri) ibaresini amentülerine kadar sokmaları da ayrı bir garabettir.[57] Yukarıdaki mitolojik rivayeti nakleden kaynaklarda mebzul miktarda İsrailiyyat kaynaklı acayip ve garaip rivayetlerin yer aldığını söylemeden geçmeyelim.[58]

2. *Allah Âdem'in belinden peygamberleri, peygamberlerin belinden da tüm insanlığı çıkarmıştır*: Bu yorum bâtıni/tasavvufi tefsir sahibi Sehl b. Abdullah Tüsteri'ye (ö. 896) aittir. O, bu yorumuna Allah'ın peygamberlerinden aldığı sözden söz eden Ahzab 7'yi delil göstermiştir. Oysa bu ayette alınan söz, kendilerine iletilen vahyi ümmetlerine ulaştıracağına ve onları Allah'ın birliğine davet edeceğine dair alınan sözdür. Burada Tüsteri, her bâtıni yorumda rastladığımız kelime oyununa başvurarak *belâ* (kesinlikle evet)

57 Şerrin Allah'a isnat edilemeyeceğiyle ilgili Kur'an merkezli ayrıntılı bir bahis için şu eserimize bkz: *Esma-i Hüsna*, el-Hayr, II, 1186-1205.

58 Taberi, Allah'ın Âdem'e masaj yaparak belinden nesillerinin tohumunu çıkardığı rivayetini naklettiği A'raf 172'nin tefsirinde şu türden İsrailiyyat kaynaklı rivayetler nakleder: "Âdem'in neslinden çıkacak olan tüm mü'minler Âdem'in sağ omzundan (burada beli yerine omuzu devreye giriyor) bembeyaz olarak sağılmış, kâfirler ise sol omzundan kapkara olarak sağılmıştır. Bu sırada Âdem, sol omzundan bembeyaz olarak sağılanlar arasında nur topu gibi bir toz/tohum görerek adını ve ömrünü sormuştur. Âdem'e, 'Adı Davud'dur, ömrü de 40 yıldır' denilince, Âdem 1.000 yıllık ömrünün 60 yılını ona vermiştir." Şeytanın dindaşı bir kadercinin uydurduğu bu rivayet, 'ben uyduruldum' diye bağırmıyor mu?

sözünde bir "bela ile sınama" (*ibtila*) vehmetmiş, buna da içinde *li-yebluvekum* (sizi sınamak için) ibaresi geçen Hud 7'yi mesnet göstermiştir. Bunun kelimeler üzerinden yapılan bir illüzyon olduğu açıktır. Zira A'raf 172'de geçen *belâ*, *bel+lâ*'dan oluşan bileşik edattır ve harf sınıfına girer, Hud 7'deki *ibtilâ* ise *beliye* kökünden türetilen bir fiildir. İkisi arasında ne lafız, ne mana açısından hiçbir bağlantı vardır. İşin enteresan yanı, yukarıdaki 'masaj' rivayetinin devamının Tüsteri'de yer almasıdır. Buna göre, söz alma işlemi bittikten sonra, Allah o tozları tekrar Âdem'in beline yerleştirmiş, daha sonra o sözü hatırlatmak için insanlara peygamberler göndermiştir. Göndermiştir göndermesine de, daha baştan kimin yalanlayıp kimin inanacağı 'bu ezelî ilme göre' bellidir. Yani sufi Tüsteri'nin kaderci yorumundan çıkan sonuç, peygamberlerin gönderilmesiyle amaçlanan şey, Allah'ın daha baştan yazdığı yazgıyı haklı kılacak deliller oluşturmaktır.[59] Bu durumda hâşâ Allah'ın yargısı, "..sanığın idamına, delillerin bilahare toplanmasına.." şeklinde hükmeden İstiklal Mahkemesiyle aynı safa girmektedir. "Allah'a iftira edenden daha zalim biri var mıdır?" (6:144)

3. *Allah tek tek her insanın baba sperminden başlayarak yaratılışından söz etmektedir*: Akliyyet sahibi Kur'an yorumcularına göre bu ayet, her insan tekinin yaratılışından ve soyunu sürdürmesinden söz etmektedir. Bu görüşte olanlar arasında belirgin bir konumu olan Ebu Mansur Matüridi (ö. 944), bu ayette dile gelen hakikatin insanoğ-

59 Tüsteri, A'raf 172'nin tefsirinde aynen şu cümleyi kullanır: "Bu ezelî ilme göre henüz hiçbir şey yapmadan; hatta varlık sahnesine dahi çıkmadan erişilen saadetin ve maruz kalınan *şakavetin* alametlerini vermektedir."

lunun baba sperminden başlayarak geçirdiği embriyolojik yaratılış evrelerine tekabül ettiği görüşündedir. Bu, Allah'ın muazzam sünnetidir. Yaratılmışların tümü birleşse böyle bir şeye güçleri yetmezdi. Allah'ın yaratışı burada da kalmamış, daha sonra onu işitme, görme ve akıl gibi üstün meziyetlerle donatmıştır. Ayetteki insanı kendi aleyhine şahit tutmanın anlamı açıktır: Kendisini böyle özene bezene inşa eden zatı yüceltip, ondan başkalarını Rab edinmemektir. Matüridi birinci görüşe eleştiri sadedinde, "Şu kimseleri cennet için yarattım, ama umurumda değil! Şu kimseleri da cehennem için yarattım; ama o da umurumda değil" rivayetini nakleder ve eleştirir. Ona göre, A'raf 172'yi anlamada bu tür rivayetler uygunsuzdur.

4. *Ayetteki diyalog hakiki değil semboliktir*: Carullah Zemahşeri (ö. 1144), Matüridi ile benzer sonuca varmakla birlikte, ondan farklı olarak ayetteki diyaloğun hakiki değil sembolik olduğu görüşündedir.[60] Ayeti, nesilden nesile insanoğlunun her bir ferdinin babalarının sulbünden yaratılıp kendi aleyhlerine şahit tutulması olarak yorumlar. Ona göre ayetteki diyalog 'misal getirme ve hayalde canlandırma' (*temsil* ve *tahyîl*) amaçlıdır. Bunun güncel karşılığı 'dramatizasyon' veya 'senaryo'dur. Böylece, anlaşılması güç bir hakikat insan zihninde canlandırılmaktadır. Bu, Allah'ın insanın önüne onların Rabbi olduğuna dair delilleri koyduğu, doğruyu yanlıştan ayırt edecek akıl ve basiret gibi yetileri insana verdiği anlamına gelmektedir.

60 Benzer sembolik diyalog örnekleri için bkz: 41:11 ve 33:72.

2.5.2.1. 'Kâlû-belâ' ayetinin klasik yorumlarının eleştirisi

Yukarıda 1 ve 2 nolu paragraflarda naklettiğimiz klasik görüşler isabetsizdir. Şöyle ki:

1. A'raf 172. ayeti Âdem'in yaratılışı ve şahsıyla alakalı sanmak ve böyle okumak, bizzat ayetin kendisine aykırıdır. Zira ayette "Âdem'in sırtından" şeklinde bir ibare bulunmamaktadır. Ayette yer alan ibare "âdemoğullarından, onların bellerinden.." şeklindedir. Yani ayet bir bireye dair değildir, bütün âdemoğullarına dairdir. Bu durumda ayette geçen diyalog sembolik olarak anlaşılmak zorundadır. Zira diyaloğun muhatabı tek kişi değil, bütün bir âdemoğullarıdır.

2. Kur'an insanoğlu için iki ölüm ve iki hayattan söz eder (Bkz: 2:28, 40:11). Ölümlerden ilki varlığa gelmek için yokluğa veda etmesi veya bizim tercihimizle anne karnına veda etmesi, ikincisi bu hayata veda etmesidir. Hayatlardan ilki bu Dünya hayatı, ikincisi ahiret hayatıdır. Zira ölüm, yok oluş değil intikaldir. İnsan anne karnından dünyaya doğar, Dünyadan ahirete doğar. Ölümün ilki için kullanılması mecaz, doğumun ikincisi için kullanılması mecazdır. 1 ve 2. görüşler, gayba dair bu Kur'ani hakikate, vahyin söylemediği ilave bir şey eklemektedirler: Üçüncü bir hayat ve ölüm. Yani tüm insan nesilleri toz/tohum halinde diriltilip söz alınmış ve tekrar öldürülmüştür. Buna da '*elest bezmi*' ("Ben değil miydim?" meclisi) adı verilmiştir. Kur'an'dan kopuşun en tipik göstergesi iki âlemin yanına ilave âlemler ekleme merakıdır: Ruhlar âlemi, berzah âlemi, elest âlemi... Oysa bu alan mutlak gayb alanıdır ve bu din tamam-

lanmıştır. Kur'an'ın sözünün üstüne söz söylemek, kendini Allah'ın yerine koymaktır.

3. Bu mitolojik tezlere eklenen "ruhlar âlemi" tezinin çıkış noktası da budur. Beden yaratılmadan önce ruhların var olduğu düşüncesi düalist ruhçuluğa ait bir inanıştır. Bu inanışın kökeni eski Yunan, hatta eski Mısır ve Zerdüştî Pers kültürüne kadar uzanır. İnsanın fiziki varlığından bağımsız bir *nefs* ve bedenden ayrı bir *ruh* tanımı, hicrî 3. yüzyıldan itibaren bugünkü anlamında kullanılmaya başlamıştır. İslam kültüründeki *nefs* tanımının içeriğinin hemen tamamı, Platon ile Aristoteles'in *Psûkê* (*nefs*) teorisi merkezli olan Farabi ve İbn Sina yorumlarına dayanmaktadır. Daha sonraları bu etki beyanî bilgi sistemine de geçerek, kelâm ilmine mal olmuştur. Eş'arî kelâmının 'ilk misak'ı savunması da buna bağlanabilir. Böyle bir inanış ister istemez, Kur'ani iki âlemli hayat anlayışının yanına bir de sonradan icat edilmiş 'ruhlar âlemi'ni ekleyecektir. Bu eklenince, ruhlar âlemine dair spekülasyonlarla kitaplar üretilecek, üretilen bu kitaplardaki zanni bilgilere dini bilgi muamelesi yapılacak, sonuçta zan din olup çıkacaktır.[61] Bu en temelde "dinin tamamlanmışlığı" Kur'ani ilke-

61 Bu mitolojik anlatımların nasıl ciddiye alınıp dine dâhil edildiğine, Taberi'nin tefsirinden naklen, burada bir örnek vermek yerinde olur: Dahhâk b. Muzâhim'in 6 (yazıyla: altı) günlük oğlu vefat ettiğinde, "Cabir! (6 günlük) oğlumu mezarına koyduğunda, yüzünü aç ve düğümünü çöz; çünkü oğlum oturtulup sorgulanacaktır" demiş. İlgili şahıs, emrettiği gibi yapıp işini bitirdikten sonra; "Allah Allah! Oğlun neden dolayı sorgulanacak ki?" demiş ve şu cevabı almıştı: "Âdem'in bel kemiğinde iken verdiği sözden dolayı" demiş. Adam "Âdem'in bel kemiğinde verilen söz nedir?" deyince, Cabir yukarıdaki rivayeti nakletmiştir. Altını bir daha çizelim: Eğer rivayetin aslı varsa, Dahhak'in bunları söylemesine neden olan oğlu daha 6 günlükken ruhunu teslim etmiş bir sabidir. Bu rivayet, Kur'an'dan kopuşun belgesi mesabesindedir.

sini yok sayan bir sapmadır. Allah Rasulü'nün "sapıklık" dediği bidat da budur.

Müslüman filozoflar (Burhan ehli) buna ruhçu bir kozmoloji ekleyerek Aristotelesçi değişken 'ay altı' ve sabit 'ay üstü' feleğini işe dâhil edecekler, Beyan ehli ise 'ruhlar âlemi' adlı sanal bir âlemde yapılan sözleşmeden söz edip bunu 'İslam Akaidi' adı verilen kitaplara taşıyacaklardır. Bu vadide söz İrfan ehline gelince, kim tutar onları? Allah ne verdiyse, sır dinlerinden ve diğer dinlerden aldıkları birin yanına bin katacaklar, gidip de görmüş gibi eserler yazacaklar ve Kur'an'ın arı duru akidesini bulandıracaklardır.

Bir başka görüş ise, burada kastedilen âdemoğullarının bellerinden alınan nesiller, ilk insan neslidir. Bu görüşe göre, "Yüce Allah... çoğaltarak yeryüzünde halife yaptığı bu ilk topluluğa Rableri olduğunu ikrar ettirmiş ve kıyamet günü bunun kendileri hakkında bağlayıcı bir hüccet olacağını, soylarından gelenlerin artık "Bilmiyorduk, atalarımız şirk koştular, biz de onlardan sonra geldik ve onları izledik" demek için geçerli mazeretlerinin olamayacağını söylemiş olmalıdır."[62] Ayetteki sözleşmeyi ilk insan nesliyle sınırlamanın bir delili yoktur. Zira ayette "âdemoğullarından" ve "onların bellerinden" söz edilmektedir. Ayetin kastettiği her neyse, bu tüm insan soyunu kapsayan bir şey olmak durumundadır.

Aynı şey bu ayette geçen nesillerin İsrailoğullarından olduğu görüşü için de geçerlidir. Her ne kadar ayetin bağlamı İsrailoğullarıyla ilgili bir bağlamsa da, bu ayetle başla-

62 Bkz: İbrahim Sarmış, *İnsanın Yaratılması ve Çoğalması*, Kur'ani Hayat, sayı 30, s. 60.

yan pasaj, öncesinden konu olarak ayrılmaktadır. Kaldı ki Kur'an, "âdemoğulları" yerine "İsrailoğulları" demeyi bilirdi. Nitekim bunu söylediği onlarca yer bulunmaktadır.

Sözün özü: A'raf 172. ayeti anlamak için ne kadim dinlerin mitolojilerine, ne de İsrailiyyat ve Mesihiyyata ihtiyaç vardır. A'raf 172, Kur'an'ın inşa ettiği selim bir akılla bakıldığında şunları söylemektedir:

1. Bu ayet fıtrat sözleşmesi ile alakalıdır.[63] İnsanın fıtratına Allah'ın nakşettiği tevhid ve kudret delillerinden söz etmektedir. İnsan fıtratının tevhidi kabul etmeye doğuştan hazır olduğunu, Rab olan bir yaratıcıyı inkârın mazeret olamayacağını ifade eder. Her insanın fıtratı lisan-ı hal ile âlemlerin Rabbine "Benim bir Rabbim var, o da Sensin!" diye haykırmaktadır. Zira Kur'an, 'fıtrat ayeti' olan Rum 30'da "Allah'ın yaratılıştan insanlığın özüne nakşettiği fıtrat" altyapısından söz etmektedir. Bu insanın ilahi 'fabrika ayarları', bir başka ifadesiyle 'ilahi format' mesabesindedir. Aklını vahyin inşa ettiği Allah Rasulü de bu tür durumlarda insana fıtrat merkezli bakmıştır.[64]

2. Ayet, sosyal psikolojinin bakış açısıyla, "kolektif bilinç" adı verilen duruma bir atıf olarak da okunabilir. Söz

63 Matüridi, tefsirinde ayetin fıtratla ilişkisine atıf yapar. İbn Kesir, ayetin insanın yaratılıştaki saf ve temiz fıtrata dikkat çektiğini söyleyerek, bu konudaki ayet ve hadisleri sıralar.

64 Kur'an'a arz edildiğinde yüzde yüz geçer not alan bir rivayette Allah Rasulü, bazı mücahitlerin kâfir savaşçıları öldürdükten sonra çocuklarını aldığını öğrenir ve bu ona çok ağır gelir. Bunun üzerine kızarak şöyle söyler: "Bazı insanlara ne oluyor ki, küçük çocukları alıyorlar!" Mücahitler, "Bunlar müşriklerin çocukları değil mi?" deyince, dillere destan olması gereken şu tarihi cevabı verir: "Sizin en iyileriniz de müşrik çocuğu değil miydi! Bakınız; fıtrat üzere doğmayan hiçbir fert yoktur; dili açılıncaya kadar da böyle devam eder. Ne zaman ki dili açılır, ana-babası o zaman onu Yahudileştirir ya da Hıristiyanlaştırır." (İbn Hanbel ve Nesai)

konusu Allah ise, tüm insanlık bir toplum gibidir. İnsanın gen haritasında bulunan bazı genler nasıl insanlığın tümünün bir aile olduğunu söylüyorsa, insan bilincinde hatta bilinçaltında yerleşik bazı unsurlar da, insanlığın duygu ve düşüncede paydaş olduğu ortak bazı unsurlara sahip olduğunu söyler. Buna belki de sosyal fıtrat demek gerekir. Bazılarının bilincinde yazılı olan fıtrat kodları örtülmüş olabilir. Zaten Kur'an *kâfir* (örten) ismini böylelerine vermektedir. Bu örtülü kodları açmak için peygamberler insanlara onları hatırlatmak için bir adı da *zikr* (hatırlama/hatırlatma) olan vahiyle gelirler. Bu ayetin amacı da kolektif bilinçte veya bilinçaltında yatan bu duruma bir atıf olarak okunabilir.

3. Bu ayete ilişkin şöyle bir yorum da yapılabilir: "Âdemoğlunun belinden onların nesillerini çıkardığı zaman" ifadesi, üreme organlarının çalışmaya başladığı "büluğ zamanına" tekabül eder. Büluğ yaşı, ibadet mükellefiyetinin ve cezai ehliyetin başlangıcıdır. Bizce Allah Rasulü'nün "Üç kişiden kalem kalkar: Büluğ çağına gelinceye kadar çocuktan.." hadisi, bu ayetin nebevî bir okuması gibi görünmektedir. Esasen hadisteki türden bir tespit, ancak ilâhî bilgiye istinat edebilirdi. İyi araştırıldığında, Hz. Peygamber'den sadır olan bu gibi haberlerin kaynağının vahiy olduğu, bu hadislerin vahyin nebevî bir basiretle okunması sonucunda ortaya çıktığı görülecektir. Büluğ yaşı çıtası, bundan öncesinin sorumsuzluk olduğu anlamına gelmez. Terbiye açısından her yaşın bir sorumluluğu vardır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BEŞER NASIL İNSAN OLDU

3.1. ÂDEM'İN EBEVEYNİ VAR MIYDI?

Uydurulmuş dine göre böyle bir soru sorulamaz, yasaktır. Bu yasak uydurulmuş dinin yasağıdır. İndirilmiş dinin kitabında ise Allah'ın örnek gösterdiği en büyük peygamberlerden biri olan Hz. İbrahim, yüce Allah'a ölüleri nasıl dirilttiğini sorar. Sorar ve Allah'tan azar işitmez. "O nasıl soru?" denilmez. "Hem peygambersin, hem de sorduğun soruya bak" tarizinde bulunulmaz. Ya ne yapılır? Cevap verilir, hem de uygulamalı olarak... Rabbimiz bize bu örnekle, yaratılış hakkında soru sormamızı âdeta teşvik eder.

Eğer soruyu soran Allah'tan vahiy alan bir peygamberse, sorusunu sorar ve cevabını da vahiy olarak taze taze alır. Yok değilse, o zaman sorularımızın cevabını almak için vahyin ve tabiatın ayetlerini araştırmalı (*nazar*), bunlar üzerinde derinliğine düşünmeli (*tedebbür*), bunlardan doğru sonuçlar çıkarmalıyız (*istinbat*). O soruyu şimdi tekrar soralım: Âdem'in babası var mıydı?

Bu soruyu Kur'an'a soruyoruz ve Kur'an bize birden fazla delille cevap veriyor:

Delil I: Kur'an'da adı "insan" olan bir sure var. Adı insan olan sureden insanın yaratılışına dair sorumuza cevap vermesini istiyoruz ve o da şu cevabı veriyor:

"İnsanın üzerinden, (o tarih sahnesine çıkıncaya kadar), tüm zamanlar içinden belirsiz ve uzun bir süre geçmemiş miydi (ki), henüz o (bu süre zarfında) anılmaya değer bir şey bile değildi? İnsanoğlunu katmerli bir karışım olan hayat tohumundan Biz yarattık; sınava tâbi tutmayı (diledik) ve ardından ona işitme ve görme yeteneği verdik.[1] **(76:1-2)**

Önce şu iki tespiti yapalım:

1. Bu iki ayet, insanlardan biri veya birileri hakkında değil, ilk insandan son insana kadar tüm insan soyu hakkındadır. Bunu iki şey teyit eder: Hem ayetlerin konusu, hem de insan kelimesinin *el-insan* şeklinde belirli gelmesi. Bazı tarihselciler, nüzul sebebinden yola çıkarak, *el-insân*daki belirliliği "Mekke'de adı sanı belli bir müşrik" olarak yorumlarlar. Şu açık: 1. ayetteki *el-insân* ile ne kastedilmişse, 2. ayetteki *el-insân* ile de o kastedilmiştir. Peki, 'üzerinden geçen çok uzun zamanlar boyunca anılmaya değer olmama', 'nutfe'den yaratılma', 'sınava tabi tutulma', 'işitme ve görme yeteneğiyle donatılma' da Mekkeli bir müşrike has şeyler midir? elbette değildir. Bütün bu sayılanlar tüm insan soyu için geçerlidir. Eğer durum buysa, baştaki *el-insânı* Mekkeli bir isme hasretmenin anlamı nedir? "Ebu Leheb'in eli kurusun" diyebilen Kur'an, "Falanca ismin üzerinden..." demeyi bilmiyor mu da, "İnsan cinsinin üzerinden ..." diyor? Ayetlerdeki *el-insân* lafızlarını oradan alıp yerine bir isim koyarak okuduğunuzda, bir Kur'an pasajı değil de bir polemik pasajı okumuş olursunuz. Anlam hem bozuk çıkar, hem tutarsızlaşır. O zaman, insan soyunun tümüne yönelik bir ayeti nüzul ortamındaki müşrik bir bireye

1 İşitme ve görme, anlama ve akletmeden kinayedir.

indirgeyen bu tarihselci yaklaşımın tutarsızlığını açıkça görürsünüz. Ebu Leheb adının Kur'an'da geçmesini 'polemik' olarak adlandırmak, Müslüman tarihselcilerin aklından geçmese gerektir. Zira böylesi bir itham, Kur'an'ın ilahi vahiy olduğunu inkâr edenlere yakışır.

2. Bu iki ayet, insanın elementer, biyolojik ve embriyolojik olmak üzere tüm yaratılış süreçlerini birlikte ele alan ayetler arasında yer alır. Ayet şunu açıkça söylüyor: İnsan türüne ait her birey "hayat tohumu, döl suyu, meni, sperm sıvısı" anlamındaki *nutfe*den yaratılmıştır. Nutfe, anne rahminde bir canlının vücut bulması için babanın üreme organları tarafından üretilen hayat tohumudur. Sözün tam burasında şu soruyu sormak mukadderdir: Âdem insan mıdır, değil midir? O, elbette insandır. Aksi düşünülemez. Eğer Âdem insansa, bu ayet, Âdem'in de tüm diğer insanlar gibi *nutfe*den yaratıldığını dolaylı olarak söylemektedir. Buna hayır diyebilmek için yapılacak ilk iş, Âdem'in insan olmadığını ispatlamak olacaktır. Başlıktaki sorunun cevabı, dolaylı olarak İnsan 2'de verilmiş olur.

İnsan suresinin 1 ve 2. ayetleri, embriyolojik açıdan her insanı kapsamaktadır. Bunun açık ve net delili Hz. Zekeriyya'nın şahsına hitap eden şu ayettir: "Daha önce seni de Ben yarattım ve sen hiçbir şey değildin." (19:9) Hz. Zekeriyya'nın doğumunda hiçbir olağanüstülük olmadığı halde Allah ona "Seni Ben yarattım" diyor. Daha da ilginci, İnsan 1'dekine benzer şekilde "hiçbir şey değildin" deniliyor. Bu dönem, embriyolojik dönem olsa gerektir.

Delil II: Âl-i İmran suresinin 33. ayeti, Âdem'in seçilmesinden söz ediyor:

"Şüphe yok ki Allah: Âdem'i, Nûh'u, İbrahim ailesini, İmran ailesini, kendi âleminin türleri içinden seçerek üstün kıldı."

Ayette geçen *ıstıfâ*, "saflaştırarak seçmek" demektir. Seçen Allah'tır. Allah'ın seçtiği dört unsur Âdem, Nuh, İbrahim ailesi, İmran ailesidir. İlk ikisi fert, son ikisi ailedir. Bunlar kendi zamanlarında yaşayanlar (*âlemîn*) arasından seçilmişlerdir. Bilinen bir hakikattir ki, ortada seçilen bir şey varsa, onların içinden seçildiği daha başka şeyler de vardır. Sondan başlayalım:

İmran ailesi, kendi zamanının diğer aileleri içinden seçilmiştir. İbrahim ailesi, kendi zamanının diğer aileleri içinden seçilmiştir. Nuh Nebi, elbette kendi çağının bireyleri içinden peygamber olarak seçilmiştir. İlginç bir biçimde bazı ayetler davet sürecini Nuh Peygamber ile başlatır: "Biz Nuh'a ve ondan sonraki tüm peygamberlere vahyettiğimiz gibi sana da vahyettik" (4:163). "Elbet, Nuh'u ve İbrahim'i göndermiş, onların nesillerine peygamberlik ve kitap vermiştik." (57:25) Aynı hakikat En'am 84, A'raf 59, Hud 25, Mü'minun 23, Ankebut 14'te de dile gelir. Hatta Ahzab 7'de kendilerinden söz alınan peygamberler sıralanırken liste Nuh ile başlatılır. Bundan ayrı olarak Kur'an'da, yoldan sapan toplumlardan söz edilen hemen her yerde ilk olarak Nuh kavmi anlatılır ve ardından diğerleri gelir.[2] Buradan Âdem'in peygamber olup olmadığıyla ilgili bir sonuç çıkar mı, emin değiliz. Ancak Âdem'in Rabbinden kelimeler aldığı ve Rabbinden kendisine gelen rehberliğe uyduğu da Kur'ani bir hakikattir. Burada, 'Âdem'in seçilmesi üze-

2 Bkz: 40:31; 38:12; 26:105 vd.

rinden bize verilen ders nedir?' sorusu sorulabilir. Zımnen şudur: Allah beşere akıl-irade-vicdan vererek onu adam/âdem etti. Eğer akılsız-iradesiz-vicdansız olursanız, Allah'ın verdiğini reddetmiş ve en büyük nimetine nankörlük etmiş, dolayısıyla insan olmaktan çıkmış olursunuz.

Delil III: "Kuşkusuz O, yaratmayı ilk defa başlatandır, sonra da onu tekrarlayan ve iade edendir." (10:4) Ayetteki "yaratma"dan maksat insanın yaratılmasıdır. Zira ayetin devamı, iman eden ve salih amel işleyenlerin ödüllendirilmesinden söz etmektedir. Bu durumda ayet şunu demek istemiş olabilir mi: İnsanoğlunun yaratılışının başlangıcında hangi süreçler işlediyse, aynı süreçler son insana kadar her insan tekinde tekrar etmektedir.

Buradan, insanın ilk atası olan Âdem'in yaratılışındaki süreçlerin, âdemoğullarının her birinin yaratılışında da iade edildiği anlamına ulaşılır. Yani insanlığın ilk halkasını temsil eden ilk insanın yaratılışı, türün diğer bireylerinde tekrar etmekte ve iade edilmektedir. Bu durumda bu ayet, "Âdem'in babası var mıydı?" sorusuna neden "evet" cevabı vermemiz gerektiğini göstermektedir. Fakat onun babası "insan" değil, "beşer" idi. Beşere içinde akıl-irade-vicdanı barındıran ruh üflenince insan oldu. Peki, "yeryüzüne halife atanması" nasıl anlaşılmalı? Yeryüzünde kendisinden önce gelip geçmiş iradeli varlıklara halefi (*halife*) olup, yeryüzünü imarla görevlendirildiği şeklinde anlaşılabilir. Tabii ki Allah en doğrusunu bilir.

Sünni kelam, Âdem'i "beşerin babası" (*ebu'l-beşer*) olarak adlandırır. Şii-İsmailî kelamda ise Âdem'in babasının adı bile verilir. Hayli fantastik bir rivayete göre Âdem'in

babasının adı bâtını İsmailî imamet akidesine uygun olarak zamanının imamı ve hücceti olan Huneyd'dir. İsmailiyyenin bâtını yorumuna göre Kur'an'daki Âdem'in kıssası, Âdem'in zamanının 'hücceti' olan babası tarafından imamete vasi oluş kıssasıdır. Bu bâtını yorumda enteresan bir biçimde Âdem'in, babasının, dedesinin, büyük dedesinin isimleri sayılır. Âdem'in asıl adı Tehûm'dur. Künyesi şöyledir: Tehum b. Beclah b. Kavame b. Varaka er-Ruyadi.[3]

Ne hikmetse bu isimlerin hepsi de, bildiğimiz Arap isimleridir. Bu bâtını yorumda Âdem'in babası, dedesi ve büyük dedesi de insan olmuş olmaktadır. Yani Âdem de bir insanoğludur. Bu hem tabiat ayetlerine hem de Kur'an ayetlerine aykırıdır. Kur'an insan olma vasfıyla donatılan ilk halkaya Âdem ismini vermektedir. Zira beşer, "üflenen ruh" sayesinde insan olmuştur. Bu durumda Âdem'in babası canlıydı ama ruh üflenmediği için iradeli ve akıllı değildi. Bâtını İsmaililiğin Âdem'e tedarik ettiği soyağacı, bu yüzden Kur'an ile uyuşmaz. Kaldı ki, başka İsmailî kaynaklar 'çömlek' hikâyesini çağrıştırır bir yaratılış teorisine yer verirler.[4]

---

3 Ebu'l-Kasım Cafer b. Mansur, *Serair ve Esraru'n-Nuteka*, Beyrut 1984, s. 22 ve 31-32.

4 Mesela Şii/İsmailî İbnu'l-Velid, çömlek açıklamasını farklı bir yorumla şöyle anlatır: "Yüce Yaratıcı feleği harekete geçirdi. Ardından hayvan, bitki ve madenlerin özünden oluşan buharlar yükseldi. Bunlar bulut halini aldı ve dünyaya yağmur olarak indi. Bu ölçülü yağmur zemine işledi ve toprak tarafından süzüldü. Sonra ilkinden daha şeffaf bir buhar olarak yükseldi. Sonra erkeğin döl suyunu andıran bir biçimde yağmur olup yağarak kadınların rahimlerine benzer çukurlara doldu. Bu çukurlarda birbirini dölledi ve sonunda tek hücre halini aldı. Sonra yeryüzünün sıcaklığı bu saf karışımı ısıttı. O da bu sıcaktan kaçtı ve rüzgârla soğutulan bir ortama girdi. Bu kez de soğuktan kaçmak zorunda kaldı. Bu gel-gitler bir süre böyle devam etti. Bu süreç dokuz aya tamamlandı. Böylece yaratılış evreleri tamamlanarak duyuları ve algılama yetisi kazandı. O canlı, bu evrede içinde bulunduğu suda yüzüyor,

Kur'an'da Âdem'in nebi ya da rasul olduğunu açıkça ifade eden hiçbir ayet yoktur. Âdem'in Rabbinden bir takım kelimeler aldığı (2:37), Allah'ın ona hitap edip hüküm ve sorumluluğunu bildirdiği (2:33,35; 7:19; 20:117) türünden dolaylı ifadeler, Âdem'in peygamberliğine bir işaret olarak yorumlanmıştır. Âdem'in Allah'tan aldığı bildiri ve kelimelerin yorumu, Âdem ismine verdiğimiz anlama göre değişecektir. Eğer Âdem'i A'raf 11'e dayanarak "âdemoğlu" anlamında alırsak, bu 'alınan kelimeler' ve 'bildirilen sorumluluk', insanoğluna yaratılıştan verilen fıtrat, vicdan, akıl, şuur, irade gibi değerlere tekabül eder. Âdem'i özel isim olarak alsak dahi, yine bu ayetleri yukarıda saydığımız insani değerlerin insanlığın ilk örneği olan Âdem'e verildiğini düşünebiliriz.

Peki, Âdem neyin içinden seçilmiştir?

Bunun tek cevabı vardır: Âdem, beden ve can sahibi bir türün içinden seçilip ruh üflenerek akıl-irade-vicdan sahibi bir varlık kılınmıştır. Aşağıda ayrıntılarıyla açıklanacağı gibi, biz o türün yeryüzünde kan döken ve fesat çıkaran "beşer" olduğunu düşünüyoruz.

Sözün özü: Allah sizi yarattı ayetine itiraz etmeyenler, Âdem'in yaratılışının sünnetullaha bağlı olduğunu neden inkâr ederler. Bizim yaratılışımızda geçerli olanlar Âdem'in yaratılışında niçin geçerli olmasın?

---

bedeni suyu emiyordu. Emdiği sular yağa dönüştü. Sonra yiyecek istedi ve ilk gıdası göbek bağından aldığı saf yağ oldu. Sonra parmağını emdi. Yaratıcı parmaklarından içimi kolay bir süt akıttı ve o bununla beslendi. /.../ Bu yaratılış olayı aynı anda yerkürenin 12 ayrı yöresinde gerçekleşti. İlk yaratılanların tümü erkekti. Erkeklerin yaratıldıkları suyun atıklarından kadınlar yaratıldı. (İbnu'l-Velid, *el-Mebde' ve'l-Me'âd* (İsmailiyye külliyatı içinde) Tahran 1961, s. 11-112)

3.1.1. Yeryüzünde fesat çıkaran ve kan döken kimdi?

"Hani, senin Rabbin melaikeye 'Ben yeryüzünde bir halife atamaktayım' dediği zaman da şöyle sormuşlardı: 'Yeryüzüne fesat çıkarmakta ve kan dökmekte olan birini mi atayacaksın; üstelik biz Seni övgü ile tesbih ve takdis edip dururken?' (Allah) cevap verdi: 'Şu kesin ki, Ben sizin bilmediğiniz şeyleri de bilirim." (2:30)

Eğer bu ayetleri 'hayalde canlandırma' (*dramatizasyon*) kabilinden sayıp mecaz olarak görmeyeceksek, burada bir soru sormamız elzemdir: Melekler nasıl bildi?

Kur'an'dan yola çıkarak biliyoruz ki melekler gaybı bilmez. Melekler bildi, çünkü bildikleri şey gayb değil, gözlemledikleri bir realiteydi. Burada iki ihtimal gündeme geliyor: Birincisi, kan döken ve fesat çıkaranın cinler olduğu yorumu. Bu yorum cinlerin insandan önce yaratıldığını söyleyen Hicr 27 ile desteklenebilir. Buradan insanın halef, cinlerin selef olduğu sonucuna varılabilir. Şeytanın varlığı da bunu güçlendirebilir.

Kan dökenin cinler olduğu yorumu, ayetlerde anlatılan olayın ana çatısı tarafından desteklenmemektedir. Başta Âdem-İblis kıssasının anlatıldığı yedi yerin hiçbirinde, "İblis cinden idi" (18:50) dışında, cinlere dair ne bir başlık açılmış, ne de ilave bir atıf yapılmıştır. Bunun altı çizilmelidir. Yeryüzüne halife atanacağı söylenen cinler değildir. Bilakis ruh üflendikten sonra "insan" olan "beşer"dir. Kaldı ki, yeryüzü kan dökücü ve fesat çıkarıcı cinlerden kurtuldu diye meleklerin sevinmesi lazım, neden itiraz etsinler?

Geriye ikinci ihtimal kalıyor: O da, Âdem'e ruh üflenmeden önce onun çömlek değil, "ifsat eden" ve "kan döken" canlı ve kanlı bir varlık (*beşer*) olduğu. Bakara 30'un da içinde yer aldığı pasajdan anlaşılan budur.

Peki, ayette bunun dilsel bir delili var mıdır?

Kesinlikle vardır: Ayetin metninde geçen *yufsidu* ve *yesfiku,* muzari fiillerdir. Muzari fiiller, eğer sınırlayıcı bir karine yoksa üç zamanı birden ifade ederler: Şimdiki zaman, geniş zaman, gelecek zaman. Bu durumda, *yufsidu*: "ifsat ediyor/ifsat eder/ifsat edecek" manasına; *yesfiku*: "akıtıyor/akıtır/akıtacak" manasına gelir. Bir muzari fiili bu üç zamandan birine hasretmek için mutlaka bir karine gerekir. Mesela eğer cümlede *tesvif edatları*ndan biri (*sin* ve *sevfe*) kullanılırsa, o takdirde üç zamanlı muzari fiili sadece gelecek zamana kilitlenir. Bu ayette böyle bir durum yoktur. Dolayısıyla da muzari fiilleri gelecek zamana hasretmenin bir delili yoktur. Fakat geleneksel algı sanki ayet gelecekte olacak bir şeyi söylüyormuş gibi yanlış oluşmuştur. Oysa ayetin metni, o anda olup bitmekte olan bir şeylere delalet eder. Özetle bu ayet, Âdem'e ruh üflenmeden önce kan döken ve fesat çıkaran bir 'beşer" olduğunu beyan eder.

Bakara 30. ayetten Âdem'in henüz ruh üflenmeden önce çömlek değil de canlı ve kanlı bir varlık (beşer) olduğu sonucu nasıl çıkar?

Bir varlığın, ifsat etmek ve kan dökmekle suçlanması için, o varlığın canlı ve basit zekâya sahip bir varlık olması elzemdir. Kurt sürüyü ifsat eder ve koyunların kanını döker. Tilki kümesi ifsat eder ve tavukların kanını döker. Çekirge sürüsü ekini ifsat eder, timsahlar kan döker. Bu canlılardan

çok daha zeki olan beşer de yaşadığı yeri ifsat ediyor ve kan döküyordu.

Şu halde, ayetin en makul yorumu şudur: Âdem/oğluna ruh üflenmeden önce, yani o daha beşer iken, ortalığı ifsat ediyor ve kan döküyordu. Melekler bu durumu bir vakıa olarak görüyorlardı. İtiraz sadedindeki soruyu bunun için sordular. Zira onlar, *beşer*e ruh üflenip de yeryüzüne halife olarak atanınca, onun daha da azıtacağını düşünmüşlerdi. Fakat *beşer*, üflenen ruh ile akıl, irade ve vicdan sahibi oldu. Artık o, "insan" denilmeyi hak ediyordu, zira bu üç haslet sayesinde 'vahşetten' çıkıp 'ünsiyet'e kavuştu ve Âdem oldu.

Sözün özü: Üflenen can değil, içinde akıl, irade ve vicdanı barındıran ruh idi. Ruh üflendiğinde insan zaten canlı bir varlıktı.

Yukarıdaki beşer ve insan ayrımı göz önüne alındığında, "De ki: Ben de sizin gibi bir beşerim" (18:110; 41:6; krş: 14:11) ayetleri nasıl anlaşılmalıdır?

Üflenen ruh ile beşerin insan olması, beşer olmaktan sıyrıldığı anlamına gelmez. Bu yüzden hepimiz akıl-irade-vicdanımızla insanız, alt beynimiz ve güdülerimizle, şehvet, öfke, korku gibi duygularımızla beşeriz. Beşer yanımız, doğan, ölen, yiyen, içen, ihtiyaç gideren, uyuyan, hastalanan yanımızdır. İnsan yanımız akleden, fikreden, fehmeden, irade eden, niyet eden, iman-inkâr eden, merhamet eden, zulmeden yanımızdır. Yani beşerin insan olması kopuş ifade eden bir *tahavvül* ve *tebeddül* değil, bir *tekâmül*dür. *Tahavvül* ve *tebeddül* kopuş ifade eden "başkalaşma" ve "dönüşme" anlamına gelir. *Tekâmül* ise "kemale erdirme" anlamına gelir. Peygamberlerle sıradan insan arasında be-

şerlik yönünden fark yoktur. "De ki: Ben de sizin gibi bir beşerim" ayetinin söylediği de budur. Sevgili Peygamberimize, melek olmadığını, herkes gibi yiyen, içen, doğan, ölen, uyuyan, ihtiyaç gideren biri olduğunu söylemesi istenmektedir. Melek peygamber isteyen ilk muhatapların bu uçuk isteklerine verilmiş Kur'ani bir cevaptır.

Özün özü: İnsan çömlekten değil İnsan suresinin 2. ayetinde ifade edildiği gibi "nutfeden/hayat suyundan" yaratıldı ve halen de ondan yaratılmaya devam etmektedir. Tıpkı spermin ve ceninin, tüm canlıların kökeni olan sudaki canlıyı temsil ettiği gibi... Tıpkı toprağın verdiği besinlerle beslenen her insan tekinin, elementer yaratılış sürecini kendi şahsında sürdürdüğü gibi... Bu sonuç, insanlığın bir ata ve anadan türemiş olduğu gerçeğini asla dışlamaz. Zaten vahyin söylediği bu hakikati, Rabbimizin ayetlerinden iki ayet olan mitokondriyal DNA ve Y kromozomu da, geriye doğru takip edildiğinde söylemektedir.

3.1.2. Beşer ile insan arasındaki fark ne?

Beşer, "ideal ve olabileceğinin en iyi haliyle ortaya çıkıp, görünür hale gelen şey" anlamına gelir. İlk bakışta "görünen organ" olduğu için, insan derisine *beşera* denilmiştir. Kadınla erkeğin tenlerinin birbirlerine bütünüyle görünür kılındığı için, cinsel birlikteliğe *mubaşera* denilmiştir. Kur'an'da "görünmeyen varlıkların" karşıtı olan, "görünen varlık" manasında kullanılmıştır. Yani *beşer, cânn*ın mukabilidir.

*Beşer*in neden yaratıldığından söz eden iki ayetten biri "su"dan yaratıldığını söyler:

> **"İnsanı sudan yaratan ve onun kan bağıyla soy-sop, evlilik bağıyla hısım sahibi olmasını sağlayan da O'dur: Zira senin Rabbin sınırsız kudret sahibidir." (25:54)**

Kur'an'da âdemoğlunun yaratılışının aktarıldığı birçok ayet yer alır. Bunlardan 25'inde 'Âdem' ismi kullanılır. Fakat hiçbirinde "Âdem'in sudan yaratıldığı" söylenmez. Buna mukabil "Her canlının sudan yaratıldığı" (21:30) söylenir; tıpkı yukarıdaki ayet gibi. Bu, "beşer" ile "canlılık" arasında, ayrılmaz bir bağ kurulduğunun göstergesidir.

Diğer bir ayet, *beşer*in "çamurdan" yaratıldığını söyler. Bu tıpkı bütün insanlığın topraktan yaratıldığını söyleyen ayetler gibi anlaşılmalıdır. Kur'an zincirleme bir sürecin tek bir halkasını anarak mesajını iletir. Amacı ilgili pasajda odaklandığı ahlaki rehberliği yerine getirmektir. Bu Kur'an'ın birçok yerde kullandığı edebi bir üsluptur. İşte o ayetler:

"Hani o zaman Rabbin meleklere demişti ki:

> **"Ben balçıktan bir beşer yaratacağım; izleyin, ne zaman ki onu şekillendirmeyi tamamlar da kendisine ruhumdan üflersem, derhal secdeye kapanıp onun (hizmetine) amade olun!" (38:71-72)**

Sâd suresinin yukarıdaki ayetleri, aynı konuyu farklı yönleriyle ele alan Bakara suresinin 30-34. ayetlerinde ve daha başka yerlerde anlatılan insanın yaratılışıyla ilgili pasajlarla birlikte ele alınmalıdır. Fakat burada farklı olan durum, "Âdem" yerine "beşer" kullanılmasıdır.

Bir başka ayette de 'insan'ın çamurdan yaratıldığı ifade edilir (32:7). Ancak, 'insan'ın çamurdan yaratıldığını söyleyen bu ayette, 'beşerin' çamurdan yaratıldığını söyleyen

ayetlerde olmayan bir husus var. O da "başladı" ifadesidir. Bu da gösterir ki, çamurdan yaratılış *başlangıcı* olan bir süreçtir. Buradan, Âdem'in yaratılışı bahsinde geçen "toprak, çamur, balçık" gibi ifadelerin, esasen *Âdem'in beşer yanı* ile alakalı olduğu sonucu çıkar.

Aynı canlı varlığın yaratılışının iki ayrı kavramla ifade edilmesi ne anlama gelmektedir? O canlı varlığın yaratılışının aniden değil, bir süreç içinde, aşama aşama gerçekleştiği anlamına gelmektedir.

"Âdem" ile "beşer" arasında ne fark vardır?" sorusuna İsrailiyyata bulaşmadan cevap verecek olursak, şu sonuca ulaşırız: Kur'an "beşer" ile insanın fiziki ve güdüsel yanını kastetmektedir. Doğma, ölme, yeme, içme, uyuma, hastalanma, ihtiyaç giderme, çiftleşme, üreme beşerliğin fonksiyonlarıdır. Bu açıdan peygamberle sıradan insanın hiçbir farkı yoktur. "De ki: Ben de sizin gibi bir beşerim" ayeti, Hz. Rasul'den etrafına ölümlü biri olduğunu hatırlatmasını istiyor. Beşere ruh üflenip de irade, akıl ve vicdan sahibi olduktan sonra insan beşerlikten çıkmıyor. Beşerlik üzerine üflenen ruh ile akıl-irade-vicdan gibi insanı insan eden değerler ilave ediliyor. İnsan akıl-irade-vicdanını aktif ve aktüel tutarsa beşer+insan oluyor. Bunu yapmazsa insanlığa terfi edemiyor. Kur'an'ın dediği gibi, "hayvanlar gibi, belki daha da aşağı" oluyor.

Aslında insan vücudunda, hem beşer hem insan yanımızı birlikte temsil eden bir organ var: Beyin... Öfke, şehvet, korku gibi temel hayvani güdülerin evi olan 'alt beyin' (talamus, hipotalamus, hipokampüs ve amigdaladan beyinciğe kadar olan kısım) beşerlik döneminden miras ka-

> **"İnsanı sudan yaratan ve onun kan bağıyla soy-sop, evlilik bağıyla hısım sahibi olmasını sağlayan da O'dur: Zira senin Rabbin sınırsız kudret sahibidir." (25:54)**

Kur'an'da âdemoğlunun yaratılışının aktarıldığı birçok ayet yer alır. Bunlardan 25'inde 'Âdem' ismi kullanılır. Fakat hiçbirinde "Âdem'in sudan yaratıldığı" söylenmez. Buna mukabil "Her canlının sudan yaratıldığı" (21:30) söylenir; tıpkı yukarıdaki ayet gibi. Bu, "beşer" ile "canlılık" arasında, ayrılmaz bir bağ kurulduğunun göstergesidir.

Diğer bir ayet, *beşer*in "çamurdan" yaratıldığını söyler. Bu tıpkı bütün insanlığın topraktan yaratıldığını söyleyen ayetler gibi anlaşılmalıdır. Kur'an zincirleme bir sürecin tek bir halkasını anarak mesajını iletir. Amacı ilgili pasajda odaklandığı ahlaki rehberliği yerine getirmektir. Bu Kur'an'ın birçok yerde kullandığı edebi bir üsluptur. İşte o ayetler:

"Hani o zaman Rabbin meleklere demişti ki:

> **"Ben balçıktan bir beşer yaratacağım; izleyin, ne zaman ki onu şekillendirmeyi tamamlar da kendisine ruhumdan üflersem, derhal secdeye kapanıp onun (hizmetine) amade olun!" (38:71-72)**

Sâd suresinin yukarıdaki ayetleri, aynı konuyu farklı yönleriyle ele alan Bakara suresinin 30-34. ayetlerinde ve daha başka yerlerde anlatılan insanın yaratılışıyla ilgili pasajlarla birlikte ele alınmalıdır. Fakat burada farklı olan durum, "Âdem" yerine "beşer" kullanılmasıdır.

Bir başka ayette de 'insan'ın çamurdan yaratıldığı ifade edilir (32:7). Ancak, 'insan'ın çamurdan yaratıldığını söyleyen bu ayette, 'beşerin' çamurdan yaratıldığını söyleyen

ayetlerde olmayan bir husus var. O da "başladı" ifadesidir. Bu da gösterir ki, çamurdan yaratılış *başlangıcı* olan bir süreçtir. Buradan, Âdem'in yaratılışı bahsinde geçen "toprak, çamur, balçık" gibi ifadelerin, esasen *Âdem'in beşer yanı* ile alakalı olduğu sonucu çıkar.

Aynı canlı varlığın yaratılışının iki ayrı kavramla ifade edilmesi ne anlama gelmektedir? O canlı varlığın yaratılışının aniden değil, bir süreç içinde, aşama aşama gerçekleştiği anlamına gelmektedir.

"Âdem" ile "beşer" arasında ne fark vardır?" sorusuna İsrailiyyata bulaşmadan cevap verecek olursak, şu sonuca ulaşırız: Kur'an "beşer" ile insanın fiziki ve güdüsel yanını kastetmektedir. Doğma, ölme, yeme, içme, uyuma, hastalanma, ihtiyaç giderme, çiftleşme, üreme beşerliğin fonksiyonlarıdır. Bu açıdan peygamberle sıradan insanın hiçbir farkı yoktur. "De ki: Ben de sizin gibi bir beşerim" ayeti, Hz. Rasul'den etrafına ölümlü biri olduğunu hatırlatmasını istiyor. Beşere ruh üflenip de irade, akıl ve vicdan sahibi olduktan sonra insan beşerlikten çıkmıyor. Beşerlik üzerine üflenen ruh ile akıl-irade-vicdan gibi insanı insan eden değerler ilave ediliyor. İnsan akıl-irade-vicdanını aktif ve aktüel tutarsa beşer+insan oluyor. Bunu yapmazsa insanlığa terfi edemiyor. Kur'an'ın dediği gibi, "hayvanlar gibi, belki daha da aşağı" oluyor.

Aslında insan vücudunda, hem beşer hem insan yanımızı birlikte temsil eden bir organ var: Beyin... Öfke, şehvet, korku gibi temel hayvani güdülerin evi olan 'alt beyin' (talamus, hipotalamus, hipokampüs ve amigdaladan beyinciğe kadar olan kısım) beşerlik döneminden miras ka-

lan organımız. Akıl, bilinç, irade gibi temel insani yetilerin evi olan 'üst beyin' (korteks ve frontal lob), üflenen ruhun üçüzlerine muhatap olan organımız. Solunum, dolaşım, sinir, sindirim, boşaltım, üreme sistemlerinin tümü alt beyne bağlı. Beynimizin beşer yanı alınırsa, üflenen ruha ev sahipliği yapan bedenimizin tüm fonksiyonları durur. Fakat bunun tersi olur da, mesela frontal lobumuzu ve korteksin ona denk gelen bölümünü kısmen de olsa kaybedersek, o zaman da insanlığımızdan çok şey kaybeder ve bir beşer gibi yaşamaya başlarız.[5] Sözün özü: İnsan yanımızın aktif olması beşer yanımızın aktif olmasına bağlı... Fakat beşer yanımızın ürettiği duyguları insan yanımızla yönetmemiz isteniyor. Akıl-irade-vicdan bu işe yarıyor. Doludizgin duyguları zapt ettiğimiz "bağ" ve "yular" olduğu için akla "akıl" (bağ, yular) demişler.

İradesiz bir *vahşi* iken "beşer" olarak adlandırılan insan, iradeli bir *insî* olunca, "insan" ve "âdem" diye isimlendirilmiştir. Kur'an'da tümevarım yöntemiyle bir okuma yapıldığında, Kur'an'ın "sureti ve dış görünüşü insan olan canlıya" *beşer*; "akıl, irade ve vicdanıyla içi ve ahlakı insan olan canlıya" ise *âdem/âdemoğlu* adını vermektedir.

Esasen burada mesele, insanın yaratılışına ilişkin İsrailî rivayetleri üreten ve tüketen aklın, canlı varlık kategorilerine ve insanoğlunun yaratılışına ilişkin çok daha temelde bir anlama problemi yatmaktadır. İsrailî rivayetleri üreten

5 ABD'de 1848 yılında bir demiryolu işçisi olan Phineas Gage, bir iş kazasında beyninin sol frontal lobunu kaybetmiştir. Kazadan sonra bir hayvan gibi güdüsel tepkiler vermeye başlamış, mesela tuvalet ihtiyacını giderirken çevredeki insanlara aldırmaz olmuş, kazadan önceki 'şahsiyetini' kaybetmiştir. Namazda 'frontal lob'un bulunduğu alnı secdeye koymak, "Ya Rab! İnsanlığımı sana borçlu olduğumun farkındayım" mesajı vermektir.

aklın, insanın yaratılışına ilişkin temel problemi, Allah'ın beşere üfleyip onu insana dönüştüren ruhun "can" olduğunu sanmasıdır. Dolayısıyla âdemoğlunun ruh üflenmeden önceki safhasının adı olan *beşer*in cansız olduğunu sanmasıdır.

3.1.3. Ruh üflenirken Âdem canlı mıydı cansız mıydı?

Bu soru, Kur'an'da insanın ilk yaratılışına dair hassas bir sorudur. Zira bu soruya doğru cevap verilmezse, gerisi hep yanlış gelecektir. Sorunun cevabını bulmak için önce vahiy kitabına başvuralım:

> "**Hani bir zamanlar Rabbin meleklere demişti ki: "Bakın, Ben süzme, kurumuş, ses veren bir balçıktan; özgün bir biçim almaya elverişli, tabiatı değiştirilmiş, koyu ve yoğun bir çamurdan bir beşer yaratacağım; izleyin, ne zaman ki onu şekillendirmeyi (tesviye) tamamlar da ruhumdan üflersem, derhal secdeye kapanın."** (15:28-29)

> "**Hani o zaman Rabbin meleklere demişti ki: 'Ben balçıktan bir beşer yaratacağım. İzleyin, ne zaman ki onu şekillendirmeyi (tesviye) tamamlar da ruhumdan üflersem, derhal secdeye kapanın'."** (38:71-72)

Bu ayetlerde önce insanın elementer yaratılış sürecine gönderme yapılıyor. Sonra sıra *tesviye* işlemine geliyor. *Tesviye*, Rağıb'ın da dediği gibi "bir şeyi amacını gerçekleştirecek bir altyapı ve donanıma kavuşturmak" anlamına gelir. *Sevvâke*, "Seni varoluş amacını gerçekleştirecek bir altyapıyla donattı" demektir (Bkz: 18:37). Aslında *tesviye*, üfle-

nen ruh ile verilen akıl, irade ve vicdanı kullanacak fiziki altyapıyı ifade eder. Bizce bunun insan vücudundaki nörolojik karşılığı üst beyindir (korteks, frontal lob). Zira işitme ve görme gibi duyularla gelen verilerin bilgi ve bilince dönüştüğü yer orasıdır. Hayvanlarda da beş duyu olmasına rağmen, onlar insan gibi bu duyulardan gelen verileri kullanarak tasarım yapamamakta ve bilgi üretememektedir. Zira onlar insan gibi *tesviye* edilmemiştirler. Bu söylediklerimizi teyit eden en güzel delil şu ayettir:

> **"Daha sonra onu tesviye ederek Kendi ruhundan üflemiş ve sizi hem işitme ve görme hem de duygu ve düşünce yetenekleriyle donatmıştır." (32:9)**

Burada dikkat çeken bir husus var: Ruh üflenmeden insan muhatap dahi alınmayıp "o" denilirken, ruh üflenince muhatap alınarak "siz" denilmiştir.

Yukarıdaki ayetlerde geçen *tesviye*, her hâlükârda insanın yaratılış sürecinde özel bir ilahi müdahaleyi ifade eder. Bu ilahi müdahaleye bazıları 'mutasyon' ismini, daha başka bazıları da 'mucize' ismini verebilir. Nazzam'ın 'mutasyon' ile 'olağanüstü'yü yan yana anıp, bu ikisini birbirine benzettiğine daha önce değinmiştik. Ayetlerdeki *tesviye*nin tornacılar için kullanılan 'torna-tesviye' ya da inşaat ustaları için kullanılan 'beton tesviyesi' ile bir alakası yoktur. Buradaki *tesviye*den Âdem'in ruh üflenmeden önce çömlek yapıldığı sonucuna varmak, *tesviye*yi inşaat kalfası kafasıyla anlamaktır.

Âdem'in çömlekten yaratıldığına bu ayetleri delil gösteren geleneksel bakış açısı, ayetlerde geçen çamur, balçık vb. gibi kelimelere dayanmıştır. Böyle bir delillendirme,

Kur'an'ın en belirgin üslup özelliği olan *nazım* ve *icazı* yok saymaktır. Kur'an veciz bir hitaptır. Sözü hem tasarruflu hem de hassas kullanır. Kelimeleri, hatta edatları kullanırken, âdeta sarraf terazisiyle tartar. Rehberlik yaparken naklettiği anlatılarda ayrıntıları geçer. Sözü hep sadede getirir. Boşlukları bizim doldurmamızı ister. "Kur'an'ı hiç tedebbür etmiyorlar mı?" teşvikinin gerekçesi de budur. Sormak gerekmez mi: Kur'an bir kullanım talimnamesi kadar ayrıntılı olsaydı, kim neyi tedebbür edecekti? Fakat boşluklar keyfî ve gelişigüzel doldurulmamalıdır. Bu yapılırken, kitabın ayetleri ile tabiatın ayetlerinin çelişmezliği en temel kuraldır.

Gelelim başlıktaki soruya... "Ruh üflenirken Âdem canlı mıydı, cansız mıydı?" sorusunun cevabı, şuna bağlıdır: Yüce Allah vahyinde, Âdem/insan dışında her hangi bir canlı varlık için 'ruhundan üfledim' demiş midir? Cevap açık ve net: Dememiştir. Bir tek örneği yoktur. Şu halde üflenen ruhun bir organizmaya hayat veren 'can' olduğu, Kur'an'ın asla söylemediği bir şeydir. Âdem'in çömlekten Havva'nın kaburgadan yaratıldığını söyleyenler, üflenen ruh ile ilk insana can verildiğini söylemiş oluyorlar. Eğer durum buysa, üflenen ruhtan söz eden ayetlerin sadece Âdem'e tahsis edilmesinin bir anlamı kalmamaktadır. Zira hayvanlar da canlıdır ve o takdirde üflenen ruhun kapsamına hayvanların da girmesi elzemdir. Fakat Kur'an'ın dediği şey bunun tersidir.

3.2. RUHA VE 'ÜFLENEN RUHA' DAİR

Ruh nedir? Bu soru akleden insanları tarih boyunca meşgul etmiş, dünyanın sonuna kadar da meşgul edecek görünmektedir. Ruh konusunda müslümanlar arasında görülen ifrat ve tefrit tavrın yanlışlığı ortadadır.

İfrat tavır: Geleneksel ruhçu tavırdır. Eski Hint'ten yola çıkıp Zerdüşti İran'ı dolaştıktan sonra, Yunan düşüncesine bulaşıp Hermetizm ve Helenist felsefeyle karıştıktan sonra gnostisizmin küresel havuzu Yeni Platoncu potada eritilip Yahudi ve Hıristiyan kültüründe damıtılarak müslüman dünyasına servis edilen ruh telakkisi, Kur'an'dan kopuşu temsil eder. İkici (*düalist*) bir karakter taşıyan bu ruhçu düşünce, felsefeci sufiler eliyle beden-ruh karşıtlığına kadar varıp dayanmıştır. Zerdüştlükten aynen kopyalanan "Nur-ı Muhammedî" teziyle Hz. Rasul'ü ışınlayan akide, bu ruhçu akımın bir uzantısıdır. Bu akım 'ruh terbiyesine' o kadar vurgu yapmıştır ki, ruhu terbiye etme iddiasıyla çıkılan yolda akıllar, iradeler ve vicdanlar felç edilmiş, elde ruhu terbiye edecek bir özne de kalmamıştır. Şimdilerde dindar zümrelerin en cahil, en fanatik, en saldırgan, en insafsız tiplerinin bu kesimler içerisinden çıkmasının sebebi de budur. Kur'an'ın "salih amel" vurgusu hepten boşa çıkmış, ortada 'ruh gibi' kokmaz-bulaşmaz tipler çıkmıştır. Oysa ahirette

tartılacak olan ruhlar değil amellerdir. Bu akide *aktif iyi*ye karşı *pasif iyi*yi yüceltmiş, iktidar ve güç sahipleri de bu akideyi her zaman ödüllendirmişlerdir.

Ruhçuluk, keskin bir ruh-beden düalizmine yaslanır. Kökeni Platon'un *nous* tanımına dayanır. Şahsi görüşüm, Platon'u etkileyen Hint ve Asya kökenli düalizmin yanında, 'simetrizm' olarak isimlendirebileceğim eski Mısır kökenli bir yaklaşımdır. Platon felsefesini, hocası Sokrat üzerinden bağlayacağımız fikrî köken, günümüz İtalyasın'da kendi okulunu tesis eden ve okuluyla birlikte yakılarak katledilen Pythagoras'tır. Her şeyin matematik ve geometri olduğunu söyleyen Pythagoras'ın saplantısı simetri idi. Bu yüzden okulunun alameti her bir kenarı arasında altın oran bulunan beş köşeli yıldızdı. Platon da kendi felsefesini simetri üzerine temellendirdi. Aristoteles'in küçümsediği matematiği, Platon'un kesin bilgi elde etmenin örnek aracı saymasının arkasında da bu gelenek yatar. İdealar sanki matematiksel sabit ve mükemmel formüller gibiydi. Platon'a göre çevrede gördüğümüz her şey *idea*ların simetrik yansıması idi. Ruh bedenin *idea*sı, beden ruhun bu dünyadaki simetrik yansımasıydı.

Kanımca Yunan düşüncesindeki varlıkla ilgilenmeyen Tanrı, Tanrı'nın müdahalesine kapalı varlık anlayışının temelinde bu "simetri takıntısı" yatmaktadır. Aristoteles kozmolojisindeki değişimlerin sadece ay altı âleme hasredilmesi, ay üstü âlemin değişmez ve sabit olarak kurgulanmasıyla simetri takıntısı arasında da bir ilişki var gibi. Evet, varlıkta simetri var. Kur'an'ın dediği gibi, hakkında hiçbir bilgimiz olmayan varlıklar bile çiftler halinde yaratılmıştır (36:36).

Kur'an iki tür simetriden söz eder: Birbirinin eşi olan (*ezvâc*), birbirinin zıddı olan (*ezdâd*).[6] Fakat varlıkta asimetri de var. En basit örnek, insan bedenidir. İnsan bedeninin sağ yarısı ile sol yarısı simetrik değil asimetriktir. Solda bir kalp, sağda bir karaciğer... Varlıktaki simetri Allah'ın yasalarının varlığına delalet eder. Varlıktaki asimetri Allah'ın varlığa aktif ve aktüel müdahalesine delalet eder. Evren yaratılırken simetri kırılmasaydı, ne evren var olurdu, ne hayat ve ne de insan... Evrenin varoluşu atomaltı parçacıkların yaratılışındaki simetri kırılmasına dayanır. Mesela atomaltı parçacıklarla antileri hep eşli yaratılıp birbirlerini yok ederken, milyarda bir fazladan parçacık yaratılmış ve bütün bir evren bu sayede var olmuştur. Hayatın canlı türlerinin ve insanın var oluşu, genlerdeki simetri kırılmasına dayalıdır. Ve bu kırılma, "her an hayata aktif ve aktüel müdahale eden" anlamına gelen Hallak isminin varlıktaki yansımasıdır.

Platon'a göre *nous*[7] *idea*lara yönelmiş akletme biçimidir. *Nous*, bedenden tamamen ayrı bir cevherdir. Bağımsız ve metafizik bir varlığı vardır. Platon'a göre akıllar/ruhlar felekler âlemindendir ve ezelîdir. Ruhlar, yıldızların nefislerine ulaşmakta yetersiz kaldılar ve aşağı düştüler. Yetersizliklerinin bir cezası olarak beşerin ölümlü bedenine 'hulul' ettiler.[8]

---

6 Bu zıtlara; protona karşı antiproton, nötrona karşı antinötron, elektrona karşı pozitron örneği verilebilir.

7 Platoncu bâtınilikteki *nous* ile Müslüman bâtıniliğindeki *nefs* arasındaki ses benzerliği dikkat çekicidir. Kur'an'da *nefs* "ben, kişi, birey" anlamında kullanılırken, tasavvufta *nefs*in insan beninden ayrı ve farklı bir 'şahs-ı manevi' olarak kullanılması ilginçtir. Bu kullanım, Platoncu *nous* tanımıyla örtüşmektedir.

8 Platon, *Fedon*, İstanbul 1997, s. 62.

Ruh hakkında bu ve buna benzer tüm yorumlar zandan öte hiçbir değer ifade etmez. Kur'an bu tür zanların önünü kesmek için ruha dair insanoğluna çok az bir bilgi verildiği uyarısında bulunur (17:85). İslam tarihinde ruhu bağımsız manevi bir varlık olarak kabul eden ilk kişinin Ma'mer b. Abbad olduğu kabul edilir.[9] Bu Platoncu tezi en uç noktada savunan kişi, ironik bir biçimde *Bâtıniliğe Reddiye* adlı bir eseri de bulunan *Mişkatu'l-Envâr* yazarı Gazzali olmuştur.[10]

İbn Rüşd keskin bir ruh-beden ayrımı tuzağına düşmemiştir. Bu ikisini iki ayrı cevher olarak gören Neo Platoncu mistik tezi kabul etmemiş, aynı cevherin ürünü olarak görmüştür. Neo Platoncu görüşe göre beden ölümlü, ruh ise ölümsüzdür. İkbal de beden ve ruhtan iki ayrı varlıkmış gibi söz etmenin yanlışlığına ve yol açacağı tehlikeye dikkat çeker. Evrenin sırrının ruhta gizli olduğunu, bedenin de ruhun varoluş tarzlarından biri olduğunu söyler. Ölümsüz olan ne ruh ne de bedendir, ölümsüz olan Allah'ın hayat verme fiilidir.

Şahsen tespit edebildiğim kadarıyla ruh-beden düalitesi, Kur'an'ın kökten reddettiği bir şey değildir. Zira her şey çift yaratılmıştır. Fakat bâtıni düalizmin ruh-beden anlayışı, ruh-beden zıtlığı (*ezdâd*) üzerine otururken; Kur'an'ın zevciyyet/eşlilik ve düalite anlayışı ruh-beden eşliği (*ezvâc*) üzerine oturur.

Eğer ruh ve beden Platoncu mistik felsefede olduğu gibi birbirinden tamamen kopuk ve ayrı olsaydı, mesela

9 Erkan Yar, *Ruh-Beden İlişkisi Açısından İnsanın Bütünlüğü Sorunu*, Ankara 2011, s. 55.

10 Age, s. 56.

alzheimer hastalığını açıklayamazdık. İnsanın aklının, iradesinin ve hatta vicdanının beyninin fonksiyonlarını yerine getirmesine bağlı olduğunu, beyin fonksiyonlarını yerine getirmediğinde, insanın dininden ve dindarlığından bir şeyin eksilmemesi icap ederdi...

Kurucusu gnostik-düalist Pavlus olan Hıristiyanlığın kalesi Batı'da, keskin bir ruh beden ayrımı inancı, şeytan tarafından bedenin ele geçirildiği türden akla hayale gelmedik işkencelere ve zulümlere yol açtı. Aynı mantıkla başlatılan 'cadı avlarında' on binlerce masum kadın hunharca öldürüldü. Şeytan çıkarma adı altında ruhban sınıfına bir şeytani statü oluşturuldu ve bu şeytani otorite şeytanlık için kullanıldı.[11] Batı'da bir zamanlar hayli moda olan "ruh çağırma" seansları da Platoncu düalist ruh inancının istismarına yaslanan bir şarlatanlıktı. Bir ara hayli moda olan ruh çağırma seanslarında insanların nasıl aldatıldığını ilmî yollarla ispatlamak ünlü bilim adamı Michael Faraday'a düşecekti.[12]

Ruhun ölümsüzlüğü fikri Eski Ahit'te yer almaz. İsa'dan önce II. yüzyılda ölülerin dirilmesinden söz eden İbrani İncili'nde ortaya çıkacaktır. Ruhçu akideler ruhun ölümsüz olduğunu iddia ederler. Allah dışında bir şeyin ölümsüz ol-

---

11 Kitab-ı Mukaddes'teki "Büyücü kadını yaşatmayacaksınız." (Çıkış 22:18) Bu hükmün lafızcı bir yorumu üzerinden, 300 yıl boyunca Avrupa'da binlerce kadın, hatta çocuk ve erkek, cadılıkla suçlanıp çoğunlukla yakılarak öldürüldü. 17. yüzyılın sonunda bile hâlâ ABD'de cadı mahkemeleri vardı. İngiltere'de cadılık, ancak 1730'larda suç olmaktan çıkarıldı. Birisini cadılıkla suçlamak kolaydı. Her şey bir dedikodu ve yalanla başlayabiliyordu. Akıl hastası olmak, yeşil gözlü olmak, ten uyuşması, kiliseye gitmemek, ormanda çıplak yürümek, hayvanlarla konuşmak, hatta kızıl saçlı olmak bile cadılık alameti sayılabiliyordu.

12 Tevfik Alıcı, *Gerçek Bir Yanılsama*: Bilinç, İstanbul 2013, s. 47.

duğunu söylemek, onu Allah'a ortak koşmakla eş anlamlıdır. Yaratılmış her şey ölümlüdür, fanidir. Ölümsüz ve baki olan, yaratılmamış olandır. O Allah'tır ve Allah bakidir. Bu yüzden ruhun ölümsüzlüğü akidesi, hem Allah'ın her şeyin yaratıcısı olduğu ve baki olduğu, hem de Allah'tan başka her şeyin fani olduğu Kur'ani ilkelerine aykırıdır. (28:88; 39:62)

Tefrit tavır: Ruhçuluğun bu zararlarına bakarak ruha mesafe koyan, giderek ruhun varlığını dahi ret noktasına gelen, insana üflendiğini açık-seçik beyan eden ayetleri olmadık tevillere yeltenen bir tavırdır bu. Her tefrit gibi ifratının tüm zaaflarını bünyesinde taşımaktadır.

Ruh konusunda en iyi yol vahyin gösterdiği yoldur. Kıymete kanaat edenler, vahyin ruh hakkında söylediğini söylerler, söylemediğini söylemezler. Bize çok az bilgi verilen bir konuda delilsiz ve mesnetsiz konuşmak, gaybı taşlamak ve zannın peşine düşmektir. Bu, men edildiğimiz bir şeydir: "Hakkında bilgin olmayan şeyin peşine düşme! İyi bil ki, işitme ve görme duyuları ve gönül, evet bütün bunlar ondan dolayı sorumluluk sahibidirler." (17:36)

3.2.1. Ruh hakkında en sağlıklı bilgiyi kim verir?

Hakkında bize "çok az bilgi verildiği" buyrulan (17:85) ruhun ne olduğunu biyoloji ve embriyoloji ilmi bize söyleyemez. Zira biyoloji ve embriyoloji ilminin söyleyebileceği şey canlılık ve hayatla ilgili şeylerdir. Arkeoloji söyleyemez. Zira ruh, arkeolojinin alanına girmez. Mitoloji hiç söyleyemez. Şu halde ruha dair bilgi alabileceğimiz en sahih kaynak vahiydir.

Kur'an'da 21 kez geçen *ruh,* beş ayrı anlamda kullanılır:

1. *Vahiy*: Nahl 2, Mü'min 15, Şûrâ 52'de bu anlamda kullanılır. Bu anlamda geldiği her yerde bağlamın tek konusu vahiydir.

2. *Vahiy meleği*: Nisa 171, Meryem 17, Şuara 193, Nebe 38 bu anlamda kullanılır. Bakara 87 ve 253, Mearic 4 ve Kadr 4'teki ruh, klasik yoruma göre vahiy meleği, bize göre vahyin kendisi anlamındadır. Bu kullanımda *ruh* genellikle *melekler* ile birlikte gelir.

3. Özel ilahi destek: Bakara 253 ve Maide 110'da Hz. İsa'nın kendisiyle desteklendiği Kutsal Ruh, Nahl 102 ve Mücadile 22'de Hz. Rasul'ün ve mü'minlerin kendisiyle desteklendiği kutsal Ruh. Bu kullanım diğerlerinden farklı olarak "kutsal" (*kuds*) sıfatıyla gelir ve "destek" (*te'yid* ve *tesbit*) için olduğu vurgulanır.

4. Üflenince beşeri insan eden cevher: Secde 9, Hıcr 29, Sâd 72, tevile yer olmaksızın Âdem'e üflenen ruh için kullanılır. Enbiya 91 ve Tahrim 12'de Meryem için kullanılır.

5. *Hem insanı insan eden cevher hem vahyin diriltici soluğu*: "Sana ruhtan soruyorlar" (17:85) ayeti, öncesi ve sonrasına bağlı olarak bu iki vurguyu da taşımaktadır.

Bu maddelerin hepsinin de iki ortak noktası vardır.

Birinci ortak nokta: Kaynağının sadece Allah olmasıdır: 1. Vahyin kaynağı sadece Allah'tır. 2. Vahiy meleğini sadece Allah gönderir. 3. Allah'ın verdiği destek eşsizdir. 4. Beşer sadece ilahi solukla insan olabilir.

İkinci ortak nokta: Ruh, bir şeyi yaratılış amacına ulaştıran ya da o amaçla ilgili olan bir cevherdir. 1. Vahiy, insanı

yaratılış amacına ulaştırır. 2. Vahiy meleğinin yaratılış amacı ruh olan vahyi taşımaktır. 3. Özel ilahi destek, yaratılış amacı uğruna verilen mücadelenin önü tıkandığı zaman gelir. 4. Üflenen ruh; insanlığı, yaratılış amacına ulaştırmak için, beşerin akıl, irade ve vicdanla donatılmasıdır.

Ruh, Hay isminin insandaki yüksek tecellisidir. İnsan ilk tecelli sayesinde beşer oldu ve canlılar arasına karıştı. İkinci tecelli sayesinde 'üflenen ruh' ile insan oldu. İlahi ruhun diğer canlılara üflenmesinden hiç söz edilmezken, sadece insana üflenmesinden söz edilmesi, bu ruhun insanı canlı kılan şey değil, onu akıllı, iradeli ve sorumlu bir varlık kılan öz olduğunu gösterir.

"Sana ruhtan soruyorlar" (17:85) ayetinde kastedilen ruhun hangi anlamda kullanıldığı yoruma açıktır. Bu ayetin öncesi insan ve onun ayırıcı niteliği olan akılla, sonrası ise vahiyle ilgilidir. Bu bizi, ayette geçen *rûh*un hem 'vahiy' hem 'insan' için kullanılan ortak bir kavram olduğu sonucuna götürür. Bu da Allah tarafından insana "üflenen ruhun" (15:29) doğal bir sonucu olarak Allah-insan, ilâhî kelâm-insani kelâm, ilâhî irade-insani irade, vahiy-akıl, ilâhî ahkâm-beşeri hüküm ve muhakeme arasındaki kopmaz bağlantıyı ifade eder.[13]

Konumuzu ilgilendiren ruh, 4. maddede dile gelen ve "beşeri insan eden ilahi nefha" anlamındaki ruhtur. Ruhun

13 Taberi ve Râzî gibi birçok müfessir buradaki ruhu "Kur'an" olarak anlamıştır. Fakat Kur'an "akıl sır ermez işlerden olmadığı gibi, "sınırlanan" bir bilgi kaynağı da değildir. O hâlde bu ruh bir sonraki ayetin de ima ettiği gibi, Kur'an'dan da öte, vahyin gerçekten insan idrakine kapalı sırlarla dolu "kaynağıyla" ilgili olsa gerektir. Çevirimiz, bu mülahazalara dayanmaktadır. Mevdudi de bu ibareyi "vahyin kaynağı" şeklinde anlamıştır. (*Tefhimu'l-Kur'an*) Sözün özü ruh, varlıkların anlamını temsil eder. Onu üflemek, varlığa anlam vermektir. Elbette Allah en doğrusunu bilir.

bu anlamda kullanıldığı beş yerde de, diğer kullanımlardan farklı olarak şu üç husus göze çarpar:

1. Hepsi de öznesi Allah olan "üfleme" (*nefh*) fiili ile birlikte gelir.

2. Hepsinde de ruhun üflendiği adres belirtilir.

3. Hepsinde de ruh yalınkat değil, yüce Allah'ı gösteren bir zamire bitişik olarak gelir.

3.2.2. Hz. Meryem ne çömlekti ne kaburga

Bu üç husus, Kur'an'da "beşere üflenen ilahi soluk" anlamındaki ruhu diğer anlamda kullanılan ruhtan özenle ayırmaktadır. Bu kullanımlardan üçü Âdem için, ikisi Meryem'in 'sıra dışı hamileliği' için kullanılır. Meryem için kullanılması da "beşere ruh üflenince insan oldu" tezimizi teyit eder. Buradan "Meryem üreme organına ruh üflenince kadar insan değil miydi?" şeklinde bir sonuç çıkarmak, ya okuduğunu anlamamak ya da önyargılı olmak demektir. Meryem'in hamile kalışındaki sıra dışılığı, şimdiki bilgimizle çözemeyiz. Şimdilik burada söylememiz gereken şudur: Meryem'in rahmine de ruh üflendiğine göre, ruh üflenen ilk insanın çömlek ve kaburga olması gerekmiyormuş. Ruh üflendiğinde Meryem çömlek veya kaburga değildi. Kanlı ve canlı bir insandı. İsa'yı nasıl bir anne doğurmuşsa, Âdem ve eşini de öyle bir anne doğurmuştur. Can sahibi Meryem üflenen ruha muhatap olmuşsa, üflenen ruha muhatap olan Âdem ve eşinin de can taşıyor olması gayet doğaldır. Çömlek ve kaburga olmak zorunda değiller.

Peki, üflenen ruh can değilse nedir?

Üflenen ruhun mahiyetini bilemeyiz. Fakat "Üflenen ruh ile insanda ne değişti?" sorusunun cevabını Kur'an açıkça veriyor. Hem de yüce Allah'ın ruhundan üflediğini buyurduğu üç ayetten biri olan Secde 9'da: "Kendi ruhundan üflemiş ve sizi hem işitme ve görme, hem de duygu ve düşünce yetenekleriyle donatmıştır." Bu ayet, ruh üflenince ne değişti sorusunun cevabını verir. Ruh üflenince sureti insan sireti hayvan olan beşer; gören, işiten, duyan, düşünen, sorumluluk ve ahlak sahibi bilinçli bir varlık olup çıkmıştır. Yani üflenen ruh ile insana akıl, irade ve vicdan verilmiştir. Beşerken tüm göz sahibi hayvanlar gibi bakıyor ama görmüyordu, sesler duyuyor ama işitmiyordu, güdüleriyle hareket edip fesat çıkarıyor ve kan döküyordu.

"Ona kendi ruhumdan üfledim" ayetleri, "ona başta *irade* olmak üzere, kendi özelliklerimden, sıfatlarımdan sınırlı düzeyde verdim" şeklinde anlaşılabilir. Bir canlıyı iradeli varlık düzeyine yükselten cevher, *ruh* olarak adlandırılmıştır. Ruh, bedenin herhangi bir yerine izafe edildiği zaman, özel bir hüküm ve isim alır. Göze izafe edildiği zaman *basar*, kalbe izafe edildiği zaman *akıl*, bedenin tamamına izafe edildiği zaman *rûh* adını alır. Her merkezde asıl fonksiyonu gören ruhtur. Görme, akletme, işitme ve konuşma yetenekleri, gören, akleden, işiten ve konuşan birer ruhtur. Gerçekte ceset ve can sahibi varlığa bahşedilen, ceset ve can sahibi beşeri akleden, idrak eden, seven, bilen ve yapan, insanoğlunun "ben" (*ene*) ile kastettiği, felsefenin bilinç (*conciousness*) ve kişilik (*self*) olarak tabir ettiği şeyin ta kendisidir.

Keskin bir ruh beden ayrımına yaslanan her tür düalist ruhçuluk, kadim ruh dinleri olan Animizm ve Şama-

nizm'den Zerdüştlüğe, sır dinleri olan Gnostisizm ve Mistisizmden Hint dinlerine varana dek, şirk akidelerinden bir şeyler taşır ama Kur'an'ın onayını alamaz.[14]

3.2.3. Ruh hayvana değil insana üflenmiştir

Kur'an'da "ruh üfleme" ibarelerinin hiçbiri hayvan için kullanılmaz, hepsi de insan için kullanılır.[15] Buradan, Allah'ın ruhundan üflediği şeyin "can" olmadığı anlaşılır. Öyle olsaydı, o ruh hayvanlara da üflenirdi. Dolayısıyla ruh üflemek, geleneksel anlatımda söylendiği gibi, çömlekten yapılmış cansız insan heykelini canlı yapmak değildir. Beşeri yeryüzünde hilafet yapabilecek ve başkalarıyla ünsiyet kurabilecek akıl, irade, vicdan, sorumluluk gibi donanımla donatarak insan/âdem/adam yapmaktır.

Bu Kur'ani gerçek ortadayken, daha önce geleneksel ruh anlayışını Kur'an'a arz eden ve üflenen ruh ile kastedilenin "can" olmadığını söyleyen birinin varlığından haberdar değilim. Eğer varsa, bu beni ancak sevindirir.

Diğer tüm canlılar "ceset" ve "can" gibi iki unsurdan müteşekkil iken, âdemoğlu ceset + can + ruh gibi üç unsurdan müteşekkil, ahsen-i takvim üzere yaratılmış, cennete aday bir varlık oldu. Akıl, irade ve vicdan ise üflenen ruh olan ilahi nurun beşerdeki yansımalarıydı. Kaynağından yansıyan ışık bir prizmada kırılınca nasıl farklı renklerde etrafa dağılırsa, ruh da beşer prizmasında kırılarak akıl, irade ve vicdana dönüştü.

---

14 Bu konuda geleneksel ruh telakkilerini Kur'an'a arz ederek ele alan bir çalışma için bkz: Erkan Yar, *Ruh-Beden İlişkisi Açısından İnsanın Bütünlüğü Sorunu*, Ankara 2011.

15 Bkz: 15:29; 21:91; 32:9; 38:71; 32:9; 66:12.

1. Kur'an'ın da buyurduğu gibi Allah, canlılar içinde yalnızca insana ruhundan üflemiştir. Bu altı çizilmesi gereken birinci hakikattir.

2. Altı çizilmesi gereken ikinci hakikat de şudur: Sünnetullah gereği, yeryüzünde canlılık insanla başlamamıştır. İnsan canlı varlık zincirinin ilk halkasını değil, son halkasını teşkil eder. Dünyada canlı hayatın insanla başlamadığı hakikatini, hayatın en güzel müfessiri olan Kur'an şöyle dile getirir: "Küfürde direnen o kimseler görmezler mi ki; gökler ve yer başlangıçta bitişikken Biz onları ayırdık ve (hareket edebilen) her canlıyı sudan var ettik?" (21:30)

Ayet, yeryüzünün önceleri kozmik sistemin bir parçasıyken, sonradan bütünden kopup bir gezegen haline gelme hakikatini dile getiriyor. Bu ilmî gerçek, Kur'an'ın inişinden 13 asır sonra keşfedilmiştir. Burada muhteşem bir nükte vardır: Yüce Allah, gökler ve yerin bitişik olma halini Zatına değil, göklere ve yere isnat etmiştir (*o ikisi bitişikti*). Fakat onların ayrılma halini, kendi Zatına nisbet etmiştir (*O ikisini Biz ayırdık*).

Buradan şu çıkar: Her an yaratan Allah, yaratılış amacı gereği kemaline ulaşan eşyaya aktif müdahalede bulunmuş, onları yeni bir hale geçirmiştir. Gökler ve yer için geçerli olan, insan için de geçerlidir. Sudan başlayıp cennetle noktalanan kemale doğru yürüyüş seferinde, *beşerlik* de *insanlık* da birer safhadır. Allah bir önceki hal kemale erince bir sonraki hale geçirmek için müdahale etmektedir. Kur'ani ifadesiyle; iradesinin eseri olan *insan* adlı varlığı, "tavırdan tavra" (*etvâr*) geçirerek tekâmül ettirmektedir:

> **"Oysa ki sizi uzun süreçler içinde tavırdan tavra geçirerek yaratan O'dur. Allah'ın yedi kat göğü nasıl birbiriyle uyumlu tabakalar halinde yarattığını görmüyor musunuz?"** (71:14)

Etvâr, her bir halkası diğerinden farklı olan "çok zamanlı ve çok aşamalı süreçlere" delalet eder. Bu, insanın tabi olduğu aşamalı yaratılış kanununu ifade eder. İnsan suresi 28'deki *tebdîl* ile birlikte okunmalıdır. Bu iki ayette, gökler ve yerin yaratılışı gibi, insanın da aşama aşama yaratıldığı ifade edilmektedir. Bir nükte daha var: İnsanın yaratılış aşamaları için *etvâr*, evrenin yaratılış aşamaları için de *tıbâk* kullanılmıştır.

3.2.4. Beşer "beden+can", insan "beden+can+ruh" sahibidir

İnsan, *beşer* haliyle, canlı türünün en gelişmiş unsuruydu. İrade, akıl ve vicdandan yoksun olduğu için, bu gelişmişlik onu canlı türünün en vahşi, en kan dökücü unsuru yapmıştı. Allah insana ruhundan üflemiş ve insan-altı bir canlı olan beşer, üflenen ruh sayesinde akıl-irade-vicdan sahibi bir âdemoğlu/insanoğlu olup çıkmıştır.

Âdem'in çömlekten Havva'nın kaburgadan yaratıldığı efsaneleri, beden + can + ruhtan oluşan üçlü bir yaratılış tasavvuruna dayanmamaktadır. Aksine beden + candan oluşan ikili bir insan tasavvuruna dayanmaktadır. Çömlek ve kaburga anlatılarının kendisinden alındığı kadim mitolojiler ya *can* ile *ruh*u aynı şey sanıyorlardı, ya da bu ikisinden birini yok sayıyorlardı. Peki, çömlek ve kaburga anlatıları-

nın kökeninde yatan algı hangi kültüre aittir? Mesela İbrani-Yahudi kültürüne ait olabilir mi? Yoksa onlar da daha önceki pagan kültürlerin mitolojilerinden mi almışlardır?

Önce Yahudi dinî metinlerine bakalım. Ruh konusunda Eski Ahit'in kafası hayli karışıktır. "Ruh hayat kaynağı olan can mıdır, yoksa insanı diğer canlılardan ayıran bir cevher midir?" sorusunu Eski Ahit'e sorduğumuzda karşımıza birbirinin zıttı iki cevap çıkıyor:

1. *Ruhu hayat kaynağı can olarak gören Eski Ahit pasukları*: Eski Ahit'te "Beni Allah'ın ruhu yarattı, her şeye gücü yetenin nefesi hayat veriyor bana" denilir (Eyüp, 33:4). Burada ilk cümlecikteki "yarattı" ile ne kastedildiği açık değil. İkinci cümlecik bunun "hayat verdi" anlamına geldiğini söylüyor gibidir. Ruh ile canlılığı eşitleyen en belirgin Eski Ahit pasajlarından biri şudur: "Rab şöyle diyor: 'İçinize ruh koyacağım, canlanacaksınız. Size kaslar verecek, üzerinizde et oluşturacağım, sizi deriyle kaplayacağım. İçinize ruh koyacağım, canlanacaksınız. O zaman benim Rab olduğumu anlayacaksınız." (Hezekiel, 37:5-6) Bu iki pasukta ruh ile can eşitleniyor, fakat cümlenin sonu işi yine karıştırıyor. 'Ruh' ile 'Allah'ın Rab olduğunu anlamak' arasında irtibat kuruluyor ki, bu durumda işin içine candan öte, insanı canlılardan ayıran ve 'Rabbini anlayan' biri haline getiren cevher giriyor.

2. *Ruhu insanı insan eden cevher olarak gören Eski Ahit pasukları*: Bunu en güzel ifade eden pasuk şudur: "Oysa insana ruh, her şeye gücü yetenin soluğu akıl verir." (Eyüp, 32:8) Burada "Her şeye gücü yeten" olarak nitelenen Rabbin soluğu olan ruhun, aklın kaynağı olduğu vurgu-

lanmaktadır. Bu, Kur'an'ın yaklaşımıyla bire bir örtüşür. Yine şu pasuk da öyle: "Ben Rabbin ruhuyla, adalet, güç ve cesaretle donatıldım." (Mika 3:8) Burada ruh ile akıllı ve iradeli bir varlığa özgü adalet arasında doğrusal bir bağlantı kuruluyor. Şu pasuk da öyle: "Ruhumu içinize koyacağım; kurallarımı izlemenizi, buyruklarıma uyup onları uygulamanızı sağlayacağım." (Hezekiel, 36:27) Çünkü insan, içine konulan ruh sayesinde ilahi kuralları izleyecek ve ilahi buyrukları tutacak bir kıvama ulaşmıştır. Şüphesiz ki bunlar akıl ve irade olmadan olmaz. Benzer bir bağlantı insan olmak ile ruh arasında bağlantı kuran Yeşaya 42:5'te de kurulmaktadır. Özetle Eski Ahit'te her iki yaklaşımın izlerini de görüyoruz.

İnsanın üç unsurdan değil de iki unsurdan oluştuğu tezinin Yahudi kültürüne Mezopotamya mitolojisinden geçtiğini düşünüyoruz. Zira ilk insan ve eşinin yaratılışına dair Uruk, Babil ve Asur kaynaklı metinlerin tümü de insanın iki unsurdan meydana geldiği ön kabulüne dayanmaktadır. Bu iki unsurdan ikincisi hem "can" hem de "ruh" anlamına geliyordu. Yani bu kadim kültürler "can" ve "ruh"u birbirinin eşanlamlısı olarak kullanıyordu. Bu ön kabul daha sonra Yahudi sözlü kültüründe baskın yoruma dönüşmüştür. İlerleyen dönemlerde Yahudi ilahiyatı da can ile ruhu bir tutmaya başladı. Bunun en tipik delili, Yahudi dualarına da girmiş olan şu Eski Ahit pasuklarıdır: "İnsanın hayvandan üstünlüğü yoktur. Çünkü her şey boş... İkisi de aynı yere gidiyor; topraktan gelmiş, toprağa dönüyor. Kim biliyor insan ruhunun yukarıya çıktığını, hayvan ruhunun aşağıya, yer altına indiğini?" (Vaiz, 3:19:21)

İnsanı hayvanla bir tutan ve nefesi insan ile hayvanın ortak değeri addeden Yahudi ilahiyatı, böyle yapmakla ruhu cana, insanı da hayvana indirgemişti. Bunda Yahudilerin ahireti hayatlarından söküp atmak istemelerinin de payı büyüktür. Onlar, Asur ve Babil sürgünlerinin ardından "vaat edilmiş cennet"in yerine "vaat edilmiş toprakları" ikame ettiler. İki unsurlu insan düşüncesi Hıristiyan kilisesini de etkilemiştir. Latincede "hayvanlar" anlamına kullanılan *animalia* sözcüğü bunun tipik bir göstergesidir. Zira bu sözcüğün türetildiği *anima,* Latincede hem "can" ve "canlı" hem de "ruh" anlamına gelmektedir.

Yahudi ilahiyatı, İslam ilahiyatını bu açıdan da etkiledi. Yahudi ilahiyatının baskın görüşü olan insanın iki unsurdan oluştuğu görüşü, rivayetler aracılığıyla İslam ilahiyatına da bulaştı. *Ruh*u, *can*a nispet eden, yani *can* ile *ruh*u eşitleyen bu akide doğruysa, hayvanların hepsinin insan olması lazımdı. Bu durumda şunu sormamız lazım: O zaman ölü bir hayvanla diri bir hayvanı ayıran nedir? Eğer ölü bir hayvanla diri bir hayvanı ayıran can diyeceksek, diri bir hayvanla diri bir insanı ayıran nedir?

Vahyin penceresinden bakınca, diri bir hayvanla diri bir insanı ayıranın ruh olduğunu söylemek zorundayız. Yani hayvana verilen beden ve canın üstüne ruhun ilave edilmesidir insanı insan yapan. Beşeri insanlığa terfi ettiren de odur. Kur'an'ın da bize telkin ettiği yaratılış tasavvuru budur. Zira insan, ruh üflenmeden evvel beşer olarak yaşayan, yani yiyen, içen, çiftleşen, uyuyan, doğan ve ölen bir varlıktı. Âdem, Yahudi ilahiyatının iddia ettiği gibi çömlek türü bir asıldan değil, İnsan suresinin 2. ayetinde vurgulan-

dığı üzere, tüm memeli canlılar gibi nutfe/spermden yaratılmıştı.

Özetle, elimizde Kur'an gibi bir mucize-i baki dururken, insanın yaratılışını Yahudi ilahiyatının İslam kültürüne taşınmış sorunlu rivayetleriyle açıklamak zorunda değiliz. Bunlar vahiyle Müslümanın arasına gerilen rivayet kültürünün başımıza açtığı dertlerdir. Bu rivayetleri din imiş gibi savunmak zorunda da değiliz. Bu Kur'ani hakikati dile getirdiğim için atalarının dini adına hesap sormaya yelteneceklere söylüyorum: Asıl hesap vermesi gerekenler, Allah'ın kitabını her kitabın üstüne koyanlar değildir. Asıl hesap vermesi gerekenler, insanın ilk yaratılışı gibi temel bir mevzuu Kur'an'la çözmek varken, şaibeli ve asla savunulamaz rivayetleri din ilan ederek, 'Allah'a din öğretmeye' yeltenenlerdir.

Meleklere Âdem'e secde etme emri, beşeri insana terfi ettiren ruhun üflenmesi üzerine verilmişti: "Onu şekillendirmeyi (*tesviye*) tamamlayıp da ruhumdan üflediğim zaman, secdeye kapanın." (15:29) Ayette yer alan *fe-ka'û* ibaresindeki *fâ,* takibiye *fâ*sıdır. Bu edat, "ruh üfleme" eylemiyle "secde" emri arasında sebep sonuç ilişkisi olduğuna delalet eder. Buradan şu sonuç çıkar: Meleklerin insana secde ile emredilmesinin sebebi ona üflenen ruhtur. Zira bu ruh ile verilen akıl sayesinde insan melekten üstün tutulmuş, melekler insanın emrine amade kılınmıştır. Esasında secde ettikleri şey üflenen ruh ile insanın kazandığı mertebeye, yani İsra 70'teki "mükerrem kılınış"a idi.

Ruh üflenmeden önceki beşer haliyle insan, Allah'a muhatap değildi. Zira aklı, iradesi ve vicdanı yoktu. Bunla-

ra sahip olmayan bir canlı varlık, Allah'a muhatap olamazdı. Secde 9'da ruh üflenmeden önceki süreçlerde yaratılan şeyden, üçüncü şahıs zamiriyle "o" diye söz edilirken, ruh üflendikten sonra birden muhatap zamiriyle "siz" diye hitap ediyor. Bunun altı çizilmelidir. Üflenen ruh, insanı yüce Yaratıcının muhatabı kılan şeyin ta kendisidir.

3.3. ÂDEM'İ ANLAMAYA DAİR KUR'ANİ KODLAR

3.3.1. Âdem 'âdemoğlu' anlamında kullanılmış mıdır?

Âdem kimdir?

Kur'an'a göre Âdem ilk konuşan, eşyayı adıyla anan, sorumluluk sahibi, kendi türüne örnek gösterilen, eşya arasındaki farklılıkları kelimelere döken ilk canlıdır. Kısaca Âdem, canlılar içerisinden kendisine ruh üflenmek için seçilen (3:33) canlıdır.

"Âdem ismiyle ne kastedilmektedir?" sorusuna Kur'an'dan yola çıkarak iki ayrı cevap verilebilir:

1. Âdem özel isimdir: Bir bireydir. Beşer içinden seçilip ruh üflenen halkanın ilk üyesidir. Âdem ismi geçen birçok ayetten ilk bakışta anlaşılan budur.

2. Âdem özel isim değildir: Âdem ile bir birey değil insan türü kastedilmiştir. Âdem ismi cins isim yerine kullanılmıştır. Âdem "âdemoğlu" demektir.

Kur'an'da 25 yerde geçen Âdem ismi, 7 yerde "âdemoğlu" (*beni âdem*) şeklinde gelir. *El-edeme,* Ferrâ'ya göre "aracı, vesile" demektir. Zemahşerî, bu kelimenin "bir toplumun lideri, öncüsü" anlamına kullanıldığını söyler. Âdem

Sümer dilinde, "babam" anlamına gelen *adamu* köküne, Asur-Babil dilinde "yapılmış, yaratılmış, oluşturulmuş" anlamına gelen *adamu* sözcüğüne, Sabii dilinde "kul" anlamına gelen *adam* köküne nispet edilmiştir. İbrancada Âdem, "yer, toprak" anlamındaki *adamah* köküne nispet edilir. Bazıları aynı dilde "kırmızı" anlamına gelen *adom* kelimesiyle özdeşleştirmişse de, bu pek kabul görmemiştir. Kelimenin Arapça kökenli olduğunu iddia edenler, onu "herhangi bir şeyin dışyüzü" anlamına gelen *edemeh* köküne nispet ederler. Bir başka dil yorumuna göre kelime hem "esmerlik" hem "beyazlık" anlamındaki *udmeh* kökünden türemiştir. İbn Abbas'tan gelen bir rivayete göre yerin yüzeyindeki topraktan yaratıldığı için bu adla anılmıştır.

Bakara suresindeki kıssada Âdem soyunu temsilen yer almaktadır. Bu kıssanın nakledildiği ayetlerde kullanılan zamirler şaşırtıcı bir değişkenlik gösterir. Bakara 29'da yeryüzündeki her şeyin insan için yaratılmasından söz edilirken ikinci çoğul şahıs (*siz*) kullanılır. Müteakip ayetlerde Âdem'e işaretle ikinci tekil şahsa (*sen*) geçilir. Kur'an, Âdem için kullandığı ifadeleri insan için de kullanır. (23:12, 13)

Şu bir gerçek ki Kur'an, A'raf suresinin 11. ayetinde, "Âdem = siz" denklemini kurmuştur. Âdem'i âdemoğulları, âdemoğullarını da âdem yerine kullanmıştır:

> "**Doğrusu SİZ'i yarattık, sonra SİZ'i biçimlendirdik, ardından meleklere dedik ki: "ÂDEM için secde edin!" (A'raf 7:11)**

Bu ayette açık ve net olarak Âdem, âdemoğlu/insanoğlu yerine kullanılmıştır. "Sizi .. sizi.." ile başlayan hitap devam ederken birden "..ve Âdem'e dedik ki.." şekline dönüşür. Bu Kur'an'ın edebi dil özelliğinin harika bir örneğidir.

Âdeta, "Onlar Kur'an üzerinde derinliğine düşünmüyorlar mı?" (4:82) ilahi emrine gerekçe gösterilecek bir örnektir. Başta Razi olmak üzere birçok müfessir bunların "yeryüzü melekleri" olduğunu söyler. Bunun anlamı, Allah'ın insanoğluna tabiatı boyun eğdirmesidir.

Kur'an'da "Âdem=siz" denklemini teyit eden ve Âdem'in topraktan yaratıldığını söyleyen bir başka ayet de şudur: "Allah onu toprak türünden yarattı, ardından ona "Ol!" dedi; işte o da böylece oluş sürecine girdi." (3:59) Buna benzer nitelikteki Hac 5'i de eklemek gerekir. Bu iki ayet şunu gösterir: Kur'an'da *âdem* ile *insanlık ailesi* birbirinin yerine kullanılmaktadır.

Peki, Kur'an'da geçen tüm Âdem isimlerini ve bu kapsamda anlatılanların tümünü "Âdem = âdemoğlu/insanlık" denkleminin içine sığdırabilir miyiz?

Buna evet cevabı vermenin, aşırı yorum olacağını düşünüyoruz. Her aşırı yorum, ideolojik bir takıntının izdüşümüdür. Bu, Kur'an'ı dinlemenin değil Kur'an'a söyletmenin bir eseridir. Kur'an'ı dinlemenin yerini Kur'an'a söyletmek aldığında anlamın ve yorumun zemini kaymış demektir. Zemin kaymalarına ideolojik takıntılar neden olur. A'raf 11'de Âdem=siz denklemi kurulmuştur, bu doğru. Fakat birçok ayette Âdem'den bir birey olarak söz edildiği de en az o kadar doğrudur. Örneğin şu ayetler: "Âdem'e isimlerin tümünü öğretti." (2:31) "Ey Âdem! Şunların isimlerini onlara bildir!" (2:33) "Biz dedik ki: Ey Âdem! Sen ve eşin şu has bahçeye yerleşin!" (2:35) "Âdem Rabbinden kelimeler aldı ve onlarla dönüş yaptı." (2:37)

Şu halde Kur'an'da Âdem'den hem insanoğlunun sembol atası olan özel isim, hem de âdemoğlunu temsil eden

manevi şahıs olan cins isim olarak söz edildiğini kabul etmemiz gerekecektir. Bu ikinci durum bizi, Âdem kıssasının sembolik yorumlara da açık olduğu sonucuna götürür. Vakıa Muhammed Abduh gibi bazı yenilikçi Kur'an yorumcuları içerisinden, Kur'an'daki Âdem-İblis kıssasını sembolik bir okumaya tabi tutanlar da çıkmıştır.

3.3.2. Âdem-İblis kıssasında sembolik kodlar

Kur'an, sembolik dilin yoğun olarak kullanıldığı bir hitaptır. Âdem-İblis kıssasını işleyen bazı Kur'an pasajlarında veya o pasajların içinde geçen bazı bölümlerde, sembolik dilin farklı biçimleri olan mecaz, teşbih ve istiareler bulmak mümkündür. Bu bölümleri lafzi olarak anlamak, içinden çıkılmaz anlama sorunlarına yol açabilir. Bu bölümlerde kullanılan dil edebî bir dildir. Bir hakikati anlatmak için her tür edebî sanatı kullanmak, Kur'an'ın en yaygın üslup özelliklerinden biridir. Buna Âdem-İblis kıssası özelinde şu örnekler gösterilebilir:

1. *Âdem'e isimlerin öğretilmesi* (2:31):

Bu lafzen de anlaşılabilir, mecazen de. Lafzen anlaşılacaksa, buradan Allah'ın Âdem'e isimleri tek tek öğrettiği sonucu çıkar. Bu durumda bu işlem "vahiy" sayılmalıdır. Bu durumda iki sorun var: Birinci sorun ayetteki "isimler" ile neyin kastedildiği. Eğer "isimler" ile Âdem'in ilkini oluşturduğu ruh üflenen beşerin ilk halkası kastediliyorsa, –ki ayette geçen *hâulâi* işaret ismi ve *hum* zamiri akıllı varlıklar

için kullanılır-[16] bu durumda kastedilen beşer içinden seçilip ilk ruh üflenen halkanın isimleri kastedilmektedir.

Biz biliyoruz ki, insanların ve eşyanın isimleri vahiy tarafından konulmamakta, vahiy insanlar tarafından daha önceden konulmuş isimleri kullanmaktadır. İbrahim, Musa, İsa, Muhammed isimlerini Allah koymamış, bu peygamberlerin ebeveynleri veya onlara vekâlet edenler koymuştur. Yine yer, gök, dağ, taş, kurt, kuş isimlerini Allah koymamış, fakat vahiyler daha önceden konulmuş isimleri kullanmıştır. Öyle olduğu içindir ki bu isimler Tevrat'ta İbranca, İncil'de Aramca, Kur'an'da Arapçadır.

İkinci sorun "öğretti" ile neyin kastedildiği. Eğer buradaki "öğretti" Rahman suresindekine benzer bir biçimde "vahyetti" anlamına alınacaksa, Kur'an'ın hiçbir yerinde Âdem'e nübüvvet ve risalet nispet edilmez. Nebi ve rasul denmez. Buradaki "öğretti", aynen Alak 4-5'te de kullanılır. Orada Allah'ın insana okumayı kalemle öğrettiği buyrulur. Elbet bundan hiç kimse, Allah'ın öğretmesinin, bir öğretmenin karatahtada öğrencisine yazı öğretmesine benzediği sonucunu çıkarmaz. Bununla, Allah'ın insana öğrenme yetisi verdiği ve bunun için gerekli araçları yarattığı kastedilir. Şu durumda 'Âdem'e isimlerin öğretilmesi' lafzi değil sembolik anlamdadır ve İbn Cinni'nin *el-Hasais*'te dediği gibi "Allah'ın insanoğluna verdiği eşyaya isim koyma yeteneğine" delalet eder.

16 Dilde genel kural *hâulâi* işaret isminin ve *hum* zamirinin akıllı varlıklar için kullanılmasıdır. Hemen her dil kuralı gibi bu kuralın da istisnası vardır. Hz. Musa'ya verilen peygamberlik delilleri (âyet) için de *hâulâi* işaret ismi kullanılmıştır. (17:102) Yine gökler ve yere isnatla *hunne* zamiri kullanılmıştır. (65:12) Fakat bunlar hem mecazi hem istisnai kullanımlardır.

2. *Meleklerin Âdem'e secdesi* (2:34):

Bu secde eğer lafzen anlaşılırsa, buradan meleklerin namaz secdesi gibi Âdem'e secde ettikleri sonucuna varılır. Bu, Allah'ın tüm zamanlar ve mekânlardaki dininin adı olan İslam'ın bir numaralı ilkesi tevhide aykırıdır. Bu lafzi yorumdan yola çıkan bazı bâtıni anlayışlar, işi şeytanı en büyük muvahhit ilan etmeye kadar vardırmışlardır. Lafızcı anlayışın rivayetçi kolu da bunun üzerinden hayli spekülasyon üretmiştir.[17]

Bu secde ya "İradesi sayesinde bilme ve tanımlama yeteneği bahşedilen insana saygılarını sunmak" ya da "âdemoğlunun yaşamı ve iyiliği için yardımcı ve amade olmak" anlamına gelir. Çünkü *sucûd* dilde "önünde eğilmek, emrine amade olmak, saygı sunmak" anlamına gelir. Razi gibi bazı âlimler bu meleklerin gök değil yer melekleri olduğunda ısrarcıdırlar. Esasında "melek" kelimesinin kök anlamının "güç ve kuvvetin kendisi üzerinden kullanıldığı araç" olduğu düşünüldüğünde, meleklerin Âdem'e secdesi, tabiat güçlerinin insanoğlunun akıl ve iradesi karşısında boyun

17 Bakara 34'ün tefsiri konusunda rivayet tefsirlerinde hayli zengin bir folklorik bilgi birikimi oluşmuştur. Bu birikimin doğrusu ve yanlışı, ayıklanamayacak kadar iç içe geçmiştir. Mitolojik tefsir adını verebileceğimiz bir kategori içerisinde değerlendirilmesi gereken bir dolu rivayet, aslında İslam toplumunun tarihsel süreç içerisindeki sosyo-psikolojik haritasını çıkarmak için, eşsiz bir malzeme yığınıdır. Bu folklorik birikim arasında yer alan İbn Kesir'in aktardığı bir rivayete göre Allah, İblis'ten önce ortaya koyduğu bu şaheseri, yarattığı bir türe sunmuş, onlar reddetmiş ve yakılmışlar. Bu işlem birkaç kez daha tekrar etmiş ve reddedenler aynı acı akıbete uğramışlar. En sonunda melek sınıfı içerisinde ateşten yaratılan tek tür olan cinleri yeryüzüne halife kılmış ve onlara insanı takdim etmiş, biri (İblis) dışında onların tümü Âdem'e saygıda kusur etmemiştir. (İbn Kesir I, 75) Hemen burada hakkaniyet adına, İbn Abbas'a nispet edilen bu rivayeti aktaran İbn Kesir'in, bu rivayetin belge niteliği taşımadığını söylediğini de vurgulamamız gerekiyor.

eğmesini ifade eder. Esasen Yusuf suresinde Hz. Yusuf'a kardeşlerinin secde etmesi ile kastedilen de, zımnen 'kardeşleri onun otoritesine boyun eğdiler ve emrine girdiler' anlamı olsa gerektir.

3. *Âdem ve eşinin yerleştiği 'cennet'* (2:35):

İbn Abbas, Ubey b. Ka'b, Süfyan b. Uyeyne, İmam Azam başta olmak üzere birçok otorite bu 'cennet'in vahiy tarafından vaat edilen cennet değil, dünyadaki bir 'saklı bahçe' olduğu görüşündedir.[18] Bu cennetin vaat edilen cennet olduğu yorumu, cahil yığınlar arasında revaç bulmuştur. Bu, uydurulmuş dinin en çok istismar ettiği hurafelerden biridir. Bu hurafeyi def etmek için birkaç soru yeterlidir:

3.1. Vaat edilen cennette yasak yoktur, çünkü orası imtihan değil, ödül âlemidir. Oysa Âdem ve eşine bir ağaçtan yeme yasağı getirilmiş ve böylece sınanmışlardır.

3.2. Cennette isyan ve günah söz konusu değildir, oysa Âdem ve eşi günah işlemişlerdir.

3.3. Eğer burası gerçek cennet olsaydı, orada İblis gibi Allah'ın tart ettiği bir isyankârın bulunmaması gerekirdi. Oysa şeytan, Âdem ve eşini cennette aldatmıştır.

3.4. Kur'an'ın bildirdiğine göre cennet ebedîlik yurdudur, en azından cennete girenin oradan çıkarılmayacağı vaat edilmiştir. (15:48) Oysa Âdem ve eşi cennetten kovulmuşlardır. Ayette cennet, tam da kelime anlamı olan "saklı bahçe" anlamında kullanılmıştır ve bununla dünya cenneti kastedilmiştir.

---

18 İbn Kayyım, *Hâdi'l-Ervah ilâ Bilâdi'l-Efrâh*, Beyrut 1419/1998, tah: Y. A. Bedevi-M. Musto, s. 62-68.

Âdem ve eşinin cennete konulması, ağacın yasaklanması, o ağaçtan yemeleri ve cinselliklerinin farkına varmaları lafzi anlamda değil sembolik anlamda da yorumlanabilir.[19] Mesela bu cennet, insanoğlunun "ekmek elden su gölden" tabirini hatırlatan anne karnındaki iradesiz dönemine kapalı bir atıf olarak yorumlanabilir.[20] Fakat yapılacak hiçbir yorum mutlaklaştırılmamalı, nihayetinde yorumlardan bir yorum olduğu akıldan çıkarılmamalıdır. Zira mutlaklaşan yorum vahyin makamına göz diker. En isabetli bile olsa, vahyin makamına göz diken yorum haddini aşmış sayılmalıdır.

4. *Saklı bahçede yasak ağaç* (2:35):

Burada geçen 'ağacı' lafzi anlama yoranlar, bu ağacın niteliği konusunda birçok görüş ileri sürmüşlerdir. Aynı kıssanın anlatıldığı bir başka surede bu bölüm şöyle verilir:

---

19 Âdem kıssasında cennette iskân, yasak ağaçtan yeme ve tövbeden oluşan üç aşama, Muhammed Abduh'a göre insanın yaratılışındaki üç evreye tekabül eder. Âdem kıssası âdemoğlunun kıssasıdır. Âdem'in adının anılması, kavmi büyüğünün adıyla anmak kabilindendir. Cennette iskân, üzüntü ve kederin olmadığı, "kederden kaç hazza koş" sözünde ifadesini bulan çocukluk evresine delalet eder. Ağacın meyvesinin yasaklanması, bu yasağı çiğnemek insanın iradesini ortaya çıkma evresine, pişman olarak Allah'a yönelmek ise olgunluk evresine tekabül eder. Allah'tan kelimelerin verilmesi, insan aklının hakikati bulmaya yetmediği, mutlaka nübüvvete ihtiyaç duyduğuna delalet eder. (*el-Menar*, I, 282-284)

20 Nuh 17'de "Allah sizi yerden bitki gibi bitirdi" ayetine dayanarak, cennetin ana rahmi olduğu yorumu yapılabilir. İnsan ana rahminde hiçbir sorumluluğa katlanmaz. Her tür ihtiyacı temin edilir. Cennet ana rahmini, günah insanın günahtan kaçamayan beşeri tabiatını, Âdem'in cennetten sürülmesi insanın doğumunu, edep yerlerinin görünmesi cinsel güdülerini keşfini ve akil baliğ olmasını temsil edebilir. Kıssadan hisse: Günahında ısrar edersen 'İblisleşir' şeytan olursun, Allah'a yönelip tövbe edersen 'adamlaşır' insan olursun. Âdem'in kovuluşu ise insanın dünyaya gelişine tekabül eder. Âdem'in yasak ağaçtan yedikten sonra cinselliği keşfetmesi, insanın akil-baliğ olarak cinselliğinin keşfine tekabül eder. Zaten insanın dünyadaki hayatının ahirete nispeti, anne karnındaki müddetinin dünya hayatındaki müddetine nispeti gibidir. Allah en doğrusunu bilir.

"Nihayet şeytan ona fısıldayıp "Ey Âdem, sana ebedilik ağacını ve yok olmayacak bir saltanat önereyim mi?" (20:120) Aynı hakikat A'raf suresinde bu kez de başka bir üslupla ele alınıyor: "Rabbiniz başka bir sebepten değil, sırf ikiniz de birer melek ya da ebedî kalıcılardan olursunuz diye sizi şu ağaçtan men etti." (7:20)

Kıssanın ayrıntılı olarak anlatıldığı üç surede aynı hakikat farklı kelime ve sembollerle anlatılıyor. Üç anlatımda da 'ağaç' sembolü yer alıyor. Ne ki, A'raf ve Bakara'da tek başına gelen bu kelime, Taha'da "ebedilik ağacı" (*şeceratu'l-huld*) formunda bir sıfatla geliyor. Bu sıfattan yola çıkarak, Âdem'e yasaklanan ağacın ebedilik ağacı (ya da hayat ağacı) olduğunu ileri sürenler olmuştur. Ne ki, ayette de açıkça görüldüğü gibi bu sıfat ağaca şeytan tarafından yakıştırılıp Âdem'in gönlüne vesvese olarak fısıldanıyor. Değilse vahiy bu ağacın "ebedilik" sıfatını onaylamıyor.

Tevrat'ı tevil eden ünlü Yahudi ilahiyatçısı İskenderiyeli Philo, Tevrat'ta da geçen ağacın cinselliği ve cinsel ilişkiyi sembolize ettiğini söylemiştir. Ona göre, Âdem ve eşi soylarını ebedileştirmek için cinselliklerini keşfeder etmez cinsel ilişkiye girmişlerdir. Özetle, aynı gerçeğin farklı formlarla ifadesi de gösteriyor ki, bu temsilde bize söylenenin ötesinde bir "söylenmek istenen" vardır ve asıl maksat da odur. O halde, bu temsili olayı anlamaya çalışırken lafzi anlamın ötesinde yatan ve "ne demek istiyor" sorusunun cevabı olan maksadı bulmamız gerekmektedir.

Yasak ağaç sembolü üzerinden verilen mesaj şu olabilir: Cinsî münasebeti sadece üremek için kullanan hayvanlardan farklı olarak, insandan, bir ünsiyet ahlakı ve sorumluluğu geliştirmesi için kullanması istenmektedir. Bu ikisi

arasındaki farkı fark eden tek canlı olan insana, kuralsız cinsel ilişki yasaklanmaktadır.

Yasak konulmadan insan sınava çekilemezdi. Bu ayetler, Âdem'in konulduğu 'saklı bahçe'nin aslında 'dünya' olduğunu gösterir. Evet, dünya Allah'ın insan için hazırlayıp sakladığı bir has bahçedir. 4.6 milyar yıllık ilahi emek[21] bunun göstergesidir. Zira gerçek cennet imtihan yeri değil ödül yeridir. İmtihan olan hayat, dünya hayatıdır.

Saklı bahçede tek ağacın yasaklanıp gerisini yemenin zımnen teşvik edilmesi, insanoğlunun beslenme zincirinde etten ota kayma tavsiyesi olarak anlaşılabilir. Zira daha önce beşer, vahşi hayvanlar gibi kan döküyordu. Nuh'un yedi yasasından biri de "Canlı hayvanın etini kesip yemeyeceksin"[22] şeklindedir. Demek ki insanlar arasında, beşerlikten kalma alışkanlığını Nuh Nebi döneminde hâlâ devam ettirenler bulunuyordu. Beşere ruh üflenip insan olunca, Allah'ın yeryüzüne yaydığı saklı bahçeleri keşfetti. O bahçelerdeki bitkileri ve o bitkilerdeki meyveleri ve tohumlarını keşfetti. Kur'an'daki cennet tasvirlerinde kuştan başka etin geçmemesi de bunu destekler. Bu durumda beşer ile insan arasında beslenmede de bir tekâmülün söz konusu olabileceğini düşünmek yerindedir. Mağaradan saklı bahçeye uzanan yolculuk, aynı zamanda insanın akıl ve iradesini kullanarak yaptığı ilk keşif yolculuğu olarak okunabilir.

21 Âlemlerin Rabbi yüce Rabbimize isnatla "emek" kelimesini, emeğin değerine dikkat çekmek için bilerek kullandım. Zira her tür tekfircilik, ötekileştirme ve şeytanlaştırma, Allah'ın insan üzerindeki emeğini inkâra dayanıyor. Tembelliğin adını "mehdi", torpilin adını "şefaat" koyan, bir kertenkele öldürene 100 şehit sevabı, 300 salavat okuyana cennet vadeden rivayetlere inanan bu ümmetin problemi emeğe saygısızlık problemidir. Dünyevi köşe dönmecilik (rantçılık) bir bela ise, uhrevi köşe dönmecilik bin beladır.

22 *Talmud*, Sanhedrin, 56a.

5. *Âdem ve eşinin cinsel organlarının açılması* (7:22; 20:121):

Cinsel organlarının açılmasının lafzi anlamı "çırılçıplak kalmak"tır.[23] Bu, sorumluluğunu unutan insanın cinsel dürtülerinin emrine gireceğinin simgesel anlatımı olarak yorumlanabilir.[24] Mücâhid'e göre bu kıssada kullanılan dil semboliktir. Âdem ve eşinin elbiselerinden murat, insani sorumluluk ve saygınlığın ifadesi olan ve A'raf 26'da dile gelen "takva elbisesi"dir. Bu kıssayı âdemoğlunun kıssası olarak alırsak, bu mecazın her insanın büluğ çağını temsil ettiği sonucuna varabiliriz.

Kuşku yok ki cinsellik insanoğluna beşer döneminden intikal eden bir güdüydü ve hep vardı. Bunu hayvanlar dünyasıyla paylaştığımız alt beynin güdüsel fonksiyonlarından

---

23 Bu Kur'ani ifade Eski Ahit'te şöyle dile gelir: "Âdem ile karısı ikisi çıplaktılar; utançları yoktu." (Tekvin 2:26)

24 Şeytan'ın Âdem ve eşinin ayaklarını saklı bahçeden nasıl kaydırdığının ayrıntısı Araf suresinde veriliyor: "Derken şeytan edep yerlerini kendilerine göstermek için fısıldadı: Rabbiniz başka bir nedenle değil, yalnızca sizler birer melek (gibi) olamayasınız ya da ebedilik sırrına eremeyesiniz diye size bu ağacı yasakladı." (7:20) Şeytanın amacı insanoğlunu en hassas yerinden vurmak: cinsellik... "Edep yerlerini göstermek" istemesinin yorumu bu olabilir. Şöyle ki: Şeytani dürtü eğer insanı içgüdülerine esir edebilirse, onu kendi akıbetine sürüklemiş ve öç almış olacaktır. İnsan akıllı bir varlıktır. Gerekçe en azından mantıki olmak zorundadır. Şeytan da işte bu mantıkî gerekçeyle insana yaklaşıyor ve onu mükemmellik ve ebedilik tuzağına düşürüyor. Kim istemez "melek" gibi mükemmel olmayı, kim istemez ölümsüz biri olmayı? İşte insan da olamayacağı bir şeyi, belki olmaması gereken bir şeyi istiyor. Niçin olmaması gereken? Çünkü melekleri bilgi ve iradesiyle geçtiği, bunun için de meleklerin saygısına mazhar olduğu ortada. Kendisine melekler karşısında verilen bu ayrıcalıklı konuma razı olup şükredeceği yerde, bir başkasının yerine gözünü dikiyor. Bunun anlamı Allah'ın "kendisini koyduğu yere razı olmamak"tır. İşte tam da bunun adıdır *zulüm*. Çünkü *zulüm*, "bir şeyi yaratıldığı yerinden ve konumundan etmek, başka bir yere koymak" anlamına gelir. Bunun için bir üstteki ayette "sonra zalimlerden olursunuz" denilmişti. Zaten, Âdem de bu yanlışını itiraf ederken "Ey Rabbimiz! Biz kendimize zulmettik..." diyerek özeleştiri yapacaktır. (7:23)

biliyoruz. Şu durumda Âdem ve eşinin keşfettiği neydi? Muhtemelen Âdem ve eşi *hayâ*yı (*havva*, *hayâ* ve "yılan" anlamına gelen *hayye* aynı köktendir) keşfetti. Zira *hayâ* ruhun üçüzlerinin eseridir. Hayâ duymak insana tekniği kullanma yeteneğini keşfettirdi. O yetenekle insanın icat ettiği ilk ürün elbiseydi. Örtünmek için elbise icadı, insanoğlunun kullandığı ilk teknoloji olarak da adlandırılabilir.

Kur'an'da yedi yerde anlatılan Âdem-İblis kıssası, iyilikle kötülüğün, hayırla şerrin mücadelesidir. Kıssa insanın dost-düşman tasavvurunu inşa etmektedir. Aynı zamanda kıssa, yaratılışı gereği bir "düşman öteki" olmadan yapamayan insana, kendi hemcinslerini ötekileştirerek zulmetme yerine, şeytanı ötekileştirerek ahlaken yücelme alternatifini göstermektedir. Yine bu kıssa Âdem gibi kendi türünün en seçkini olan "seçilmiş" biri olsa dahi, kulun kusursuz olmayacağını anlatmaktadır. Nitekim Kur'an'da, "Biz onu azim sahibi bulmadık" denilir (20:115). Ahkaf 35 'azim sahibi' peygamberlerin varlığından söz eder. Bu ayet aynı zamanda Rabbinin Âdem'e ilişkin beklentisini göstermekte, "Âdem'in kaderi buydu" tarzı tüm kaderci yorumları buruşturup çöpe atmaktadır. Taha 115, ağacın yasaklanma amacının sınava çekmek olduğunu gösterir. Zira 'azim sahibi' elçiler, dünyada çetin sınava tabi tutulanlardır. Bu sınavlar onların azim ve kararlılığını artırmaya hizmet etmiştir. Taberi, Nuh, İbrahim, Musa, İsa ve Muhammed nebileri onlar arasında sayar. Eğer Nuh Nebi "Ben yenildim" (54:10) demesine rağmen azim sahibi sayılıyorsa -ki öyledir- şu durumda bittim noktasına gelip "ben bittim" demek bir kusur değildir. Belki bitmeden bittim demek bir kusurdur.

Bu kıssayı sunuşta, Kur'an'ın söylemi ile Eski Ahit'in söylemi çok farklıdır. Eski Ahit "İnsanın aklı fikri hep kötülükte" (Yaratılış 6) diyerek, kötülüğü insanın /yapısal gerçeği ilan eder. Oysa Kur'an Âdem'in tövbe edip günahından dönüş yaptığını vurgular. Bir benzetme yapacak olursak, Kur'an'a göre Âdem, çamura düşmüş altındır. O altın üzerine bulaşmış olan çamurdan tövbe ile temizlenmiş ve değerinden hiçbir şey kaybetmemiştir. Eski Ahit'e göre ise, çamur Âdem'in mayasındadır ve ne kadar yıkarsa yıkasın temizleyemez. Bu arka plan Hıristiyanlıktaki "ilk günah" doktrinine yol açmıştır.

Batı aklının "kötülük problemi" üzerine söylediği her şeyin arka planında, şu veya bu oranda "ilk günah" dogması yatar. Kur'an insanı "kıvamı en güzel" (*ahsen-i takvim*) ve "ilahi ikrama mazhar" (*mükerrem*) bir varlık olarak takdim eder. Kur'an'ın hiçbir ayetinde "kötülük" (şer) Allah'a hiç izafe ve isnat edilmez.[25] Allah'ın bir ismi de "Hayr"dır.[26] Kötülük, varlığın özünden kaynaklanmaz. Ya eşyanın yanlış kullanımından, ya da insanın yanlış yorumundan kaynaklanır. Bu yüzden bir şeyi Allah'ın yarattığı anlam ve amaç uğrunda kullanmak "hikmet", bir şeyi yaratılış anlam ve amacı dışına çıkarmaksa "zulüm" olarak adlandırılır.

25 Kur'an'da içinde şerr kelimesi geçen tüm ayetlerin sayım-dökümü ve ayrıntılı bir tahlili ile "Varlık mahza hayır yokluk mahza şerdir", "Varlığın özü şer değil hayırdır" başlıkları için şu eserimize bkz: *K. G. Esma-i Hüsna*, II, 1187-1207.

26 Esma-i Hüsna'dan *el-Hayr* ismi için bkz: Age., II, 1185-1215.

3.3.3. "İsa'nın durumu Âdem'in durumu gibidir" ne demek?

"Allah katında İsa'nın durumu Âdem'in durumu gibidir. Allah onu toprak türünden yarattı, ardından ona "Ol!" dedi; işte o da böylece oluş sürecine girdi." (3:59)

Hz. İsa'nın yaratılışıyla Âdem'in yaratılışı arasında benzerlik kuran bu ayeti anlamak için, sorulması gereken anahtar soru şudur: Kur'an'ın bu ayette dikkatimizi çektiği şey, İsa'nın yaratılışıyla Âdem'in yaratılışındaki olağanüstülük müdür, yoksa olağanlık mıdır?

Bu sorunun doğru cevabı, ancak 59. ayetin içinde yer aldığı pasajın iniş nedeni dikkate alınarak verilebilir. Ayetin dâhil olduğu pasaj, Necran'dan Medine'ye gelen Hıristiyan heyetinin, "İsa Allah'ın oğludur" demeleri üzerine inmiştir. Allah Rasulü onları İslam'a davet etmiş, onlar da İsa'ya tabi oluşlarını gerekçe göstererek kendilerinin daha önceden İslam olduklarını iddia etmişlerdir. Bunun üzerine Allah Rasulü, yalan söylediklerini, İsa'yı Allah'ın oğlu olarak kabul etmelerinin İslam olmalarına engel olduğunu söylemiş, onlar İsa'nın Tanrı'nın oğlu olduğunu onun babasız doğumu üzerinden savunmaya kalkmışlar, bunun üzerine yukarıdaki ayet nazil olmuştur.

Bu âyet "İsa'nın babası Allah'tır" diyen teslisçi Hıristiyanları reddederek, "Sizin iftira ettiğiniz gibi İsa'nın babası Allah değildir" demek için inmiştir. Ayette Âdem'in yaratıldığı hammadde olan toprağa dikkat çekilerek, zımnen "Âdem nasıl yaratıldıysa, İsa da öyle yaratıldı" denilmektedir.

Eğer ayet, geleneksel anlayışın sandığı gibi Hz. İsa ve Âdem kıyasını "baba yokluğu" üzerine temellendiriyorsa, bu takdirde ayet "İsa'nın babası Tanrı'dır" veya "İsa Tanrı'nın oğludur" diyen teslisçi Hıristiyanlara destek çıkmış olurdu. Bu açıkça şirktir. Şirke verilen destek de şirktir. Kur'an'ın en çok titizlendiği şey, tevhid akidesidir.

Burada çok önemli bir noktaya işaret etmekte fayda var: Eski Ahit'in birçok emir ve yasağının üzerini çizen Hıristiyan ilahiyatının, Âdem'in çömlekten yaratıldığı mitolojisine sıkı sıkıya sarılmasının temelinde, Âdem'i İsa'ya ortak çıkarmama çabası yatar. Kilise, insanlık içinde İsa'nın babasız doğumunun tek örnek olduğu konusunda tavizsizdir. Kilise, kendi zanlarınca babasız ve anasız yaratılan Âdem'in dahi İsa ile kıyaslanmasına tahammül edemez. Âdem'in İsa gibi bir annenin rahminden doğmayıp, toprak ve çamurdan yapılmış bir çömlekten yaratıldığı tezine bu yüzden ısrarla sahip çıkar. Aksi halde Âdem, yaratılış açısından İsa'ya ortak çıkacak ve Hıristiyanlar da sırf İsa'ya tabi olmaktan dolayı kurtulmuş olma tekelini ellerinden kaçıracaklardır. Bu takdirde tüm insanlık Tanrı'nın oğlu olacaktır ki, Kilise'nin sapık saydığı bâtıni Hıristiyanlar (Pavlikanlar) içinden bunu söyleyenler de çıkmıştır.

İşin ilginci, geleneksel yorum, ayetin Hıristiyan şirkini reddetmek için inişini göz ardı etmiştir. Esasen Meryem suresinde Hz. İsa'nın doğumunun ayrıntılı bir biçimde anlatılmasının sebebi de budur. Zımnen şu denilmektedir: İsa da her âdemoğlu gibi bir anadan doğmuştur. İsa da her insanın anne rahminde geçtiği embriyolojik aşamalardan geçmiş, annesi her anne gibi doğum sancıları çekmiş bir in-

sanoğludur. Sanki Kur'an böyle demeyip tersini söylemiş gibi, geleneksel Kur'an yorumculuğu, Kilise'nin 'olağanüstüye' olan aşkını paylaşan yorumların peşine düşmüştür. Fakat biri çıkar da, ayetin İsa ile Âdem'i birbirine kıyaslamasından yola çıkarak, "İsa'nın annesi vardı, peki Âdem'in annesi nerde?" diye sorarsa diye hiç aklına getirmemiştir. 'Kendi ayağına' sıkmak buna deniyor galiba!

Geleneksel Kur'an yorumculuğu, Meryem'in bakire doğumuna o kadar yoğunlaşmıştır ki, bu ayetlerdeki vurguyu gözden kaçırmıştır. Bu ise Âdem'in yaratılışı konusunda geleneksel ön kabuller açısından bile çelişkili bir durumun ortaya çıkmasına neden olmuştur. Söz konusu ön kabullere göre Âdem yaratılan, İsa ise doğan biridir. İsa babasızdır, Âdem ise hem anasız hem babasızdır. Şu halde eğer olağanüstülük yarıştırılacaksa, Âdem'in yaratılışı İsa'dan çok çok daha olağanüstüdür. Böyle bir sonuç, bu ikisinin yaratılışını kıyaslayan yukarıdaki ayete zıttır.

Eğer Âl-i İmran 59'da İsa ile Âdem arasında kurulan benzerlik 'olağanüstülük' açısındansa, "İsa babasız, o halde babası Tanrı'dır" şeklinde düşünen bir hıristiyana dönüp, "O halde Âdem de babasız, onun da babası Tanrı'dır" diye cevap verilir. Elbette İslam açısından her ikisi de baştan ayağa şirktir. Eğer İsa'nın doğum sürecinde anneye üflenen ruhtan dolayı İsa "Tanrı'nın oğlu" oluyorsa, ruh üflenme olayının aynısı Âdem'in yaratılışında da gerçekleşmiştir.

Bir başka sorun da, olağanüstüyü yüceltme, olağanı sıradanlaştırma sorunudur. İlki 'imanda fazlalık' sayılırken, ikincisi 'sıradanlık' sayılmaktadır. Yüce Allah doğumunda hiçbir olağanüstülük olmayan Hz. Zekeriyya'ya hitaben

"Seni Ben yarattım" (19:9) buyuruyor. Hz. Zekeriyya bir anne ve babadan yaratılmıştır, fakat Rabbimiz ona "Seni Ben yarattım" buyurmaktadır. Elbette sen, ben ve herkesi Allah yaratmıştır ve her insan ilahi bir mucizedir.

Ayetin asıl mesajı sonundadır. Ayet *kun fe-kân* ("O 'ol' dedi, o da oldu") şeklinde değil, *kun fe-yekûn* ("O 'ol' dedi, o da oluş sürecine girdi") şeklinde gelmiştir. Zira *yekûn* muzâri fiili "geniş-şimdiki-gelecek" olmak üzere üç zamanlı bir fiildir. *Teceddüt* ve *istimrar*; yani "yenilenen ve aşamalar içeren bir süreci" ifade eder.

"İsa'nın durumu Âdem'in durumu gibidir" ayetinden çıkan sonuç şöyle özetlenebilir:

1. Ayet, İsa ve Âdem'in yaratılışlarındaki özel durumu istismar ederek, "babası Tanrı'dır" veya "Tanrı'nın oğludur" sonucunu çıkaracak şirk ehline bu kapıyı kapatma amacı taşımaktadır.

2. Buna bağlı olarak ayet Âdem ve İsa'nın yaratılışındaki olağandışı duruma değil, onların da sünnetullaha tabi doğan ve ölen birer insanoğlu oluşuna dikkat çekmektedir.

3. Hepsinden önemlisi, Âdem'in yaratılışı da, İsa'nın yaratılışı da Allah'ın yaratışı konusunda genel kuralı hatırlatan şu muhteşem ayet ışığında anlaşılmak zorundadır: "Hepinizin yaratılması ve tekrar diriltilmesi, (O'nun için) bir tek can(ın yaratılması ve diriltilmesi) gibidir." (31:28)

3.3.4. "Nefs-i vahide nedir?" sorusunun olası cevapları

"O'dur sizi bir tek candan (nefs-i vâhide) yaratan ve onda huzur bulsun diye kendi cinsinden eşini var eden. Erkek eşini sarıp sarmalar, (başta) eş hafif bir yük yüklenerek hamile kalır ve o yükü bir süre taşır. Ardından yük ağırlaşınca eşler Rableri olan Allah'a: "Eğer bize eli ayağı düzgün, kusursuz bir çocuk bahşedersen; söz, Sana şükreden kimselerden olacağız!" diye yakarırlar." (7:189)

"Yine O'dur sizi bir tek candan ortaya çıkaran ve (her biriniz için) geçici ve kalıcı bir yer (tayin eden). Doğrusu Biz bu mesajları kavrama sürecinde olan bir topluluk için açık ve anlaşılır kılıyoruz." (6:98)

"Hepinizin yaratılması ve tekrar diriltilmesi, (O'nun için) bir tek can(ın yaratılması ve diriltilmesi) gibidir: Kuşkusuz Allah her şeyi işitir, her şeyi tarifsiz görür." (31:28)

"O sizi bir tek canlı varlıktan yaratmış, ondan da eşini meydana getirmiştir; yine O, her iki cinsten dört tür hayvanı sizin yararlanmanız için emre amade kılmıştır; O sizi (de) annelerinizin karınlarında üç kat karanlığın göbeğinde birbirini izleyen yaratma aşamalarından geçirerek halk etmektedir." (39:6)

"Ey insanlık ailesi! Sizi bir tek canlı varlıktan yaratan, ondan da eşini var eden ve her ikisinden de birçok erkek ve kadın üreten Rabbinize karşı sorumluluğunuzun bilincinde olun! Kendisi adına birbirinizden (hak) talebinde bulunduğunuz Zat'a ve bu insanlık

bağına[27] karşı sorumluluk duyun. Kuşkusuz Allah, üzerinizde daimi bir gözetleyicidir." (4:1)

Kur'an'da *nefs-i vâhide* beş yerde gelir. Biz bu tamlamanın geldiği beş ayeti, iniş sıralamasına göre alt alta dizdik. Ta ki Kur'an'ın bu konuda ne söylediği tam olarak anlaşılsın. Zira Kur'an'ın nefs-i vahide tamlamasını hangi anlamda kullandığını tam olarak anlamak için, bu ifadenin kullanıldığı tüm ayetleri birlikte değerlendirmek şarttır. Buna 'istikra yöntemi' denir. Aksi parçacı mantıktır. Bu mantığın Kur'an'ı anlama önünde nasıl bir engel oluşturduğunu, geçmiş örneklerden biliyoruz.[28]

Nefs-i vahide ile ne kastedilmiştir?

1. *"Nefs-i vâhide" ile Âdem, "eşi" ile Havva kastedilmiştir.* Klasik Kur'an yorumcularının kahir çoğunluğu bu tezi savunmuştur. Bunda yabancı kültürlerden Müslüman kültürüne geçen mitolojik rivayetler hayli etkili olmuştur.

Bu tezi savunanlar Âdem'e adıyla sanıyla her yerde "Âdem" diyen Kur'an'ın bazı ayetlerinde neden *nefs-i vâhide* dediğini açıklayamamıştır. Onlardan bazıları *nefs-i vâhide* ifadesini "yalnız kişi" şeklinde anlamıştır. Bu yanlıştır. Zira *vâhide*nin erili *vâhid* ismidir. *Nefs* ise manevî dişil bir kelimedir. Vâhid, Allah'ın Kur'an'da yer alan güzel isimle-

---

27 Lâfzen: "rahimlere". Bu bağlamda *erhâm*, tüm insanlığın birbiriyle olan kan bağına delalet eder. Bu bağ tek tek tüm insanların gözetmesi gereken "insanlık" ortak paydasını temsil eder. İnsanlığa karşı sorumluluk ile Allah'a karşı sorumluluk birlikte gelmiştir. Bizim "insanlık bağı" olarak tercüme ettiğimiz *erhâm*ın tekili olan rahim organı için Hz. Peygamber şöyle buyurur: "Rahim, Rahmân'dan bir daldır." (Buhari, *Edeb* 81:13) Yani kadın rahmi, rahmetin organ halidir.

28 Parçacı mantığın Müslümanların başına ne çoraplar ördüğüne ilişkin örnekler için şu eserimize bkz: *Kur'an'ı Anlama* Yöntemi (*Tefsir Usulü*), s. 58-60.

rindendir. *Allahu vâhidun*, "Allah yalnızdır" anlamına değil "Allah tektir" anlamına gelir. *Yalnızlık* zaaftır, eşsiz ve benzersizlik anlamında *teklik* meziyettir. Allah için "Vâhid" isminin anlamı da budur.

2. *İnsanın embriyolojik yaratılış sürecini başlatan sperm hücresi kastedilmiştir.*

Diğer dört ayet görmezden gelinir de sadece A'raf 189'a dayanılırsa, nefs-i vahide ile embriyolojik yaratılış sürecini başlatan ilk ve tek sperm hücresinin kastedildiği yorumu yapılabilir. (Bir insanın vücudunda yaklaşık yüz trilyon hücre bulunur.) Fakat en başta En'am 98 bu yorumu dışlar. En'am 98 söze "bir tek can" (nefs-i vahide) ile girmiş, hemen ardından sözü Allah'ın tayin ettiği "geçici ve kalıcı yer"e getirmiştir. Bununla ilk tefsir otoritelerinin yorumladığı gibi babanın spermi/testisleri ve annenin yumurtası/rahmi kastedilmişse, bu durumda nefs-i vahide kesinlikle anne karnındaki yaratılış sürecinin dışında kalmaktadır.[29] "Geçici yer-kalıcı yer" karşıtlığını anne karnı-hayat, dünya-ahiret, erkek-dişi gibi alternatif anlamlar da versek sonuç değişmemekte, nefs-i vahide embriyolojik sürecin bir parçasına tekabül etmemektedir.

3. *İnsanın biyolojik yaratılış sürecini başlatan ilk ve tek hücre kastedilmiştir.*

3.3.4.1. "Nefs-i vahide" Âdem değildir

Yukarıdaki ayetlerde geçen *nefs ile* Âdem'in kastedildiğini söylemek yorumlardan bir yorumdur. Dolayısıyla on-

29 Bu ayetle ilgili nispeten ayrıntılı bir açıklama için *Hayat Kitabı Kur'an/Gerekçeli Meal* adlı çalışmamızın ilgili notuna bakınız.

dan yaratılan 'eş'in Havva olduğunu söylemek de öyledir. Bu yorumun murad-ı ilahi ile örtüşüp örtüşmediği teste muhtaçtır. Nefs-i vahide tamlamasının Kur'an'da geçtiği beş ayeti birlikte derin bir okumaya tabi tuttuğumuzda, itiraza açık olmakla birlikte şu sonuçlara ulaşmaktayız:

1. "*Nefs-i vâhide* Âdem'dir" diyenleri en çok destekleyen ayet A'raf 189'dur. Fakat bu ayet, bu tamlamayı kullandığı cümlenin hemen arkasından sözü insanın anne karnındaki embriyolojik yaratılış sürecine getirir ve çocuğun anne-babasına, duada tevhidi öğretir. Ayet Âdem'den değil âdemoğlunun yani insan türünün neslini devam ettirmek için Allah'ın koyduğu yasadan söz eder. Ayette geçen ve "hamile kalan eş" Havva değil, anne adayı olan her kadındır. Arapçada *zevc* her iki cins için de kullanılır. Ayette kendilerine eli-ayağı düzgün bir çocuk verilirse şükredecekleri sözünü veren "eşler" ise Âdem ve Havva değildir. Yüce Allah her anne-baba adayından bu şükrü istemektedir. Dolayısıyla ayet, Âdem ve eşine dair değil, insan türünün tümüne dair edebi bir anlatımdır. Burada da görüldüğü gibi "biricik nefis" mutlak anlamda Âdem olarak yorumlanamaz. Ayet böylesi bir şablona oturmaz. Burada maksat Âdem ve eşine dikkat çekmek değildir. Çocuk sahibi olma sürecine dâhil olan sebepler zincirini yüceltip, insanı, neslini sürdürecek bir donanımla yaratan Allah'ın eşsiz rolünü göz ardı eden nankörlüğe dikkat çekmektir. Zımnen ayet der ki: Putlardan, türbelerden, yatırlardan, azizlerden, kutuplardan, gavslardan çocuk istemeyin, Allah'tan isteyin. Verilince de bunu putlardan ve yatırlardan bilmeyin, Allah'tan bilin ve O'na şükredin. Bu değerlendirmemizin aynısı Nisa 1 için de geçerlidir.

2. Bu açıklamalar dikkate alındığında, *nefs-i vâhide*, A'raf 11'in ışığında düşünüldüğünde, -Havva ile birlikte- Âdem'in de kendisinden yaratıldığı ilk organik bileşiğe delalet eder. İnsanın biyolojik yaratılış sürecinin başlangıcı, biyolojik insan olan beşerin yaratılış sürecini ifade eder. Kur'an insanın biyolojik yaratılışının başlangıcını, *nefs-i vahide* (bir tek canlı) adını verdiği ilk örnek olan bir canlı ile başlatır. Tam beş ayette *nefs-i vahide*den yaratılış konu edildiği halde, hiçbirinde onun adının Âdem olduğu söylenmez. İnsanın yaratılış süreçlerinden söz eden Kur'an ayetlerinde Âdem ismi, hep İblis ismi ile birlikte devreye girer. Eğer insanoğlunun biyolojik yaratılışının başlangıcını ifade eden *nefs-i vahide* ile kastedilen Âdem olsaydı, Kur'an bunu adlı adınca bir kez olsun beyan ederdi. Etmediğine göre *nefs-i vahide*ye Âdem demek, Kur'an'ın söylemediğini söylemektir.

Peki, o halde nefs-i vahide ile ne kastedilmiştir? İnsanın biyolojik yaratılışının ilk halkasını oluşturan *ilk yaratılan hücre* kastedilmiş olabilir. Aslında her canlının sudan var edilmesi demek, zımnen her canlının ilk ve tek hücreden yola çıkarak yaratılması demektir. Buna, "Eğer öyle olsaydı bitkileri ve hayvanları da anmaz mıydı?" diye itiraz edilemez. Zira bütün insanlığın topraktan yaratıldığını söyleyen ayetlerde, topraktan yaratılma konusunda insanla aynı kaderi paylaştığı halde, bitkiler ve hayvanlar anılmamıştır.

Bu yorumuyla *nefs-i vâhide* (bir tek can) insan türünün kendi arasındaki olanca farklılığına rağmen, kökenindeki birliğe delalet eder. Buradan çıkarılacak ilk sonuç: Farklılıktan kaynaklanan bu zenginlik, kaynak ve hedef, illet ve

amaç açısından birliğe işaret eder. Yani *nefs-i vâhide*, *tevhid*in yaratılmışlar üzerindeki yansıması olan *vahdet*e bir atıf içerir. İkinci sonuç: *Nefs-i vâhide*'den yola çıkan insanlığın her birinin orijinal ve eşsiz bir varlık olarak vücut bulması, Ezelî Kudret'in mahlûkat prizmasındaki sayısız renkleri ve yansımalarıdır. Bu yüzden Allah'ın yaratışındaki farklılıklar, bir zenginlik olarak anlaşılmalıdır.

Ey okur! Unutma ki, Kur'an'ın ve tabiatın ayetlerini okuyarak vardığımız sonuç budur. Ve bu, bizim yorumumuzdur. Allah'ın kelamı ve tabiat ayetleri yerlerinde duruyor. Sen de Kur'an, insan ve tabiat ayetleri üzerinde tedebbür ve tefekkür et! Belki bundan daha iyi bir sonuca varabilirsin. Ama hangi sonuca varırsan var, sonunda hep şunu demelisin: Allah'ım! Sen en doğrusunu bilirsin.

3.4. ÂDEM'E DAİR BİLİMSEL VE MİTOLOJİK VERİLER

3.4.1. Âdem'den önce Âdemler var mıydı?

Kur'an bu soruya sessiz kalıyor. Bu sessizliği "Âdem'den önce başka Âdemler yoktu" şeklinde mi, yoksa "Âdem'den önce başka Âdemler vardı" şeklinde mi yorumlamalı?

Bu sorunun cevabını ararken, Kur'an'ın aynı ayetin içinde Âdem=siz denklemini kurduğunu hatırlamak gerekir. Yine Âl-i İmran 59'da topraktan yaratılan "Âdem" iken, Hac 5'te topraktan yaratılan insanlık ailesidir.[30] Bu ne demektir? Bu, Kur'an'ın Âdem'i tekil bir şahıs olarak kullandığı gibi, insan soyunun tümünü ifade eden bir manevi şahıs olarak da kullandığını gösterir. Yani her insan bir 'Âdem'dir. Bu şöyle yorumlanabilir: Âdem kendi neslinden gelen tüm insanlığın sembolik atası olduğu gibi, her insan tekinin embriyolojik ve biyolojik yaratılış süreçlerine yedirilmiş bir ilk örnektir.

"Âdem'den önce Âdemler var mıydı?" sorusunun cevabını ararken, içerdiği imalar açısından çok dikkat çekici olan Yasin suresindeki şu ayeti hatırlamak yerinde olur:

30 Hucurat 13, insanlığın sosyal sınıflara ayrılmasının hikmetini ele aldığı için, bu başlık altında değerlendirilemez.

"Değil mi ama; gökleri ve yeri yaratan Allah'ın kudreti, onların bir benzerini yaratmaya yetmez mi? Elbette yeter! Zira O, her şeyi bilen mükemmel bir Yaratıcıdır." (36:81) Bu ayet yukarıdaki soruya doğrudan "evet" cevabı vermiyor, fakat "hayır" cevabı vermeye de engel teşkil ediyor.

Soru şu: Ayette Allah'ın insanın benzerlerini yaratma gücüne yapılan atıf gerçekleşmemiş bir potansiyele mi dikkat çekmektedir, yoksa gerçekleşmiş bir potansiyele mi?

Bu sorunun cevabı yorumdan yoruma değişir. Biz bu ayetin her iki ihtimali de içerdiği kanısındayız. Yani ayet, hem Allah'ın bizim Âdemimiz dışında âdemler yaratma kudretine, hem de bu kudreti Âdem'den önce Âdemler yaratarak kullandığına atıf yapıyor olabilir.

Yasin 81. ayet, aynı zamanda "İnsan bu evrende yalnız mıdır?" sorusuna Kur'ani bir cevap olarak da okunabilir. Bu takdirde ayet, insanın evrende yalnız olmadığını, en azından yalnız olmak zorunda olmadığını söylemiş olur. Bu noktada sufi-bâtıni edebiyatın Müslüman kültürüne soktuğu "eşref-i mahlûkat" söylemi, "kerameti kendinden menkul;" sözünü hatırlatan kibirli bir söylem olarak görünmektedir. Kur'an insanın "en güzel kıvamda" (*ahsen-i takvim*) yaratıldığını, bu kıvama kendi çabasıyla ermesi için yolun en başına bırakıldığını söyler (95:4-5). Fakat "yaratılmışların en şereflisi" olduğunu söylemez. Hatta bunun aksini söyler. Âdemoğlunun üstün ve şerefli kılındığını söyleyen İsra 70'in sonu şöyle biter: "Onları (insanları) yarattıklarımızın birçoğundan üstün kıldık". Bu ayet açıkça Allah'ın insanı yarattıklarının 'hepsinden' üstün kılmadığını ifade etmektedir. Dahası da var: Kur'an Allah katında insandan

daha iyilerinin de var olduğunu söyler (21:19 ve 42:29) Bu ayetler, "Kainatta bizden başka bizim gibi iradeli canlılar var mıdır?" sorusuna Kur'an'ın verdiği cevap olarak da okunabilir. Allah Rasulü'nden de bunun tersi bir haber gelmemiştir ve gelemez de.

Eşref-i mahlûkat söylemine insanı "Allah'ın halifesi" olarak niteleyen söylemi de eklemek gerek. Bu diğerinden daha kibirli bir söylemdir. Bu ifadeyi ilk defa bâtıni/hulûlcü sufi Aziz Nesefi (ö. 700/1300) kullanmıştır. Kur'an insan için "Allah'ın halifesi" nitelemesini asla kullanmaz. Kur'an, tüm kullanımlarında halifeliği Allah'a değil yeryüzüne nisbet ve isnat eder (Bkz: 27:62). Halife "halef ve ardıl, vekil" demektir. Halef selefin karşıtıdır. Selef "önceki, geçip gitmiş olan"; halef "sonraki, öncekinin yerine gelmiş olan" demektir. İnsan halef ise Allah selef midir? Hâşâ! Kur'an insanın halifeliğini yeryüzüne nispet eder ve onu "Yeryüzünün halifesi" olarak niteler.

İnsan Allah'ın halifesi olmadığı gibi vekili de değildir. Vekil, "birinin yetkilerini onun adına kullanan" demektir. Kur'an, Rasulü tekrar tekrar "Sen asla vekil değilsin" diye uyarır. Allah el-Vekîl ismini sadece zatına hasreder. Hal bu iken, insanoğlunu Allah'ın vekili olarak nitelemek de ne oluyor? Vekil asille aynı soydandır. İnsanı Allah'ın vekili saymak, insan ile Allah'ı aynı soydan saymaktır. Bu, şirk ve pagan dinlerinde yaygın olan bir akidedir. Zira şirk ve pagan dinlerinin tanrıları tanrılaştırılmış insanlardır. Bu gibi kibir kokan ifadeleri desteklemek şöyle dursun, Kur'an insandan söz ettiği yerde hep onun "atık bir sudan", "değersiz bir sudan", "topraktan", "çamurdan" yaratıldığını hatırlata-

rak, ona mütevazı olmasını telkin eder. Zımnen der ki: Ey insan! Sen Allah için vazgeçilmez ve alternatifsiz değilsin, fakat Allah senin için vazgeçilmez ve alternatifsizdir. Allah senin gibi başka iradeli varlıklar yaratmaya kadirdir.

Şeceratu'l-kevn, "varlık ağacı" demektir. Varlığı bir ağaç olarak görme fikri, İslam öncesi kültürlerden miras kalmıştır. Eğer evrende insan tekse, "İnsan, varlık ağacının en soylu meyvesidir" demekte bir sakınca yoktur. Hatta bazıları gibi daha da ileri gidip, "Evren insan meyvesini vermek için yaratıldı" bile denilebilir. Fakat bu 'hümanist' yaklaşımdaki insan kibri de gizlenemez boyuttadır. Kur'an, bu evrende insanın biricik olduğu iddialarını desteklemiyor. Kur'an, insanın kökünü kazıyıp yerine yeni türler getirmekten söz eden ilahi tehditler içeriyor. İlahi tasarımı savunanların delillerinden biri olan ve bütün bir yaratılışın insanın var oluşunu mümkün kılacak bir şekilde planlandığını ifade eden "insancı ilke", vahye arz edilerek ıslah edilmelidir.

"Âdem'den önce de âdemler var mıydı?" sorusuna dolaylı cevap olabilecek ayetlerden biri de Yunus 4'tür: "Kuşkusuz O, yaratmayı ilk defa başlatandır, sonra da onu tekrarlayan ve iade edendir." Bu ayetten şu muhtemel sonuçlar çıkar:

1. İnsanoğlunun yaratılışının başlangıcında hangi süreçler işlediyse, o süreçler son insana kadar tekrar edecektir. Buradan insanın ilk atası olan Âdem'in yaratılışındaki süreçlerin, âdemoğullarının her birinin yaratılışında tekrarlandığı anlamına ulaşılır. Bu da bir üstteki ayetten çıkardığımız sonucu destekler.

2. "Allah yaratmayı ilk başlatandır ve sonra da onu sürdürendir" demek, Âdem'den önce Âdemlerin varlığına, ondan sonra yeni iradeli varlıkların geleceğine yorulabilir.

Yukarıdaki ayetlere Meryem 58'i de eklemek gerekir. Meryem 58'de bir biri ardınca sayılan peygamberlerin "Âdem'in soyundan" geldiği söylenir. Ayetteki üslup, "Âdem'in soyu dışında da soylar var mı?" sorusunu akla getirir. Şunu da belirtelim ki, bu tür sorular akideye dair sorular değildir. Dolayısıyla muhtemel cevaplarının da akideyle bir alakası yoktur. Zira bu konular gayb âlemine değil şahadet âlemine dair konulardır.

Beşer türleri içinde ruh üflenmek için seçilen türe, modern biyolojide "*homo sapiens*" adı verilmektedir. Homo, Yunancada "eş, tür" anlamına gelse de, "insan" yerine kullanılmaktadır. Latince *homo sapiens* "akıllı insan" anlamına gelir. Kendi üzerine düşünebilen bilinen tek canlı olduğu için, Descartes'in bir cümlesinden ilhamla batılılar tarafından böyle isimlendirilmiştir.

Homo sapiens, beşer türleri içinden seçilerek, ruh üflenen ve bu sayede akıl-irade-vicdan sahibi sorumlu bir varlık olan insan türüne verilen isimdir. Kendine benzer türler içerisinde bedence en gelişmişi olduğu için, bu tür seçilerek ruh üflenmiştir. Bakara 30'da meleklerin "Yeryüzünde fesat çıkaran ve kan döken birini mi atayacaksın?" diye endişelerini dile getirdikleri türün de bu *homo sapiens* olduğunu düşünüyoruz.

Burada dikkat çekici olan husus şudur: Diğer beşer türlerinin hiçbiri günümüze kadar yaşamamıştır. Geçmişte yaşamış olduğu arkeolojik bulgularla kanıtlanan diğer beşer

türlerinin soylarının tamamen tükenmiş olması gerçekten çok ilginçtir.[31] Oysa homo türlerinden çok daha eski olan primat türlerinin neredeyse hemen tümü, günümüze kadar yaşayagelmiştir. Bu durumun ilahi seçimle bir alakası olduğunu düşünüyoruz.

İlginç olan bir başka husus daha var: Neandertallerin, beşer türleri içinde nispeten gelişmiş bir tür olduğu, son verilerden anlaşılmaktadır. Zaten diğer beşer türlerine nazaran soyu en son tükenen tür olduğu ispatlanmıştır. Neandertal beşerinin, seçilmiş beşer olan âdemoğullarıyla aynı dönemde binlerce yıl birlikte yaşadığına dair bulgular vardır. Bu iki türün birbiriyle evlendiği ve neandertal beşerinin genlerinden bir kısmının âdemoğullarının genlerine karışarak günümüze kadar geldiği dillendirilmektedir.[32]

3.4.2. Rivayet edebiyatında Âdem'den önce âdemler

Yahudi rivayet kültürünü temsil eden *Midraş*'ta, Âdem'den önce insan-maymun karışımı varlıklar olduğu söylenir.[33]

Müslümanların ürettiği edebiyat içerisinde, "Âdemden önce âdemler vardı" yorumunu destekleyen görüşlere rastlıyoruz. Bu görüşler genellikle Şii-İmamî ve Şii-İsmailî kaynaklarda yer aldığı için, Müslümanların çoğunluk mezhebini oluşturan Sünni kesim tarafından ya görmezden

31 İnsansı/beşer türlerine ait bulunan en eski iskeletlerden biri olan Lucy'yi, Etiyopya'da sergilendiği müzede görmüştüm. Hatta sağ olsunlar Etiyopyalı bilim adamları Lucy ile ilgili özel bir sunum da yapmışlardı.

32 http://www.ntv.com.tr/arsiv/id/25532834, alındığı tarih: Mart 2015.

33 Rabi Benjamin Blech, *Nedenleri ve Niçinleriyle Yahudilik*, İstanbul 2003, s. 266

dipnot 32

gelinmiş, ya da İsrailiyyata dayalı "Âdem çömlekten Havva kaburgadan yaratıldı" mitolojik rivayetleri 'cumhurun görüşü', "Âdem'den önce âdemler gelmişti" rivayetleri de 'şaz görüş' ilan edilerek sansürlenmiştir.

Geleneksel Sünni ve Şii kelamının Allah, peygamber ve ahiret tasavvurları arasında esasa ilişkin bir fark gözlenmez. Görülen farklılıklar, mesela Mutezile ile Sünniler, hatta Eş'arilerle Matüridiler arasındaki farklılıkla kıyaslanabilir ölçüdedir. Hele 'Kısas-ı Enbiya' bahsinde Sünni ve Şii rivayet kültürleri âdeta aynı kaynaktan beslenmiş gibidirler. İkisi de mitolojik rivayetleri bol bol kullanır. Buna rağmen Âdem konusundaki bu radikal farklılık nereden kaynaklanmaktadır?

Muhtemelen Şia'daki bu radikal farklılığın kaynakları Hz. Ali'ye kadar gitmektedir. Hz. Ali'nin sözlerini içeren *Nehcü'l-Belağa*'da Hz. Ali, Âdem hakkında şu cümleyi kurar: "Yeryüzünü hazırlayıp emrini gerçekleştirince, yarattıklarından Âdem'i gözde olarak seçti ve onu ilk insan yaptı."[34] Hz. Ali ne burada ne başka bir yerde çömlekten yaratılma hikâyesine değil atıfta bulunmak, ima dahi etmez.

Belki de Şia'daki bu farklı rivayet kültürünün kökeni Eski İran kültüründen kalan bir mirastır. İbn Habib'in (ö. 245/860) *el-Muhabbar*'ında yer alan ve İbnu'l-Kelbi'den nakledilen şu rivayet bu ihtimali güçlendirmektedir: "El-Cânn'ın (cinlerin atası) çocukları arasında ilk defa dünyanın tamamını yöneten Keyûmers, sonra onun oğlu Tehmurs, ondan sonra da Uşing (Huşeng) idi. Sonra Allah

34 Nehcü'l-Belağa, *el-Eşbah* hutbesi diye ünlü olan, Allah'ı gözüyle görmüş gibi anlatmasını isteyen birilerine hiddetlenerek Allah hakkında irad ettiği 89. hutbe.

Uşing zamanında Âdem'i yarattı. İranlıların bazıları onun Uşing'in oğlu Âdem olduğunu söyler."[35] Bu rivayetten de anlaşılmaktadır ki, İranlılar ilk kralları Keyûmers'i Âdem ile aynı kişi olarak görmektedirler.

Yemenli Şii âlim Cafer b. Mansur, yeryüzünde Âdem'den önce de âdemler gelip geçtiğini açıkça dile getirenlerden biridir. Ona göre Hz. Âdem yeryüzündeki ilk insan değildir.[36] Süleyman Ateş Hoca, tefsirinde bu soruya yer ayıran nadir isimlerden biridir. O, Şii-İmami kaynaklardan nakiller yaparak, "Âdem'den önce âdemler vardı" tezinin bu mezhep içinde hayli revaçta olduğunu gösterir.[37]

Bu soruya "evet" cevabı veren rivayetler sadece Şii külliyat içinde yer bulmamıştır. Sünni külliyat içinde de buna benzer rivayetler yer almıştır. Mesela şu rivayet gibi: Ebu Zer Hz. Peygamber'den şu hadisi rivayet eder "Ey Ebu Zer, peygamberlerden dördü Süryani idi: Âdem, Şit, Nuh ve İdris. Bu sonuncusu kalemi ilk yontandır ve yüce Allah ona 30 sayfa vahyetmiştir."[38] Doğaldır ki, Âdem'in Süryani olabilmesi için daha başka kabilelerin ve onların da kendisinden türeyip çoğaldığı atalarının olması gerekir.

"Hulülcü" Yeni Platonculuğu İslam'a taşıyan isimlerden biri olan İbn Arabi *Fütuhat*'ta (*Babu Hudusi'd-Dunya*) "Âdem'den önce yüz bin âdem gelip geçmiştir" sözünü Allah Rasulü'ne isnat ederek nakleder. İbn Arabi Âdem'den önceki Âdem'in tarihini bile verir. Buna göre, Âdem'den 40

35 Muhammed b. Habib (ö. 245/860), *el-Muhabber*, 392.

36 Cafer b. Mansur, *Serâir ve Esrâru'n-Nutekâ*, Beyrut 1984, s. 21.

37 Süleyman Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, İstanbul 1988, I, 142-143.

38 Taberi, *Tarih*, I, 174.

bin yıl önce yeryüzünde başka bir Âdem vardı.[39] Yukarıdaki sözü Allah Rasulü'nün söylediğine dair bir delil yoktur. Fakat bu söz, geçmiş kültürlerin mitolojilerinde bu türden rivayetlerin var olduğunun da göstergesidir.

Âdem'in ilk insan olmadığı tezi ileri sürülebilirse de, bu gibi doğruluğu kesin olmayan haberlere söz konusu tezi doğrulatmak mümkün değildir. Ne ki, böyle bir haberin olması, Âdem'in ilk insan olup olmadığı meselesini kendiliğinden gündeme getirmektedir. Bir görüşe göre, meleklerin "Yeryüzünde kan döken ve fesat çıkaran birini mi tayin edeceksin?" sorusundan yola çıkarak, yeryüzünde Âdem'den önce de insan türünün yaşadığı düşünülebilir. Fakat Âdem'in seçildiğini ve ona ruh üflendiğini söyleyen ayetler bu yorumu geçersiz kılar. Zira Kur'an hiçbir tevile yer bırakmaksızın insanlaşma sürecinin "üflenen ruh" ile başladığını haber vermektedir. Eğer Âdem'den önce âdemlerin varlığını savunacaksak, bunun yolu "Âdem, bayrağı kendisine bitişik olan bir başka insan neslinden aldı" olmasa gerektir. Belki bu sorunun cevabı, şu sorunun cevabına bağlıdır:

Yeryüzünde canlı hayat bir kez mi yaratılmıştır, yoksa birden fazla mı?

Yeryüzü yaklaşık 4,6 milyar yaşındadır. Bu zaman, insansı homo türleri de dâhil insanın 3-5 milyon yıllık geçmişi düşünüldüğünde, gerçekten çok uzun bir zamandır. Hele âdemoğlunun yaptığı tarihin bunun çok az bir kısmına tekabül ettiği düşünüldüğünde, durum hepten dramatik bir hal almaktadır.

---

39 İbn Arabi, *el-Futûhâtu'l-Mekkiyye*, Beyrut, III, 348.

Bu durumda şu sorunun cevabını aramak gerekecektir: Mikrobiyolojik düzeyi de dikkate alırsak, yeryüzünde 3,8 milyar yıldan beri hayat vardır. Bu yeryüzündeki hayatın ömrü açısından, gerçekten çok çok uzun bir süredir. Daha önce de değindiğimiz gibi, belli sürelerle yeryüzünde hayata büyük darbe vuran kıyametler yaşanmıştır. Yine dünyada her bir milyon yılda bir canlı hayatı büyük oranda yok edecek çapta bir gök taşı felaketi, her 100 yılda bir de süper volkan patlaması yaşandığına dair bulgular tespit edilmiştir. Fakat bu veriler, yeryüzünde hayatın sıfırlandığına delalet etmez. Olsa olsa büyük darbeler aldığına delalet eder. Bu yüzden, "Birden fazla âdem yaratılmış mıdır?" sorusu da gereksiz bir spekülasyon olup çıkar.

3.4.3. Âdem'le birlikte başka âdemler de yaratıldı mı?

Bu soru, yukarıda dile getirdiğimiz "âdem'den önce âdemler var mıydı?" sorusundan daha farklı bir sorudur. Yukarıdaki soru ardışıklı âdemlerin varlığını konu alırken, bu soru aynı zamanda ve aynı çağda birden fazla Âdem olup olmadığıyla ilgili bir sorudur. Yani bu soru Kur'ani bir zihinle şöyle formüle edilebilir: Ruh üflenmek için seçilen beşerin içinden sadece bir ferde mi ruh üflenmiştir, yoksa o beşer türünün başka fertlerine de ruh üflenmiş midir?

Doğrusu bu sorunun kesin cevabını bilemeyiz. Bu da, ahirette bize doğrusunun haber verileceği konulardan biri gibi durmaktadır. Bâtını-İsmailî kaynaklarda ilk yaratılan Âdemlerin 12 erkek olarak yaratıldığı fantastik rivayeti, daha önce geçmişti. Bu mesnetsiz rivayet bir yana, biz "Allah aynı süreç içinde beşerin başka bireylerine de ruh

üflemiş olamaz mı?" sorusunun cevabını ararken, Âdem kıssasının anlatıldığı Bakara suresinin ilgili ayetlerinde bir takım dilsel işaretlere rastlamaktayız.

Bakara 31'de "şunların isimleri" anlamına gelen *hâulâi*, hem erkek hem kadın için kullanılan işaret ismidir. Dil kuralları gereği bu isim *akıllı varlıklar* için kullanılır. Bunun tek bir istisnası vardır. Hz. Musa'ya verilen ilahi kudret delili için de kullanılmıştır (17:102). Yüce Allah'ın meleklere isimlerini haber vermelerini istediği "şunlar" kimlerdir? Erkek ve kadınlardan oluşmuş bir topluluk mudur? *Hâulâi* işaret ismine ilişkin dil kuralları, bu soruya şu cevabı vermemizi telkin eder: "İlk halkasını Âdem'in oluşturduğu beşer içerisinden seçilip ruh üflenen erkek ve kadınlar zinciri..." Buna ilaveten 33. ayette geçen *bi-esmaihim* ve *aradahum* ibarelerindeki *hum* zamirleri de, bilinçli çoğul varlıklar için kullanılır. Bunun da tek bir istisnası vardır. Yerler ve gökler için dişili olan *hunne* kullanılmıştır (65:12). Buna, "ona/onda ruhumdan üfledim" ibaresinde yer alan *fîhi*'deki "o" tekil zamiri gösterilerek itiraz edilemez, zira ruh sadece Âdem'e değil eşine de üflenmiştir. *Fîhi*'deki zamire başka bir izah getirilmelidir.

Kur'an'ın ayetlerini yorumlarken, başvurabileceğimiz en objektif yöntemlerin başında dil kurallarına bağlı dilsel tahliller gelmektedir. Elbette bu, dil kurallarına dayalı her yorumun isabetli olacağı garantisini vermez. Fakat bu yöntemin, kuralsız ve keyfî yorumlardan çok çok üstün olduğu da su götürmez bir gerçektir.

Sözün özü: "Âdem'le birlikte başka âdemlere de ruh üflendi mi?" sorusuna, Allah'ın yaratışındaki 'aşamalılık'

sünneti ve diğer tabiat ayetleriyle birlikte baktığımızda, "Allah bilir ama muhtemelen öyleydi" cevabını verebiliriz. Bu durumda "Ruhumdan üfledim" hitabının muhatabı, seçilen beşer türünün sadece bir bireyi değil, o bireyin de içinde olduğu bir halka olabilir. Konuyu ele alan ayetlerde buna mani bir husus yoktur. Aksine tabiat ayetleri ve Allah'ın yaratma sünneti bunu destekler. Fakat bu durum, ruh üflenerek akıl-irade-vicdan sahibi kılınan ilk insan topluluğundan oluşan zincirin de bir ilk halkası mutlaka vardır. Kanaatimiz odur ki, vahyin "Âdem" dediği kişi, işte zincirin o ilk halkasıdır. Yani Âdem, kendisine ruh üflenerek insan kılınan grubun ilk üyesine verilen isimdir. Allah en doğrusunu bilir.

Özün özü: Her insana ruh üflenmektedir. Akıl, irade ve bilinç verilmektedir. Yani tüm süreç her bir insan için geçerlidir. Bu durumda bu ayetlerin kapsamına insanlığın tümü dahildir.

3.4.4. Âdem'in yaratılış zamanına dair veriler

"Homo" türleri olan beşerler içinden seçilip de ruh üflendikten sonra akıl-irade-vicdan sahibi olan Âdem'in yaşadığı zamanı tespit etmek mümkün müdür?

Bu ilk bakışta uçuk bir soru gibi gelebilir. Hatta bu soru gereksiz de bulunabilir. Biz bu soruyu, insanın ve hatta beşer soylarının yeryüzünde bıraktığı izleri zamanda geri giderek takip etmek için bir bahane kılmak istedik. En erken tarihten en geç tarihe doğru ilerlerken, arkeolojik, genetik, tarihi, antropolojik ve hatta mitolojik verilerin tümünü de-

ğerlendireceğiz. Fakat bu verilere dair yorumlarımızı kısaca ekleyeceğiz. İlk insanın yaratılışı:

- *Milattan önce 4004 yılının 23 Ekim saat 9.00'da*: Bu, Kilise'nin yüzyıllarca resmi olarak kabul ettiği Âdem'e ruh üfleniş tarihidir. Bu tarihin tespit hikâyesi şudur: 1650 yılında İrlanda Başpapazı James Ussher (ö. 1656), dünyanın yaşını Eski Ahit'ten yola çıkarak hesaplamaya kalkmıştır. Bunun için Eski Ahit'in cümleleri arasında gezinirken *II. Krallar* kitabında aradığı delili bulduğunu düşünür. Eski Ahit, Babil Kralı Nabukadnazar'ın M.Ö. 562 yılında öldüğünü söyler. Papaz Ussher peygamberlerin ve papaların nesillerine, Âdem-Nabukadnazar arasında Eski Ahit'in haber verdiği 139 nesli ilave eder. Bu şekilde İ.Ö. 4004 Ekim tarihine ulaşır. Cambridge Üniversitesi'nin rektör yardımcısı buna bir de gün ve saat ilave eder. Bu spekülatif tarih o kadar ciddiye alınır ki, "Kral James baskısı" olarak ünlenen Kitab-ı Mukaddes'lere şerh olarak girer. Giderek Hıristiyan akidesinin bir parçası olur ve buna aykırı her görüş dine karşı gelmek olarak görülür. Evrim teorisine karşı çıkışın nedenlerinden biri de bu düzmece tarih olur. Yahudilere göre dünyanın tüm ömrü her günü 1000 yıl olan yedi gün, yani 7000 yıldır. Bu hesaplamaya göre 2015 yılı dünyanın ömrünün dolduğu yıldır.[40]

40 Yahudi inancına göre Allah altı günde evreni yaratıp yedinci gün istirahate çekilmiştir. Buna Şabat (Sebt) denir. Onlara göre Yehova'nın bir günü bizim bin yılımıza bedel olduğu için, dünyanın ömrü 7000 yıldır. Son 1000 yıl Yahudilere tahsis edilmiştir. Yani 6. binin sonunda dünyada bir "kıyamet savaşı" (armageddon) yaşanır, Mesih iner ve deccala karşı savaşıp onu yener. Şeytan da sonuncu 1000 yılda zincirlere vurulur ve Yahudiler için bin senelik Şabat (Sebt) dönemi başlar. Bu dönem onların altın çağı ve *novus ordo seclorum* (çağların yeni düzeni) Latince mottosuyla ifade edilir. Şabat döneminde "Yehova tatilde" olduğu için, O'nun iradesini gerçekleştirmek Yehova'nın 'seçilmiş halkı' olan İbranilere düşer.

- *11.600 yıldan birkaç bin yıl önce*: Urfa yakınlarındaki bizzat gidip gördüğüm Göbeklitepe günümüzden 11.600 yıl öncesine tarihlendirilmiştir. Yerleşimin ilk kullanılma tarihi bundan birkaç bin yıl öncesi olarak tahmin edilmektedir. Göbeklitepe dikkate alındığında, Başpapaz Ussher'in tarihinin hiçbir hükmü kalmamış oluyor.

- *15.650 yıldan önce*: M.Ö. 3. yüzyılda yaşamış olan Amon tapınağı rahibi Mısırlı Manetho, Mısır'da 13.400 yıl hüküm süren 'tanrı-kralların' saltanatının Horus'la sona erdiğini, onların yerini Menes'le başlayan insan kralların aldığını söyler. 13.400'e Manetho'dan günümüze kadar olan yaklaşık 2250 yıl eklendiğinde yaklaşık yukarıdaki tarih çıkar. Fakat bu güvenilmez bir kaynaktır.

- 20.000 yıldan önce: Rusya Zaraysk bölgesinde yapılan arkeolojik kazılarda 20.000 yıldan daha eski tarihlere ait olan insan yapımı evler ve heykeller bulunmuştur.

- *25.400 yıldan önce*: Platon M.Ö. 400'lerde Mısır'da eğitim görmeye gider. İntisap ettiği üstadı Saisli rahip Suçis'ten Mısır'ın ilk yerleşimcilerinin Nil kenarındaki Nübye'ye gelmesiyle kendi ziyaret tarihi arasında 23.000 yıllık bir zaman dilimi olduğunu söyler. Bu da yukarıdaki gibi yarı mitolojik rivayete dayalı bir tarihtir.

- *28.800 yıldan önce*: M.Ö. 460 yılında Mısır'ı ziyaret eden tarihçi Herodot, Mısırlıların Osiris'in yaşadığı zamanla kendi zamanları arasında 15.000 yıl geçtiğini, Kral Menes'in Mısır tahtına geçtiği zamanla tanrı-kralların ilk olarak insan suretinde hükmetmeye başladıkları zaman arasında 11.340 yıl geçtiğini söylediklerini nakleder.

- *30.000-40.000 yıldan önce*: Ortadoğu ve Avrupa'da, kaba-saba (aurignacian) teknoloji kullanan modern insana ait kalıntılar keşfedilmiştir. Britanya Devon'da kent mağarası buluntusu 31.000 yıl, Batı Fransa'daki Les Rois buluntusu 32.000 yıl, Romanya'daki Peştera cu Oase mağarası buluntusu ve Çek Cumhuriyeti'ndeki Miadec buluntusu 35.000 yıl, Lübnan'daki Ksar Akil 40.000 yıl öncesine tarihlendirilmiştir.

- *70.000 yıldan önce*: İngiliz Albay James Churchward'ın *Kayıp Kıta Mu* (*The Lost Continent of Mu*)[41] tezine dayanmaktadır. Churchward'a göre bu batık kıtada 70.000 yıl önce bir uygarlık ve çevre kıtalarda koloniler kurulmuştur. O, eserinde Mu'yu "Yeryüzünde insanın ilk ortaya çıktığı topraklar" olarak nitelemektedir.[42] Churchward, Yucatan/Meksika'da bulunan Uxmal tapınağı üzerindeki kitabede ve Meksiko kenti yakınlarındaki Xochicalo piramidindeki "Batı ülkelerinin yıkımını" haber veren yazıları, Mu kıtasının battığını haber veren metinler olarak yorumlamıştır. Churchward'ın tezleri, 40 yıllık emeğine ve tezini destekleyen bir-takım delillere rağmen bilim dünyası tarafından kabul görmemiştir.

- *100.000-115.000 yıldan önce*: Afrika'daki sahil yerleşimlerine dair en eski kanıt, Güney Afrika'daki Klasies nehri kıyısındaki River mağaralarında bulunmuştur. Bu bulgu 100.000-115.000 yıl öncesine tarihlendirilmiştir.

- *195.000 yıldan önce*: Fosil kataloglarına göre anatomik olarak insan tanımına uyan en eski fosiller 195.000 yıl

41 James Churchward, *The Lost Continent of Mu*, Albuguerque, New Mexico, USA, 1998. Türkçesi: *Kayıp Kıta Mu*, çev: Rengin Ekiz, İzmir 2000.

42 Age, s. 57 ve 122-125.

öncesine aittir. 1967 yılında Etiyopya'daki Omo ırmağı kıyısında bulunan insan fosillerinin yaşının, Dr. John Fleagle tarafından son teknoloji kullanılarak yapılan araştırmalar sonucunda 195.000 yıllık olduğu kanıtlandı. Bu araştırmanın makalesi hakemli bir uluslararası dergide yayınlanmıştır.[43]

-*Havva: 200.000 yıl öncesi*: Günümüzde yaşayan insanların neslinden geldiği ilk kadına Mitokondriyal DNA[44] (mtDNA) yoluyla genetik biliminin tespit ettiği tarih budur. Mitokondri, besin maddelerinden kullanılabilir enerji üretebilmemizi sağlayan kimyasal pillerdir. MtDNA, sadece anneden çocuğa geçer ve yalnızca mutasyonla değişime uğrar. Dünyadan toplanan farklı genler incelendiğinde, hepsinin DNA'sında aynı mutasyon tespit edilmiştir. Araştırmada 1963 yılında Margit Nass ve Sylvan Nass tarafından elektron mikroskopisi metoduyla ve 1964'te Ellen Haslbunner, Hans Tuppy ve Gotfried Schats tarafından da biyokimyasal ölçüm yoluyla aynı sonuca ulaşılmıştır.[45] Bu

43 http://www.abc.net.au/science/articles/2005/02/17/1302926.htm ve ilgili makale: I. McDougall, F. H. Brown, J. G. Fleagle, *Nature*, sayı: 433, sh: 433, 733 (2005).

44 Hücrenin içindeki mitokondriyal DNA (mtDNA) yalnızca annenin yumurtasından çocuğa geçer. Spermlerdeki mitokondriler, hızlı hareketi sağlayan enerjiyi üretebilmek için kuyruk kısmında bulunur. Ne var ki dölleme yarışını kazanan spermin başı yumurtaya girdiğinde, babanın mtDNA'ları hücre dışında kalır. Neticede, meydana gelen embriyoda sadece annenin mtDNA'ları bulunur. MtDNA'ları her zaman yumurtadan yumurtaya, yani anneden kıza geçer. Yapılan incelemeler bu mtDNA'ların çok az değiştiğini -bir milyon yılda, %3 kadar- göstermiştir. Tüm insanların mtDNA'sı incelendiğinde, onların çok uzak olmayan bir geçmişte aynı annelerden geldikleri genetik olarak tespit edilmiştir. [Bilim ve Teknik Der, Mayıs/1996, s.40, Bilim ve Teknik Der, Nisan/2011, s.99]

45 Fakat dindar Hıristiyanlar olan bu bilim insanlarının tek Havva'ya ulaşmak için bu araştırmayı yaptıklarını da bilmekte fayda vardır. Hemen belirtelim ki, bu "ortak anne"nin ilk kadın olması gerekmediği gibi, zamanında yaşa-

dipnot 43

mutasyonun gerçekleştiği tarih yaklaşık 200.000 yıl öncesi olarak verilmiştir. "Olağandışı ilahi müdahale" olarak da adlandırılabilecek mutasyonun gerçekleştiği bu en yakın ortak anneye "Mitokondriyal Havva" adı verilmiştir.[46] Genetik yolla ortak anne ve ataya ulaşma çabalarında çok daha yeni çalışmalar da yapılmıştır.[47]

-*Âdem: 237.000-581.000 yılları arasında*: Genetik araştırmalar sonucunda sadece babadan geçen ve bir kimyasal madde olan Y kromozomu geçmişe doğru izlenerek, günümüzde yaşayan tüm insanların ortak atasının tarihini tespit çalışması yapılmıştır.[48] Bu çok disiplinli araştırma sonucun-

---

yan tek kadın olması da gerekmez. Buradan yola çıkarak varacağımız tek kesin sonuç şudur: Eğer varsa, kendinden önceki veya kendi zamanındaki diğer kadınların soyları, bilemediğimiz bir sebeple devam etmemiştir.

46 http://weber.ucsd.edu/~dkjordan/resources/clarifications/MitochondrialEve.html.

http://www.princeton.edu/~achaney/tmve/wiki100k/docs/Mitochondrial_Eve.html, alındığı tarih: Nisan 2015.

47 İnsanoğlunun kökenini belirlemek için 2005 yılında dünya çapında bir proje başlatıldı (the genographic project). Proje National Geographic ile IBM'nin ortak projesiydi. Dünyanın farklı yerlerinden binlerce insandan alınan genlerin izi sürüldü. Örnekler genlerini korumuş kapalı toplumlardan toplandı. 25.000 insandan örnek alındı. Başlatılan bir kampanya ile 500.000 kişiye GEN testi kiti ulaştırıldı. (Spencer Wells, A family tree for humanity, TED Konuşmaları, Ağustos 2008. https://www.ted.com/talks/spencer_wells_is_building_a_family_tree_for_all

48 İnsan 46 kromozomundan 22'sini annesinden, 22'sini babasından alır. Geri kalan bir çift seksüel kromozomun yarısını anne, diğer yarısını baba verir. Kromozom çiftlerinin 22'si kadın ve erkeklerde benzerlik gösterir ve otozom olarak adlandırılır. Cinsiyeti belirleyen 23. kromozomsa XX veya XY olarak adlandırılır. Döllenme esnasında anne X kromozomu verir, baba da Y kromozomu verirse bebek erkek (XY) olur. Eğer erkek de X kromozomu verirse, bu takdirde kız (XX) olur. Y kromozomu hiç değişmeden babadan oğula geçer. İşte bu Y kromozomu incelenerek, geriye doğru gidildiğinde erkeklerin soy ağacı çıkarılabilir. Yapılan hesaplar ilk insanın/Âdem'in en erken 68.000 yıl önce yeryüzü cennetinde bulunduğunu göstermektedir. Bu yöntemle, bugünkü insanların ortak atasının Afrikalı bir erkek olduğu sonucuna ulaşılmıştır. [Bilim ve Teknik Der, Ekim/1998, s.88]

dipnot 46

dipnot 46

da ortaya hayli geniş açılı bir tarih aralığı çıkmıştır. Buna göre insanoğlunun ilk genetik babasının yaşadığı zaman, 237.000-581.000 tarihleri arasına denk düşmektedir.[49] Bu çoklu araştırmanın raporu, bilimsel bir dergide yayınlanmış ve yoğun tartışmalara sebep olmuştur.[50]

- *345.000 yıldan önce*: Dünyada şimdiye kadar bulunan en eski dik yürüyen iki ayaklı varlığa ait ayak izi 345.000 yıl öncesine tarihlenmiştir. Bu ayak izi İtalya'nın güneyinde Roccamonfina yanardağının eteklerinde 2003 yılında bulunmuştur.[51] Takdir edilecektir ki, bu ayak izleri insan türüne (homo sapiens) ait olabileceği gibi, beşer türlerinden (diğer homo cinsleri) birine de ait olabilir. Dahası Âdem, *homo sapiens*e mensup soylar içerisinden seçilerek akıl-irade-vicdanı temsil eden ruh üflenen bir zincirin ilk halkası da olabilir.

- *500.000 yıldan önce*: Elde edilen çakmaktaşından yontulma kaba taş aletler, taş uçlu mızraklar ve diğer taştan yontma malzeme. Önceden bu aletleri *homo sapiens* ve *Neandertal*lerin 200-300.000 yıl öncesinden yapmaya başladığı tahmin ediliyordu. Güney Afrika/Kathu'da keşfedilen mızrak ucu buna bir örnektir. Science dergisinde yayımlanan son araştırmaya göre taş uçlu mızrak teknolojisini *homo heidelbergensis, homo sapiens*ten 500.000 yıl önce keşfetmiştir. Bu tarihi daha de geriye çekmek mümkündür.[52] Yeni yeni bulgular, tarihi durmadan daha geriye çekmektedir. Artık

dipnot 50

dipnot 51

49 Farklı bir genetik çalışmada insanoğlunun ortak atasının tarihi 60.000 yıl öncesi olarak tespit edilmiştir. Bu ise yaklaşık 2000 nesil eder. Eldeki verilerle bu tarihin aşıldığı kanaatindeyiz. Doğruya yakın olan metin içindeki araştırmanın verdiği tarihtir.

50 İlgili makale için bkz: *http://jkplab.org/2014/01/26*

51 http://news.bbc.co.uk/2/hi/science/nature/2844287.stm

52 Thomas Wynn, Behavioral and Brain Scienses 2002, 25, 389, 438; ayrıca bkz: http://www.uccs.edu/Documents/twynn/BBS.pdf

homo türlerine ait dünyanın değişik yerlerinde bulunan taş aletlerin yaşı bir milyon yılı da aşmış bulunmaktadır.

Bu verilerden de anlaşılacağı gibi, mızrakta kullanılan taş uçlardan yola çıkarak Âdem'in dönemini tespit etmek yanıltıcı olabilir. Zira bu taş uçları sadece âdemoğulları değil, yeryüzünde "fesat çıkaran ve kan döken" beşer türleri de kullanmıştır. Almanya'da bir bataklık içinde iyi korunmuş durumda bulunan mızraklar 400.000 yıla tarihlenmiştir.[53] Bundan çok daha eskileri Konya/Dursunlu'da bulunmuştur. Burada yapılan kazılarda bulunan aletler 900.000 yıl öncesine tarihlendirilmiştir. Bu tarih, modern insan için hayli erken bir tarihtir ve bu aletleri ruh üflendikten sonraki insanın değil de, insanın içinden seçildiği beşer türlerinden birinin yaptığını düşünmek daha yerinde olacaktır.

Sözün burasında şunu belirtelim ki: Arkeoloji ne kadar ciddi ve maddi kanıta dayalı bir bilimse, aynı zamanda ideolojik yobazların ve cesur cahillerin manipülasyon ve spekülasyonuna en açık disiplinlerden biridir. Özellikle internet âlemi, buna âdeta çanak tutmaktadır. Mesela 65 milyon yıl önce yok olan dinozorları kusursuz bir biçimde tasvir ettiği, dolayısıyla dinozorlarla insanların aynı zaman diliminde yaşadığı iddiasına dayanak kılınan "Acambaro Bibloları", tıklanma rekorları kırmaktadır. Fakat bu bibloların Kilise'nin tezini desteklemek için uydurulmuş bir sahtekârlık olduğu, geç ve güç de olsa ortaya çıkmıştır. Meğer biblolar sadece 30 yıllıkmış.[54]

53 http://www.bbc.co.uk/sn/prehistoric_life/human/human_evolution/first_europeans1.shtml.

54 Bu sahtekârlığı ortaya çıkaran bilim adamının ilgili çalışması için bkz: Charles C. Di Peso, The Clay Figurines of Acambaro, Guanajuato, Mexico." American Antiquity 18-4 (1953):388-89. Ayrıca bkz: http://penn.

dipnot 53

360 milyon yıllık çekiç efsanesi öncekinden daha köpüklüdür. İnternette dolaşan sahte görsele ona uygun bir de altyazı eklenmiş ve ortaya 360 milyon yıllık "tahta saplı demir çekiç efsanesi" çıkmıştır. Oysa 1844 yılında çekici bulduğu iddia edilen David Brewster'in, bulduğu şey gerçekte sadece bir çividir. Fotoğraf falan da yoktur. Piyasada gezen sözde 360 milyon yıllık çekicin mucidi Carl Baugh ise, ilim adamlarının çekiç üzerinde yaş tayini taleplerine sonuna kadar direnmiş, o yaşlanınca bir biçimde ele geçirilen çekice yapılan yaş tespitinin sonucunda çekicin 360 milyon yıllık değil sadece 700 yıllık olduğu anlaşılmıştır.[55]

Daha birçok örneği olan bu sahtekârlıkların, İslam'ın ilk yüzyıllarındaki hadis uydurmacılığının modern versiyonu ve bir modern hurafe türü olduğu açıktır.[56] İş o boyut-

---

museum/documents/publications/expedition/PDFs/47-3/Pezzati.pdf

55 http://paleo.cc/paluxy/hammer.htm

56 Uydurma hadis geleneğinin modern versiyonu olan ve uydurulmuş din yüzünden gerçeklik algıları deforme olmuş cahil Müslüman yığınların hayli iltifat ettiği ilginç uydurma örneklerine işte bir demet: İnternete *Hacer-i Muallâk* yazdığınızda "havada duran kaya" görüntüleri karşınıza gelmekte, altında da inanmayana enva-i çeşit küfürler sıvayan rivayet mücahitlerinin nezih (!) tebliğleri yer almaktadır. Eğer bir gün yolunuz Kudüs'e uğrar da orada bırakın havada duran bir kayayı, mağara dışında bir kaya bile olmadığını yerinde görüp öğrenirseniz ne ala, yoksa ömür boyu iman galerinizde böyle sahte bir mucizeyi sergilemeye mahkûmsunuz demektir. Buna benzer başka örnekler de vardır. Mesela vücudunun % 80'i çürümüş bir Mısır köylüsünün cesedini "denizde boğulan Firavun" ilan etmek ve bunu da "mucize" diye takdim etmek gibi... Yine Ay'a ilk ayak basan astronot Neil Armstrong için "Ay'da ezan sesi duydu ve Müslüman oldu" efsanesi uydurup, ondan bir "Hacı Nail" üretmek gibi... Fantastik "Mumya Firarda" filminin müziğini ve efektlerini yerin bilmem kaç bin metre altından gelen cehennem ehlinin feryadu figan sesleri diye servis edip, altına da bu modern 'mevzu haber'e inanmayanlara beddualar ve küfürler döşenme gibi... Patricia adlı Avustralyalı bir sanatçının akrilikten yaptığı hilkat garibesine benzer maketlerden birinin resmini kopyalayıp, Amman'da annesi Kur'an okurken kendisi rock müziği dinlediği için, "fareye dönüşen kız" efsanesi imal etmek gibi... Cris adlı Kanadalı bir grafikerin mamut fosili artıklarına foto-shop

dipnot 54

lara varmıştır ki, Çin'de sipariş üzerine fosil üretimi yapan atölyelerin varlığı kulağımıza kadar gelmiştir.

Burada sıraladığımız delillerin tümü göz önüne alındığında bile insanoğlunun ilk atası ve anası için kesin bir tarih vermek imkânsız görünmektedir. Belki 300.000-200.000 tarih aralığı verilebilir ki, bu da tartışmaya ve yoruma hep açık kalacaktır. Şimdilik bize, "İnsanlığın ilk atası ve anası Âdem ve Havva'nın yaratıldığı zamanı en iyi bilen Allah'tır" demek düşüyor.

3.4.5. Âdem'in 'cenneti' yeryüzü müydü?

> **"Biz sizi arzdan yarattık, yine ona döndüreceğiz; ve oradan bir kez daha çıkaracağız." (20:55)**

Bu ayet, ilk insanın dünya dışında yaratıldığı veya yeryüzünde yaratıldıktan sonra göğe veya yeryüzü dışında bir 'cennete' yükseltildiği türünden tüm rivayetleri açık ve net olarak reddeder. Bu ayet aynı zamanda yeryüzüne hayatın hatta insanın uzaydan geldiği türünden uçuk yorumları da reddeder.[57] Zira ayetteki *minhâ* (oradan) ibaresi, insanın

---

yoluyla insan görüntüsü giydirdiği ödüllü illüstrasyonu, "Aramco firmasının yaptığı kazı çalışmasında Arabistan çölünde Hz. Âdem'in dev iskeleti bulundu ve Âdem'in boyunun altmış zira olduğunu söyleyen Buhari hadisi doğrulandı" haberine dönüştürme uyanıklığı gibi... On yıllar önce bu tür işlere meraklı bir dergide epey pazarlanan, her usta arıcının iyi bildiği bir numara ile yapıldığı sonradan ortaya çıkan "Arı peteğinde Allah lafzı mucizesi" (!) numarası gibi... Bu tür imal edilmiş 'mucizelerin' hepsi size bir tık kadar yakın olduğu için burada link verme ihtiyacı duymadık.

57 İnsanın uzaydan geldiği yorumlarının yanında, bazı tarihi eserlerin uzaylılar tarafından yapıldığı iddiaları da öteden beri hayli müşteri bulmuştur. Bunlar arasında, hepsini de bizzat gidip gördüğüm Mısır/Giza Piramitleri ve Lübnan/Baalbek'te bulunan 1242 ve 1000 tonluk yekpare (monolit) taşlar gibi eserlerdir. Bunların uzaylıların işi olduğunu söyleyenler, iddialarını ispatlayacak en küçük bir delil gösterememişlerdir.

hammaddesinin yeryüzüne ait olduğunu gösterir. İnsan maddi boyutuyla bu dünyalıdır.

Cennet, "saklı ve korunmuş bahçe" demektir. Bu 'cennetin' nerede olduğu konusunda birbirinden çok farklı ve tutarsız yorumlar yapılmıştır. Bir kısım Sünni ulema, bazı hadisleri de göz önüne alarak bu cennetin gökte olduğunu savunmuşlar. Bu görüşlerine delil olarak da ilgili ayetlerde kullanılan "ininiz" (*ihbitû*) ifadesini göstermişlerdir. Bu görüşe göre, eğer bu cennet yüksek bir yerde olmamış olsaydı "ininiz" denilmezdi. Bu görüşe karşı çıkanlar ise *ihbitû* kelimesinin Bakara 61'de olduğu gibi (*ihbitû mısran*: Mısır'a ininiz) "çıkmak, dönmek" anlamında kullanıldığını söylemişlerdir. Kaldı ki Nuh'a gemiden inmesi için de *ihbit* (in) emir fiili kullanılmıştır (11:48). "İniniz" anlamına gelen *ihbitû* ile kastedilen iniş, maddi olmaktan daha çok 'tenzili rütbe' anlamındadır ki, "tahttan indi", "makamından indirildi" deyimlerinde kullanılan inişle aynı anlama gelir. İnsanın kovulmasında "çıkmak" sözcüğünün değil de daha yumuşak olan "inmek" sözcüğünün kullanılmış olması insanın keramet ve şerefine delil olabileceği gibi, kasıtlı olarak işlenen suçla kasıtsız olarak işlenen suçu cezalandırma arasındaki üslup farkına bir işaret de olabilir.[58] Yani Âdem'in cennetinin gökte olduğu iddiasının iler tutar bir yanı yoktur.

Âdem'in gökyüzü cennetine dair hayli mitolojik rivayetler üretilmiştir. Âdem'in cennette 2500 sene kaldıktan sonra saat 9 veya 10'da kovulduğu rivayeti, tefsire dahi

58 Âdem'in cennetinin nerede olduğuna bağlı olarak ihbitû üzerine yapılan karşıt tarafların tüm yorumları için bkz: İbn Kayyım el-Cevziyye, *Hadi'l-Ervah*, s. 57-63.

girebilmiştir. Aynı kaynak, Âdem'in cennetten sürgün edildikten sonra gözyaşını mendil yerine yanına aldığı *Haceru'l-Esved*'e sildiğini iddia eder. Âdem cennetten sürülürken yanına alet edevat almayı da ihmal etmez. Bunlar örs, çekiç ve kerpeten gibi nalburiye malzemeleridir. Bu imalatın sahibi hızını alamamış olacak ki, Âdem ile birlikte dünyaya hurma, turunç ve muzun da düştüğünü ilave eder. Tabi bir de cennetten Âdem'le birlikte gelen hayvanlar vardır: Dişili erkekli sığır, keçi, koyun gibi sekiz tür hayvan da -günahları neyse- dünyaya sürülür. Bu arada Âdem ve eşinin çıplak bedeninin örtülmesi için indirilen koyunlardan biri kırkılıp yünü elbise yapılır. Havva ise aynı yünden bir entari ve bir de başörtüsü örer.[59]

Daha başka bazıları Âdem'in cennetinin "ahiret cenneti", yani *cennet-i huld* olduğunu iddia ederler. Âdem'in konulduğu cennet şu sebeplerden dolayı ahiret cenneti olamaz:

1. Şeytan ahiret cennetine giremez.
2. Giremediği için de başkalarını aldatamaz.
3. Ahiret cennetine giren bir daha çıkamaz.
4. Cennette günah olmaz.
5. Cennette sorumluluk, emir ve yasak olmaz.

Âdem'in cennetinin yeryüzünün cennet gibi müstesna köşelerinden biri olduğunu söylemek Kur'an'ın anlatımıyla uyumludur. Çünkü kıssada anlatılan her şeyin yeryüzünde olup-bittiğini biz kıssanın başlangıç ayetlerinden anlıyoruz. Âdem kıssasının ayrıntılı olarak anlatıldığı Ba-

59 Süyuti, *ed-Durru'l-Mensur*, Beyrut 1983, I, 138-142.

kara ve A'raf surelerinde kıssanın başladığı ilk ayetler olan 10 ve 30. ayetlerde *fi'l-'ard* (yeryüzünde) ibaresi yer alır. (Krş 20:55) Yani atanan halife yeryüzünde (ve yeryüzüne) atanmıştır. Kendisi de her şeyiyle 'yerli'dir. Onu gökyüzüne veya ahirete geri göndermeyi gerektiren bir gerekçe yoktur. Bu durumda Âdem'in yaratıldığı yer ile Âdem'in konulduğu saklı bahçe (cennet) ve oradan çıktıktan sonra yaşadığı yer birbirinden alakasız olamaz. Teorik olarak bu üç mekânın da aynı düzlemde olduğunu varsaymak yanlış olmasa gerektir.

3.4.6. Âdem'in halife atandığı mekâna dair ihtimaller

Âdem'in yeryüzünün halifesi olarak atandığı mekâna dair sorulara farklı cevaplar verilmiştir.

1. *Serendib (Sri Lanka) adası*: Müslümanların yazdığı bazı eserlerde, Âdem'in ilk çıktığı yerin Hint adalarından, günümüzde Sri Lanka olarak bilinen Serendib adası olduğu yazılıdır.[60] Bazı kaynaklar bu mekânın coğrafyasını Hindistan olarak verir. Brahmanizmin dinî metinlerinde 'Brahma' Âdem olarak geçer.[61] İbn Tufeyl de Hay b. Yakzan adlı romanımsı eserinde bu adanın ismini verir. Taberi ve daha başka

60 Sa'lebi, *'Araisu'l-Mecâlis*, s.21. Bazı kaynaklar Âdem'in cennetten kovulduktan sonra 'düştüğü/indiği' yerin Nevz dağı olduğunu söyler. (Taberî, *Tarih* I, 60; İbn Esîr, *el-Kâmil* I, 36.)

61 *Manava -Dharma Shastra-* Lib I, sloka 8.9'dan nkl: "Yüce ruh önce suları meydana getirdi ve oraya üretken bir tohum yükledi. Bu tohum altın gibi parlak, bin ışıklı yıldız gibi ışıldayan bir yumurta oldu. Ve yüce varlık tüm varlıkların atası olan Brahma formunda bu yumurtada kopyalanmıştır." *Rig-Veda* (Langlois trc.) Bl. VIII'den: "Bütün tanrıların ve diğer yaratılmış varlıkların iyi annesi tanrıça Maya ile birleşmesi sonucunda Brahma'nın kendini kopyalayıp ürettiği yumurta altın rahim suların orta yerine yüklenmişti ve bu yumurtanın adı 'Hiramyagarha'dır."

kaynaklar Serendib ismini anarlar. Diğer yerlerde olmayıp da bu adada olan nedir, bilmiyoruz. Bu adanın, dünyanın başka hiçbir yerinde olmayan bir özelliğini de bilmiyoruz. Muhtemelen bu anlatının kökeni daha eski kültürlere gitmektedir. Belki de insanoğlunun ilk yaratıldığı yerin kayıp kıta Mu olduğu teziyle bu anlatı aynı kaynaktan beslenmektedir. Zira Sri Lanka ile Pasifik okyanusunda battığı iddia edilen Mu, birbirine komşu olan topraklardır.

2. *Kayıp kıta Mu*: Kayıp kıta Mu araştırmalarına 50 yılını veren James Churchward, eserinin başında şöyle der: "İnsanın yeryüzünde ilk ortaya çıktığı yerin Mu toprakları olduğuna şüphe yoktur."[62] O, Âdem'in konulduğu cennetin Mu olduğuna inanmaktadır. Yazar bu tezine Mayalara ait Troano elyazmaları ve Cortesianus kodeksini, Tibette bulduğunu iddia ettiği Lhasa belgesini, Mu'dan artakalan adalar üzerinde yaşadığını savunduğu Polinezya, Hawai ve Gilbert adaları yerlileri üzerinde yaptığı araştırmaları, Meksika ve Burma'daki tarihi yapıları kanıt gösterir. Fakat onun tezleri bilim camiası tarafından kuşkuyla karşılanmıştır.

3. *Mezopotamya ve Kafkasya*: Yahudi kültüründe Âdem'in konulduğu cennet (*eden*) doğuda bir yerdedir.[63] Bir yoruma göre bu cennet "vaat edilmiş topraklara" dâhil olan Fırat-Dicle havzasında yer alır. Tevrat'a göre bu dünya cennetinin içinden doğan bir ırmak dört kola ayrılmıştır.

---

62 J. Churchward, *Kayıp Kıta Mu*, s. 57.

63 Tevrat'a göre Allah yeryüzü toprağından ilk insanı yarattıktan sonra, doğuda bir yer olan Aden'de (Eden) bir bahçe hazırlar ve Âdem'i oraya yerleştirir. (Tekvin 2:7-8) Bu dünyevî bir cennettir. Bu cennetin adı İbranicede *eden*, Asur ve Babil dilinde *edinu*, Sümer dilinde *edin*dir ve "ova, bozkır" anlamına gelmektedir.

Bu kollar Pişon, Gihon, Dicle, Fırat ırmaklarıdır.[64] Bunlar cennet ırmaklarıdır. Bu görüş en sahih isnatlarla hadis derlemelerine bile girmiştir. Tekvin 2:7-17 pasuklarındaki tasvirden yola çıkan bazı yorumcular Âdem'in cennetinin Mezopotamya'dan Kafkasya'ya kadar uzanan bir bölgede olduğunu iddia ederler. Küçük Asya'nın (Anadolu) bir kısmı da çizilen bu muhtemel haritaya dâhil görünmektedir. Mısır Firavunu I. Psamtik'in (Psammetikus) dilin kökenine dair deneyi de bunu destekler.[65]

4. *Afrika*: 1. Mitokondrial DNA analizleri, günümüzde yaşayan insanların kökeninin 200.000 yıl öncesindeki Afrikalı bir anneye kadar uzanır. 2. Etiyopya/Omo ırmağı kıyısında bulunan insan fosilleri, yeryüzündeki en eski insan fosilleri arasındadır. 3. Etiyopya'daki Afar bölgesinde 160.000 yıl öncesine tarihlenen iskeletler bulunmuştur. 4. Eritre Abdur'da 125.000 yıl öncesine tarihlenen bir kıyı

64 Tekvin 2:10-14. Garip olan da, bütün kuş ilini (Habeşistan) dolaştığı ifade edilen Afrika kıtasındaki Gihon'un nasıl olup da Asya'da yer alan Dicle ve Fırat'la aynı kaynaktan doğduğudur? Çok ilginçtir, Tevrat'ın bu cümlelerini hatırlatan sahih senetli bir hadisi Müslim de kendi derlemesinde rivayet eder: "Seyhan, Ceyhan, Fırat ve Nil cennet nehirlerindendir." (Müslim, Cennet 51:26) Bu haberlerde geçen mekânları, Âdem'in dünyadaki saklı bahçesi/cenneti olarak yorumlamak da mümkündür.

65 İonyalı tarihçi Herodot, Mısır'a yaptığı seyahat esnasında Amon rahiplerinin kendisine anlattığı bir olaydan söz eder. Buna göre Firavun I. Psamtik, dünyada ilk dilin nasıl doğduğunu öğrenmek ister. Yeni doğmuş iki bebeği, onlara bakması için bir çobana teslim ederek, kimsenin onlarla konuşmasına izin vermemesini emreder ve çocuklar büyüdüğünde konuştukları ilk kelimelerin tespit etmesini ister. Firavun'a göre, dışarıdan müdahale edilmediğinde çocukların söyleyeceği ilk kelimeler, tüm insanların dilinin kökenini belirleyecektir. Çoban bir gün çocuklardan birinin "bekos" diye bağırdığını duyar. Bu kelime Frig dilinde "ekmek" anlamına gelmektedir. Böylece Firavun, Frigcenin insanların ilk orijinal dili olduğu sonucuna varır. (*Herodot Tarihi*, İstanbul 2002, s. 89-90) Bu şaibeli hikâyeyi Herodot dışında kaydeden bir kaynağa rastlanmamıştır. Eğer hikâyeye itimat edilecekse, bundan Anadolu'nun ilk insanın ortaya çıktığı yer olduğu sonucu çıkar. Zira ilk dil nereliyse ilk insan da oralıdır.

yerleşimi tespit edilmiştir. Güney Afrika/Klasies nehri buluntuları da bunu destekler. 5. Yine Sudan Beyaz Nil vadisi üzerinde şimdi kurumuş olan antik bir göl kıyısında bulunan kalıntılar, 109.000 yıl öncesine tarihlendirilmiştir.[66] Bütün bu ve buna benzer birçok veriden çıkan sonuç şudur: İnsanoğlu, 200 bin veya daha erken bir dönemde, Doğu Afrika'da bugünkü Etiyopya civarında ortaya çıkmıştır. Bu, bilim dünyası tarafından ortak kabul gören en güçlü tezdir.

5. *Mekke civarı*: Mekke civarı, Cidde başta olmak üzere Kızıldeniz'in Batı Arabistan ve Doğu Habeşistan olmak üzere iki yakasını da kapsayan bir coğrafyadır. İlk insanın Mekke'nin merkezinde olduğu bu coğrafyada ortaya çıkmış olabileceğini düşünüyoruz. Buna dair delillerimizi şöyle sıralayabiliriz:

5.1. İlk insanın Afrika'da ortaya çıktığına dair 4. maddede yer alan maddi deliller. Bu delillerin işaret ettiği Doğu Habeşistan (Etiyopya) sahiliyle Cidde ve Mekke sahili birbirine bakan komşu sahillerdir. Birleşik Arap Emirlikleri'nde bulunan taş aletler, göç yolunun sanıldığı gibi Nil vadisi üzerinden kuzeye doğru değil, Kızıl Deniz üzerinden Arabistan yarımadasına doğru izlendiğini destekler. Özetle: İlk insanın Afrika'da ortaya çıktığı ve ilk göçün de Arabistan istikametine yapıldığı genetik ve arkeolojik araştırmaların yorumundan çıkan bir sonuçtur. Kur'an'a göre, insanın yeryüzünde yaptığı ilk imar faaliyetinin Mekke'de gerçekleşmiştir: "Kuşkusuz insanlar için yapılan ev(ler)in ilki Bekke'deki bereketli evdir." (3:96)

66 T. T. Barrows ve diğ., *Long lost lake may have helped humans out of Africa*, Geology (2014), (42)2: 163. Ayrıca bkz: http://www.newscientist.com/article/dn24893

dipnot 66

5.2. İnsanlığın ilk kez yeryüzüne dağıldığı çağ buzul çağı çevrimlerinden birine -ki tek bir buzul çağı yokturdenk gelen bir çağdı.[67] dünyadaki sular kuzey kutbundaki buz takkelerine hapsolmuştu. Bir zamanlar Kuzey Amerika kıtasının göbeğinde var olan 'Agassiz' adı verilen bir süper göl, bu sayede oluşmuştu. Bu gölün erimesi üzerine Dünya üzerindeki tüm su seviyesi olağanüstü yükselecektir. Buzul çağlarında tüm denizler gibi, Kızıldeniz de günümüzdeki seviyesinin çok altında kalmış ve bilim insanlarının tahminine göre deniz 13 km. daralmıştı. İlk insanların Afrika'dan basit sallarla Arabistan'a, Kâbe'nin hizasındaki Kızıldeniz sahiline geçmesine fırsat vermişti. Ayrıca Kızıldeniz'i oluşturan fay kırığının dünyadaki en taze tektonik kırıklardan biri olduğu jeolojik bir veridir. Bu ikisinin telifi zor değildir.

5.3. O tarihte Arabistan yarımadasının bugünkü gibi çöl değil, nemli bir iklime sahipti. Av hayvanları açısından da zengindi. Bu, hem yarımadanın dünyanın en bereketli petrol ve gaz yataklarına sahip oluşundan, hem de iklim çevrimlerinin tabiatı gereği şimdi çöl olan yerlerin bir za-

---

67 Eldeki bulgulara göre son buzul çağı yaklaşık 120.000 yıl önce başladı. İlk 50.000 yılda ısı yükseldi ve alçaldı. Son süper volkan patlamasında (70.000-80.000 yıl önce) insanlar Afrika'nın çok sınırlı bölgelerine sıkışmak zorunda kalmıştı. Nüfus iki binlere kadar düşmüştü. Afrika'da bulunan işlenmiş taşların Avrupa'dakinden çok çok daha eski tarihleri göstermesinin bir nedeni de bu olsa gerek. Son 70.000 yıl tekrar soğudu. 16.000 yıl önce buz çağı bir zirve daha yaptı. Kuzey tamamen buzla kaplıydı. Britanya ve İskandinavya çok kalın bir buz tabakasıyla örtülüydü. Afrika o zaman iklim koşulları gereği kuruydu. Yaklaşık olarak MÖ. 15.000'de dünyanın iklim sıcaklığının artmasıyla buzul çağı sona erdi. Grönland buzullarından elde edilen örneklerden kanıtlar kısa bir süre içinde ortalama sıcaklığının 15 derece kadar arttığını gösteriyor. Bu süreç, genç buzul çağı olarak tanımlanmış. Bir soğuma evresiyle yaklaşık olarak MÖ. 14.000'de hızla tersine dönmeye başladı. Ancak MÖ. 9.600'den sonra 10 yıldan az bir sürede 7 derecelik bir artışla küresel sıcaklıklar yeniden yükseldi. Bazılarının bu dönem "uzun yaz" olarak adlandırılır.

manların en bereketli toprakları oluşundan anlaşılmaktadır.

5.4. Kur'an'da "İnsanlık için inşa edilen ilk ev Bekke'deki mübarek evdir." (3:96) Bekke, Mekke'nin içinde bulunduğu yörenin çok eski ismidir. Ayette *beytullah* (Allah'ın evi) değil belirsiz formda *beyt* geçmektedir. Yalınkat anlamı "bir ev" demektir. Bunu, Kâbe'nin insanlığın yeryüzünde yaptığı ilk imar faaliyeti olarak yorumlayabiliriz. Rabbimiz insanı yeryüzünün halifesi tayin etmiştir. Yeryüzünü imar etmek, insanın halifeliğinin/kalfalığının bir parçasıdır. İnsanın kendisine yaptığı evlerin ilki (*evvele beytin*) olan yapıyı Yaratıcı "Allah'ın evi" (*beytullah*) ilan etmiştir. Bize göre bu ayet, "Yeryüzünde insanlığın ilk evi neden buradadır?" sorusunun cevabıdır. Kâbe, insanlığın ilk evini temsil etmektedir. Bu yüzden hacca gitmek, gurbete değil sılaya gitmektir. Bu yüzdendir ki sadece *mü'minler üzerine* farz olan hac ibadeti için bu ayette, "insanlık üzerine" (*'ale'n-nâs*) ifadesi kullanılmaktadır. Bunun en ikna edici açıklaması da, haccın insanlığın ilk evini ziyaret anlamı taşımasıdır. Yani mü'minler hac ibadetini insanlığı temsilen yerine getirmektedir. İnsanlığın farz-ı kifâyesi, mü'minlerin farz-ı aynı mesabesindedir. Mü'minler hacca gitmekle, hem insanlığın baba ocağına ve ana kucağına vefa borcunu ödemekteler hem de insanlığı temsilen bir mükellefiyeti eda etmekteler.

5.5. Cidde şehrinin ismi, "büyük anne" anlamına gelen *cedde*den gelir. Şehirde bugün de bilinen ve korunan Hz. Havva adına bir mezar bulunmaktadır. Bu mezar sadece İslam tarihi boyunca değil, ondan önce de insanlığın ilk

anasının mezarı olarak bilinen ve ziyaret edilen bir mekân olarak bilinmektedir.

Sözlü kültürde Mekke, "yeryüzünün göbeği" olarak adlandırılır. Ateş topu dünyadan ilk soğuyan, kartopu dünyadan ilk ısınan yer olarak kabul edilir. Yeryüzünde ölçülen kaya yaşları yaklaşık 3.8 milyar yaşla Kanada ve Arabistan kayalarının, dünyanın en yaşlı kayaları olduğu tespit edilmiştir. Yine yapılan bir araştırmada dünyanın en yaşlı toprağı 3 milyar yaşla Güney Afrika'da bulunmuştur. Jeolojik bir hakikattir ki, Kızıldeniz çukuru oluşmadan önce Afrika ve Arabistan plakaları tek plakaydı ve jeolojik oluşumları da eşzamanlıydı. Buna kuzey-güney kutupları arasındaki mesafe ölçümünde, kuzeyden güneye doğru Mekke civarının, yaklaşık olarak 'altın oran'ı (1'e 1.618) verdiği de eklenebilir.

3.5. ÂDEM'İN NESLİ ENSEST İLİŞKİYLE Mİ ÇOĞALDI?

Bu soruya İsrailiyyat kökenli rivayetler şöyle cevap verirler: Âdem'in çocukları hep ikiz oldu. Bununla da kalmadı, her ikizin biri kız biri erkek oldu. Her ikizin erkeği, diğer ikizin kızıyla evlendi. Ve âdemoğulları böyle çoğaldı.

Bu cevapta dikkat çeken husus kardeşin kardeşle evlenmesidir. Buna modern dilde "ensest" adı verilmektedir. Zekice bir uydurma olsa da, ikiz kardeşlerin karşılıklı evlenmeleri durumu kurtarmaya yetmemektedir. Neticede kardeş kardeşle evlenmektedir. Âdem'in çocuklarının ensest yoluyla çoğaldığını söylemek, insanoğlunun çoğalmasını ensest ilişkiye mahkûm ve mecbur ettiği varsayılan Allah'a mı iftiradır? İnsanlığın ilk nesillerine mi iftiradır? Onların ilk ebeveynine mi iftiradır? Havva'ya eşini cennetten kovdurduğu iddiasıyla iftira eden rivayet kültürü, ilk büyük annesinin çocuklarına da bu yolla iftira etmektedir.

"Bir çiftin her çocuğu nasıl ikiz olur? Hadi oldu diyelim, nasıl hep biri kız biri erkek olur?" sorusuna, insanoğlunun ensest yoluyla çoğaldığını savunanlardan bazıları, "Allah'ın buna gücü yetmez mi?" cevabını vermişlerdir. Fakat aynı akıl, "İyi de, Allah'ın gücü âdemoğlunun neslini çoğaltmak

için ensest dışında bir çözüm bulmaya yetmez mi?" sorusuna verecek cevap bulamamışlardır.

Kur'an, âdemoğullarının ensest yoluyla çoğaldığını ima bile etmez. Aksine yaratılışla ilgili Kur'an ayetlerinin satır araları dikkatli okunduğunda, insanoğlunun meşru yolla çoğaldığı anlaşılır.

Kur'an'da "ruhumdan üfledim" ifadelerinin hepsi insan içindir. Hepsi de canlı türler olan hayvanlara ruh üflendiğinden hiç söz edilmemiştir. Ruh üflendikten sonra insan olan canlı, ruh üflenmeden önce beşerdir. Beşer, yapısıyla canlı türünün en gelişmiş unsuruydu. Ancak irade, akıl ve vicdandan yoksun olduğu için, bu gelişmişlik onu canlı türünün en vahşi, en kan dökücü unsuru yapmıştı. Bu yüzden yeryüzünde fesat çıkarmakta, kan dökmektedir. Fesat çıkarmak ve kan dökmek için hayat sahibi olmak yeterlidir. Akıl, irade ve vicdan şart değildir. Beşer, güdülerin hizmetindeki korku, öfke, şehvet gibi duygularla fesat çıkarıyor ve kan döküyordu. Onda bu duyguları dengeleyecek ve bağlayacak bir *akıl* (:bağ) gelişmemişti. O olmayınca irade ve vicdan da oluşmamıştı. İnsanın üst beyninin gelişimi ilahi irade ile tamamlanınca, işte o zaman ruh üflenmiş ve artık beşer insan olacak altyapıya kavuşmuştur. Eğer insan bu altyapıyı kullanır ve geliştirirse beşerliğinin üzerine kat kat insanlık koyacaktır.

İnsanın nasıl çoğaldığına dair Kur'an üzerinde tedebbür bizi, sünnetullahla, ilahi yasalarla, doğa yasalarıyla, tabii hukukla, ahlaki yasalarla ve *el-ma'ruf* adı verilen insanlığın bilinen ortak doğrularıyla çatıştırmayacak bir sonuca götürecektir. *Beşer*'e üflenen ilahi ruhun, beşerin tek

bir ferdini değil, bu ilahi müdahalenin gerçekleştiği anda var olan beşer halkasının tümünü kapsadığı kanısındayız. Bizi bu kanıya vardıran delilleri daha önce zikretmiştik. Bu durumda Âdem, ruh üflenen beşer zincirinin ilk halkasını temsil eden bireydir. Bu yorumumuzu, tabiat ayetleri de desteklemektedir.

Bu yorumumuz, âdemoğullarının "kardeşin kardeşle evlenmek suretiyle çoğaldığı" gibi ensesti meşrulaştıran bir sözde izaha da gerek bırakmaz. Zaten böyle bir izahı çocuklarınıza da anlatamazsınız. "Nasıl yani" diyecek ve orada duracaklardır. Kalplerine yatmayacak ama seslerini de çıkarmayacaklardır. Ama içine yatmayan şeyleri, içinde yük olarak taşımak zorunda kalacaklardır. Veya seslerini çıkaracak ve tümden inkâr yolunu seçeceklerdir. Üstelik insanlığın ensest yoluyla üremesi, biyolojinin 'genetik çeşitlilik' (*genetic variation*) yasalarıyla da uyumluluk arz etmemektedir. Bu yasaları koyan da yine sünnet sahibi Allah'tır.

Son söz: Biz insanız ve insanın bilgisi sınırlıdır. Hiç kimse her şeyi bilmez. Bilgisi sınırsız olan ve her şeyi bilen sadece yüce Allah'tır. Onun için diyoruz ki: Allah en doğrusunu bilir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

DARWİNCİ EVRİM TEORİSİ

4.1. DARWİN ÖNCESİ SÜREÇ

4.1.1. Eski Yunan dönemi

Batı düşüncesi Yunan düşüncesi üzerinde yükselir. Peki, Yunan düşüncesi ne üzerinde yükselir? "Hiçbir şeyden hiçbir şey çıkar" mottosu üzerinde yükselir. Latin düşünür Lucretius bu Yunan mottosunu Latince *ex nihilo nihil fit* şeklinde tercüme etmiştir. Bu motto, kelam ilminde "hudus delili" olarak bilinen, evrenin sonradan yaratılmış olduğu düşüncesini dışlar. Tanrı'nın varlığını kabul eden Yunan bilgeleri de evrenin yoktan yaratıldığı düşüncesine yabancıdırlar. Politeisti, teisti, ateisti, panteisti, atomcusu ve agnostiği de dâhil, Yunan düşünce dünyasına mensup olan tüm filozofların ortak noktası budur.

Zaman nedir? Yarı efsanevi Trakyalı mistik Orpheus'tan beri zaman, yılan simgesiyle gösterilmiştir. Zaman da yılan gibi deri değiştirerek yoluna devam eder (Typhon).[1] Hatta zaman, kendi kuyruğunu yutan bir yılanla resmedilir. Bu, zamanın döngüsel tabiatına bir göndermedir. Dünyanın

---

1 Carolina Lopez-Ruiz, *Tanrılar Doğduklarında*, çev: Hamide Koyukan, İstanbul 2012, s. 173. Tanrılar tanrısı Zeus, babası Kronos'u zincire vurmuştur. "Zaman" anlamına gelen kronoloji teriminin kendisinden türetildiği 'kronos' budur. Bu demektir ki Zeus, 'zamanı' zincire vurmuştur. (Age, s. 180)

yoktan yaratılmamış olduğunu düşünen Yunanlılar, doğal olarak zamanın da sonsuz olduğuna inanıyorlardı.

Yaratılışın bir gayesi var mıdır? Bu soruya atomcu Demokritos ve onun takipçileri olan Epikuros ve Lukretius kısa yoldan "yoktur" cevabını vermişlerdir. Bu düşünürlere göre evren, zorunluluğa dayalı "tesadüfler"den oluşmuştur. Arkasında onu yaratan ve yöneten bir irade yoktur. Burada Yunan ateizminin de, paganizminin de "kaderci" olduğunu görüyoruz.[2] Bu, Yunan düşüncesinin, 'arkasında bir iradenin bulunduğu anlam ve amaçlı yaratılış' düşüncesini tanımadığının göstergesidir.

En iyi, en başta mı, en sonda mı? Bu soruya Platon "en başta" diyor. Onun ünlü idea tezi bunu ifade ediyor. Bu, 'süreç iyiden kötüye gidiyor' anlamına mı geliyor? Belki... O zaman Platon'un idealar tezi evrimin karşıtı sayılabilir. Peki, Kur'an ne diyor? İradesiz tüm yaratılmışlar için tekâmül/evrim Allah'ın muradıdır. Zira O, "Âlemlerin Rabbi"dir. (1:1) Rab demek, bir varlığı yaratmak, ona yaratılış amacı tayin etmek, onu o amaca en uygun donanımlarla donatmak demektir. Bitmedi. İlaveten, eğer iradesiz ise onun içine amacına ulaşabilecek bir yazılım yerleştirmek; yok iradeli ise, onu akıl-irade-vicdan ile donatarak yaratılış amacını gerçekleştirmek için 'enfüs' ve 'âfâk' ayetleriyle rehberlik ederek kemale ulaşmasına destek vermek demektir.[3] İnsanın iyiliği otomatiğe değil, kendi iradesine bağlanmıştır. (2:286)

---

2 Werner Jaeger, İlk Yunan Filozoflarında Tanrı Düşüncesi, çev: Güneş Ayas, İstanbul 2012, s. 194.

3 Rab ismine dair ayrıntılı bir bahis için şu eserimize bkz: *Kur'an'a Göre Esma-i Hüsna*, I, 206-253.

Dünyanın kadim ve hep böyle olduğunu söyleyen Aristoteles, hocasının idealar düşüncesinden ne tam kopar, ne de onu aynen kopyalar. Şahsi düşüncem odur ki, Aristoteles'teki "şeylerin sabit doğası" tezinin köklerinde Platoncu "idealar" düşüncesi vardır. Çünkü o, *Politika* adlı eserinde kölenin 'doğası gereği köle', kadının 'doğası gereği aşağı' olduğunu savunur. "Türlerin sabitliği" fikrini besleyen bu tez, adaletsizliğin ve eşitsizliğin de felsefi mazereti olur.

Aristoteles, idealar tezini bir açıdan da eleştirir. Ona göre eşyadan ayrı ve bağımsız bir 'öz/cevher' yoktur. Bir öz/cevher varsa bu eşyada içkindir. Bu, düalizm ve simetrizmi dengeler, fakat bu kez de Tanrı'nın evrende içkin olduğu gibi hulûlcü bir 'panteizm' tehlikesine yol açar. Aristoteles, varlığın bir amacı/gayesi olduğunu üzerine basarak ifade eder. Onun gayeciliği Platon ruhçuluğu üzerinde yükselir. Ona göre varlığın dört nedeninden biri "amaçlı/gayeli" (teleolojik) oluştur.[4] Bu, Kur'an ile nispeten uyumludur. Kur'an, Allah'ın varlığı hak ile (*bi'l-hak*) yarattığını söyler.[5] "Hak ile yaratmak" demek, "bir anlam ve amaç için yaratmak" demektir. Hakkın zıttı batıldır ve "Allah gökleri ve yeri anlam ve amaçtan yoksun (batıl) olarak yaratmamıştır. (38:27)

---

4 Aristoteles, Fizik, çev: S. Babür, İstanbul 2001, s. 81. Gaye (*'illet)* ve gayelilik delilinin İbn Sina'nın gözlüğünden nasıl göründüğüyle ilgili bkz: İbn Sina, *Fizik* (metin-çeviri), çev: M. Macit - F. Özpilavcı, İstanbul 2004, s. 63 vd. İbn Sina'nın 'gayeci' (*teleolojik*) yaklaşımı, Aristoteles'ten de ileridir: "Gaye, öznenin (Yaratıcı) hem özne oluş nedeni, hem de onun neden oluş nedenidir." (*ve'l-ğâyetu 'illetun li-kevni'l-fa'ili fâ'ilen fehuve 'illetun lehû fi kevnihî 'illetun.*) (Age, s. 65-66)

5 Bkz: 6:73; 14:19; 29:44; 30:8.

4.1.2. Bilim çağı dönemi

Evrim teorisini doğuran şartları anlamak için, Batı tarihinde bir dönüm noktası olan 'Bilim Çağı'nı anlamak gerekir.[6] Bu çağın baskın felsefesi 'mekanik felsefe'dir. Kilise babası Tertullianus, (160-220) felsefeyi "sapıklığın kışkırtıcısı", Aristoteles'i de kaypak, zorlama, haşin, tartışmalı, sahibini utandıracak kadar dönek ve hiçbir derde deva olmayan" bir sanatın talihsiz mucidi olarak damgalamıştı. "Havari" dediği Pavlus'un Hıristiyanları felsefeye karşı uyardığını hatırlatıyor ve "Atina'nın Kudüs, Akademi'nin Kilise ile ne ilişkisi olabilir ki?" diye soruyor ve ekliyordu: "Stoacı, Platoncu, diyalektik karışımlı alacalı Hıristiyanlık bizden uzak olsun."[7]

Kilise'nin yaklaşık 1000 yıl süren yeminli felsefe ve bilim düşmanlığına, görünüşte Thomas Aquinas (1225-1274), gerçekte Müslümanlar son verdirdi. Zira Batı, İbn Rüşd (*Averroes*) gibi Müslüman bilginler üzerinden Yunan düşüncesini tanıdı. Tanır tanımaz da seçkin çevrelerde hızla müşteri buldu. Bunun üzerine Katolik kilisesi 1000 yıl evvel bağını kopardığı felsefeyle, istemeyerek de olsa barıştı. Doğa tarihi üzerine çalışan hocasının izinden giden kilise azizi Aquinas, Yunan düşüncesini 'vaftiz' ederek Hıristiyanlaştırdı. Onun sayesinde Platon ve Aristoteles'in düşünceleri Kilise'nin dogmalarına dönüştü. 'Ruhun ölümsüzlüğü' ve 'Dünyanın evrenin merkezi oluşu' bunlardan sadece ikisidir. Kilise Aquinas'ın görüşlerini öyle kutsadı ki, ona aykırı

6 Bazılarının "bilim devrimi" de dedikleri bilim çağı 17. yy. olarak gösterilmişse de, bu çağı bir tek yüzyılla sınırlandırmak doğru görünmemektedir.

7 Tertullianus, *Dalalet İçinde Olanlar İçin Düstur Hakkında*, Nak: *Batı'ya Yön Veren Metinler* I, 228-229.

fikir beyan etmek 'günah' ve 'sapıklık' sayıldı. Fakat bilim devrimi ile *Aristoteles gayeciliği,* yerini seküler vaftize tabi tutulmuş *mekanik felsefe*ye bırakacaktır.

Polonyalı rahip Kopernik (1473-1543), Kilise'nin sapık ve günahkâr ilan ettiklerinden biriydi. Kilise'nin vaftiz ettiği 'Dünya Merkezli' kozmoloji dururken, kalkmış "Bu yanlış, güneş dünyanın değil, dünya güneşin etrafında dönüyor." demişti. İşin ilginci, dün Aristoteles'i sapık ilan eden Kilise, bugün Aristoteles'in görüşüne aykırı diyen Kopernik'i sapık ilan ediyordu. Ona hem Katolikler hem Protestanlar karşı çıkmıştı. Reformcu Martin Luther bile onu İncil'e karşı çıkmakla suçlamıştı.

İtalyan rahip Giordano Bruno, Kopernik'in söylemini bir ileri aşamaya taşıdı. Bruno, evrenin sonsuz olduğunu, evrende sayısız güneşlerin ve dünyaların bulunduğunu söyledi. Bu söylemi Kilise'yi rahatsız etti. O buna aldırmadı, üstelik Kilise'nin din, Tanrı ve peygamber anlayışlarını da açıkça eleştirdi. Hücreye kapatıldığı 8 yıl boyunca yapılan tüm tövbe davetlerini ve telkinleri reddetti. 1600 yılında Roma Katolik kilisesine bağlı engizisyon mahkemesi tarafından 'sapık' (*heretic*) ilan edildi ve yakılarak cezalandırıldı.

Teleskopun icadı bir dönüm noktası oldu. Bruno'dan 10 yıl sonra Galileo (1564-1642), aletle yaptığı gözlemler sonucunda "Dünya dönüyor" dedi. Dinî çevrelerin tepkisini üzerine çekti. Papayı ve papalığı eleştirdi. Yetmişlik ihtiyar Galileo'yu Roma kilisesi (*engizisyon*) yargıladı. Canını zor kurtardı.[8] Oysa iki kızı rahibe, kendisi de kilise müdavimiy-

8 Engizisyon zulmünü "Galileo'nun düşman edinmekteki mahareti" ile açık-

di. Fakat Galileo'dan çok önce İslam dünyasında bir Sünni kelamcı olan Abdülkahir el-Bağdadi, dünyanın dönmediğini Sünniliğin inancı olarak lanse etmişti. Dünya dönüyor diyeni Sünniliğin ortak görüşüne (*icma*) karşı gelmek, zındık ve dinsiz olmakla itham eden bu kişi, kendince bir de delil getiriyordu: "Eğer Dünya dönseydi, elimizden bıraktığımız taş kesinlikle yere düşmezdi."[9] Aslında Galileo'nun teleskop gözlemlerinden hemen önce, kendisini 'Tanrı'nın tabiat kitabının rahibi' olarak niteleyen[10] Kepler (1571-1630), 1609 yılında eliptik kuramını yayınlamıştı. Kepler altı yıllık bir gözlem (*nazar*) sonucu gezegenlerin güneşin etrafında eliptik bir yörünge çizdiklerini, hızlarının güneşe yaklaştıkça artıp uzaklaştıkça azaldığını fark etti. Fakat Galileo, ne Kepler'in vardığı sonuçları kabul etti, ne de tüm ısrarlara rağmen teleskopunu onunla paylaşmayı kabul etti.

Cin şişeden çıkmıştı bir kere. O güne kadar Batı dünyasında bilim hakkında konuşma tekeli doğa filozoflarına aitken, suyun yatağını değiştiren, matematikçi ve Cizvit okulunda öğrenim görmüş ilahiyatçı Descartes (1596-1650) oldu. Platon'un *idea*sının yerine Descartes düşünceyi (*cogito*) koymuştu. Onun "Düşünüyorum o halde varım" sözü, Batı rasyonalizminin aforizması olmuştu. Descartes, mekanik felsefenin öncüsü oldu. Matematik ve geometrideki kesinliği, ilahiyat ve doğa bilimleri alanına da taşımak istedi.

---

layan biri için bkz: John Henry, *Bilim Devrimi*, s. 79.

9 İddianın ayrıntısı ve referansları için şu eserimize bkz: İman, İstanbul 2015, s. 71-73.

10 Batının 'bilim çağında' *tabiat*tan "Tanrı'nın diğer kitabı" diye sıkça söz edilir olmuştu (John Henry, *Bilim Devrimi*, s. 12) Kanaatimce bu 'yeni' bilim dilinin arkasında Sicilya ve Endülüs yoluyla miras alınan Müslüman aklı yatsa gerektir.

Descartes kozmolojisinde kâinattaki hareket miktarı daima sabitti. Tanrı, kendi koyduğu kurallara uyardı. Bazı çağdaşları onu, Tanrı'yı kozmik bir köleye dönüştürmekle itham etti. Oysa kendileri Tanrı'yı çoktan 'acımasız ve ilkesiz bir krala' dönüştürmüşlerdi. Descartes, doğa felsefesi ile deneysel yöntem arasında bir köprü olmuştu. Fakat yaratılışın amaçlılığı üzerinde hiç durmadı. Ona göre, Tanrı'nın amacının ne olduğunu kim bilebilirdi ki? Doğru soru "niçin" değil, "nasıl" idi. İster istemez onun bu bakış açısı, varlığın anlam ve amacıyla değil, varlığın kendisiyle ilgilenmeyi öğütlüyordu. Bir başka ifadeyle bu felsefe, *vücud* ile değil *mevcud* ile ilgileniyordu. "Niçin var" sorusunun yerini "nasıl var" sorusu aldı. Bu bir bakıma Yaratıcının yarattığı ile saat ustasının imal ettiğini benzer görme düşüncesine geçit veren bir yaklaşımdı. Fakat Descartes'ı tüm benzerlerinden ayıran bir fark vardı: O, insanın hayvanlarda olmayan bir cevhere sahip olduğunu söyleyen ender isimlerden biriydi. Bu bakış açısıyla, Kur'an'ın insan görüşüne çok çok yaklaşmıştı. Aristotelesçi teori, ekmeğin İsa'nın etine dönüştüğü sözde 'mucizesini' kendince açıklarken, Descartesçı teoride 'mucize' sıkıntıya girmişti.[11] Kilise Descartes'a tavır aldı.

Leibniz (1646-1716) Kur'an'ın düşüncesine yaklaşan bir başka bilim çağı insanıydı. O, Tanrı'nın kendi dışındaki tüm varlıkların varoluş kaynağı olduğunu söylüyordu. Le-

11 Tüm ruh ve [illegible] maddenin de iki ayrı cevheri [illegible].

ibniz'e göre Tanrı, evreni yasalarıyla yönetmeyi seçmişti. Bunu da bir süreklilik içinde mükemmel yapmıştı.[12] Kur'an onun bu dediğine "sünnetullah" adını veriyordu. Teslis karşıtı ilahiyatçı ve aynı zamanda bir simyacı olan Newton (1642-1726), Leibniz'in düşüncesini bir adım daha ileri taşıyarak, "evrensel bir düzen" ve "kozmik bir ahenk" olduğunu, bunun Tanrı tarafından yaratılıştan bugüne kadar sürdürüldüğünü söyledi. O, bunun asla bir tesadüf olamayacağını savundu. Newton'a göre evren, sonsuz maddeden oluşan sonsuz, mutlak, değişmez ve ölümsüzdü. Aslında Leibniz ve Newton'un vardıkları sonuç birbirini desteklese de, ikisinin Tanrı tasavvuru birbirinden farklıydı. Leibniz ilkeli ve yasalarıyla konuşan bir Tanrı'ya inanırken, Newton ilkesiz ve sınırsız kudretiyle gücünü konuşturan bir Tanrı'ya inanıyordu. İlkinin Tanrısı prensipli ve sorumlu, ikincisinin Tanrısı keyfî ve sorumsuzdu. Tanrı algısı açısından, Leibniz tenzihçi mutezileye, Newton az biraz teşbihçi hulûlcülere benziyordu.

Immanuel Kant (1724-1804), Descartes ile düşünce tarafına kayan kantarın topuzunu düzeltmeyi kendisine iş edindi. *Saf Aklın Eleştirisi*'nde eleştirel aklı zirveye taşıdı ve adının eleştiriyle anılmasını hak etti. Kant felsefesi 'gayeci' idi denilebilir. Ona göre evrenin gayesi insandı. Onun bu görüşü, insanın "eşref-i mahlûkat" olduğunu söyleyen Müslüman bâtınilerin görüşleriyle buluşuyordu. Ona göre insanın gayesi de 'ahlak' idi. Bu 'ahlak' zorunluluk ahlakı değildi. Kur'an'ın *el-maruf* dediği şey ile Kant'ın *maksim* dediği "kayıtsız ve hesapsız ortak iyiyi isteme" ve "ödev" ahlakı, birbirinden tamamen farklı şeyler değil. Elbet aynı da

12 G. W. Leibniz, *Monadoloji*, çev: Suut K. Yetkin, İstanbul 1997, s. 9-11.

değil. Nihai tahlilde Kant, ateist olmamasına rağmen, Allah'tan bağımsız bir ahlakın ve 'ahlak yasası'nın var olabileceğini ispatın peşindeydi.

Çok büyüklere yakından bakış nasıl teleskopun icadıyla mümkün olmuşsa, çok küçüklere yakından bakış da 17. yy'da mikroskopun icadıyla oldu. "Hücre" terimi ilk bu sayede kullanıldı. Ama mikroskobun icadıyla gerçekleşen asıl devrim, canlıların nasıl üretiğinin anlaşılmasıydı. Eski Mısırlılar kurbağanın Nil çamurundan oluştuğunu sanıyorlardı. Eski ve orta çağda birçok ünlü isim, haşerat ve böceklerin cansız maddelerden, leş ve çürümüş bitkiler gibi organik atıklardan evrilerek oluştuğunu düşünüyordu. Örneğin Aristoteles sivrisinek ve bitlerin çürümüş bitkilerden oluştuğunu düşünüyordu. Eski ve orta çağların bu yaygın hurafesi, yapılan kontrollü gözlemlerle çürütüldü.

Mekanik felsefecilere göre tüm oluş ve bozuluş cismi teşkil eden parçacıkların birleşmesi ve dağılmasıyla gerçekleşir. Buna bitkisel ve hayvani ruh da dâhildir. İnsana özgü olan akli ruh (*rational soul*) ise parçacıklardan müteşekkil olmadığı için değişime uğramaz ve ölümsüzdür. Ruh konusundaki tek istisna Hobbes'tur. O, bedenden ayrı bir ruhun varlığını reddeder.

İsveçli bilim insanı Carl Linnaeus (ö. 1778) tarafından yapılmıştır. Bugün karşılaştığımız birçok Latince tür adı o girişimin eseridir. Bu tasnife göre insan tarif edilirse şu sonuç çıkıyordu: İnsan, canlılar âlemine, omurgalılar kümesine, memeliler sınıfına, primatlar takımına, hominidler ailesine mensup bir türdür. Öte yandan bu iş sıkıntılı bir işti. Her tasnif bir tahriftir diyebiliriz. Zira fiziki görünüş bakımından aynı kümeye koyduğunuz iki tür arasında, verdiği ürün bakımından yerle gök arasındaki fark kadar fark olabiliyordu. İkisi de zarkanatlılar takımında yer alan balarısı ve sinek buna bir örnek...

Türler sabit midir? Bu soruyu etraflıca tartışanların başında Linnaeus gelir. Hemen belirtelim ki türlere ontolojik bir hakikat atfetmek, Platon'un *idea* teziyle örtüşse de, Kur'an'la örtüşmez. Allah'ın bir ismi de Hallak'tır. Yaratma potansiyeli sınırsızdır. Kaldı ki, "Eğer isterse sizin kökünüzü kazır, yerinize yepyeni bir varlık türü getirir" [13] (14:19) veya "Gökleri ve yeri yaratan Allah'ın kudreti onların bir benzerini yaratmaya yetmez mi?" (36:81) gibi ayetler türlerin sabitliği fikriyle uyuşmamaktadır.

Evrim teorisine uzanan yolun köşe taşlarından biri 'ortak ata' tezidir. Bu tezi sistematik bir biçimde ilk işleyenin Buffon (ö. 1788) olduğu lanse edilse de, tüm canlıların ortak bir kökenden geldiğini Kur'an, Buffon'dan 12 asır önce söylemiştir: "Biz her canlıyı sudan var ettik" (21:30). Buffon'un 'ortak ata' düşüncesini, vahiy dinlerindeki Âdem inancı da

13 Ayette geçen ve "varlık türü" anlamını verdiğimiz *halk*, aynı zamanda Türkçedeki "halk" anlamına da gelir. Fakat bu mecazi anlamdır. Kelimenin asli ve hakiki anlamı "varlık" demektir. Kaldı ki aynı hakikat bir başka ayette "yerinize başkalarını getirir" şeklinde yer alır. (4:133)

teyit eder. Mitokondriyal DNA araştırmaları, insanlığın bir 'ortak anadan' türediği tezini güçlendirir.

Ortak ata tartışmasında şu hakikatler belirleyici olsa gerektir. Tüm canlılar:

1. Aynı yaratıcının iradesinin eseri olmada aynıdır.
2. Ontolojik açıdan varoluş ortak paydasında buluşur.
4. Moleküler köken açısından aynıdır.
5. Canlılarla ilgili ilahi yasalara tabi olmada aynıdır.
6. Mekân olarak dünyayı kullanmada aynıdır.
7. Topraktan beslenmede aynıdır.

Evrimi, inorganik-organik-biyolojik evrim gibi çeşitlere ayırmak mümkündür. Evrim teorisi kapsamında "evrim" terimi, daha çok "biyolojik evrim" anlamında kullanılmıştır. *Biyolojik evrim*, canlı türlerinin nesilden nesile kalıtsal değişim yoluyla ilk halinden farklı özellikler kazanma süreci" şeklinde tanımlanmıştır. Fakat Batı'da 'evrim' düşüncesinin taşlarını Darwin'den önce Hegel (1770-1831) gibi filozoflar döşemiştir. Onun adıyla anılan "diyalektik mantık", tez-antitez-sentez üçlüsüne yaslanır. Diyalektik felsefe, aslında evrimin Hegel tarzı bir izahıdır. Karşıtlıklar ilerleme ve gelişmenin motorudur. Hegel'in "mantık" merkezli yaptığını, yine Alman düşünür Schelling, doğa ve insan merkezli yapar. 'Diyalektik mantık' ile evrim teorisinin ana temalarından 'yaşam mücadelesi' arasındaki bağa dikkat çekmekte yarar vardır.

Schelling, Kur'an'ın vaz ettiği sonucu belki ondan habersiz olarak keşfeden Batılılardan biridir. Ona göre değişmez cevher yoktur. Yaratıcı gücün iradesi sayesinde, can-

sızdan canlıya, bilinçsizden bilinçliye doğru evrilip gelişen ve nihai amacı akıl, bilinçli ve iradeli, farkındalık sahibi insanı ortaya çıkarmak olan bir evrim vardır. Tam isabet. Güneş sistemi ölçeğinde kalmak kaydıyla "Her şey insan için yaratıldı" sözünü doğrulayan bir yaklaşımdır bu. Dünyadaki varlık ağacı, "insan" adlı meyveyi versin diye dikilip büyütülmüştür. İnsan yaratıldı ve var olan her şey insanın okuma nesnesi kılındı. Güneş sistemi ölçeğinde her şey insanın emrine amade (*teshir*) kılındı. Bu isme, bilincin doğal seçilimle izah edilemeyeceğini ve mahiyet itibarıyla insanın diğer tüm canlılardan farklı olduğunu söyleyen Alfred R. Wallace'ı (ö. 1913) da eklemek gerekir.

Darwin'i hazırlayan yüzyılda Batı düşüncesinde iz bırakmış bir başka isim de Auguste Comte'tur (1798-1857). Comte tüm insanlık tarihini 'üç hal yasası' adını verdiği tezinde üç kelime ile özetlediğini düşünüyordu: "İlahiyat-metafizik-pozitivizm"... Yani Comte için 'tarihin sonu', *pozitivizm* idi. Dinlerin zamanla ortadan kalkacağı kehaneti tutınadı. Dinin yerine ciddi ciddi bilimi önerdi ve tapınma ritüelleri bile olan bir 'bilim kilisesi' taslağı üretti. Zamanının Osmanlı sultanına yeni kurduğu bu dini benimsemesi için mektup yazacak kadar da 'idealist' idi. Bu örnek, Darwin'i çıkaran Batı'nın din-bilim çatışmasında ifrattan çıkarak geldiği tefrit noktayı göstermesi açısından altı çizilmesi gereken bir durumdur.

4.2. DARWIN VE EVRİM TEORİSİ

4.2.1. Darwin'in kısa yaşamöyküsü

Charles Darwin İngiltere'de 1809 yılında doğdu. Babası ve dedesi doktordu. Annesini sekiz yaşında kaybetti. Dedesi Erasmus Darwin (ö. 1802) torun Charles'ten uzun yıllar önce evrim tezini dile getirmiş, canlıların çevre etkisiyle kazandıkları özellikleri kalıtım yoluyla yeni nesillere aktardıklarını savunmuştu. İnsanın maymunumsu bir atadan gelmiş olabileceğini de söylemişti. Kilise müdavimi bir Hıristiyan olan dede Darwin'e göre evrim, Yaratıcının canlılar için takdir ettiği bir özellikti. Tabii ki o "sünnetullah" olan evrimi değil, doğa yasalarına uygun olan evrimi savunuyordu.

Darwin, tıp okusun diye verildiği okulda, tıptan başka her şeyi okudu. Özellikle yerbilim, doğa tarihi, bitkibilim ve hayvanbilim ile ilgili konulara merak saldı. Okuldan alınıp dinî eğitim veren bir okula gönderildi. Fakat orada da merakının götürdüğü yere gitti. Sonunda botanik hocası onu keşfetti ve özel dersler almasını sağladı. Aynı hocasının tanıştırdığı bir gemi kaptanı, yeni çıkacağı 'bilimsel keşif seferi' için soylu bir arkadaş arıyordu. 1831'de başlayıp beş sene süren Güney Amerika yolculuğu böyle gerçekleşti. Darwin

yolculuğu boyunca jeolojik oluşumlarla, fosillerle, canlılarla ilgilendi. Karşılaştığı yerli topluluklarla ilgili gözlemler yaptı. Bunları günlüğüne kaydetti. Yolculuk sırasında birkaç kez ağır hastalık geçirdi ve ölümün eşiğinden döndü.

Güney Amerika'da soyu tükenmiş memelilere ait fosiller keşfetti. *Doğal seçilim* tezini, bu bulgular üzerine inşa etti. Galapagos adalarından bölgeye has kuş örnekleri topladı. Her birinin yaşadığı adaya göre farklılaşan fizyolojik özelliklerini kataloglandı. Aynı şeyi kaplumbağalar üzerinde de yaptı. Avustralya'ya özgü keseli sıçan, kanguru, yumurtlayan tek memeli türü olan gagalı memeliler (ornitorenk) gibi canlılar onu çok şaşırttı ve tahrik etti. Öte yandan, gemiye yerlilerden mostralık insan örnekleri alınmasına itiraz etmedi. Aksine, onları "sefil ve rezil vahşiler" olarak gördü.

Yolculuk sırasında İngiltere'deki meslektaşlarına ve hocalarına yolladığı mektuplar elden ele, dilden dile yayıldı. İlk şöhret böyle geldi. Döndükten sonra babasının parasal desteğiyle bilimsel çalışmalarına hız verdi. Fosiller üzerinden yeni türler keşfetti. Canlı türlerin birbiriyle olan bağlantılarını inceledi. Londra'ya taşındıktan sonra, bilim çevrelerinde günün moda konusu olan "hayatın kökeni" üzerine fikirlerini söyledi ve bazı Kilise çevreleri tarafından sapıklık ve kâfirlikle suçlandı. Nadir de olsa, bazı din adamları da Darwin'i destekledi.

Türlerin kökenine dair çalışmasını yaparken, aralıksız çalışmaktan dolayı kalp rahatsızlığı geçirdi. Bu sırada hizmetine yardımcı olan kuzeni ile sonunda evlendi (1839). Çiftin on çocuğu oldu. Çift, çocuklarından üçünün küçük yaşlarında ölümlerine tanık oldu. Darwin, çocuklarıyla il-

gili bazı hastalıkların akraba evliliğinden kaynaklandığını düşündü, kendini bu konuda hep sorumlu tuttu. Doğal seçilim teorisi için yeni deneyler ve gözlemler yaptı. Mercanlar üzerine yazdığı eser 1842'de yayımlandı. *Yaratılışın Doğal Tarihinden İzler* adlı eseri onu takip etti.

Arada bir keşif seyahatlerine devam etti. Beagle yolculuğunda Darwin, ispinoz kuşlarını gözlemledi. Bu kuşların gagalarındaki farklılaşma ile gıdalarındaki farklılaşma arasında bağ kurarak Linneaus'un türlerin sabitliği tezine itirazını bu gözlem üzerinden yaptı.

Darwin'in her eseri ve sunumu, hem Kilise çevrelerinden hem de tutucu bilim çevrelerinden aşırı tepkiyle karşılanıyor, bu çevreler ona saldırmak için her yolu mübah görüyorlardı. Reddiyeler yazılıyordu. Oxford piskoposu Darwin'le dalga geçen etkili bir konuşma yaptı. Karşıtlıklar taraftarlıkları doğurdu. Acımasız saldırılara karşı Darwin'i savunanlar çıktı. Bu kez onlara da saldırıldı. Mesela onu savunan Thomas Huxley'ye "Darwin'in buldoğu" lakabı takıldı.[14] Darwin 1882 yılında öldü. Dindar bir Hıristiyan olarak çıktığı yolun sonunda 'bilinemezci' (agnostik) olma noktasına gelmişti. Kilise, yaşarken taşladığı Darwin'in ölüsünü bağrına basmakta tereddüt etmedi. Geleneksel ikiyüzlülük zincirine, bir halka daha eklenmiş oldu.

14 Anglikan kilisesi piskoposu Wilberforce'un Huxley'ye; "Soyun deden tarafından mı, ninen tarafından mı maymunlara dayanıyor?" diye sormuştu.

4.2.2. Türlerin kökeni tezi

Charles Darwin'in evrim teorisinin iki temel ayağı vardır. Biri "türlerin kökeni" (*the origin of species*), diğeri "doğal seçilim" (*natural selection*) tezidir. Türlerin kökeni konusunu Darwin'den önce ele alan Lamarck (ö. 1829), türlerin birbirlerinden değişerek oluştuğunu savunur. Ona göre yaşayan türler, yok olanların evrimleşmiş halidir. O, insanın maymunumsu canlılardan evrimleştiği görüşündedir. Bu, İbn Haldun'un 450 yıl önce dile getirdiği tezin bir benzeridir.

Lamarck sonradan kazanılmış özelliklerin kalıtsal olduğunu söyler. Bu tezine zürafa örneğini verir. Mendel ve Weismann'ın çalışmalarıyla bu tezin boşa çıktığı kanaati yaygındır. Şöyle ki: Weismann, 20 nesil boyunca farelerin kuyruğunu kesmiş, 21. nesil yine kuyruklu doğmuştur. Tıpkı binlerce yıldır sünnet olan Yahudi çocuklarının sünnetsiz doğması gibi. Fakat bu ve buna benzer örneklerin süresinin, ilahi yasa olan evrimin gerçekleştiği doğal süreçlerle karşılaştırılamayacak kadar kısa olduğu da bir gerçektir. Kaldı ki, eğer farelerin kuyruğuna müdahale edilecekse, bunun yolu farenin kuyruğunu kesmekten değil, farenin doğal yazılımı olan genetik kodlarına girmekten geçer. Genetik biliminin geldiği noktaya bakılınca, bu yolla canlılar üzerinde hayli etkin müdahalelerin yapıldığı ve daha da yapılacağı aşikârdır.

Hepsinden öte, hayat tarzlarının ve yeme içmenin insanın gelişimini etkilediği de bir hakikattir. Mesela yapılan son bilimsel araştırmalardan birinde, yoksulluğun, yoksul ailelerin çocuklarının beyin gelişimini etkilediği yönünde

bulgular elde edilmiştir. Fakat farkın sonradan kapanabildiği de aynı makalede vurgulanmıştır.[15] Beyin gelişimini etkileyen bir şeyin kalıtsal bir iz bırakacağını söylemek zordur. Fakat şahsen ben şu sorunun cevabını merak ediyorum: 50 kuşak boyunca yetersiz beslenmeye maruz kalmış aynı soya mensup bireylerin gen havuzunda, bu durum kalıcı etkiler bırakır mı?

Darwin, *Türlerin Kökeni* (*The Origin of Species*) adlı eserinde,[16] istisnasız bütün türlerin başka bir türden oluştuğu tezini savunur. O aynı zamanda, evrimi Yaratıcının müdahil olduğu bir süreç olarak gördüğünü söyler. Eserinin 6. bölümünde "teorinin güçlüklerini" açık yüreklilikle ele alır ve şu samimi itirafta bulunur: "Okur, eserimin bu bölümüne gelmeden önce bir dolu güçlükle karşılaşmış olacaktır. Bunlardan bazıları, bugüne kadar üzerinde tereddüt etmeden düşünemediğim kadar çetindir. Fakat bunların çoğu yalnızca görünüşte böyledir. Görünüşte değil hakikatte olanlarsa sanırım teorim için yıkıcı değildir."

İtiraf etmeliyim ki, Darwin'i Darwin yapan bu eseri tekrar okurken ona ve eserine karşı belli bir önyargım ve mesafem vardı. Fakat Darwin'in kitabını okuduktan sonra ona reddiye olarak yazılanları da okuyayım dedim. Önüme deniz derya gibi malzeme yığıldı. Demez olaydım. Tanrı ve din-iman adına Darwin'i eleştirenlerin çoğunun, agnostik

15 Makale için bkz: http://news.sciencemag.org/brain-behavior/2015/03/poverty-may-affect-growth-children-s-brains. Bu konu bu günlerde epigenetik denen bir mekanizmayla açıklanmaya çalışılıyor. Buna göre yaşamsal süreçlerde meydana gelen bazı değişiklikler, DNA'nın yapısında, yavrulara aktarılabilen uyarlanmalar oluşturuyor.

16 Bu bölüm yazılırken şu baskı esas alınmıştır: Charles Darwin, *Türlerin Kökeni*, çev: Öner Ünalan, İstanbul 2015.

dipnot 15

olan Darwin kadar hak hukuk gözetmediğine üzülerek tanık oldum. Bazıları ise resmen, kendini Tanrı'nın vekili ve avukatı zannetmenin verdiği kibirle, her tür ahlaki yükümlülükten muafmış gibi davranmıştı.[17] Sözüm ona yaratılışı savunan Kilise yanlısı yazarları ve onları kopyalayan yerli versiyonları, çoğu yerde hiç de dürüst davranmamışlardı. Ne bileyim, mesela Darwin'in tezini reddetmek için alıntı yaparken, atıf yaparken, bir fikri ona nispet ederken, onu eleştirirken vs. vs...

Bu üzücü duruma tanık olduğumda aklıma "De ki onlara: İmanınız size ne kötü şeyler yaptırıyor?" (2:93) ayeti geldi. Ben 'bilgi ahlakı'nın bilginin kendisinden önce geldiğine inananlardanım. Bilen dürüst davranmıyorsa, bilginin doğruluğu teferruat olur çıkar. İşte bu satırları da tarihe not düşmek için buraya yazdım. Peki, eleştirdiğim bu şeyleri bir bir buraya neden çıkarmadım: 1. Burası bunun yeri değil, böyle bir kitap daha yazmak lazım. 2. Ben Darwin uzmanı değilim, bu işi uzmanı yapmalı. 3. Ortada deveye dair 'nerem doğru ki' meselini hatırlatan vahim bir durum var. 4. Ben Darwinci evrim teorisi taraftarı değilim. Bunu yapmak öncelikle bu teoriyi savunanlara düşer. 5. Gördüğüm hak-hukuk tanımazlık örnekleri beni hem korkuttu hem de tiksindirdi. Böyle bir zümrenin diline düşmek istemem.

17 Papa VIII. Boniface *Unam Sanctam* (*Biricik Kutsal*) fermanında öyle demiyor muydu: "Ruhani biri her şeyi yargılar, ama kimse tarafından yargılanamaz." Bu dokunulmazlık karşısında Eski Mısır'ın Apis öküzü ve Hindistan'ın inekleri bile daha dokunulabilirdir. Müslümanların içinde yuvalanan ruhani sınıflar, hiç şüpheniz olmasın ki, "Ben de bir insanım, hata da isabet de ederim" diyen Hz. Muhammed'in sünnetini değil, Papa Boniface'ın sünnetini takip etmişlerdir.

Darwin'in, *Türlerin Kökeni*'nde dile getirdiği bazı tezleri özet halinde sıralayarak konuyu toparlayalım. Darwin, teorisinin temel tezi olan eserinde şu tezleri savunuyor:

1. Doğal seçilim ile türlerin kökeni konusu birbirinden ayrı düşünülemez.

2. Türden türe geçişte soyun tükenmesi ile doğal seçilim el ele ilerler.

3. Ara türlerin azlığı veya yokluğu, araştırmaların yetersizliği ve buluntuların kıtlığı yüzündendir. Çok eski zamanlardan bugüne dek yaşanan coğrafik olaylar yüzünden de ara formlara ulaşılamıyor olabilir.

4. Darwin diyor ki: Eski ve yeni türlerin bir arada yaşadığı geçit noktalarında birbirine yakın ara türlere rastlamamak, uzun süre kafamı karmakarışık etti. Ama bunun açıklanabileceğine inanıyorum. Sonuç çıkarırken son derece dikkatli olmalıyız. Kara parçalarının hem oluşması hem de yerine oturması uzun zaman aldı. Farklı türler tecrit edilmiş kara parçalarında ara tür olmadan da oluşmuş olabilir.

5. Atalar ile dölleri arasındaki her küçük farkın mutlaka bir sebebi vardır. İki tür arasındaki büyük değişiklikler, küçük değişikliklerin toplamından ibarettir.

6. Görünüş (morfolojik) benzerliği, ortak atadan evrimleşmenin delilidir.

7. Yaratıcının var ettiği bir veya birkaç basit canlıdan diğer türlerin evrimleşmiş olduğu fikri üzerine kurulu bir hayat görüşünde yücelik vardır.

Türlerin Kökeni'nde Darwin, -belki de Kilise'nin öfkesini daha fazla üzerine çekmemek için- "ortak ata"yı Yaratıcının var ettiğini söyler. Fakat sonradan Darwin'in tezlerini

ateizme koltuk değneği yapan Ateist Darwinciler, "ortak ata"yı tesadüfün eseri olarak görürler.

Darwin, daha sonra yazdığı İnsanın Türeyişi adlı eserinde insanın maymunumsu bir atadan evrimleştiğini yazdı. Ona göre insan ile maymun arasında nitelik değil nicelik farkı vardı.[18] Kilise buna fena halde içerlemişti; insanı değersizleştirdiği için değil, Kilise'nin temelini teşkil eden ikici-bâtınilik kökenli ruh anlayışına aykırı olduğu için.

İnsan ile maymun arasındaki fark meselesini Kur'an mihengine vurduğumuzda, Kur'an ile Darwinci Evrim Teorisi zıt kutuplara düşer. Vahye göre, insan ile hayvan arasındaki fark mahiyet farkıdır. Fakat insanın ruh üflenmeden önceki hali olan beşerle hayvan arasındaki fark, derece farkıdır. Bu yüzden insan ahlaken sorumlu, hayvanlar sorumsuzdur. Bu yüzden insanın iyiliklerine ödül, kötülüklerine ceza vardır. Bu yüzden insan 'yeryüzünün halifesi' seçilmiştir.

Türlerin nasıl yaratıldığı şimdilik kesin olarak bilinmiyor. Belki gelecekteki bulgular bu kör noktayı aydınlatacak. Belki de bazı noktalar biz insanoğluna hep karanlık kalacak. Bu durumda konu, "İşte o gün Allah, ihtilaf ettiğiniz konulara dair gerçeği size bir bir haber verecektir" (5:48) ayetinin kapsamına girecek.

4.2.3. Doğal seçilim tezi

Darwin, *Türlerin Kökeni* adlı eserinde 'yapay seçilim' (*artificial selection*) üzerinde durmuştu. Ülkesindeki hay-

18 Darwin, İnsanın Türeyişi, Ankara 1975, s. 11-16.

van yetiştiricilerinin yöntemlerini uzun süre gözlemlemiş, onlarla konuyu enine boyuna konuşmuştur. Mesela bir hayvan yetiştiricisi, istediği ırka ait bir bireyi seçerek, bir sonraki nesli bu bireyden üretiyordu. Böylece, yetiştirdiği türün istediği özelliklere kavuşmasını sağlamış oluyordu. Şu da bir gerçek ki, erkek eşekle dişi atın çiftleşmesinden oluşan *katır* türünü saymazsak,[19] hayvan yetiştiricileri, bu yolla yeni bir türün oluşumunu sağlayamamışlardı. Bunu hayvan yetiştiricilerinden beklemek de abes olurdu doğrusu. Bunu yapacak olan birileri varsa, onlar hayvan yetiştiricileri değil gen bilimcilerdi.

'Yapay seçilim' konusunu Darwin'den önce daha başkaları da ele almıştı. Bunlar arasında papaz Malthus'un özel bir yeri vardı. Malthus, konuyu 'yaşam kavgası' temel tezi üzerine bina etmişti. Darwin'in Malthus'un bu görüşünden etkilendiğini, *Türlerin Kökeni*'nde ona yaptığı atıflardan biliyoruz.

Darwin, hayvan yetiştiricilerinin yapay olarak yaptığı seçme ve ayıklama işini, tabiatın doğal olarak yaptığını savundu. Buna *natural selection* (doğal seçilim) adını verdi. Ona göre *doğal seçilim*, bir türe ait çevreye uyum sağlama yeteneği olan organizmaların, olmayanlara göre yaşama ve üreme şanslarının daha yüksek olması ve bu sayede genlerini yeni nesillere aktarabilme süreçlerinin ürünüydü.

19 Kur'an'da Nahl 8'de at ve eşek ile birlikte anılan katır, Allah'ın 'yarattığı' nimetlerden biri olarak sayılır. Oysa katır doğal bir tür değildir ve muhtemelen bilinçli olarak insanlar tarafından elde edilmiş bir türdür. Buna rağmen "yaratma" fiili üzerinden Allah'a nispet edilmiş olması hayli anlamlıdır. Katırın hiç doğum yapmadığı da şehir efsanesidir. Bugüne kadar 60'ı aşkın katırın doğum yapma vakası tespit edilmiştir.

Doğal seçilimi savunmak kişiyi ateist yapmaz. Fakat ateist evrimciler, doğal seçilimi iradeli yaratılışa bir alternatif gibi sunmuşlardır. Darwin'in başlangıçta yaptığı gibi, pekâlâ biri çıkıp hayvan yetiştiricilerinin küçük ve sınırlı ölçekte yaptığı seçme ve ayıklama işini, büyük ve sınırsız ölçekte Yaratıcının yaptığını söyleyebilir. Bunu, O'nun yasası olarak savunabilir. Nitekim modern İslami uyanışın öncü isimlerinden Mısır müftüsü Muhammed Abduh, bazı ayetlerin sonunda yer alan "Akıbet muttakilerindir"[20] ifadelerini doğal seçilimle açıklamış ve "Bir türün içindeki en takvalı/dayanıklı olanları mutlu son beklemektedir" biçiminde yorumlamıştır.

Darwin doğal seçilim tezi içerisinde *seksüel seçilime* özel bir önem atfeder. Buna örnek olarak erkek tavus kuşunun süslü kuyruğuyla dişisini etkilemesini örnek gösterir. Fakat bu tekil örnekler, iddiasını ispata yeterli görünmemektedir. Darwin doğal seçilim tezini ispat için yeterli örnek göstermedi. Fakat daha sonra evrim teorisini savunanlar, Darwin'in tezine pul kanatlı güveleri örnek gösterdiler. Şöyle ki: İngiltere'de sanayileşmeden önce beyaz renkli güveler baskındır. Sanayileşmenin artmasıyla bacalardan çıkan kurum, ağaç likenlerini koyulaştırmış, bu da avcıları tarafından daha kolay seçilen beyaz renkli güvelerin kolay avlanmasına yol açmıştır. Böylece koyu renkli güveler yaşam savaşından galip çıkmışlar ve sayıları çoğalmıştır.[21] Bu örneğe evrim teorisi karşıtları aynı şeyin benzer durumdaki Manchester bölgesinde niçin gözlenmediğini sorarak

20 Hem bu dünyadaki hem ahiretteki 'mutlu sona' işaret eden "akıbet muttakilerindir" vurgusu şu ayetlerin sonunda gelir: 7:128; 11:49; 20:132; 28:83.

21 Ali Demirsoy, *Kalıtım ve Evrim*, Ankara 2000, s. 644.

karşı çıktılar. İtiraz haklıydı. Sonradan deney verilerinin, güvelerin doğal yerleşim alanlarına bakarak elde edilmediği anlaşıldı.

Esasen körü körüne evrim teorisi yandaşlığının tüm zaaflarını, evrim teorisi karşıtlığı da içeriyordu. İspat örneklerinin manipüle edilmesi bir istismardı. Fakat verilen bir örneğe dair manipülasyonu fark eden karşıtların toptan reddi de, istismarın istismarıydı.

Esasen Darwinci evrim teorisinin temel zaafı, iddianın büyük ispatın küçük olmasıdır.

Doğal seçilim konusunu şöyle özetleyebiliriz:

1. Doğal seçilim vardır. Tabiatın Kur'an'ı bunun belgelerini barındırır.

2. Fakat doğal seçilim, türlerin oluşmasının yegâne unsuru değildir.

3. Tüm canlı hayatın oluşumunu doğal seçilimle açıklamak mümkün değildir. Bu, Selimiye'yi ele geçirdiğiniz duvar taşlarından biriyle açıklamak gibidir.

"Allah Âdem'i seçti" (3:33) ayetinde ilk anlam, Âdem'in birden fazla tür içinden seçilerek, akıl-irade-vicdanı temsil eden ruhun üflendiğidir. İkinci anlam ise âdemoğulları olan insan türünün seçilmesidir. Zira Kur'an, 'Âdem' ismini 'âdemoğulları' yerine de kullanır (7:11). Bu, bir kavmi lideriyle anmaya benzer. Eğer durum buysa, insanın var edilişi ilahi iradenin müdahil olduğu bir dizi seçilim sonucu gerçekleşmiş demektir. Allah en doğrusunu bilir.

Sözün özü: İster büyük sıçrama yoluyla olsun, isterse küçük mutasyonların toplamı yoluyla olsun, Kur'an, beşeri insan eden o muhteşem eşikten atlamaya "ruh üfleme" adını vermektedir.

4.3. YANDAŞLIK VE KARŞITLIKLAR

4.3.1. Evrim teorisine körü körüne karşıtlık

Evrim teorisi, başta James Ussher'ın bir Hıristiyan itikadı haline gelen dünyanın yaşı dogmasını yerle bir ediyordu. Bu ise Kitab-ı Mukaddes'e, dolayısıyla Hıristiyanlığa bir saldırı olarak görüldü. Katolik Kilisesi de başlarda sert bir tavır koymuştu. Fakat Papa II. John Paul, evrim teorisi ile Hıristiyanlığın uzlaşabileceği mesajını verdi.

Darwin, teorisini ortaya koyarken insanın maymunumsu bir atadan geldiği yolunda birtakım şeyler söyledi. Fakat onun 'maymunumsu ata' tezini meşhur eden, en büyük savunucusu Thomas H. Huxley oldu. O, bunu üstüne basa basa savundu. Kilise'nin hışmını çeken noktalardan biri de bu oldu.

İslam tarihinde insan-maymun ilişkisini açıkça kuran ilk bilim adamının İbn Haldun olduğu bilinir. Fakat bu doğrunun yarısıdır. Esasen Kur'an'da "insanın maymundan türediği" değil, fakat "bazı maymunların bazı insanlardan türediği" şeklinde anlaşılan bir ayet yer alır. Sina çölünde Rabbe verdikleri sözü çiğneyip komşu putperest kavimleri maymunca taklit eden İsrailoğullarına "Alçak maymunlar olun!" (2:64; 7:166) denilmiştir. Bu 'beddua'yı tüm klasik

tefsir otoriteleri "Onlar insanken maymuna dönüştüler" şeklinde yorumlamışlar ve gidip de görmüş gibi ayrıntılı hikâyeler anlatmışlardır. Buna geleneksel yorumda, "bir türün fiziki olarak başka bir türe dönüşmesi" anlamına gelen *mesh* adı verilmiştir. Geleneksel yorumun tek istisnası ikinci neslin en yetkin tefsir otoritesi Mücahid b. Cebr'dir. O, bu ayetlerdeki 'maymunlaşma' olgusunu fiziki değil ahlaki olarak yorumlamış ve muhatapların fiziken değil ahlaken maymunlaştıklarını söylemiştir. Bu, sünnetullahı gözeten dört dörtlük bir yorumdur.

Kilise'nin, insanın maymun bir atayla ilişkilendirilmesine itirazının arkasında Hıristiyan dogmaları yatar. Fakat bu itirazın altına aynı gerekçelerle Müslümanların imza atması anlaşılır bir şey değildir. Yukarıdaki ayetin yorumu çerçevesinde, yüzyıllardır insanın maymuna dönüşebileceğine inanan ve bunda bir beis görmeyen Müslümanlar, maymunun insansıya dönüşebileceğini de sorun etmemeliydiler. Tutarlılık bunu gerektirirdi. Zira teknik olarak insanın maymun olması mümkünse, maymunun insan olması da mümkündü. İlkini yapmaya kadir olan Allah, ikincisini de yapmaya kadirdi. Zaten modern zamanlara kadar bu tür yorumları hiçbir Müslüman sorun da etmemişti. Bunu sorun etme, modern bir bidat olarak çıktı. Sorunun kökeninde, uydurulmuş dine inanan Müslümanların maymunlaşması yatıyordu. Kur'an'ın İsrailoğulları üzerinden yaptığı bu uyarıya aldırmayan bazı Müslümanlar, konu evrim teorisi olunca, Hıristiyanlığı, sevgili Peygamberimizin ifadesiyle "adım adım, karış karış izlemekte" bir sakınca görmemişlerdi.

Bazılarının savunduğu gibi, "maymunumsu ata" teorisine itirazın insan onurunu korumakla da bir ilgisi olamazdı.[22] Zira maymun bir hayvandı ve insanın hayvandan daha da alçalabileceği tespitini yapan bizzat Kur'an'dı (7:179). Kaldı ki, insan soyu içinden Nemrutların, Firavunların, Ebu Leheblerin çıkmış olmasını onur meselesi yapmayanlar, insanın maymunumsu ortak bir atadan gelmiş olmasını neden sorun yaparlardı ki? Dahası Kur'an, insanın elementer kökenine atıf yaparken insana suyu, toprağı ve kokuşmuş çamuru "ortak ata" olarak takdim etmiyor muydu? Varlık hiyerarşisinde toprak ve kokuşmuş çamurun, hayvan kategorisine giren maymundan daha aşağı basamakta yer aldığı da bir gerçekti.[23]

İslam adına körü körüne yapılan evrim karşıtlığının, iman ile çelişen bir yanı da vardır. Kur'an'a göre Allah sınırsız ve mutlaktır. Dilediğini dilediği şekilde yaratır. Evrime soğuk bakan bir mü'mine düşen en edepli tavır şu olmalıdır: Allah canlıları evrimle yaratmayı murat etmiş olabilir. Bunun aksini iddia etmek ve bunda ısrar etmek, Allah'ı sınırlamaktır. Bir başka neden de, determinizme yol açar endişesiyle körü körüne evrim sünnetini reddetmekti. Müslüman kültüründe nedenselliği şeytanlaştıran bir damar hep olagelmişti. Oysa nedensellik iki türdür: 1. İlahi iradeye dayanan nedensellik: Bu, sünnetullahtır. Allah sebeplerin sebebidir. O, iradesini yasaları ile gerçekleştirir. 2.

22 M. Saim Yeprem, Mehmet S. Aydın ile ilgili bir anısını anlatırken, onun "Biz maymundan mı geldik?" diyen gençlere şöyle cevap verdiğini aktarır: "Çocuklar, ne uğraşıp duruyorsunuz? Ben böyle pis kokulu, berbat bir balçıktan olmaktansa, maymundan gelmeyi tercih ederim." (*Güncel Kelam Tartışmaları*, editörler: M. Bulğen – E. Doko, s. 57)

23 Benzer bir değerlendirme için bkz: Caner Taslaman, *Evrim Teorisi, Felsefe ve Tanrı*, s. 371-372.

Tesadüfe dayanan materyalist nedensellik: Bu, bir kedinin, piyano tuşları üzerinde gezinerek bir Bach bestesi çaldığını iddia etmek kadar abestir.

4.3.2. Evrim teorisine eleştirel karşıtlık

Evrim teorisi başından beri eleştirilmiştir. Hatta kendi teorisinin zayıf yanlarına Darwin'in bizzat kendisi dikkat çekmiş ve kendince izahlara girişmiştir. Filozof Wittgenstein (1889-1951), evrim teorisini, 'kanıtsız' olmasına rağmen gerçek gibi sunulduğu gerekçesiyle eleştirmiştir. Bu teoriye kökten bir eleştiri değil, teorinin sunum tarzına kısmen objektif kısmen de erken bir eleştiridir. Üçüncü bir kısım eleştiri ise, *geçmişi bugüne* göre yargılamak (*whiggish*) türünden eleştiridir ki, adil olmadığı ortadadır.[24]

Bir başka 20. yüzyıl filozofu olan Karl Popper (1902-1994) selefinden daha da katıdır. O, natüralizmin ve deneyciliğin yöntemi olan 'tümevarım yöntemi'ni kullanan evrim teorisinin mantığına karşıdır. Üstelik Popper kısmen haklıdır da... Zira tümevarımcı mantık şöyle çalışır: Baştan zihninizde varmak istediğiniz bir nokta belirlersiniz. O nokta, varmak istediğiniz 'tüm'dür. Sonra o noktaya varmak için delil ararsınız. Bulabildiğinizi kullanır, aykırı olanı eler, ters olanı görmez, uymayanı yorumla uydurursunuz. Bilimsel araştırmanın doğru mantığının bu olmadığını söyleyen Popper, bu yöntemle kesin sonuç elde etmenin mümkün

24 'Geçmişi bugünkü kavramları üretecek şekilde kurgulama' anlamına gelen *whiggism*, daha çok tarih ve bilim tarihi yazıcılığı için kullanılan yeni bir kavram. "Bilim" ve "Bilim Devrimi" kavramları üzerinden bir *whiggish* okuma eleştirisi için bkz: John Henry, *Bilim Devrimi ve Modern Bilimin Kökenleri*, çev: S. Değirmenci, İstanbul 2009, s. 3-7.

olmadığını söyler.[25] Popper, "çevreye uyum sağlayanın yaşadığı" önermesini totolojik bulur. Bu bir parça doğrudur: Çevreye uyum sağlayan yaşar – yaşayan çevreye uyum sağlar. Şöyle de denilebilir: Güçlü olan yaşar. Kim güçlüdür? Yaşayan... Popper'e göre totolojiler yanlışlanamaz. 'Yanlışlanamayan' ise bilimsellik ölçülerini karşılamaz. Fakat Popper bu görüşlerini daha sonra değiştirdi. Evrim teorisinin test edilebilirliği ve dayandığı mantığa dair görüşlerini değiştirdiğini açık yüreklilikle itiraf etti.[26]

Evrim teorisi karşıtlarının bilimsel eleştirileri de yukarıdaki kısma girer. Deneycilerin tümevarım yöntemine karşılık, idealistler tümdengelim yöntemini savundular. Fakat İngiliz deneyciler buna, Tanrı'nın kudretini sınırladığı gerekçesiyle itiraz ettiler.

Evrim teorisine ciddi bilimsel eleştiriler yapıldığı gibi, tutarsız ve tartışmalı eleştiriler de yapılmıştır. Bazı eleştiriler ise, "hani bunun soğanı sarımsağı" cinsindendir. Mesela kimyasal evrimi kanıtlamak için, ABD'li iki bilim insanı tarafından dünyanın ilk zamanlarında var olduğu düşünülen şartların laboratuvar ortamında oluşturulması suretiyle yapılan "Urel-Miller Deneyi" bunlardan biridir. Bu deneyin sonuçları evrim teorisinin karşıt ve yandaşları arasında çok tartışılmıştır. Fakat 1953 yılının şartlarında yapılan bu deneyin üzerinden 60 küsur yıl geçmiş, bu süre zarfında o deneyin yapıldığı alet edevat üzerinde yapılan yeni incelemeler bile sonucu değiştirmemiş, üstelik benzer birçok deney

25 Karl Popper, *Bilimsel Araştırmanın Mantığı*, çev: Heyet, İstanbul 1998, s. 114-115.

26 Karl Popper, *Natural Selection and the Emergence of Mind, Dialectica* (1978), 32:344-345.

daha yapılmıştır. Eski teknolojiyle yapılmış eski bir deneyin artı-eksilerini tartışmak yerine, çok daha net sonuçlar ortaya koyan çok taze deneylerin sonuçlarını tartışmak hakikati bulma açısından daha doğru olacaktır. Aksi bir durumun hakikat arayıcısına yararı yoktur.

4.3.3. Sosyal Darwinizm ve güç tutkusu

Darwin'in doğal seçilim tezinin insanlığa zarar verdiği alan biyolojik alan değil sosyolojik alandır. Bu sapma, sonradan "Sosyal Darwinizm" adı verilen bir ideolojiye dönüşecektir. Fakat bu yolun taşlarını daha baştan Darwin döşemiş, adıyla bilinen evrim teorisini insanın biyolojik varlığına indirgemeye açık kodlar üzerine bina etmiştir.

Darwin "İnsan bir hayvandır, tüm diğer hayvanlar gibi evrim sürecinin ürünüdür" der. Burada bir indirgeme vardır. Darwin keşfettiği ilahi evrim/tekâmül yasası üzerinden indirgeme operasyonuna girişmektedir. Darwin doğal seleksiyonun etki alanına insan topluluklarını da dâhil eder. İnsan da doğal seleksiyona tabidir. Yani insanın da güçlü olanı yaşar, zayıf olanı ayıklanır. Ve böyle bir dünyada yarış, gücü elde etme yarışıdır. Güçlüler şiddet tekeli oluştururlar. Zira onlar haklıdırlar, çünkü güçlüdürler. Zayıfın tek hakkı vardır, ayıklanmak ve yok olmak...

Sosyal Darwinciliğin meşrulaştırdığı 'güçlü olan yaşasın' anlayışını, felsefi olarak yücelten Nietzsche olmuştur. O, "İyi nedir?" diye sorar ve cevaplar: "İnsanda güç arzusunu, gücün kendisini yükselten her şey". "Kötü nedir?" diye sorar ve cevaplar: "Zayıflıktan doğan her şey". Yine o, "Mut-

luluk nedir?" diye sorar ve "Gücün büyüdüğü duygusudur" diye cevaplar.

Nietzsche'nin *Güç İstenci* adlı ünlü eserindeki 800 numaralı not (Mart-Haziran 1888) şöyle: "Sarhoşluk duygusu aslında güç artışının karşılığıdır; en güçlü olduğu dönem çiftleşme dönemidir: yeni organlar, yeni başarılar, renkler, biçimler; daha güzel olmak, artan gücün bir sonucudur." Kibre davet eder: "Kendini beğenmek soğuğa karşı korur. İyi giyinmiş olduğunu bilen güzel bir kadın hiç soğuk algınlığına yakalanmış mıdır? Asla!" "Bu dünya güç istencidir ve başka hiçbir şey değildir." 1054 numaralı 1885 tarihli not: "Mücadelelerin en büyüğü: Bunun için yeni bir silah gerekir. Çekici: Korku dolu bir kararı provoke etmek için. Avrupa'yı onun sonuçlarıyla karşı karşıya getirmek: 'İrade'yi yok etmeye istekli olsun olmasın..." Yine o diyordu ki: "Korkunçluk, büyüklüğün bir parçasıdır."

Darwin'in dünyası gibi Nietzsche'nin dünyası da, kapalı evren, sonsuz uzay ve klasik fizik üçlüsüne dayalı 'eskimiş' bir dünya idi. Sonsuzluğu evrene yakıştıran herkes gibi, ister istemez Nietzsche de evrene Tanrı rolünü yüklemişti. İşte 1885 yılında düştüğü 1065 numaralı not: "Bu dünya, enerji canavarı, başlangıcı olmayan, sonu olmayan; sağlam ve demirden, büyümeyen veya küçülmeyen, kendini genişletmeyen, sadece dönüştüren bir güç bütünlüğüdür." İnanın ki bu cümle, Allah'ın *el-Kavi, es-Samed* ve *el-Kadir* isimlerine, evrene vermekten başka bir anlam taşımaz.

Nietzsche'den sonra fizik ilmindeki gelişmeler onun bu söylediklerinin tamamını çöpe atmıştır. Oysa ne kadar da kendinden emin ve kesin konuşuyordu. Onun yukarı-

da alıntıladığımız bazı sözleri, "doğa karşıtlığı" olarak nitelendirdiği Hıristiyanlığa olan nefretinin eseridir. Eseftir ki, evrensel İslam'ın Hıristiyanlık adlı uydurulmuş versiyonu, Nietzsche gibi muazzam bir kafayı insanlık envanterinden silme suçu işlemiştir. Bundan dolayı günahkârdır. Fakat Nietzsche de suçludur. Zira o, papaza kızıp sadece yorganı değil insanlığını ve dahi insanlığı da yakmıştır. Şeytana nasıl bir dünya düşlediğini sorsak, Nietzsche'nin yukarıda çizdiğinden daha farklı bir dünya mı düşlerdi dersiniz? Nihilizmin dünyası işte böyle bir dünyadır. Böyle bir dünya, insanın hayvanlaşması anlamına gelir.

Darwin'in tezlerinin istismarı Sosyal Darwinciliğe yol açmış, Sosyal Darwincilik ise güç ve şiddete tapınanların önünü açmıştır. Bu yüzden Hitler ve Mussolini gibi faşistler Nietzsche'den ilham almıştı. Nietzsche güç ve şiddeti, felsefi olarak kutsamıştı. Hitler ise güç felsefesini pratiğe döktü.

Kur'an, insanı *mükerrem* (ilahi ikramın muhatabı ve değer sahibi) olarak niteler. Karşı çıkılması gereken şey, Darwin'in keşfettiği Allah'ın evrim yasaları değildir. Karşı çıkılması gereken şey, insanın salt biyolojik bir varlığa indirgenmesi ve istatistiğin konusu olan bir organizma haline getirilmesi, estetik ve etik yönlerinin ihmal edilmesidir. Bu, insanın onuruna ve şerefine indirilmiş bir darbedir. Darwin İngiltere'sinde vahşi kapitalizmin insanı nasıl makine yerine koyduğu dikkate alınırsa, bu hiç de sürpriz değildir.

Evrim teorisi konusunda kimseye haksızlık etmeden doğru ve adil sonuçlara varmak için, şu ilkelere riayet etmek şarttır:

Değişmez bir sünnetullah olan evrim/tekâmül kanunu, varsayımlara dayalı evrim düşüncesine indirgenemez. Kökeni insanlıkla yaşıt olan evrim düşüncesi, batı menşeli indirgemeci, materyalist ve pozitivist evrim ideolojisine indirgenemez. Darwinci evrim teorisi, "doğal seçilim" tezi üzerinden kendini meşrulaştıran güç tapınıcılarına ve "Sosyal Darwinizm" yanlılarına indirgenemez. Nihayet Darwin'in kendisi, bir ömürlük emeği yok sayılarak, son tahlilde bir 'indirgemecilik' olan kendi evrim tezine indirgenemez. Ve hatta Darwin'in evrim tezi, birçok açıdan eleştiriyi hak eden insanın maymundan türediği tezine indirgenemez.

İnsaf dinin yarısıdır. Haddini aşan zıddına döner. Kur'an'ın inşa ettiği akıl, süpürüp alan veya süpürüp atan değil, 'seçip ayıran' *mümeyyiz* bir akıldır. Kimden gelirse gelsin, iyi ve doğruyu alır, kötü ve yanlışı atar. Bebeğini seven kirli bezini de sevmek zorunda değildir. Elmayı seven kurdunu da sevmek zorunda değildir. Karpuzu seven kabuğunu da yemek zorunda değildir. Kur'an'la inşa olmuş bir insan, kategorik değil analitik düşünmek zorundadır. Zira vahiy, birçok örnekle bunu emreder. Bunun tersini yapanlar, indirilen dinin değil uydurulan dinin mensuplarıdır.

4.3.4. Evrim teorisi ateizmin İsrailiyyatı mı?

"İdeolojiler sırtımıza geçirilmiş deli gömleğidir" diyen Cemil Meriç doğru söylemişti. Doğru veya eğri, din veya dinsizlik, ideolojiye dönüştürülen her şey için bu böyledir. Darwin, bir bilim insanıydı. Sahte şöhretler gibi ününü

oturduğu yerde kazanmadı. Bir teori ortaya attı ve onu ispatlamak için ömürlük bir emek verdi ve bedel ödedi.

Darwinci evrim teorisi, olumlu ve olumsuz yönleriyle hep tartışılmış ve tartışılacaktır. Bu teoriye bir dogma gibi iman etmek ya da teoriyi ve sahibini şeytanlaştırmak... İkisi de aynı kapıya çıkan hastalıklı iki tavırdır.

Bir de Darwinci evrim teorisi üzerinden ideoloji üretmeye çalışanlar var. Darwin bunu onaylar mıydı, bilmiyorum. Bildiğim bir şey var: Nasıl Marx 'Marxist' değilse, Darwin de 'Darwinci' hiç değildi. Yani kendi tezlerini idealize ederek bir dogmaya dönüştürmemişlerdi.

Darwin'i savunanları kendi arasında ikiye ayırmak gerekir:

1. *Bilimsel olarak evrim teorisini savunanlar ve arkasında duranlar*:

Bunlara söylenecek söz yoktur. Her teorinin yandaşı da olur, karşıtı da. Bunların başında Herbert Spencer (ö. 1903) gelir. O, "evrim" (*evolution*) kavramını popülerleştiren kişidir. Spencer'e göre evrim jeolojiden biyolojiye, dilden düşünceye kadar her alanda geçerlidir.[27]

Nihilist filozof Nietzsche, felsefesine aykırı bulduğu için "doğal seçilim" tezini eleştirse de, nihilist indirgemenin işine çok yarayışlı olan evrim teorisini bir bütün olarak benimsemişti. O, zamanın "çevrimsel" (*cyclical*) olduğunu düşünüyor, insanı "varoluşun sonsuz kum saati" içerisinde sürekli çevrilen bir unsur olarak görüyordu. Nietzsche'nin bu düşüncesi, Hint dinlerindeki "sonsuz çevrim" anlamına

27 Herbert Spencer, *İlk Düşünceler*, çev: S. Evrim, İstanbul 1947, s. 7-22.

gelen *samsara* inancını hatırlatıyor. Onun Tanrıtanımazlığıyla evrim teorisini benimsemesi arasında doğrudan bir ilişki olduğu kanaatini taşımıyorum.

2. *Darwinci evrim teorisini kendi ideolojilerine alet edenler*:

Bunların başında Marx ve Engels gelir. Doktora tezi olarak Eski Yunan materyalistlerini çalışmış olan Marx'ın evrim teorisini heyecanla karşılamış olması hiç de sürpriz değildir. Fakat Marx, evrim teorisinin Darwinci versiyonundan daha çok Lamarkçı versiyonunu destekliyordu. Aynı sebepli Darwinci evrim teorisi komünist Rusya'da uzun süre yasaklandı. Lamarkçı evrim teorisini destekleyen deneylere izin verildi.

Darwinci evrim teorisini en çok istismar eden ideoloji, "ateizm" olmuştur. Hatta diyebiliriz ki, evrim teorisi ateizmin İsrailiyyatı olmuştur. Bunun yaşayan en ünlü temsilcisi de, kendini "militan ateizm" (*militant atheism*) yanlısı olarak tanımlayan ve başkalarını da buna davet eden evrim biyoloğu Richard Dawkins'tir.[28] Dawkins, rasyonel bir ateizmi savunmanın, ancak evrim teorisi ile mümkün olduğu düşüncesindedir. O, Tanrı inancı olanların evrim teorisini toptan reddetmeleri gerektiğinde ısrarcıdır.

Evrim teorisi ve din. Bu ikisi birbirinin karşıtı değildir. Fakat öyleymiş gibi sunulmasında bu tavır sanıldığından fazla etkili olmuştur. Bu bir yemdir ve bu yemi bazıları yutmuştur. Her ideolojik tavır gibi bu da sağlıksız ve mantık dışıdır. Zira "ya hep-ya hiç" (veya 'ya-ya da') mantığı üzerine oturmaktadır. Sosyal ve beşeri bilimlerde, bu mantık

28 Richard Dawkins, *Militant Atheism*, TED Konuşmaları, Nisan 2007.

dipnot 28

kumarbaz mantığıdır. Evrim teorisine mutlak karşı olan Hıristiyanlar ve onları taklit eden Müslümanlar, Dawkins ve felsefeci Daniel Dennett gibi ateist entelektüelleri pek sevindirmişe benzemektedir. Onların istediği tam da budur. Zira bu sonuç, bir taşla iki kuş vurmak gibidir:

1. Dindarların gözünde Darwin şeytanla, evrim teorisi de kâfir olmakla eşitlenecek, bu teori ateizmin arka bahçesi olarak kullanılacaktır. Oysa durum hiç de böyle değildir. Mesela Darwin'in *Türlerin Kökeni* adlı eserindeki Yaratıcıya atıflar, günümüzün dindar biyologları tarafından yazılmış biyoloji kitaplarında bile yoktur.

2. Din ve dindar, böylece geçmişin savunulamaz hurafeler yığınına mahkûm edilecektir. Dahası babalar ve dedeler, çocuklar ve torunların ardı arkası gelmez sorularına dövdürülecektir. En sonunda din karşıtlarına, "Din dediğiniz, ilim ve tabiat karşıtı bir yığın hurafe ve efsaneden ibarettir" deme fırsatı verilecektir.

İşin gerçeği Dawkins, amentüsünün temeline "İnanıyorum çünkü saçma" (*Credo Quia Absurdum*)[29] mottosunu yerleştiren Hıristiyanlık söz konusu olduğunda haksız da değildir. Yine Dawkins "muhteşem bir evrende yaşıyoruz" diyor ve evrenin var oluşunu "hayranlık verici, şaşırtıcı, mükemmel" olarak nitelendiriyor, ama bu ihtişamı öznesiz bırakıyor. Öte yandan aynı isim, yaratılış inancına "tasarım illüzyonu" diyor.[30] Bu çelişkili tavrın kökeninde de Hıristi-

29 Kilise babaları Tertulyanus ve Avgustinus'un Kilise tarafından amentü haline getirilmiş sözü. Arapçadaki *hurafe* sözcüğü de Latincedeki *absurdum* (saçma) teriminin tam karşılığıdır.

30 Dawkins bu nitelemeyi, insanın tabiatı ve nihai kökeni sorununun tartışıldığı ünlü Dawkins-Williams diyaloğu sırasında sarf etmişti. Bu münazara için bkz: https://www.youtube.com/watch?v=-XpEjVlPFrs

dipnot 30

yanlığın "şapkadan tavşan çıkaran" Tanrı tasavvuru yatar. Zira bu, -istisnaları hariç- Hıristiyanlığın geneli için böyledir. Uydurulmuş din dediğimiz Hıristiyanlaştırılmış İslam için de böyledir. Fakat bu, Kur'an'a dayalı bir İslam için asla böyle değildir. Bu tuzağa düşmenin yol açacağı en büyük tehlike, İslam'a Hıristiyanlık, Kur'an'a İncil muamelesi yapmaktır. Ne acıdır ki bu muameleyi yapanlar, İslam karşıtları içinden çıkmamıştır. Zaten bu, tehlike de arz etmezdi. Bu zokayı yutanlar, asıl uydurulmuş dini İslam zanneden çevrelerdir. Tehlike de onlardan gelmektedir. Zira evrim teorisini ateizm gibi, onunla savaşı ateizmle savaş gibi takdim eden ve bunun üzerinden saf ve cahil kitleleri Allah'ın değişmez yasasına (sünnetullah) düşman ederek tezgâhını yürütenler, bilerek veya bilmeyerek İslam'ı hurafe bataklığına gömerek Hıristiyanlaştıranların ta kendisidir.

4.4. EVRİM TEORİSİNİN ELEŞTİRİSİ

4.4.1. İndirgemecilik eleştirisi

Darwinci evrim teorisi, bilinci biyolojiye, biyolojiyi kimyaya, kimyayı fiziğe indirgemenin mazereti olmuştur.

Darwin'in araştırmaları sırasında keşfettiği şey tabiat ayetlerinin ta kendisiydi. O, tezlerini bu ayetlerin üzerine bina etti. Darwin, Allah'ın "oku" emrine uymuş ve tabiatı bir kitap gibi okumaya ve okuyup keşfettiklerini duyurmaya kalkışmıştı. Fakat onun iki eksiği vardı:

1. Tabiat ayetlerini "Allah'ın adıyla / Allah adına okumak" (96:1) yerine, laboratuvar malzemesine bakan bir laborant gibi okumuştu. Kur'an'ın ifadesiyle *tefekkür* yerine *tefkir* etmiş (74:18), derin düşünce yerine sığ düşünceyi tercih etmişti.[31] Bu yüzden dogmaya dayalı Hıristiyan imanı sarsıldı ve agnostik oldu. Kanaatimiz odur ki, eğer Darwin'in imanı dogmaya değil de delile dayanmış Kur'ani bir iman olsaydı, bırakınız sarsılmayı, okuduğu tabiat ayetleriyle daha da güçlenirdi. Efsane ve 'mucize' adı konmuş illüzyona dayalı Hıristiyan imanının, tabiat ayetleri karşısında güneş görmüş kar gibi eriyeceği aşikârdı.

---

31 *Tefekkür* ile *tefkir* arasındaki fark ve ayet referansları için bkz: *Hayat Kitabı Kur'an / Meal*, s. 1151.

2. Batıdaki tarihi çok eskilere giden bilim-din çatışmasında Darwin, doğal olarak tarafını bilimden yana belirlemişti. Bu taraftarlık onu ister istemez tepkisel bir duruşa yöneltti. Bu ruh hali, ideallerinin ideolojiye dönüşmesine yol açtı. İnsanın kökenini maymunla açıklamaya kalkışan Darwin, ister istemez belli bir kesimin 'ideolojik şeyhi' haline geldi. "Şeyh uçmaz mürit uçurur" sözü onun için de gerçekleşti. Kendisi de bu teziyle insanın hayvana indirgenmesi projesinin bir parçası olarak görüldü.[32]

İndirgemeci bir ideoloji olan Darwincilik, insanı ahsen-i takvim kılan ruhun üflenişini boşa çıkarıyordu. Beşer, bu ruh üflenmeden ahlaki olarak insan/âdem değildi, fakat fiziki olarak insan idi. Bir başka ifadeyle insan, insan olmadan önce insansı idi. Darwin 'beşer' yerine 'maymun'u koyuyor ve bu önemli halkayı yok sayıyordu. Böyle yapmakla sonuçları açısından çok tehlikeli iki şey yapmış oldu:

1. Allah'ın varlığa ve hayata aktif ve aktüel müdahalesini reddederek Tanrı yerine 'doğa'yı, ilahi akıl yerine 'tesadüf'ü koymak.

2. Varlık ağacının soylu meyvelerinden biri olan insanı "biyolojik bir canlıya" indirgemek.

20. yüzyılda yapılan savaşlardaki büyük kitlesel ölümlerin bir istatistiğe indirgenmesinde, bu indirgemeci insan

32 Darwin'in evrim teorisi içine gizlenen indirgemecilik tehlikesini sezen sadece biz değiliz. Bunu fark eden ve dile getiren batılılar da olmuş. Schumacher onlardan biri: "Evrimcilik bugün aldığı şekliyle, yüksek dereceli rahiplerinin birçoğunun bizzat vaz ettikleri şeye inanmadıkları, özel olarak itibardan düşürülmüş bir dindir. ... Evrimcilik bilim değildir; bilim-kurgu, hatta bir çeşit muzipliktir... İnsanları yücelten bütün inançları yok etmiş ve onun yerine insanlığı aşağı çeken bir inanç ikame etmiştir." (E. F. Schumacher, *Aklıkarışıklar İçin Klavuz*, çev: M. Özel, İstanbul 1992, s. 141-142.)

tasavvurunun büyük rolü olduğunu düşünüyorum. Aksi halde, kitle imha silahlarının yapımı ve kullanımı bu kadar meşrulaştırılamazdı. Darwin'in biyolojide yaptığını Marx tarih ve ekonomide, Freud psikolojide yaptı. Darwin insanı biyolojik varlığına, Marx insanlık tarihini 'artık değeri bölüşme kavgasına', Freud insan duygularını 'şehvet/libido' güdüsüne indirgedi. Avrupa'da çıkarılan iki dünya savaşının kurban sayısının, insanlık tarihindeki bilinen tüm savaşların kurban sayısının toplamından daha fazla olmasının izahını, insanı beşeri fonksiyonlarından birine indirgeyen akımların etkisinde aramak gerekir.

Allah'ın evrim kanununa tabii olmayan evrende hiçbir şey yok! Yani mahlûk olup da tekâmül etmeyen bir şey yok. Bir şeyin tekâmül etmemesi için onun mükemmel olması lazım. *Kamil* diye "gelişmesi devam eden" şeye denir. *Mükemmel* ise "son noktayı bulmuş ve tamamlanmış" olana denir. Tek mükemmel varlık vardır, o da Allah'tır. Tekâmül etmediğini düşündüğümüz şey tanrı olur. Çünkü mükemmel olan tekâmül etmez. Noksan olan tekâmül eder. Mahlûkat noksandır. Ve mahlûkatı yaratan da Yaratıcıdır.

Rab terbiye ettikçe, terbiye ettiği tekâmül edecektir. Bu gayet doğaldır. Bu, hem yaratan açısından, hem de yaratılan açısından gereklidir. Darwin Allah'ın bu yasasını keşfetti ama bu keşif, yanlış felsefi yorumlara kurban edildi. Darwin türler arasında geçiş teorisine yatırım yaptı. Oysa tezinin en zayıf halkası buydu, ama o tezinin güçlü tarafını zayıf yanlarının üzerine örttü. Bunu da çok iyi delillendirebildiği söylenemez. Fakat biz mümeyyiz bir akılla bakmalıyız. Hikmet müminin yitiğidir; Darwin'de dahi bulsa, onu alır, almalıdır.

Aristoteles, *Politika*'sında; "İnsan politik hayvandır" der. Avrupa'daki "insan hayvandır" diye başlayan aforizmaların babası Aristoteles'tir. Descartes'a mal edilen fakat Aristoteles'e ait olan "İnsan düşünen hayvandır" sözünü de hatırlayalım. Marx, "İnsan alet kullanan hayvandır" der. Durhkeim, "İnsan sosyal hayvandır" der. Sartre, "İnsan isyan eden hayvandır" der. Yani herkes nereden bakıyorsa onu söyler. Ama değişmeyen tek unsur var: İnsan hayvandır.

Buradaki 'hayvan' ile kastedilen 'canlı'dır diye düşünülebilir. Fakat bu kadar masum değil. Yunan-Batı aklı insanı artıları olan hayvan olarak görür. Bu, indirgemeci bir yaklaşımdır. Doğu geneller, Batı indirger. Yani Doğu'nun zaafı genellemedir, Batı'nın zaafı indirgemedir. Şöyle bir silsile düşünebiliriz; lahana büyüyen taştır, köpek havlayan lahanadır, insan konuşan köpektir... Bu tanımın zaafı, varlık hiyerarşisini hep aşağıya çekmesidir. Aşağıya çektiği zaman, insan değerini kaybedip istatistiksel bir varlığa indirgeniyor. O zaman, insandan kurtulmak daha kolay oluyor. Oysa insan, değerini biyolojik bir varlık oluşundan almaz, insanı insan eden değerlerden alır. Kur'an'ın dilinde o değerleri 'üflenen ruh' temsil eder. İnsanın *muhterem* ve *mükerrem* olması buradan kaynaklanır. Kur'an, insanı yaratıcısına nispetle tarif eder: "Biz, insanı en güzel kıvamda yarattık." (95:4) İşte iki bakış arasındaki derin fark budur.

Amaçsızlık ve tesadüf gibi materyalist bir diyalektik üzerine bina edilen evrim teorisiyle, yaratılıştaki evrime işaret eden Kur'an ayetleri arasında mahiyet farkı vardır. Tesadüfe dayalı bir evrim fikri sahih bir imanla yan yana

eğleşmez. Kaldı ki Kur'an, hayata her an müdahale eden bir Allah inancını insanın kalbine nakşeder. Hatta Kur'an'ın bizzat kendisi bu müdahalenin bir sonucudur. Allah'a iman tesadüfü inkâr demektir. Hayatta Allah'ın müdahalesi dışında kalan hiçbir alan yoktur. Allah'ın müdahil olmadığı bir alan fikri, tarih boyunca sahte tanrılar icat etmenin ilk adımı olarak kullanılmıştır.

Özetle, ayetlerin işaret ettiği evrim, ilahi terbiyenin doğal bir sonucudur. Elmalılı'nın dediği gibi: "Bütün bunlar arasında kesin olarak bildiğimiz bir şey varsa, o da ilk insanın arzın sinesinde doğmuş olmasıdır. Ve bunda bir seçilim (ıstıfa) süreci vardır. Lakin bu seçilim tesadüfî değil rabbanîdir."

4.4.2. Evrim teorisinin paradigması ve sahte deliller

Evrim teorisine yönelik benzer bir eleştiri de "değerler dizgesi" anlamında kullanılan *paradigma* üzerinden yapılır. 'Paradigma' terimi ününü Thomas Kuhn'a (1922-1996) borçludur. Kuhn, 'kopuş' olarak gördüğü pozitivizmi ve deneyciliği eleştirir. "Ya-ya da" kalıbına dayalı klasik mantık ve klasik fiziğe yönelik tartışmalı itirazlar yaptığı kült eseri *Bilimsel Devrimlerin Yapısı*'nda şöyle der: "Bilimsel bilgi de tıpkı dil gibi, özünde ya bir topluluğun (cemaat) ortak malıdır, yahut da bir hiçtir. Bunu anlamak için, bu bilgiyi yaratan ve kullanan çevrelerin kendilerine has özelliklerini öğrenmek zorundayız."[33]

Buna göre, Darwin'i bu teoriyi kurmaya iten düşünsel koordinatlar olan 'paradigma' bilinmeden, onun içinde bu-

33 Thomas S. Kuhn, *Bilimsel Devrimlerin Yapısı*, çev: Nilüfer Kuyaş, İstanbul 1995, s. 205.

lunduğu 'bilim cemaati' tanınmadan, evrim teorisi layıkıyla değerlendirilemez. Mesela evrim teorisi ile dönemin İngiltere'sinde yaşanan nüfus patlaması (Avrupa nüfusu 1750'de 140 milyonken, 1850'de 266 milyona çıkmıştır) arasındaki ilişki nedir? *Doğal seçilim*, biraz da "doğal nüfus kontrolü" için imalı bir yol gösterme olabilir mi? O dönemde dünyanın en sanayileşmiş toplumu olan İngiltere'deki vahşi kapitalizmin beklentileri ile evrim teorisi arasında hiçbir bağ olmadığı söylenebilir mi? Bir başka ifadeyle, evrim teorisi, vahşi kapitalizme verilmiş bir destek olarak da okunabilir mi? Dahası, evrim teorisi ile sömürgecilik arasında teorik veya pratik bir bağlantı var mıdır? Darwin'in keşif gezilerine çıktığı gemilerin dönüşte *seyirlik* yerliler getirdiklerini biliyoruz. Bir başka açıdan evrim teorisi, 'ilerleme' mitine karşı verilen örtülü bir destek sayılamaz mı?

Paradigma üzerinden evrim teorisini sorgulama sorunuyla doğrudan ilgili olan bir husus da, evrim teorisi adına yapılan sahte delil üretme çabalarıdır. Bir öğrenciden, 'evrim teorisi' diye okullarda okutulan dersi, paradigma düzeyinde sorgulaması beklenemez. Şu durumda, mevcut eğitimle evrim teorisi bir teori olmaktan çıkıp bir dogma olacaktır. Dogmaya dönüşen bir teori adına sahte delil üretenler de çıkacaktır.

Evrim teorisi adına ilk sahte delil üretme işi, 1912 yılında bulunan 'Piltdown adamı' örneğinde görülür. Evrim teorisi yandaşı müze müdürü ve arkadaşı tarafından 500 bin yaşında olduğu iddia edilen bir fosil, uzun yıllar evrim teorisini kanıtlayan delil olarak şöhret bulur. Fakat işin içinde iş vardır. On yıllar sonra modern metotlarla yeniden

incelenen kemiklerin kasten eskitildiği anlaşılır. Maymuna ait çene kemiğinin birkaç yıllık, kafatasının ise 500 bin değil birkaç bin yıllık olduğu sonucuna varılır.

Alman biyolog Ernst Haeckel (1834-1919), evrim teorisini desteklemek için yaptığı embriyo çizimlerinde evrim lehine 'küçük' manipülasyonlar yapar. Üzerinde oynandığı sonradan anlaşılan bu çizimler, bazı biyoloji kitaplarında hâlâ yer almaktadır.

Evrim teorisi adına yapılan sahtekârlıklardan biri de "Nebraska adamı" olayıdır. Henry F. Osborn tarafından Nebraska'da bulunup şempanze-insan arası bir ara türün dişi olarak lanse edilen diş sonradan analiz edilir. Diş, iddia edildiği gibi bir 'ara tür'e değil bir domuza aittir.

Hakkı teslim etmek gerekirse, bu sahtekârlıkları ortaya çıkaranlar da evrim karşıtları değil, teoriye eleştirel bakan fakat onu reddetmeyen bilim insanlarıdır. Bu örneklere bakılınca, bir ilahiyatçı olarak pozitif bilim alanında çalışanlara gıpta ettiğimi söyleyebilirim. Zira pozitif bilim alanındaki sahtekârlıkları ortaya çıkaran kimse, evrim teorisi 'kâfiri' ilan edilip aforoza uğramamıştır. Aksine tebrik ve taltif edilmiştir. Fakat din alanındaki sahtekârlıkları ortaya çıkarmak, sahibini, "sapık" ve "kâfir" ilan edilmek de dâhil birçok gözü dönmüş saldırı ve kampanyaya karşı göğüs germek zorunda bırakabilmektedir.

4.4.3. Evrim teorisi ve mutasyon

Yeni bir canlı türünün oluşumu için çok uzun tarihsel süreçlerin gerekliliği bilinen bir hakikattir. Bu hakikati,

insanın yaratılış süreci özelinde en iyi şu ayet ifade eder: "İnsanın üzerinden, (o tarih sahnesine çıkıncaya kadar), tüm zamanlar içinden belirsiz ve uzun bir süre geçmemiş miydi (ki), henüz o (bu süre zarfında) anılmaya değer bir şey bile değildi?" (76:1) Ayetin orijinalinde geçen ve bizim "tüm zamanlar içinden belirsiz ve uzun bir süre" diye çevirdiğimiz *hînun mine'd-dehr* ibaresi, "rakamla sınırlandırılamayacak kadar uzun bir zaman içerisinden belirsiz ve uzun bir süreç" anlamını taşır. Böylesi bir süreçte insan, "henüz anılmaya değer bir şey" bile değildir. Bunu aynı ayetin sonundan öğreniyoruz.

Darwin, *Türlerin Kökeni*'nde, yeni türlerin, o türe ait bireylerdeki değişimlerin yeni nesillere aktarımı yoluyla oluştuğunu savunur. Darwin bu düşüncesine genetik bir delil sunmaz. Zira o yaşarken genetik bilimi henüz bebekti. Bugün elde bulunan verilerin hiçbiri o gün bilinmemekteydi. Fakat Darwin'in söylediklerinden çıkan sonuç, onun yeni türlerin oluşumunu küçük değişimlerle açıkladığıdır. Sonradan yapılan genetik araştırmalar, bu sonucu kısmen doğrulamış görünmektedir.

Gen bilimi verilerine göre her nesil arasında yaklaşık 60 kadar mutasyon meydana gelmekte, nesiller boyunca bu küçük mutasyonlar bir yekûn oluşturmaktadır. Mesela son 15-20 bin yılda insan geninde mutasyon sonucu yaşanan değişim yüzde 7'ye ulaşmıştır. Yine son çalışmalar, "göç geni" olarak adlandırılan DRD4 mutasyonunun beyni bir biçimde etkilediğini göstermiştir. Mavi göz olgusunun, yaklaşık 10.000 yıl önce Karadeniz kıyılarında yaşayanların görmeyle ilgili genlerinde oluşan bir mutasyon sonucu

ortaya çıktığı sanılmaktadır. Bu demek değildir ki, genetik bilimi insan vücudundaki her şeyi çözmüştür. Hayır. Mikro biyologlar burun, mide ve kandaki mikro biyolojik varlıkları incelediklerinde, insan vücudunda farklı oranlarda hiçbir tanıma girmeyen biyolojik bir yüzde buldular. Bunun dışarıdan gelip gelmediğini araştırdılar. Sonuç olumsuzdu ve buna "biyolojinin karanlık maddesi" adını verdiler.[34]

İnsan suresinin 1. ayeti, insanın yaratılışı özelinde, canlıların yaratılışının çok uzun süreçlerde gerçekleştiğinin delili olarak okunabilir. Peki, bu nasıl gerçekleşmiştir. İşte bu sorunun cevabı 'mutasyon' teriminde gizlidir. *Mutasyon*, kabaca hücrenin beyni ve kaptanı konumunda olan DNA molekülünün herhangi dış bir etki ile değişebilme özelliğine sahip olmasıdır. Bunun anlamı, canlıların genetik kodlarının dış bir müdahaleye mutlak anlamda kapalı olmamasıdır. Beslenme, solunum, üreme gibi canlılık faaliyetlerini yöneten DNA'da, kalıtsal özelliklere etki eden genler bulunur. Canlıların kalıtsal bilgileri bu genler aracılığıyla nesilden nesile taşınır. Tek bir DNA molekülünde bir milyon ansiklopediyi dolduracak bilgi vardır. DNA'nın böyle bir yapısal özelliğe sahip olmasını bir mü'min Allah ile, bir materyalist tesadüf ile açıklar.

Mutasyonun nedenleri arasında maruz kalınan doğal olan ve olmayan ışınlar, radyasyon, radyoaktif element ve materyaller, bazı kimyasallar sayılabilir. Bunların yanında coğrafya, iklim, barınma, beslenme de çok çok uzun zaman süreçlerinde mutasyon nedenleri arasına girebilir. Beşer/homo türlerinin hem etle hem otla beslendiğini fosillerden

dipnot 34

34 Nathan Wolfe, *What's left to explore*, TED Konuşmaları, Mayıs 2012. https://www.ted.com/talks/nathan_wolfe_what_s_left_to_explore

elde edilen veriler doğrulamaktadır. Beşere ruh üflenip insana evrilince, Âdem'e hedef besin olarak 'saklı bahçe'nin (*cennet*) bitkileri gösterilmişti (2:35; 7:19). Bu da evrimi/tekâmülü terbiye yöntemi olarak kullanan Rabbin terbiyesinin bir parçasıydı. Besin değişiminin beslenen üzerinde bazı değişikliklere yol açtığı aşikârdı. Mesela erişkin birinin sütle beslenmesi olağan değildir. Fakat kültür veya zorunluluk insana bu alışkanlığı kazandırmıştır. Muhtemelen genetik bir imza da bırakmıştır.

Mutasyonlar genetik bilgiyi taşıyan DNA'da değişim, dönüşüm ve hatta kopuşlara neden olur. Bu ise çoğu zaman tahribat ve bozulmaya, nadiren de atılım ve ileri sıçramaya neden olur. Mutasyonla beraber canlının protein ve enzim yapısı, giderek metabolizması değişir. Canlının vücut genlerindeki mutasyonlar, sadece o bireyi etkiler. Fakat üreme hücrelerindeki mutasyonlar, türe ait gelecek nesilleri etkiler. En sonunda gelecek nesillerin genetik yapısının bir parçası olup çıkarlar.

Bazı mutasyonlar ölümcüldür. Yüksek oranda radyasyona maruz kalmış canlılardaki mutasyonlar buna örnektir. Bazıları düşük zararlı veya yararsızdır. Altıparmak, yarık dudak, farklı renkler taşıyan bir çift göz en bilinen örneklerdir. Kalıtım oluşturan mutasyonların bazıları da, o geni taşıyanları türün içinde özel kılmaktadır. Mesela "fiziksel kapasite ve dayanıklılık geni" (ACE) taşıyanlar, 8.000 küsur metrelik Himalaya zirvesine oksijen olmadan tırmanabiliyorlar. Olimpik güç atletlerinin başarılı olanlarında 577R geno-tipinin varyantlarından biri tespit edilmiştir. Normal insan vücudu 4 g-kuvveti altında bayılır. Fakat bazı vü-

cutların 14 g-kuvvetinde dahi normal tepki verdiği tespit edilmiştir. Bu özel durumun genetik bir karşılığının olup olmadığı araştırılmaya değer.

Şu soru meraka değer: Bir neslin ömrü içerisinde, yeni bir mutasyonun ayak izi sürülebilir mi? Otizmin 10 yılda yüzde 70'in üzerinde artması ve 'ayaküstü beslenme' kültürünün toplumu 'seksi inek' haline dönüştürmesi gibi örneklerin, yeni bir mutasyonla ilişkisi meraka değer doğrusu.[35]

35 Bir bilim insanı, hızla başka bir türe dönüştüğümüzü söylüyor ve adını da koyuyordu: Homo evolutis. Yani kendi türü de dâhil çevresini, bakterileri, bitkileri, hayvanları isteyerek ve bilerek değiştirip dönüştüren bir tür. Bkz: Juan Enriquez, The next species of human, TED Konuşmaları, Şubat 2009. https://www.ted.com/talks/juan_enriquez_shares_mindboggling_new_science

dipnot 35

4.5. TESADÜFE TANRILIK YAKIŞTIRMAK

4.5.1. Genetik şaheserler galerisi ve rastlantı tezi

Kabaca tüm canlılarda bulunun 29 milyon gen türünden sadece 24.000'i insanın gen haritasında bulunmaktadır. Eğer hayvanlar âlemini ele alırsak, genetik yapımızı 12.000 türden fazlasıyla paylaşmaktayız.

Genlerimiz, vücudumuzdaki hemen her hücredeki, helezonik bir merdivene benzeyen çift sarmal molekül yapısındaki DNA şeklinde depolanmıştır. Genetik bilgi A, T, C ve G harfleriyle şifrelenmiş, dört adet bazın oluşturduğu bir dizi barındırır. Gen ile taşınan bilgi 'ipliklerde' bulunur. Yeni hücreler oluşurken bu bilgiyi kullanmak için iplikler sentezlenir. Fakat bu sentezleme sırasında küçük değişiklikler olur. Buna Darwinci evrimciler "hata" der. Ben "ilahi müdahale ve sünnetullah" demeyi tercih ederim. Mesela kodu C-G olan bir iplikçik, sentezleme sırasında C-A şekline dönüştürülerek kopyalanır. Bu mikro biyolojik düzeyde bir mutasyondur. İki kişinin DNA dizilimi böylece farklılaşır. Gen haritaları karşılaştırıldığında, 1.200-1.300 harfte bir farklılık gösterdiği saptanmıştır. Şempanze ile insanın gen haritası karşılaştırıldığında, bu farklılık, her 100 harfte 1 olarak karşımıza çıkar. Yani iki gen haritasında 99 harf aynı, 1 harf farklıdır.

DNA'daki bu farklılaşmalar geriye doğru izlenerek, iki tür arasındaki genetik farklılaşmaya dair kronolojik bir DNA veya 'genom tarihi' çıkarılabilir. Buna göre her hangi iki insanın genomu 500.000 yıl önce ortak bir atada birleşmekte, bu iki insanın genomu yaklaşık 5-7 milyon yıl önce bir alt türe ait bir başka ortak atada birleşmektedir.

İnsan vücudunda yaklaşık 30 bin gen bulunur. Her insan genlerini, anne ve babanın gen havuzlarından alır. Bunlar yaklaşık 3 milyar harf uzunluğundadır. Bir kişide yaklaşık 3 milyon *farklı* harf dizisi ya da birleşim bulunabilir. Bir kişiyi en yakınındaki diğerinden ayıran genetik farklılık buradan kaynaklanır. Bu yolla dünyanın genetik haritası çıkarılabilir. İnsanlar arasındaki ten rengi, saç, yüz ve tipoloji farklılıkları genetik kodlara dayanır. Mesela siyah, beyaz ve sarı ırka mensup birinin karaciğerine, kalbine, böbreğine bakarak ırkını tespit edemezsiniz. Zira çevreden etkilenmez bu organlar.

İnsanlar farklı kıtalara dağılınca, orada beşer/homo türüne mensup farklı türlerle karşılaştı. Avrupa'ya gidenler Neandertallerle karşılaştı hatta cinsel ilişkiye girdi. Şu an bilim insanları Neandertal genomunu hemen tamamına yakın tespit etmiş bulunmaktadır. Araştırmalar gösterdi ki, Afrika dışında yaşayan insanların gen haritasının % 2.5'i *neandertal*lerden geliyor. Tartışmalı da olsa buradan, ilk göçün ardından insanların Neandertaller ile evlendiği sonucu çıkıyor.

Sibirya'da bulunan bir serçe parmağı kemiğinin gen haritası çıkarıldığında, insanlarla Neandertallerin 640.000 yıl öncesine ait ortak bir atada buluştuğu sonucuna varıl-

mıştır. Hatta 804.000 yıl öncesine ait fosillerin bulunduğu yere nispetle adlandırılan Denisovan adı verilen türün ortak atasına ulaşılmıştır. Yine aynı yöntemle 5-7 milyon yıl önce homo türleriyle primat türlerinin ortak atasına ulaşılmıştır.[36] Âdem'in isimlerini söylediği türlerden biri Denisovan adı verilen ve günümüzde Malinezya yerlilerinin gen havuzunun % 5'ini oluşturan tür olabilir. Sözün özü, şu ayetteki yaratılma gerekçesi, insan öncesi ve sonrasını da kapsasa gerektir: "Biz sizi bir erkekle bir dişiden yarattık, şubelere ve kabilelere ayırdık ki tanışasınız diye: Kuşkusuz Allah katında en üstün olanınız, en sorumlu davrananınızdır." (49:13)

Mikrodan makroya canlılar dünyası, genetik şaheserler galerisidir. Böyle bir galeriyi 'rastlantı' adlı bir mimara yaptırmak, İsviçre'deki CERN laboratuvarını köstebeklere yaptırmaktan daha komik bir şakadır.

4.5.2. "Tesadüf" adında bir tanrıya inanmak

Soru şu: Her biri bir genetik şaheser olan canlı türlerini 'tesadüfün ürünü' sayabilir miyiz? Evrenin yoktan yaratılışı, ilk DNA, insan bilinci, insan dili, sanatsal ve estetik ürünlere yatkın insan fıtratı tesadüfle veya materyalist evrim teorisiyle açıklanabilir mi? Yani, "Rast geldi böyle oldu" demek, aslında adı *'tesadüf'* olan bir sahte tanrı icat edip ona inanmak değil midir? Bizce öyledir.

Ünlü bir tesadüfçü bilim adamı "DNA'mız kumar oynamayı sever" dese de, insan dışında şimdiye kadar kumar

36 Bkz: Svante Paabo, *DNA clues to our inner neanderthal,* TED Konuşmaları, Ağustos 2011. https://www.ted.com/talks/svante_paeaebo_dna_clues_to_our_inner_neander

dipnot 36

oynayan bir canlı türü görülmemiştir. Bu türden her aforizmada olduğu gibi, "DNA'mız kumar oynamayı sever" aforizmasında da, ustaca gözden kaçırılan temel bir nokta var: DNA'mızın bir şeyi sevmesi için önce var olması lazım? İyi de, hayatın yapı taşı olan ilk DNA ve RNA nasıl var oldu? İşin ilginci DNA tek başına kendi kendini kopyalayamaz. Dolayısıyla ilk DNA ve RNA tesadüfen oluşmuş olamaz.

Materyalizm, maddi varlık dışında başka hiçbir varlığın bulunmadığını savunur. Dolayısıyla materyalizm, 'önyargıdan' yola çıkan bir ideolojidir. Vardığı sonuç olan materyalist ateizm de bu önyargının ürünüdür. Aynı şey *natüralizm* için de geçerlidir. Tabiat dışında her hangi bir şeyin varlığını redde dayanır ve buradan yola çıkarak ateizme varır. Maddenin sonsuzluğu ateist ideolojilerin bir numaralı 'amentü' maddesidir. Fakat 'sonsuzluk' uzay-zamanla ilgili bir kavramdır ve zamanın kendisi maddeden bağımsız değildir. Zaman, maddenin dördüncü boyutudur. Bu durumda "madde sonsuzdur" cümlesi, kendi kendisini referans gösteren bir totoloji olmuş olur. Kaldı ki sonsuz hakkında konuşamazsınız. Zira insan aklı sonsuzu kavrayamaz.[37]

Ateizmin maddenin sonsuzluğu hakkındaki 'imanını' bizzat maddenin kendi yasası yalanlar. Termodinamiğin 2. yasası "entropi yasası"dır. Madde düzenliden düzensize kaymaktadır. Bu durum geri çevrilemeyecek şekilde artmaktadır. Bunun kaçınılmaz sonucu evrenin ölümüdür. Evrenin bir başı olmasaydı, evren sonsuz zaman içinde bir sona gelirdi. Zira madde ve zaman, biri olmadan diğeri olmayan iki

37 Sonsuzluk kavranabilir mi sorusu için şu eserimize bkz: *Kur'an'a Göre Esma-i Hüsna*, III, 1979-81.

olgudur. Bilim evrenin bir doğum anı olduğunu ispat etmiştir. Doğal olarak evreni önünde sonunda mutlak bir ölüm beklemektedir. Bilim, evrenin ölüp ölmeyeceğini değil, bu ölümün "büyük çarpışma", "büyük donma", "büyük yırtılma" alternatiflerinden hangisiyle gerçekleşeceğini tartışmaktadır. Kur'an bu gerçeği, "Her şey fani olacak, baki kalacak olan Rabbinin zatıdır" (55:25-26) şeklinde haber verir.[38]

İnkâra dayalı ateist ideolojiler, iman sahiplerini Yaratıcının varlığını ispata çağırırlar. Fakat kendilerini, Yaratıcının yokluğunu ispatla mükellef görmezler. Ateist ideolojiler, Yaratıcıyı ispatsız inkâr ettiği halde, O'nun varlığına inananları ispatsız iman etmekle suçlarlar. Eğer bu bir ayıpsa, bu ayıbın en kötüsünü önce kendileri işlemektedir. Bu, ayıbın en kötüsüdür. Zira mü'minler, var olan varlıktan yola çıkarak Var edenin varlığına inanmaktadırlar. O'nun yokluğunu savunan ateistlere düşen ise, yokluktan yola çıkarak O'nun yokluğunu savunmak olmalıydı. Bu ise üç açıdan imkânsızdır: 1. Mutlak yokluk diye bir şey yoktur. 2. Eğer olsaydı bile, kavranamazdı. 3. İnsanın kendisi varlığa mensup olduğu için, varlığa şartlanmıştır; yokluğu bile varlıktan yola çıkarak izah etmek zorunda kalır. Zira insan, kendi varlığını inkâr ederek bir mantık yürütemez. Bu yüzden Kur'an; inkârı, "gerçeği örtmek" anlamına gelen *küfür* ile ifade eder.

İlk hayatın oluşmasında kör tesadüfün imkânsızlığı üzerine çok şey söylenmiştir. Proteinler hücrenin, aminoasitler de proteinin yapı taşlarıdır. Aminoasitler birbiri ardına dizilerek proteini oluşturur. Hücredeki faaliyetleri onlar

38 Evrenin yok olup sadece Allah'ın baki kalacağını ima yollu bildiren başka ayetler için bkz: 3:180; 15:23; 57:10.

gerçekleştirir. 20 aminoasitten bir protein oluşabilmesi için, aminoasitlerin gelişigüzel değil belli bir sıraya göre dizilmesi şarttır. Basit canlıların proteininde onlarca aminoasit bulunurken, bazı canlıların proteininde binlerce aminoasit bulunur. Aminoasitler sağ-elli ve sol-elli diye ikiye ayrılır.

Sözün tam burasında şu soru hayati önem kazanıyor: 584 aminoasitli Serum Albümin gibi orta büyüklükte bir proteinin sadece sol elli aminoasitlerden oluşması ve aminoasitler arasında peptid bağı oluşumu gibi basit iki aşamanın gerçekleşme ihtimali kaçta kaçtır?

Cevap için şu alıntı yeterlidir: "Orta büyüklükteki Serum Albümin gibi bir proteinin sırf bu iki aşamasının tesadüfen oluşma ihtimali 10^{351}'de 1'dir. Bu neyi gösterir? Bütün evrenin elektron, proton, nötron ve fotonlarının her biri, canlılardaki 20 aminoasitten birine dönüşselerdi, evrenin oluşumundan itibaren her biri saniyede 10^{12} deneme yapsalardı bile, 584 aminoasitli tek bir proteinin aminoasitlerini sol-elli olarak oluşturmaya ve peptid bağı yapmaya yetmeyeceğini gösterir."[39] Bu durum karşısında söylenecek tek söz vardır: Allahu ekber / Allah tek büyüktür.

10^{351} demek, 10'un yanına 351 tane sıfır eklemek demektir. Adı bile olmayan bu rakamın muazzam büyüklüğüne şu birkaç örnek yeterlidir: Bir katrilyon 10^{15} ile yazılır. Evrendeki maddi varlıkların tümünün ağırlığı tahminen 10^{55} gramdır. 13.8 milyar yaşında olan evrenimizin yaratılışından bu zamana kadar geçen süre yuvarlak olarak 10^{18} saniyedir. Evrenin yarıçapı 2.7×10^{26} metredir. Evrenin toplam kütlesi 10^{53} kilogramdır. Evrenin tüm yaşı 10^{126} sa-

39 Caner Taslaman, *Evrim Teorisi, Felsefe ve Tanrı*, İstanbul 2012, s. 261.

niyedir. Evrendeki tüm atomlar 10^{90} adettir. Ancak mikroskopla görülebilecek basit bir canlıda binlercesi bulunan proteinin bir tanesinin tesadüfen oluşması için, evrendeki tüm atomları oluşturan atomaltı parçacıklara evrenin yaratıldığı günden bugüne aralıksız mesai yaptırmamız bile yetmemektedir.

Bu daha bir tek proteinin oluşma ihtimalidir. Dünyada yaklaşık 8.7 milyon tür yaşamaktadır. *Escherichia coli* gibi tek hücreli bir bakteride bile 4.289 adet protein vardır. Çok sayıda proteinin sistematik bir biçimde bir araya gelişiyle oluşan hücrelerin, onların toplamından oluşan dokuların, onların toplamından oluşan canlı türlerinin rastgele oluşumu için 10^{351} rakamının yanına Allah bilir daha kaç yüz sıfır eklememiz gerekecektir. Şu durumda, canlılığın tesadüfen oluştuğunu söylemekle, şu cümleleri sarf etmek aynı anlama gelmektedir: Taş döküm alanında birden bir kasırga koptu, kasırga dindiğinde bir de baktık ki Ayasofya oluşmuş. Metal hurdalığına bir rüzgâr esti, tüm hurdaları evirdi çevirdi, sonunda bu Boeing 777 çıktı ortaya. Mürekkep kâğıda dökülmüş, ortaya bu kitap çıkmış... Hayır, mantık dışılığı ifade etmede bu misaller de yetmedi. Zira döküm alanındaki taş, hurdalıktaki metal, dökülen mürekkep... Bunların hepsi de bilinçli bir öznenin ürünü.

Eğer 'tesadüf' dediğimiz şey bu kadar akıllı ve güçlüyse, yani 10^{351}'de 1 ihtimali bile seçip ortaya çıkarabiliyorsa, bu açıkça Yaratıcının adının "tesadüf" konulması ya da "tesadüfe" yaratıcı rolü verilmesi anlamına gelir. Bu durumda, yaratılış veya tasarım yerine tesadüfü koyan materyalist veya natüralist ateistlerin gerçekten ateist

olup olmadıkları meraka değerdir. Bu durumda şöyle bir hüküm cümlesi kurabiliriz: Rasyonel açıklaması olan bir ateizm imkânsızdır.

Sözün özü: Her canlı türü, olağanüstü bir 'emeğin' mahsulüdür. Zira her tür, bir ayettir. Kur'an'ın bir ayetini yok etmek neyse, tabiattaki bir türü yok etmek de aynı şeydir. Tesadüf, olsa olsa hilkat garibeleri ve ucubeler oluşturur, yaratılış mucizeleri değil. Hayatın ve insanın varlığını tesadüfle açıklayan ateist evrimcilerin tüm açıklamalarında, kayıp bir halka hep vardır. Söz hep o kayıp halkaya gelir, fakat her daim geçiştirilir. O kayıp halka Yaratıcının ta kendisidir. O 'kayıp' değil ama 'ğayb'tır: "Hiçbir beşerî bakış O'nu kuşatamaz, fakat O tüm bakışları çepeçevre kuşatır." (6:103)

4.5.3. Yaratılıştaki hassas ayarların dili

Şu kâinatın tamamı, mükemmel ilahi tasarımın eseridir. Kâinattaki ilahi tasarımda bir tek boşluk ve tesadüfe yer yoktur. Her şey ilahi bir matematikle kayıt altına alınmıştır. Bu düzen ve nizam insanı hayran bırakmaktadır. Bu, Allah'ın *el-Musavvir* (ilk örnekleri tasarlayan) isminin tecellisidir. İlahi tasarımın kâinattaki örnekleri saymakla bitmez. Biz burada misal kabilinden birkaçını sıralayalım:

Eğer kâinatın ilk doğumunda Higgs alanının yoğunluğu daha az olsaydı, atomlar büzüşür, çekirdek dağılırdı. Evrendeki tek element hidrojen olurdu. Eğer daha yoğun olsaydı, tüm atomik madde çökerdi. Hiçbir moleküler madde var olamaz, hayat da olmazdı.

Eğer "Ol" emrinden sonraki patlama daha şiddetli olsaydı madde aşırı dağılırdı. Eğer daha yavaş olsaydı, madde içine çöker, kâinatı oluşturan cisimler oluşmazdı.

"Ol" emrinden sonraki patlamayla başlayan sürecin canlı varlığı da kapsaması için, proton sayısının anti protonlardan fazla olması lazımdı, nitekim öyle olmuştur. Yine nötron sayısı da anti nötron sayısından çok olmalıydı, nitekim öyle olmuştur.

Kâinatta canlılığın oluşabilmesi için proton, nötron ve elektronların kütleleri şimdi olduğu gibi olmalıydı. Eğer bu atomaltı parçacıkların kütleleri olduğundan farklı olsaydı, yeryüzünde hayat gerçekleşmezdi.

Protonlar ve elektronlar, farklı kütlelerine rağmen elektrik yükleriyle birbirlerini dengelerler. Bu denge sayesinde elektronun yörüngesi oluşur. Eğer bu denge sağlanmasaydı, hayatı var eden atomlar oluşmayacaktı.

Eğer evrendeki nötrino miktarı daha az olsaydı, galaksiler oluşamazdı. Daha fazla olsaydı, bu kez de galaksiler çok sıkışık olacak, canlı hayata meydan vermeyecekti.

Nükleer çekim kuvveti, çekirdekteki nötron ve protonları bir arada tutar. Bu kuvvet biraz zayıf olsa, hidrojen hariç hiçbir atom oluşamazdı. Tabi ki canlı hayat da oluşamazdı.

Elektromanyetik kuvvet şimdi olduğundan daha çok veya daha az şiddetli olsaydı, kimyasal bağların yetersizliğinden dolayı, canlı hayat için şart olan karbon ve oksijen atomları oluşamayacaktı.

Zayıf ve güçlü nükleer kuvvetler, elektromanyetizma ve çekim kuvveti öyle hassas bir dengede yaratılmalıydı ki, o

hassas denge işte bu âlemdeki dengedir. Eğer bu ölçü daha aşağıya veya daha yukarıya kaysaydı, kâinat bugünkü şekliyle oluşamazdı.

İlahi tasarımın mükemmelliğine dair cansız varlıklardaki bu hassas ayarlara, canlıların sahip olduğu bazı özellikler de eklenebilir. Ses dalgaları yardımıyla yol ve av bulma teknolojisi olan sonar sistemine yalnız yarasalar sahip değildir. İki kuş grubunda, dişi balinalarda ve daha birkaç memelide bu özellik görülür. Mesela yarasa, yer değiştiren av veya avcılarının kimliğini ses dalgalarının dalga boylarını işleyerek tespit eder. Bu teknik insan tarafından ancak 19. yüzyılda keşfedilebilmiştir. Yarasa bir saniyede geri dönen 200 ayrı ses yankısını beyninde işleyebilir. Bunun için bir yığın donanıma sahip olmak gerektiği açıktır.

İlahi tasarımdaki ihtişamı görmek için, tek başına bir sivrisinek bile yeterlidir. Sivrisineğin göz mahallinde, bal peteği gibi, en az yüz gözcük vardır. Her birinin ayrı merceği, ışığı kıran ayrı bir cihazı, ayrı açısı, ayrı mekanizması vardır. Vücudu yüzlerce kıl ile kaplıdır ve her bir kıl en ufak harekete ve havaya duyarlı bir reseptör işlevi görür. 48 dişli bir bıçak gibi olan ağzı, ameliyat bıçağı işlevine sahiptir. Kan emeceği damara cerrahi müdahale yaparak girer. Kan aldığı kılcal damara, kanın pıhtılaşmasını önleyen enzimi etkisizleştirmek için daha işin başında kimyasal bir sıvı zerk eder. O sıvı aynı zamanda narkoz yerine geçer ve o bölgeyi uyuşturur. Bu küçük cerrahlar vücut hacimlerinin altı katı kan emebilirler. Bu, bir insanın bir dikişte 200 litre su içmesine bedeldir. Bir kalbi vardır, kanatlarına bağlı kalpçik şeklinde iki organı daha vardır. Bu sayede saniyede 500 kez

kanat çırparlar. Eğer insan kolları bir makine yardımıyla bu sayıda çırpılsaydı, bir-iki saniye içinde tüm kaslar ve lifler yanarak kol yerinden kopardı. Bir tanesinde beş mini laboratuvar yer alır: Koku, ısı, nem, titreşim ve kan.[40]

Birçok göçmen kuş, balık ve böcek türü, uzun göç sırasında dünyanın manyetik alanını kullanır. Bazı kuş ve böcek türleri, mavi ışık polarizasyonundan yola çıkarak kapalı havada güneşin yerini tespit ederler. Birçok deniz canlısı av bulmak veya avcıdan korunmak için kimyasal ışık üretir. Ortalama iki ay ömürleri olan balarılarının birbiriyle anlaştıkları bir beden dilleri vardır. En az malzeme ile en çok bal depolama alanı için altıgen bir petek gözüne ve tabanında da 70 derece ve 32 dakikalık bir açıya sahip olmalıdır. Aynen de öyledir.

Cansızlar, görme ve dokunma duyumuzun muhatabıdır. Bitkiler, bu ikisine ilaveten tatma ve koklama duyumuzun muhatabıdır. Hayvanlar, bunlara ilaveten işitme duyumuzun muhatabıdır. Peki, ya insan? İnsanın bunlardan bir artısı olmalı. İşte o artı; akıl, irade ve vicdandır.

Akla ve iradeye, bilince ve sorumluluğa Kâbe olan insan zihninin ihtişamı karşısında diğer canlılardaki tüm yetenekler geride kalmaktadır. Zira insan zihni bilinen en karmaşık yapıdır. Zihin sayesinde insan hem kendi kendisinin farkında, hem de çevresinin farkındadır. Arı bal yapar, fakat tarif edemez, tarif etmeyi zihin sayesinde insan yapar. Hayvanlar yüz milyonlarca yıldan beri çiftleşir, fakat hiçbiri eşine aşk şiiri yazmamıştır. Köpekler binlerce yıldan beri insanlarla iç içedir, fakat konuşmayı öğrene-

40 Bir tek sivrisinek üzerinden Rab isminin bir okuması için bkz: *Esma-i Hüsna*, I, 222-223.

memişler, dil yeteneği geliştirememişlerdir. Kur'an insanın konuşma ve dil yeteneğini, "Âdem'e isimlerin öğretilmesi" olarak takdim eder (2:31). Hayvanlar arası iletişim farkı derece farkıdır, fakat hayvanla insan arasındaki iletişim farkı mahiyet farkıdır. O fark, 'üflenen ruh' ile verilen bilinç ve iradede gizlidir. Şu bir gerçek ki akıl ve iradenin ürünü olan bilinç ve sorumluluk, fizik kanunlarıyla değil, ancak ilahi bir müdahaleyle açıklanabilir. Bu yüzden olsa gerektir ki, modern materyalistler, metafizik karşıtlığından dolayı, bilincin yokluğunu deneylerle ispat etmenin çabasına düşmüşlerdir. Oysa rasyonalist meşrepleri, bunun tersini gerektirirdi.[41] Aynı mantık, ateist Dawkins'in özgür iradenin determinizmle çeliştiğini söylemesinde,[42] yine ateist Stephen Hawking'in özgür iradeyi "yanılsamadan ibaret" olarak görmesinde de ortaya çıkar.[43] İnsanın aklına şu soru geliyor: Kendilerini rasyonel, teistleri irrasyonel olmakla suçlayan ateistler, ateizmi özgür seçimlerinin bir sonucu olarak değil de, şeytanın savunduğu gibi "kader ve yazgı" olarak mı görmektedirler? İlginç...

Akıl ve irade sayesinde zihin sadece farkında olmakla kalmamakta, kendisini ve çevresini olumlu veya olumsuz anlamda değiştirebilmekte ve dönüştürebilmekte, hatta kopyalayabilmektedir. *Yapay Zekâ* bunun son örneğidir ve onu tasarlayan da insan zihnidir.

---

41 Söz konusu bilinç karşıtı deneyler için bkz: Tevfik Alıcı, *Gerçek Bir Yanılsama: Bilinç*, İstanbul 2013; Saffet Murat Tura, *Madde ve Mana / Rasyonalitenin Kökeni*, İstanbul 2011. Bilincin bir yanılsama olduğunu ispat için yapılan deneyler, Platon'dan Descartes'e kadar birçoklarının savunduğu düalist bir ruh-beden ayrımını savunan bakış açısını eder. Fakat Kur'an'ın savunduğu birbirinden ayrılamaz ruh-beden telakkisi için bir tehdit değildir.

42 Bkz: Dawkins-Williams diyalogu: https://www.youtube.com/watch?v=-XpEjVlPFrs

43 S. Hawking-L. Mlodinow, *Büyük Tasarım*, s. 32.

4.6. "YARATILIŞ MI – EVRİM Mİ?" KARŞITLIĞI TUZAKTIR

Ateistler evrim teorisini savunuyor diye ilahi evrim yasasını inkâr etmek, Mekke müşrikleri Allah'a inanıyor diye Allah'ı inkâr etmeye benzer. Evrim teorisi ile ateizm arasında 'olmazsa olmaz' türü bir ilişki yoktur. Böyle bir ilişkinin varlığını iddia eden ateistler vardır. Bu anlaşılabilir bir şeydir. Zira ateizm evrim teorisini bir koltuk değneği olarak kullanmakta, bunun için de oltasının ucuna "evrim teorisi ile ateizm arasında zorunlu bir ilişki vardır" yemini takmaktadır. "Evrim teorisi kazanırsa ateizm kazanır" yanlışını, bu zokayı yutanlar dillendiriyor.

Bu zokayı yutan Hıristiyanların sorunu bellidir. Bâtıni temeller üzerinde yükselen Kilise, akıl ile vahyi, hayat ile dini, bilim ile imanı birbirinin hasmı olarak görmüştür. Zira Kilise'nin inancına göre Âdem'e yasaklanan meyve 'bilgi'dir ve Âdem bilgi meyvesinden yediği için cennetten kovulmuştur. Eski Ahit'teki Tanrı, âdeta insanı bilgiden men etmekte ve bilgiye ulaştığı için insanı kıskanmaktadır.[44] Kur'an'ın bakışı ise bunun tam tersidir. Kur'an'a göre melekleri Âdem'e secde ettiren şey bilgidir. Zira Allah,

44 Eski Ahit, Yaratılış 2:15-17, 3:22.

Âdem'e isimleri öğretmiş ve ona verdiği değeri meleklere bu yolla göstermiştir. (2:31-34) Akıl-vahiy, hayat-din, bilim-iman çatışması üzerine kurulu Kilise'nin evrim teorisini tanrı-din-iman karşıtlığı olarak sunması anlaşılabilir bir şeydi. Fakat kabul edilemez olan, bazı Müslümanların bu konuda Kilise'nin peşine takılmalarıdır. Bunlar, indirilmiş dine sırt dönüp uydurulmuş dine kucak açan zümrelerdi. Bunun cezasını hem çektiler hem de kendilerine güvenenlere çektirdiler.

Müslüman, "Allah'ın iradesine kayıtsız şartsız teslim olan insan" demektir. Eğer Allah'ın iradesi bütün canlıları evrim yoluyla yaratmak şeklinde gerçekleşmişse, Müslümana düşen bu iradeye teslim olmak ve hakikatin hakkını teslim etmektir. Allah'a "Bunu bana yapmamalıydın" dercesine karşı çıkmak ve O'na neyi nasıl yaratacağını söylemek, Müslüman kalınarak yapılacak bir hata değildir. Bu yüzden evrim teorisi ile ilahi tasarım veya yaratılış birbirinin karşıtı olarak sunulamaz. Buna ilaveten şunu da söyleyelim ki, bir mü'min evrim teorisi karşısında 'bilinemezci' bir tavır takınabilir veya eski tabirle 'tevakkuf' edebilir. Fakat bir sünnetullah olan evrim karşısında bilinemezci tavır takınamaz. Zira böyle bir tavır hem tabiatın Kur'an'ına, hem de Kur'an'ın tabiatına aykırı olur.

Evrenin bir başlangıcı vardır. Büyük Patlama teorisine ilişkin kozmik kanıtlar, bu gerçeği gözler önüne sermiştir. Allah yaratılış için hem yasalar koymuş, hem de yaratılışa aktif ve aktüel müdahalelerde bulunmuştur. Evrenin yoktan yaratılması... Karanlık madde ile madde arasındaki geçişler... Karanlık enerji ile enerji arasındaki geçişler...

Evrendoğum sırasındaki faz değişimleri... Evreninin ilk doğumundaki milyarda birlik simetri kırılmaları ve bu sayede maddenin var olması... İlk DNA'nın nasıl var olduğu... Canlı türlerinin yaratılma süreçlerindeki büyük sıçramalar (*tafra*)... İnsan bilinci... İnsan dili... Evet, bütün bunların hepsinin din dilindeki karşılığı "Allah'ın varlığa ve hayata aktif ve aktüel müdahalesidir. Tıpkı Kur'an'ın dediği gibi: "O, her an (hayata ve varlığa dair) her işe müdahildir." (55:29)

Bu ayet, Allah'ın müdahil olmadığı bir alan tasavvuruna dayalı her tür seküler yaklaşımı dışlar. Daha kendi bedenindeki dolaşım, sinir, sindirim, boşaltım, lenf sistemi gibi bir dolu unsurun işleyişine müdahale edemeyen insan, Allah'ın yarattığı varlıklara ve zamana müdahalesine kafa tutuyorsa, burada ciddi bir algı problemi var demektir.

Bir de, ateistlerin tezlerini desteklemek için ileri sürdükleri 'kötülük problemi' var. Aslında günün sonunu görmeden, olanı 'kötülük' diye adlandırmak, ikinci atışında hedefi tutturan birini ilk atışıyla yargılamak kadar yanlıştır. Olanı 'kötülük' diye adlandıran biziz. Allah'ın gör dediği yerden bakınca, 'kötü' diye adlandırdığımız bir nice şeyin öyle olmadığı görülür. Ahiretin varlığına iman, mü'minin vicdanında *kötülük problemi*ni kökten çözmek içindir.

Tabiat yasaları Yaratıcının tabiatının ve mükemmelliğinin bir sonucudur. Yaratıcının kendi koyduğu yasalara aykırı hareket ettiğini iddia etmek, O'nun kendi tabiatına aykırı hareket ettiğini söylemekle eşdeğerdir. Fakat buradan yola çıkılarak Yaratıcı, yasalarının mahkûmu addedilemez. Yine "sonsuz ve sabit evren" modeline dayalı Newton

fiziğinin mahkûmu olarak da addedilemez. Kâinat ayetleri üzerinden elde edilen son veriler, bunun yanlış olduğunu ispat etmiştir.[45]

---

45 Sözün burasında, genç bilim adamlarından Enis Doko ile aramızda geçen yazılı diyaloğu aktarmakta yarar var:

Mİ: Şu sorular kafamı kurcalıyor: Kozmik faz değişimleri ile fizik kurallarında da değişiklik olur mu? Cevap evetse, bu durumda fizik kuralları" dediğimiz şeyler de nihayetinde görece olmuş olmaz mı?

ED: Kanaatimce modern fizikte kurallar hâlâ mutlaktır, değişmezdir. (Mutlaklıktan ne anladığımız önemlidir.) Eğer bunlardan yasaların zamanla değiştiğini ya da geçersiz olduğunu anlayacaksak, bence bu yanlış bir çıkarım olur. Kuantum kuramında da, görelilik kuramlarında da evrenin yasaları sabittir.

Mİ: Modern fizikte evrenin kuralları mutlaktır. Faz değişimi olsa bile bunun böyle kalacağını söylemişsiniz. Sorular üşüşüyor: 1. Bu, atomaltı parçacık fiziğiyle mi sınırlı, evrendeki tüm kimyasal ve biyolojik yasaları da kapsar mı? 2. Mutlak, hiçbir zaman hiçbir ortamda hiçbir değişikliğe uğramayan şeydir. Henüz temel parçacıkların ve kuvvetlerin ayrışmamış olduğu "erken evrenin" varlığı, mutlaklık iddiasını daha baştan yok etmiyor mu? 3. Faz değişimi, mesela maddeden anti maddeye olsa ve varlıklar maddi değil anti maddi olsa da değişmez mi? Böyle bir soru saçma mı olur? Teşekkür ederim.

ED: Fizik yasalarının mutlaklığından söz etmek yerine, onların evrenselliğinden söz etmek zannımca daha uygun olur. Bu da yasaların evrenin içinde (yani uzay zamanda) her yerde geçerli olması anlamına gelir. Bu bilimin temel bir varsayımıdır. Aksi halde uzak geçmişe uzanan kozmoloji, jeoloji gibi bilimler yapılamaz. (Temel fizik yasalarının geçmişte de aynı derecede geçerli olduğunu varsaymak zorundayız.) Ya da çok uzak galaksilerde fizik yasalarının aynı şekilde geçerli olduğunu varsaymazsak, astronomi yapamayız. Bu varsayımlar da gelen gözlemsel veriler ışığında doğrulanıyormuş gibi gözükmektedir. Özelde sorularınıza dönersek:

1. Fizikte yasalar iki çeşittir. Bir kısmı temel fizik yasalarıdır, bunlar evrenseldir ve evrendeki her şeyi kapsadığı varsayılır. Bunlar kuantum ve özel/genel görelilik yasalarıdır. Bunun dışında bir de zuhur eden yasalar (emergent laws) vardır. Bu yasalar karmaşık sistemlerde açığa çıkarlar. Mesela katılık özelliği atomlarda yoktur aslında. Siz bir atom katıdır, gazdır ya da sıvıdır diyemezsiniz. Elektron katı ya da sıvı değildir. Ancak atomlar bir araya gelip, belli kolektif bir düzen içerisinde davrandıkları zaman sıvı, katı ya da gaz, süper iletken, süper akışkan, paramagnet vs olurlar. İşte bu kolektif davranışlar yeni yasalar çıkarır. Bu yeni yasaları, temel yasalara bakıp öngörmek mümkün gözükmemektedir. İşte bu, indirgemeciliğe modern fiziğin en büyük darbesidir. Mesela metaller elektrik iletir, sıcaklığı kolay iletir. Bunlarla ilgili matematiksel yasalar geliştirmek mümkündür, işte bu yasalar zuhur eden yasadır. (Gene

atomların, elektronların, protonların metal olmasından bahsedemeyiz.) Bu zuhur eden yasalar işte tam olarak evrensel değillerdir. Sıcaklık, basınç, manyetik alan vs. vs. gibi fiziksel büyüklüklere bağlıdırlar. Mesela metaller çok soğutuldukları zaman, süper iletken olurlar. Süper iletkenlerin davranışı, metallere kıyasla epey farklıdır. Ya da bildiğiniz gibi sıvılar soğutuldukları zaman katı, ısıtıldıkları zaman gaz olurlar. Gaz'ın yasaları (İdeal gaz yasası, Bernulli yasası vs.) katılarda geçerli değildir. İşte bu sıvıdan gaza, metalden süper iletkene, paramagnetizmden diamagnetizme geçiş bir faz geçişidir. Faz geçişlerinde zuhur eden yasalar da değişir. İşte faz geçişleri bu yasaları değiştirirler. Ancak gaz da, sıvı da, metal de, paramagnet de Kuantum yasalarına tabidir ve bu yasalar olmadan anlaşılamaz. Siz maddenin davranışını ne sadece temel yasalarla (temel yapıtaşlarının kolektif davranışını bilmeniz lazım) ne de onlarsız anlayabilirsiniz. (Temel yasalar olmadan kolektif davranışlarla tek başına madde anlaşılamaz.) Zuhur eden yasalar koşullu olarak evrenseldirler. Belli fiziksel büyüklükler altında, onları oluşturan temel yapıtaşları bir araya geldi mi hep açığa çıkarlar. Temel yasalar ise evrende her yerde ve başlangıçtan bu yana evrensel olarak hep çalışırlar. Bu noktada tabi size ufak bir itiraf yapmam lazım. Kuantum yasaları yüksek yerçekimi ortamında (eğik uzay) çalışmazlar. Daha doğrusu yanlış sonuç verirler. Genel görelilik ise çok küçüklere geldiğimizde başarısız olur. (Diğer taraftan kuantum küçüklerde, genel görelilik de eğri uzaylarda büyük bir başarı ile çalışır.) Anlayacağınız iki teori birbiri ile belli yerlerde anlaşamaz. Küçüklerin dünyasında kuantum, eğik uzaylarda genel görelilik bu anlaşmazlığı kazanır. Fizikçilerin hayali bu iki teoriyi birleştirecek, 'her şeyin teorisi'ni bulmaktır. Onlara göre bu kuram çıkarsa, işte o zaman tek evrensel yasayı da bulmuş olacağız. Biyoloji ve kimya yasalarını ne yapacağız? Biyoloji yasaları daha tam anlaşılmış değil, ama herkes onların zuhur eden yasalar olduğu konusunda hem fikir. Kimya yasaları için de aynı durum söz konusu. Koşullu olarak evrenseller. Son olarak ilginç bir not düşeyim. Temel fizik yasalarının da zuhur eden yasalar olmadığını nereden biliyoruz? Bilmiyoruz, genel kabul öyle. Ancak onların da "Kuantum alanı" denen bütün evreni kaplayan bir alanın davranışından kaynaklı olarak zuhur eden yasalar olabilir. Ya da başka bazı yapıların kolektif davranışları sonucunda zuhur eden yasalar olabilir. Bunu Allah lütfederse belki bir gün bileceğiz. Ancak şimdilik bilimin temel varsayımı olarak, bunları evrensel kabul ediyoruz. (Dikkat ederseniz yasaları da tanımlamadan kullandım. Yasalar düzenliliklerin bir tarifi midir, yoksa düzenliliklerin nedeni midir? Maddeye düzenli davranmasını zorunlu kılan bir şey mi vardır? Yoksa madde düzenli davranır da biz bu düzene yasa mı deriz? Bilim felsefesinin en zor konularından biridir bu. Zannımca Allah'a atıf yapmadan ne yasaları tanımlayabiliriz, ne de onların evrenselliğini savunabiliriz. Bunu göstermek için tabi materyalist doğa yasa teorilerine girmek lazım, o epey uzun bir mesele.)

2. 'Evrensel' kelimesini o yüzden kullandım. Temel yasalar evren içinde her noktada geçerlidirler. Ancak tekillik gibi uzay-zamanın yok olduğu bir noktada elbette ki bu yasalar geçersiz olacaktır. Uzay-zaman dışındaki bir

"Yoktan ortaya çıkma" ilkesine dayalı kuantum fiziği, Allah'ın koyduğu yasaların mahkûmu değil hâkimi olduğu inancımızı teyit etmektedir: "Allah istediğini siler, tercih ettiğini de bırakıp sağlamlaştırır: Zaten (yasalara dair) kitabın anası (da) O'nun katındadır." (13:39) Allah'ın her şeyi en başından tasarlamış olduğu veya her şeye her an müdahil olduğu görüşü, teizmle ateizm arası değil, teolojiler arası bir tartışma konusudur. Kur'an bu ikincisinde ısrarcıdır. Allah'ın esma-i hüsnası arasında yer alan bir ismi de Hallâk'tır. *Hallâk*, "her an yeniden yaratan ve her an yarattıklarına müdahale eden" anlamına gelir.[46] Bu, Yaratıcının yaratılışa her an imza atması demektir. Yaratılmışlar evrenine "âlem" adı verilmesinin nedeni, yaratıcıyı gösteren bir "işaret parmağı", bir "alamet ve belge" olmasından dolayıdır.

Allah'ın "ol" emri, hem -mecazen- yokluğa hem varlığa yöneliktir. O "ol" derse, 'yokluk' varlığa döner ve kâinat veya evren doğuran bir 'Big Bang' olur. Eğer varlığa ise, var-

---

gerçeklikte ya da başka bir uzay-zamanda da geçerli olmayacaklardır. Başka evrenler varsa oralardaki yasalar bambaşka olabilir. Allah bilir. 13.8 milyar yıl önce uzay-zaman yoktu dolayısıyla yasalar da yoktu tabi. O anlamda elbette mutlak değiller. Elbette ki mutlak olan sadece Allah'tır. Allah dışındaki hiçbir şey mutlak, sonsuz, ulaşılamaz ve sırrına erilemez (kutsal), zatı itibarıyla bilinemez değildir. Gelecekte yasaların devre dışı kalmayacağını da bilmiyoruz, bu bilim felsefesinin meşhur tümevarım sorunudur.

3. Soru tabi ki saçma değil. Açıkçası anti maddeden oluşacak atomun nasıl davranacağını tam olarak bilmiyorum. Anti hidrojen ve anti helyum üretilmişti, ama kimyası ile ilgili deneyler yapıldı mı bilmiyorum. Gramını üretmek milyar dolar aldığı için, pek fazla deney yapıldığını düşünmüyorum... Anti-Madde'nin teorisi hakkında da fazla bilgili değilim. Zannımca farklı davranacaktır, tabi yanılıyor da olabilirim. *Simetriler*den dolayı, bazen iki farklı fazmış gibi görünen durum aynı davranışı sergileyebiliyor. (Faz geçişi mutlaka bir simetriyi kırar, değiştirir.) Temel yasalar ancak madde ve anti madde için aynı derecede geçerlidir. Ancak dediğim gibi farklı fazlarda, farklı zuhur eden yasalar açığa çıkacaktır.

46 Hallâk isminin dilsel, teorik ve Kur'ani çerçevesiyle ilgili ayrıntılı bir çalışma için şu eserimize bkz: *Kur'an'a Göre Esma-i Hüsna*, I, 867-887.

dan yeni varlıklar var olur. Maddenin temel parçacıkları ve antileri eşli olarak yaratılıp dururken, bir el müdahale eder ve milyarda bir ölçeğinde fazladan yaratılan madde sayesinde evrenimiz var olur. Bu müdahale, bazen canlıların yapıtaşlarına yapılır ve bilim buna 'mutasyon' der. Bu müdahale bazen, gözün göremediği varlıklar kullanılarak yapılır. Kur'an onlara 'melek' adını veriyor. Allah 'melek' adı verilen bu iletim elçileriyle şeylerin komuta kontrol merkezine müdahale eder. "Zira O, her tür yaratığın ve yaratmanın akıl sır ermez bilgisine bütünüyle vakıftır." (36:79)

SÖZ SONU

"Varlıktan önce.." diye başlayacağınız her cümle, fizikle metafiziği ayıran duvara toslayacaktır. Evrenimizin veya varsa evrenlerin neden yaratıldığı sorusunun cevabı da, o duvarın hemen önündeki 'gizemli' boşlukta gözden kaybolmaktadır. Evrendoğum (*kozmogoni*) biliminin sınırları, belli bir yere varıp orada durur. Fiziğin bittiği noktadan öteye gitmesini beklemek de abestir. Ondan ötesi fizik ötesidir. Fizik ötesi, Yaratıcıyı görmezden gelerek, O'na atıf yapılmadan konuşulacak bir alan değildir. Bu demek,değildir ki, fizik Yaratana atıf yapmadan konuşulacak bir alandır. Bunun böyle olmadığını ateistler bile itiraf etmektedirler.[47]

Her şey "ol" emri ile başlamıştır. Evrenin bir başlangıcı vardır. Büyük Patlama (Big Bang) modeline dair kozmik deliller, bu gerçeği kesin olarak ortaya koymuştur. Başlangıcı olanın bir sonu da olur. Şu halde bu evren fanidir, baki olan evrenin tek Yaratıcısıdır.

---

47 *The Grand Desing* (*Büyük Tasarım*) adlı eserinde 60'tan fazla Tanrı kelimesi geçen Dawkins'e bunun nedeni sorulduğunda, "Tanrı'dan bahsetmeden evrenin var oluşunu açıklamanın zor olduğu, çalışmalarının bilim ve din arasındaki sınır çizgide bulunduğunu, ancak kendisinin bu çizginin bilim tarafında kalmayı denediği" cevabını verir. (*Güncel Kelam Tartışmaları*, s. 73.)

Gerek evrenin 13.8 milyar yıllık, gerek dünyanın 4.6 milyar yıllık muhteşem süreci, akıllara durgunluk veren ve göz kamaştıran bir emeğin mahsulüdür. Birine verdiğimiz emeğe ihanet edilmesinden hiç hazzetmeyiz. Bu çok zorumuza gider. Bunu yapanı nankör biliriz. Evrene, dünyaya ve insana verilen göz kamaştırıcı emeği inkâra, Yaratıcının 'küfür' demesinde garip olan ne var?

Tabiat yasaları veya sünnetullah... Biri bilim, diğeri din diline ait iki kavram. Bunu reddetmek veya farklı gerekçelerle karşı çıkmak, en büyük kanun dışılık, tehlikeli bir kanun tanımazlıktır. Bu, bir tür entelektüel veya dinsel eşkıyalıktır. Kapılandığı kapının 'keramet' görünümlü illüzyonlarına yer açmak için bu eşkıyalığı yapanlara söylenecek söz yok. Aklını kullanmayanlar bildiklerini okuyacaklar. Fakat akledenlerin, Allah'ın sünnetinde bir değişme ve bozulma olmayacağını tekrar tekrar söyleyen ayetler üzerinde düşünmek gibi bir sorumlulukları var.

Sünnetullah, Kur'an'ın asli kavramlarından biri. Buna rağmen onu iman edilecek bir kavram olarak görmeyenlerin, Kur'an'ın inişinden üç asır sonra Müslüman kültürüne ehl-i kitap kültüründen ithal edilen 'mucize' kavramını imana dâhil etmeleri, bizce, 'ilahiyat' sorunu olmaktan çok 'ahlak' sorunudur. 'Mucize', elbette sihir değil, yaratılışın ta kendisidir. Yaratıcının eli değip de 'mucize' olmayan bir şey yoktur. Sevgili Peygamberimize hissî mucize verilmemiştir ve bu da açıkça gerekçelendirilmiştir (17:59). Zira insanlık akil-baliğ olduğu için Son Peygamber gönderilmiştir. Artık insanoğluna düşen, emek verip risk alarak Allah'ın varlık içine yerleştirdiği mucizeleri keşfetmektir.

'Mucize'yi ithal eden ve daha olmadı uyduran akıl, Âdem'in çömlekten ve Havva'nın kaburgadan yaratıldığına inanmamızı isteyen aklın ta kendisidir. Ne dersiniz? Bunu İslam inancının bir parçası olarak çocuklarınıza ve torunlarınıza iletip, onları buna inanmaya zorlayabilir misiniz? Yüzünüz kızarmadan yapabilir misiniz bunu? Bu satırların yazarına, bırakın İslami olanı, hiçbir ahlaki ve insani sınır gözetmeden saldıran uydurulmuş din bezirgânlarının, bunlara inandığını mı sanıyorsunuz? Hayır. Sadece ikiyüzlülük yapıyorlar. Hakikatin otoritesini rivayetin otoritesine göz kırpmadan kurban ediyorlar. Dertleri ne? Vadesi dolmuş olan uydurulmuş dinin ölümünü biraz daha geciktirerek tezgâhı açık tutmak.

***

Havva'yı erkeğin kaburga kemiğine mahkûm edenlerle, rivayet edebiyatını ağzına kadar kadın karşıtı hadislerle dolduranların algıları tek yumurta ikizidir. Her biri, sevgili Peygamberimize ayrı bir hakaret olan bu rivayetlerin en büyük mağduru, âlemlere rahmet Hz. Muhammed'in ta kendisidir.

Elementer, biyolojik ve embriyolojik yaratılış süreçlerine dair tabiat ayetlerini Kur'an ayetleriyle buluşturmak için, 'aşırı yorum'a ihtiyaç yoktur. Kur'an sadece Âdem'in değil, tüm insanlığın topraktan yaratıldığını söylemektedir. O halde topraktan yaratılma, çömlekçinin balçıktan çömlek yapmasını çağrıştıran bir şey değildir. Topraktan yaratılma, insanın hem elementer kökenine hem de tüm besinlerinin kaynağının toprak oluşuna bir atıftır. "Biz her canlıyı sudan var ettik" ayetini, tüm canlı türlerinin tek tek sudan yara-

tıldığı şeklinde anlamayanlar, 'topraktan yaratılmayı' nasıl mitolojinin anlattığı gibi anlarlar?

Umarım siz de benim gördüğümü gördünüz. Evrim konusunda yapılabilecek en büyük yanlış şuydu: Allah'ın yasası olan evrim/tekâmül ile ateist evrim teorisini aynı şey sanmak ve bu suizan üzerinden bir sünnetullah olan evrimi inkâr etmek... Ellerinde Kur'an gibi baki bir mucize varken, Müslümanlar bu ahmakça riskin altına neden girsinler ki?

Cabir'den Mecriti'ye, Nazzam'dan Cahız'a, İbn Miskeveyh'ten İbnu'n-Nefis'e, İbn Tufeyl'den İbn Haldun'a, İkbal'den Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır'a, İsmail Hakkı İzmirli'den Muhammed Esed'e müslümanların tarihinde büyük varlık zinciri üzerinden açık veya örtülü bir biçimde evrime atıf yapan ya da onu savunan bir dolu isim gelip geçmiştir. Fakat bu görüşün karşısına çıkan bir akım olmamıştır. İbn Sina ve daha başkalarının savunduğu "kendiliğinden türeme" (*spontaneous generation*) tezi de evrimle çelişik değildir. Bu tezde canlıların oluşum mekanizmasıyla evrimin mekanizması benzerlik arz eder. Özetle evrim karşıtlığı Kilise'den yapılmış bir ithalattır.

Sözün özü: Evrimci yaratılış görüşü İslam'da yeni bir şey değildir. Fakat topyekûn evrim karşıtlığı yeni bir şeydir ve modern bir bidattir. Evrim karşıtlığı üzerinden ötekileştirme ve şeytanlaştırma kampanyası açanların, ilmî doğruluklarından önce ahlaki dürüstlükleri sorgulanmalıdır.

***

Tezimiz açık: Âdem'in içinden seçildiği buyurulan türler, insandan bir önceki halka olan 'homo türleri'dir.

Kur'an'ın *beşer* dediği bunlardır. Meleklerin kan döküp fesat çıkardığını söyledikleri de bunlardır. Şu soruyu kimsenin sormamış olması, benim gibi sizi de şaşırtmadı mı: Kur'an'da defalarca dile gelen "üflenen ruh" neden hep insana üflenmiştir? Bir tanesi neden hayvan için kullanılmamıştır? Şu halde üflenen ruh ile insan canlanmamıştır. Canlı olan insan artı bir şeylere sahip olmuştur. İşte o şeyler, bilinç ve sorumluluğu içinde taşıyan akıl-irade-vicdandır. Fakat beşerlik ruh üflendikten sonra bir gömlek gibi sıyrılıp atılmamıştır, alt beyinle beraber bizimle taşınmaktadır. Yani her insan beşer+insandır. Peygamberlerle sıradan insan arasında beşerlik yönünden fark yoktur. "De ki: Ben de sizin gibi bir beşerim" ayetinin söylediği de budur. Sevgili Peygamberimize melek olmadığı, herkes gibi yiyen, içen, doğan, ölen, uyuyan, ihtiyaç gideren biri olduğunu söylemesi istenmektedir.

Aslında dindarlık da ikiye ayrılır: Alt beyin dindarlığı ve üst beyin dindarlığı... Alt beyin dindarlığında iman, sahibine her kötülüğü işletir. Kişinin dindarlığı arttıkça, sapması da artar. Duygusaldır, sömürüye davet çıkarır. Fırsatını buldu mu kendisi de sömürür. Sahibinin akletmesine engeldir, onu pisliğe mahkûm eder. Bu dindarı, körü körüne birine bağlanmış görürsünüz. Bağlandığının inanç ve kimliğinin ne olduğunun hiçbir önemi yoktur. O gerçekte zannını ilah edinmiştir. İmanları böylelerine pek fena şeyler yaptırır (2:93). Alt beyin dindarlığı duygusaldır, hissiyata dayanır; üst beyin dindarlığı rasyoneldir, ilmiyyata dayanır. İlki ya süpürüp atar ya süpürüp alır, ikincisi ayıklar ve seçer. İlki Allah'la aldatanların ve aldananların dindarlığıdır,

ikincisi Allah'a karşı sorumluluk bilinciyle davrananların dindarlığıdır.

Allah, türünün tüm diğer örnekleri gibi Âdem'i de 'nutfe'den yani 'spermadan' yaratmıştır. Bunu hem tabiatın ayeti, hem Kur'an'ın ayeti (76:2) söylemektedir. Eğer ortada bir sperm varsa, o spermi üreten bir erkek de vardır. Ona biyolojide 'ata' deniliyor. Her sperma insana dönüşmek için bir rahme ihtiyaç duyar. İlerde âdem olacak olan sperma da bir rahimde büyümüştür. Ona da 'ana' deniliyor. Âdem'in topraktan yaratıldığını söyleyen tek ayet, bütün bir insanlığın topraktan yaratıldığını söyleyen ayetlerin ışığında anlaşılmak zorundadır. Bizler insanın hangi süreçlerden geçerek dünyaya geldiğini biliyoruz. Kur'an buna "topraktan yaratılma" derken, çömlekçinin çömlek yapması gibi bir yaratılışı kastetmemektedir. Bununla neyin kastedildiğine kitap içinde bağımsız başlık ayırdık.

***

Modern bir bidat ve yanılgı da, evrim teorisine inanmanın insanı 'ateist' yapacağı hurafesidir. Bu şehir efsanesini çıkaranlar, bu yüzden kaç kişiyi dinden imandan soğutmuşlardır, Allah bilir.

150 yıldan beri böylesine didik didik edilmiş başka bir teori var mıdır, bilmiyorum. Her teori gibi evrim teorisinin de isabetli ve isabetsiz yanları, artıları ve eksileri vardır. Başta, olgunlaşmamış bir teoridir. Her yeni gelişme bu teoriyi hem değiştirmekte hem geliştirmektedir. Türlerin kökeni ve doğal seçilim tezleri, ilk konuldukları günden bugüne tanınmaz hale gelmişlerdir. An itibarıyla teori yola çıktığından çok daha farklı bir noktadadır. Yola çıktığı

günkü hatalarına ve noksanlarına bakarak teoriyi mahkûm etmek, tevbe etmiş bir insanı günah işlediği ana mahkûm etmek kadar çirkin ve art niyetlidir.

Evrim teorisine yaklaşılırken, Hıristiyanlık ile İslam, Kitab-ı Mukaddes ile Kur'an birbirine karıştırılmaktadır. Ne İslam Hıristiyanlıktır, ne de Kur'an Kitab-ı Mukaddes'tir. Bu durum bir başka yanlışı daha doğurmuştur: Evrim yasasını evrim teorisi ile, evrim teorisini ateizmle özdeş zanneden birçok insan, dine mesafe koymuştur. Birçoğu fen bilimleri tahsil etmiş ve entelektüel kapasitesi yüksek olan bu insanlar, bir tabiat kanunu olan evrimden vazgeçmek yerine, dine mesafeli durmayı veya en azından 'din dediğin böyle bir şeydir canım' diyerek lakayt ve ilgisiz kalmayı tercih etmişlerdir. İşin garibi de nedir, biliyor musunuz? Onlar kendilerinin İslam'a ilgisiz kaldıklarını vehmetse de, gerçekte onlar "uydurulmuş din"e mesafe koymaktadırlar. Onların mesafe koyduğu dine Allah da mesafe koymuştur, fakat onların bundan haberi yoktur.

Pavlusçu Hıristiyanlık, üçleme (*teslis*), İsa'nın tanrılığı, İsa'nın kanına dönüşen şarap ve etine dönüşen ekmek *(evharistiya)*, cennete girme belgesi *(endüljans)*, günah çıkarma, Tanrı ile insan arasına girme (Kilise ve ruhban sınıfı), aforoz gibi, her selim aklın reddedeceği dogmalar üzerine kurulmuştur. Yani Batı'da insanların ateist olmak için yeterince mazereti vardır. Fakat canlıların en şerlisinin aklını kullanmayanlar olduğunu söyleyen ve iman edeni de inkâr edeni de delile çağıran Kur'an'ın davet ettiği din, ateizme hiçbir mazeret bırakmamaktadır.

Ateistler için Darwinci evrim teorisi, gelenekçi Müslümanlar için İsrailiyyat ve Mesihiyyatın oynadığı rolü oynamıştır. Bir Müslümanın asla kabul edemeyeceği şey bellidir: Yaratılışın tesadüfe dayandırılması. Yaratılışın tesadüflere bina edilmesi demek, aslında 'tesadüf'e tanrılık yakıştırmak demektir. Yaratıcının yerine tesadüfü koymaktan dolayı Allah'ın kaybedeceği hiçbir şey yoktur. Bu durumda kaybedecek olan tek taraf insandır. İlk kaybedeceği de kendisidir. Birincisi, tesadüf bu kadar yükü kaldıramaz. İkincisi, insan ve varlık anlam ve amacını kaybeder. Üçüncüsü, anlam ve amacın olmadığı bir dünyada, ahlaki davranışın temelleri yok olur. Bunun sonucunda iyi ile kötü, doğru ile yanlış, adalet ile zulüm ayrımının bir anlamı kalmaz. Zira hepsi tesadüftür sonuçta. Tesadüfü tanrı ilan ettiğinizde, insanı sorumlu davranmaktan muaf tutmuş olursunuz. Sorumluluk *bilinç* ve *irade*, tesadüf ise *bilinçsizlik* ve *iradesizlik* üzerinde yükselir. Bunun sonucunda "tesadüf=sorumsuzluk" formülüne ulaşılır.

Evrenimiz, son verilere göre 13,8 milyar yaşındadır.[48] 13,8 milyar yıllık akıllara durgunluk veren yaratılış sürecine, iradeli bir Yaratıcının muhteşem projesi olarak bakmak da mümkün, kör tesadüfler zincirinin kanun ve yasa dışı mucizesi olarak bakmak da. Diyelim ki birincisi bir inanç. Peki, ikincisi ne? Evet, o da bir inanç. Ama içinde irade, bilinç, akıl, vicdan, amaç, anlam, dolayısıyla ahlak olmayan

48 Evrenin yaşı, "Hubble sabiti" adı verilen matematik bir değişken üzerinden hesaplanmaktadır. Hubble sabiti değerindeki belirsizlik düştükçe, evrenin yaş tahminleri de daha kesin rakamlarla yer değiştirmektedir. Şu an itibarıyla belirsizlik yüzde 1'in altına düşmüştür. WMAP ve Planck gözlemleri sonucunda, evrenin Hubble sabiti için en iyi değer üzerinden hesaplanan yaşı 13.798 milyardır. Bu hesaplamada hata payı artı-eksi 0,037'dir.

bir inanç. "Hidrojenin eline 13,8 milyar yıl verin, size, insanlık da dâhil şu anda geldiğimiz noktayı versin" demek, bana sadece Allahsız bir yaklaşım değil, aynı zamanda anlamsız ve ahlaksız bir yaklaşım olarak da görünüyor. Bunu diyene sorum şu olurdu: Hidrojene Tanrılık yakıştıracaktın da, Yaratıcıyı neden inkâr ettin?

***

İslam, evrensel olarak Allah'ın evreni yönettiği sistemin ve küresel olarak insanlığın değişmez değerlerinin öbür adıdır. Kur'an bilgi sistemi iki ayak üzerinde yükselir: *Gayb* ve şahadet (59:22). Allah ve ahiret de dâhil *gayb* âlemi imanın konusu, evren ve dünya da dâhil şahadet âlemi ilmin konusudur. Gayba ulaşmanın yolu vahiy, şahadete ulaşmanın yolu tefekkür, araştırma ve gözlem (nazar), sa'y ve ameldir.

Kur'an'a göre mutlak, aşkın, kutsal, sonsuz, ölümsüz olan tek varlık Allah'tır. Allah insan idraki tarafından kuşatılamaz. Evren ise bunun tersine mutlak, aşkın, kutsal, sonsuz, ölümsüz *olmayandır*. Dış dünyanın objektif bir hakikati vardır. Bütün bir evren *'âlem*dir ve *'âlem* "bilinebilir, kavranabilir, kuşatılabilir, ulaşılabilir" olandır. Bu açıdan varlık "Yaratan" ve "yaratılan" diye ikiye ayrılır. Bunlardan birini inkâr eden diğerini de inkâr etmiş olur. Bu yüzden "Maddi evren dışında hiçbir şey yok" demek Allah'ı inkârsa, "Allah'tan başka hiçbir şey yok" (*lâ mevcûde illallah*) demek de Allah'ın tüm sıfatlarının tecellisini inkârdır.

"Kuddus" Allah'ın sıfatıdır.[49] "Dokunulamaz, idrak edilemez, kuşatılamaz" demektir. Kutsal olan Allah'ın zatıdır. O'nun dışında hiçbir varlık bizatihi kutsal değildir. İslam'da O'nun adına bir şeyi kutsal ilan etme yetkisi hiçbir kişi ve zümreye verilmemiştir. Bunu yapmak şirktir. Tarih boyunca tüm şirklerin temelinde, yaratılmış olana atfedilen sahte kutsallık yatar. Ruhlara, feleğe, yıldızlara, güneşe, aya ve insana tapanların sorunu budur. Kur'an'ın muhatabını evreni ve içindekileri daha fazla araştırmaya teşvik etmesi, aynı zamanda şirkten uzak durmanın da bir yöntemidir. Şirk yasağının amaçlarından biri de, evren ile insan arasındaki zihinsel duvarları yıkmaktır.

İnsanlık tarihi boyunca iki tür iman var olagelmiştir: Cehalete dayalı iman, bilgiye dayalı iman. İlki akil-baliğ olmamış iman, ikincisi rüştünü ispat etmiş imandır. Cehalete dayalı iman, sahibine çok kötü şeyler yaptırabilir (2:93). Bilgiye dayalı iman, bilgiyi imana dönüştüren bir reaktöre benzer; ahlaki sorumluluk bilincini geliştirir. Cehalete dayalı iman, evrenin ve yaratılışın anlaşılmasına direnç gösterir. Onu "kutsal" ilan eder. Kur'an'ın talimatının tersine onun araştırılmasından huzursuz olur, hatta dalga geçer.[50] 'Ya büyü bozulursa' korkusu vardır. Tıpkı eski çağ sır dinleri rahiplerinin korkusuna benzer bir korkudur bu. "Tanrı'yı

---

49 *Kuddus* ismiyle ilgili; "Her cahiliyye sahte kutsallar üzerinde yükselir", "Kur'an kutsalı Allah ile sınırlandırmıştır", "el-Kuddus dokunulmaz ve kuşatılmaz olandır", "Melekler: Kutsal değil Allah'ı takdis eden varlıklar", "Kuddus isminin Hz. Musa'daki tecellisi" ve "Ruhu'l-Kuds: Hz. İsa'ya Allah'ın desteği" başlıkları için bkz: *K. G. Esma-i Hüsna*, III, 2100-2114.

50 Geleneği kutsayan Seyyid Hüseyin Nasr'ın CERN deneyleriyle alay etmesi bu cümledendir. Zira ona göre "maddenin özü kutsaldır" ve bu deneyler maddenin özüne inmeye, onun ilan ettiği kutsallık büyüsünü bozmaya çalışmaktadır. (*Güncel Kelam Tartışmaları*, s. 167.)

işe karıştırma" sloganına dayalı ateist kibrini biliyoruz. Bunun karşısında bir de bazı Hıristiyanlardan Müslümanlara geçmiş olan "Bilimi işe karıştırma" kibri var. Hayır, kibrin panzehiri kibir değildir.

Kur'ani bakış açısı evreni Allah'ın varlığına bir işaret ve alamet görür. Karanlık ve bilgisizlik korkusundan insanı kurtarmak için Allah'a sığınmaya çağırır (Felak ve Nas). Kur'an Allah hakkında muhatabını kozmolojik delillere yöneltir (51:20-21). Tabiatın insanın emrine amade kılındığını (*teshîr*) söyler. Gökler ve yerin bir anlam ve amaca mebni olarak yaratıldığını söyler ve onlar üzerinde düşünmeye, yaratılışın nasıl başladığını araştırıp incelemeye çağırır. "Allah'tan layıkıyla en çok bilenler haşyet duyar" der. Bilmek, sadece değerini değil haddini de bilmektir. Haddini bilenin ilmi, O'nu gösteren bir alamet ve işaret olur.

Bir ateist fizikçi için evreni anlamak adına harcanan çaba "insan yaşamını gülmece düzeyinin biraz üstüne çıkaran trajik gerçekliğe sahip birkaç şeyden biri" olarak görülebilir.[51] Fakat bir Müslüman için bu çaba imanın hemen arkasından gelen 'salih amelin' ta kendisidir. Zira evren tabiatın Kur'anı'dır. Yerin ve göğün yaratılışı, tıpkı Kur'an'ın ayetleri gibi birer ayettir. "Oku" emri verildiğinde vahiy kitabından henüz bir şey inmemişti, fakat kâinat kitabı açıktı ve okunmayı bekliyordu.

Hıristiyan kültürü içinde yetişmiş bir ateist, "Bilim, ilerledikçe, bir Tanrı'nın olmadığını daha net gösterecektir" (Dawkins) der. O, bilginin ilk insanı cennetten kovduran şey olduğu inancına dayalı Hıristiyanlık açısından pek hak-

51 Weinberg, *İlk Üç Dakika*, s. 167.

sız da sayılmaz. Fakat İslam bunun tam tersini söyler: Bilim ilerledikçe Yaratıcının varlığı ve İslam'ın en büyük hakikati olan "tevhid" daha iyi anlaşılacaktır. İslam'ın cins kafa kızları ve oğulları buna inanmalı, artık mahalle içi ömür törpüsü kavgaları bırakarak, kâinatın uçsuz bucaksız ufuklarını keşfetmek için yola koyulmalıdır. Çünkü...

Çünkü'yü Kur'an söylesin: "Vakti geldikçe insana, kâinatın uçsuz bucaksız ufuklarında (âfâk) ve bizzat kendi iç dünyalarında (*enfus*) ayetlerimizi göstereceğiz. Ta ki O'nun mutlak hakikat olduğu herkes için ortaya çıksın." (41:53)

İNDEX

A

A.Y. Özemre 45, 48
a'yân-ı sâbite 34
Abbad b. Bışr 115
Abbas Mahmud Akkad, 160
Abdur (Eritre) 272
Abdülkahir Bağdadi 12
Abdüsselam (fizikçi) 54, 76
Acambaro Bibloları 265
adamah 225
adamu 225
Âdem'den önce Âdemler 247, 248, 251, 252, 253, 254, 255, 256
Âdem'in babası 193, 194
Âdem'in kaderi 235
Âdem=siz denklemi 226, 247
Âdem-İblis kıssası 196, 227, 235
âdemoğlu (*beni âdem*) " 131, 195, 224
âdetli kadın 114, 115
adom 225
Agassiz' 274
Agassiz' 274
Agnostisizm 29
Ahmet Hamdi Akseki, 160
ahsen-i takvim 173, 236, 248,
Ahsen-i takvim 216, 321
Aişe 108, 109, 115,
akıl-irade-vicdan 164, 165, 193, 195, 198, 201, 202, 218, 251, 258, 264, 284, 305, 355
akli ruh (rational soul) 291
Alfred R. Wallace 294
Allah'tan başka hiçbir şey yok (*lâ mevcûde il-lallah*) 359
altın oran 207, 276
amigdalan 201
Amr el-Cahız 155
anima 221
animalculism 178
antielektron (pozitron) 50, 51
antimaddeye 42
Area 112
Aristoteles gayeciliği 287
Asur mitolojisi 110, 111
Asur ve Babil sürgünleri 221
Asur-Babil dili 225
Ateş topu Dünya 276
Atomaltı Parçacıklar 42, 43, 55, 59, 87, 95, 208, 337, 339
Auguste Comte 294
Avgustinus 318

B

Baal 120
Bakteriler âlemi 161
Barış Baysal 100
Bâri" (el-) 25
Barringer krateri 19, 73
Bâtını-İsmaili kaynaklar 256
batınilik (gnostisizm) 121
Beagle yolculuğu 297
Bekke (vadisi) 273, 275
Belkıs 91
ben (*ene*) 215
Ben Abrahamson 124
berilyum 49, 52, 139
Berkeley 30
Bernard Hamilton
Bernulli yasası 347
beşer türleri 74, 75, 163, 164, 165, 169, 251, 252, 264, 265
beşerin babası (*ebu'l-beşer*) 193
beyaz cüce 49
Beytullah 275
bilgi ahlakı 300
Bilim çağı 286, 288, ,289
bilimsel bilgi 75, 324
bilimsel tefsir 16
bilinç (*conciousness*) 215
birörnek (*uniform*) 82
Biruni (Muhammed el-) 155, 157
Biruni, 155, 157
bitkiler âlemi 156, 161

biyolojik gelişim süreci 126, 134
biyolojik yaratılış süreci 126, 141, 243, 245
bonobo 74
bozon 43, 60
Bruno (Giordano) 287
Buffon 292
büyük çarpışma 335
büyük donma 335
Büyük Patlama (Big Bang) 29, 32, 40, 48, 351
Büyük Tasarım 28, 43, 342, 351
büyük varlık zinciri 152, 157, 354
büyük varlık zinciri'nin *(merâtibu'l-vucûd)* 152
büyük yırtılma 335

C

Cabir b. Hayyan 31, 152, 153
Cadılık 210
Cafer b. Ebi Talib 108
Cafer b. Mansur 194, 254
Cahız 152, 154, 155, 354
Carl Baugh 266
Carl Linnaeus 292
Carullah Zemahşeri 181
Caynizm 29
cedde 275
Celaleddin Rumi 159
CERN' 4, 59
Cidde 273, 275
Cogito 288
Credo Quia Absurdum 318

Ç

çevrimsel *(cyclical)* 316
çift *(ezvâc)* 53
çömlek 99, 117, 131, 133, 134, 135, 136, 152, 194, 197, 204, 214, 218, 221, 353, 356

D

Daniel Dennett 318
Darwinci evrim teorisi 14, 300, 302, 305, 315, 316, 317, 320, 358
Darwincilik 314, 321
David Brewster 266
Dawkins 170, 317, 318, 342, 351, 361
Dehriyye 154
demir 49, 62, 66, 69, 89, 90, 139, 155, 202, 304, 313
demir çekiç efsanesi 266
Demiri 66, 155
Demokritos 284
Descartes (Rene) 251, 288, 289, 290, 323, 342
Determinizm 309, 342
Devon (Britanya) 261
diyalektik mantık 293
doğal seçilim 155, 294, 296, 297, 298, 301, 302, 303, 304, 305, 312, 315, 325, 356
doğal seçilim *(natural selection)* 298
dört temel kuvvet 27, 42, 59
dramatizasyon 181, 196
DRD4 mutasyonu 327
durağan-kararlı evren modeli (steady state universe) 28
Dursunlu (Konya) 265
düalizm 207, 209, 285
dünya cenneti 175, 230, 271

E

ebedilik ağacı (şeceratu'l-huld) 232
Ebu Said el-Hudri 108
Ebu Zer 123, 254
Ebu'l-A'la el-Afifi 59
edemeh 225
Elaine Morgan 169, 170
elektromanyetik kuvvet 42, 44, 55, 138, 339
elementer yaratılış 83, 128, 132, 134, 137, 174
Elementer yaratılış süreci 126, 128, 129, 130, 134, 135, 164, 199, 203
elest bezmi 182
Eliazer (Haham) 114
Elmalılı (M. Hamdi Yazır) 160
Elohist metinler 110
emanet ayeti 128
embriyolojik gelişim süreci 126, 175, 176
endüljans 357
Engels 29, 317
Engizisyon 287
Enis Doko 20, 61, 346
Enkidu 112

en-nemuzec el-aslî 25
ensest 14, 277, 278, 279
entropi 32, 61, 57, 334
Epikür/Epikuros 284
Erasmus Darwin 295
erhâm 242
Ernst Haeckel 326
escherichia coli 337
Eski Ahit pasukları 219, 220
esma-i Hüsna 15, 24, 30, 34, 53, 56, 145, 179, 236, 284, 334, 341, 348, 360
es-Samed 313
Essenes (Yahudi sufileri) 112
Eş'ari 89, 155, 183, 253
eşref-i mahlûkat 248, 249, 290
Evharistiya 357
Evharistiya (*Aşa-i Rabbani*) 289
evrendoğum (*kozmogoni*) 351
evrenin yaşı 46, 358
evrim (*evolution*)316
ex nihilo 27
ex nihilo nihil fit 29, 283
ezdâd 208, 209
ezvâc 53, 208, 209

F

F. Hoyle 48
F. Osborn 326
Fahreddin Razi 154
fareye dönüşen kız efsanesi 267
fatr (ilk başlama)145
Ferrâ (Ebu Zekeriyya) 224
Filibeli Ahmet Hilmi, 160
fotosentez 66, 76, 140, 161
Freud (Sigmund) 117, 322
Friedman (Richard Elliott) 109
Frig dili 272
frontal lob 202, 204

G

Galapagos adaları 296
Galileo (Galilei) 287, 288
gaybı taşlamak 100, 211
Gazzali (Ebu Hamid Muhammed) 11, 89, 209
genel rölativite teorisi 44
genetik çeşitlilik' (*genetic variation*)279
genom tarihi 332
Gilbert adaları 271
Göbeklitepe (Urfa) 260
göç geni 327
gökyüzü cenneti 268
gözlem (*nazar*) 58, 288, 359
Grönland buzulları 274
güç tutkusu 312
Güneşin merkezi 41

H

Hadron dönemi 44, 45, 46
Hâlık 25
halk-ı cedîd 155
Hallâk (el-) 53, 145, 157, 208, 292, 348
hamein mesnûnin 136
Hamidullah (Muhammed) 116
Hassas ayar(lar) 14, 28, 43, 44, 48, 53, 54, 138, 139, 338, 340
Hathor 120
hâulâi 227, 228, 257
Havva'nın gebeliği 113
Hawai (adaları) 271
Hawaii yerlileri 112
Hawking (Stephen) 28, 43, 44, 52, 342
Hay b. Yakzan 158, 270
hayvanlar âlemi 156, 161, 162, 331
Hegel 293
helyum 48, 49, 51, 52, 54, 55, 57, 62, 138, 139, 348
Hermetizm 153, 157, 206
Herodot 260, 272
Higgs 54, 59, 60, 61, 338
Himalaya 74, 329
Hinduizm
Hint okyanusu 158
hînun mine'd-dehr 327
hipokampüs 201
hipotalamus, 201
Hitler (Adolf) 314
Hobbes (Thomas) 119, 291

Homo antecessor 167
Homo cepranensis 167
Homo denisovan 168
Homo erectus 75, 166, 167
Homo ergaster 166
Homo floresiensis 168
Homo gautengensis 166
Homo georgicus 167
Homo habilis 165
Homo heidelbergensis 167, 264
Homo neandertalis 168
Homo rhodesiensis 167
Homo rudolfensis 166
Homo sapiens 168
Hubble sabiti 358
Hulül (inancı) 34, 208, 249, 254, 285, 290
Huneyd 194
hunne 228, 257
Huxley (Thomas Henry) 29, 297, 307
Hüseyin el-Cisr, 160

I

Işık hızı sabiti 40

İ

İbn Abbas 99, 104, 135, 225, 229, 230
İbn Arabi 26, 34, 59, 254, 255
İbn Babeveyh 98
İbn Cinni 228
İbn Ebi'l-Hadid 154
İbn Faris 177
İbn Haldun 156, 298, 307, 354
İbn Hişam 116
İbn Kayyım 230, 268
İbn Kesir 104, 123, 185, 229
İbn Mes'ud 104, 123
İbn Miskeveyh 158, 354
İbn Rüşd 89, 209, 286
İbn Sayyad 122
İbn Tufeyl 154, 158, 270, 354
İbn Tufeyl 158
İbnu'l-Kelbi 253
İbnu'n-Nefis 154, 158, 354
İbrani İncili 210
İcma 288
İdea 10, 284, 292
İhbitû 268
İhvan-ı Safa 154
İkbal (Muhammed) 160, 209, 354
ilâhî yasalar 87, 95, 278, 293
İlk DNA 345
İlk günah 117, 119
İlk Günah (*Peccatum Originis*) 117
İmam Azam 230
infitâr (yeniden başlama) 145
İnsan bilinci 345
İnsan politik hayvandır 323
insanın biyolojik soy ağacı 160, 164
İnsanın Türeyişi 302
İnsansılar (*hominoidea*) takımı 163
İsa'nın durumu 14, 130, 237, 240
İsevi İslam 30, 120
İsrailiyyat 14, 97, 101, 106, 107, 119, 120, 121, 122, 123, 125, 179, 185, 201, 253, 277, 315, 317, 358
İştar 112
İzmirli İsmail Hakkı, 160

J

James Churchward 112, 261, 271
Janet Hamilton
John Fleagle 262
Juan Enriquez 330

K

Ka'bi 155
Ka'bu'l-Ahbar 98, 123
Kabala 33, 121
kaburga kemiği 103, 104, 105, 106, 107, 108, 353
kader/ölçü 35, 78, 80
Kafkasya 271
Kambriyen Patlaması 69
Kant (Immanuel) 290
Kara Enerji" (*Dark Energy*) 138
karanlık elementler 138
Karanlık Madde" (*Dark Matter*) 60

Karbon 49, 65, 76, 82, 126, 137, 138, 139, 140, 339
karbon kimyası 82
kardeşlerin karşılıklı evlenmeleri 277
Karl Popper 330, 331
kartopu dünya 68, 276
Kathu (Güney Afrika) 264
Kavi (el-) 313
Kazvini 155
ke'l-fahhâr 135
kendiliğinden türeme (*spontaneous generation*) 354
Kepler 288
kevni yasalar 81
kırmızı dev 49
kişilik (*self*) 215
Kitab-ı Mukaddes 10, 105, 107, 117, 118, 210, 259, 307, 357
Klasies nehri (Güney Afrika) 261
Kopernik 287
korteks 162, 202, 204
kozmoloji ilkesi 82
Kral James baskısı 259
Kuantum alanı 347
Kuark 42, 43, 45, 51
Kuddus (el-) 360
Kuhn (Thomas) 324
Kuleyni (Ayetullah) 98
Kumûn (teorisi) 154
Kun fe-yekûn 80
Kur'an'da "gün" 38
Kur'an'dan kopuş 12, 182, 183, 206
Kur'an'ın dili 32, 113, 323
Kur'an'ın tabiatı 14, 76, 95, 150, 344
Kur'an'sız Müslümanlık 79

L

lâ mevcude illallah 30, 359
Lamarck 298
Lao Tse 29
Leibniz 289, 290
lepton 43, 45, 47, 51
Les Rois (Batı Fransa) 261
Levlâke levlâk (rivayeti) 98, 102
Lilith efsanesi 110
Linneaus 297
Lucretius 29, 283

M

Ma'mer b. Abbad 209
Madagaskar 66, 72
Magnezyum 49, 138, 39
Malinezya 33
Malthus 303
Manchester 304
Manetho 260
Mantarlar âlemi 161
Margit Nass 262
Marx 29, 33, 316, 317, 322, 323
materyalizm 13, 29, 32, 34, 58, 334
Matüridi (Ebu Mansur) 180
Mavi göz olgusu 327
Maxim A. Makulov 143
maymunumsu ata" teorisi 309
Me'mun (Halife) 153
Mecriti (Madridli) 154
mekanik felsefe 286, 287, 288, 291
memeliler âlemi 162
Mendel 298
mercan resifleri 66
Mes'udi 98
Mesihiyyat 97, 106, 119, 120, 121, 122, 123, 185, 358
Mezopotamya mitolojisi 220
Miadec (Çek Cumhuriyeti) 261
Michael Faraday 210
Midraş 107, 252
Mikdat b. Esved 108
militan ateizm (*militant atheism*) 317
Mişkatu'l-Envâr 209
Mişna 113, 114
Mitokondriyal DNA 168, 199, 262, 293
Mitokondriyal Havva 263
Mitoloji 97, 98, 211
Mitolojik tefsir 229
moleküler köken 293
Mu (kıtası, kayıp kıta) 112, 261, 271

mucize kavramı 81, 92
Muhabbar 253
Muhammed Abduh 160, 227, 231, 304
Muhammed b. Tahir 154
Muhammed Esed 160, 354
muheymin 124
Murchison (Victoria / Avustralya) 65
Musevi İslam 30
Mussolini 314
mutasyon 83, 146, 154, 155, 156, 204, 262, 306, 326, 327, 328, 329, 330, 331, 349
Mücahid b. Cebr 308
Müslüman kültürü 98, 103, 121, 150, 242, 248, 309, 352

N

Nabukadnazar 259
natural selection 298, 303, 311
Natüralizm 13, 310, 334
Nazzam (İbrahim en-) 154, 204, 354
Nebraska adamı 326
Necran 113, 122, 237
nefs-i vahide 105, 242, 244, 245, 246
Nehcü'l-Belağa 154, 253
Neil Armstrong 266
neon 266,
Newton 31, 290, 345
Newton fiziği 345
Nietzsche 312, 313, 314, 316
Nihilizm 10, 34, 154, 314
nous 207, 208
nötrino 46, 47, 51, 339
Nur-ı Muhammedi 206
Nutfe 133, 173, 174, 190, 191, 199, 222, 356
Nübye 260
nükleonlar (proton-nötron) 45, 51, 54
nükleosentez bilimi 49, 62

O

Okeanos 142
"Ol" emri 14, 23, 26, 27, 40 , 41, 42, 44, 46, 50, 51, 52, 55, 60, 80, 339, 348, 351
Oluş-bozuluş (*kevn-fesad*) 58, 61, 291
Omo ırmağı (Etiyopya) 262
omurgalılar sınıfı 162
omurgasızlar âlemi 162
Orpheus 283
ortak ata 263, 264, 292, 293, 301, 309, 332, 333
osilasyon (sonsuzca salınan evren modeli) 28
Osiris 260
Osman b. Maz'un 123
Otizm 330
Oxford piskoposu 297

Ö

Ömer Nasuhi Bilmen 160
ötekileştirme 233, 354

P

panteizm 285
Papa II. John Paul 307
paradigma 324, 325
paramagnetismden diamagnetisme 347
Paul Davies 57
Pavlikanlar 238
Peştera cu Oase mağarası (Romanya) 261
Piltdown adamı 325
Piltdown adamı 325
Planck dönemi 41, 43
Planck sabiti 40
Polinezya 271
Potasyum-Argon (K/Ar) yöntemi 76
primatlar şubesi 162
protistler âlemi 161
Psamtik (I., Firavun) 272
pul kanatlı güveler 304

R

Rabbinik metinler 110
radyo karbon yöntemi 76
Rağıb 203
rantçılık 233
reenkarnasyon 157
Reşid Rıza 160
River mağaraları 261
ruh çağırma 210
ruhçu akide 210

S

Sa'lebi 116, 117, 270
Saint Augustin 118
saklı bahçe 230, 231, 233 , 234, 270, 272, 329
salsâl 135, 136, 174
Samanyolu 63
Samsara (sonsuz döngü)157, 317
sandık (*tâbût*) 120
Schelling 293
Schumacher 321
Science dergisi 264
seksi inek 330
Serendib (Seylan, Sri Lanka) 158, 270
Serum Albümin 336
Seyyid Ahmet Han 160
Seyyid Emir Ali 160
Sibeveyh 136
sihirbazlık 87
silikon 49
simetrizm 207, 285
sivrisinek 291, 340, 341
Sosyal Darwinizm 312, 315
Spencer (Herbert) 316
Spinoza 29, 30
spontaneous generation 158, 354
Standart Model 43, 59
Stoacı 154, 286
Suçis (Saisli rahip) 260
sudûr 32, 34
sulâle 136, 174
Süddi 104
Süfyan b. Uyeyne, 230
sülfürik asit 71
Sümer dili 225, 271
sünnetullah 14, 35, 78 , 79, 80, 82, 83, 84, 85, 95, 100, 115, 145, 147, 149, 151, 152, 195, 217, 240, 278, 290, 295, 308, 309, 315, 319, 331, 344, 352, 354
süper kıta 67, 72, 77, 142
süper volkan 145, 166, 256, 274
Süpernova (patlaması) 49, 62, 63, 69, 138
Sylvan Nass 262

Ş

Şatıbi (Ebu İshak eş-) 124
şeceratu'l-kevn 250
Şeytanil (Samael) 111
Şintoizm

T

ta'limu'l-esma 11
Taaroa 112
tabiat kitabı 80, 149, 160, 288
tabiatın Kur'an'ı 13, 14, 76, 89, 95, 147, 149, 150, 305, 344, 361
tabiatın vahyi 10
Tâbût 120
tahavvül 198
takva elbisesi 234
talamus 201
Talmud 110, 111, 114, 233
Tanzanya 75
tarihlendirme yöntemleri 75
tarihselci akım 16
Taylor (R. J.) 48
tebeddül 198
Tehum b. Beclab 194
tekfircilik 233
teklif emri 81
tekvin emri 81
teleoloji (gayelilik) 285
Tertullianus 286
Tesadüf 7, 11, 29, 32, 60, 61, 79, 99, 146, 284, 290, 302, 310, 321, 323, 324, 328, 331, 333, 334, 335, 336, 337, 338, 358
Teshir 294, 361
Tevfik Ahcı 210, 342
Thales 142
The Origin of Species298, 299
Thomas Aquinas 286
Toba gölü 19, 145, 166
Totoloji 311, 334
trityum 48
Türlerin Kökeni 7, 151, 296, 298, 299, 300, 301, 302, 303, 318, 327, 356
Typhon 283

U

Ubey b. Ka'b 230

udmeh 225

Urel-Miller Deneyi 311

Useyyid b. Hudayr 115

Ussher (James) 259, 260, 307

Uşing (Huşeng) 253, 254

Uxmal tapınağı 261

uydurulmuş din 11, 12, 86, 89, 91, 99, 116, 125, 150, 189, 230, 266, 308, 319, 344, 353, 357

Ü

üçleme (*teslis:trinity)* 35, 357

üflenen *ruh* 6, 165, 194, 198, 201, 202, 205, 206, 212, 213, 214, 215, 216, 218, 222, 223, 239, 255, 323, 342, 355

V

vaat edilen cennet 230

vahdet-i vücut 30, 33, 34

vahyin tabiatı 10

varlık hiyerarşisi 36, 157, 158, 309, 323

Venüs 140

Vibrio Fischeri 161

Vladimir L. Shcherbak 143

W

Weinberg (Steven) 24, 42, 43, 48, 53, 76, 82, 87, 146, 361

Weismann 298

Wittgenstein 310

WMAP 58, 358

X

Xochicalo piramidi 261

Y

Y kromozomu 199, 263
Yahudi batıniliği 121
Yahudi duaları 220
Yahudi fıkhı 112
Yahudi zihniyeti 112
Yahvist metinler 109
yapay seçilim (*artificial selection*) 302, 303
yapay seçilim (artificial selection) 302, 303
yasak ağaç 102, 175, 231, 232
Yeni Platonculuk 26, 33, 34, 153, 157, 206, 254
yerçekimi sabiti 40
yevm (gün) 36, 37
Yucatan yarımadası 73
yufsidu ve *yesfiku* 197

Z

Zamanın Kısa Tarihi 44, 52
Zaraysk (Sibirya) 260
zayıf ve güçlü nükleer kuvvetler 339
Zekeriyya (Hz.) 191, 239, 240
zuhur eden yasalar (*emergent laws*) 346, 347, 348
577R geno-tipi 329

Elinizdeki kitap dört bölümden oluşmakta ve her bir bölümde aşağıdakine benzer birçok soruya cevap aramaktadır:

1. **Evren ve Dünyanın Yaratılışı:** "Ol" emrinden sonra her şey nasıl başladı? Yaratılışa dair farklı görüşler? İlk 1 saniyede neler oldu? İlk elementler nasıl oluştu? Dünya'nın 4.6 milyar yıllık yaratılış süreci? Sünnetullah nedir? Yaratıcı şapkadan tavşan çıkarır mı?

2. **Âdem Çömlekten Havva Kaburgadan mı Yaratıldı:** Âdem'in ebeveyni var mıydı? Topraktan yaratılma ile ne kastedilir? Âdem'den önce kan döken ve fesat çıkaranlar kimlerdi? Beşer ile insan arasındaki fark nedir? "Ruhumdan üfledim" ile kastedilen nedir? Ruh üflenirken Âdem canlı mıydı? 'Âdem', 'âdemoğlu' yerine kullanılmış mıdır?

3. **Beşer Nasıl İnsan Oldu:** Evrimci İslam âlimleri kimlerdir? Allah, Âdem'i kimlerin içinden seçmiştir? Âdem'den önce de âdemler var mıydı? İlk insan ne zaman ve yaklaşık olarak ne zaman yaratıldı? Âdem'in nesli ensest ilişkiyle mi çoğaldı?

4. **Darwinci Evrim Teorisi:** İlahi yasa olan evrim ile materyalist evrim teorisi aynı şey midir? Evrim teorisine destek için üretilen sahte deliller nelerdir? Evrim teorisi ateizmin İsrailiyyatı mıdır? Varoluştaki hassas ayarlar tesadüfe izin verir mi? Yaratılış ve evrim teorisi hasım mıdır?

Bu başlıkların hepsinin altında iki kitabı hep yan yana okuyacaksınız: *Tabiat ve Kur'an*. Bizim ifademizle **"tabiatın Kur'an'ı"** ve **"Kur'an'ın tabiatı"**...

MUSTAFA İSLÂMOĞLU

Yaratılış ve evrim

THG 347829 DEH

ISBN 978-605-5125-76-9
www.kitapburada.com
9 786055 125769
DÜŞÜN YAYINCILIK